

Kampen för att bli Någon

Bilder av förorten och riskfyllda
utvecklingsvägar i Göteborg

Torbjörn Forkby

Susanne Liljeholm Hansson

Kvalitetskriterier för FoU-rapporter vid FoU i Väst/GR

En FoU-rapport vid FoU i Väst/GR ska:

- vara relevant för praktiskt verksamma och politiker inom välfärdsområdet,
- sätta studien i ett vidare sammanhang och vända sig till en bredare målgrupp än de som är direkt berörda,
- vara utvecklingsorienterad,
- anknyta till relevant forskning/kunskapsutveckling inom området,
- innehålla en beskrivning av metod och tillvägagångssätt samt en genomarbetad analys,
- vara tillgänglig, välstrukturerad och kännetecknas av god språkbehandling,
- före publicering granskas av forskare och anställda inom Göteborgsregionens kommunalförbund och Västra Götalandsregionen.

© FoU i Väst/GR

Första upplagan april 2011

Layout: Infogruppen GR

Omslagsbild: Magnus Eriksson, Pix Gallery

Tryckeri: Sandstens, Göteborg

ISBN: 978-91-89558-67-0

FoU i Väst

Göteborgsregionens kommunalförbund

Box 5073, 402 22 Göteborg

e-post: fou@grkom.se

Kampen för att bli Någon

Bilder av förorten och riskfyllda
utvecklingsvägar i Göteborg

*Torbjörn Forkby
Susanne Liljeholm Hansson*

Innehåll

SAMMANFATTNING	7
PROLOG	11
1. INLEDNING	15
Bakgrund.....	18
Syfte och frågeställningar.....	18
Rapportens upplägg.....	19
2. TEORETISK INRAMNING	21
Interaktionism och upplevelser av att inte duga	21
Gatuorienterade ungdomsgrupper	23
En sorts social grupp	27
3. ATT KOMMA NÄRA ELLER BLI NÄRSYNT – HUR VI GICK TILLVÄGA.....	31
4. BILDER AV BOSTADSOMRÅDET	39
”Den moderna tidens boende”	40
Vad är en förort?	42
En liten rundvandring... ..	44
Bilder av förorten	48
Områdets påverkan	56
Sammanfattande kommentar.....	59
5. EXEMPLET BACKA	63
Backa – en ”stad i staden”?	64
Gänget tar form.....	66
Ung och Trygg – Backasatsningen.....	70
Lugnet lägger sig?	83
Upprorsstämning igen.....	85
Varför?	89

Framtiden för Backa?	96
Sammanfattande kommentar	97
6. IN PÅ RISKFYLLDA UTVECKLINGSVÄGAR	103
En möjlig försvarsstrategi	104
Underläget	107
Att bli särskild	111
Sammanfattande kommentar	119
7. EN NY IDENTITET TAR FORM	121
Tillsammans med kamraterna	125
Värderingar och förebilder	132
Sammanfattande kommentar	138
8. BROTTETS VINSTER	141
Spänningen, pengarna och respekten	142
Sammanfattande kommentar	148
9. I GÄNGETS NÄRHET	151
Kontaktetableringen	152
Upprätthållande av moral	159
Konkurrenshantering	161
Sammanfattande kommentar	165
10. VÄNDPUNKTER OCH FÖRÄNDRINGSPROCESSER	167
Att lära om den egna personen	168
Uppbyggnadsprocesser	174
Ett samspel mellan faktorer	175
Sammanfattande kommentar	184
11. ATT BYGGA MOTSTÅNDSKRAFT OCH STIMULERA BRYTPUNKTER	187
Att introducera skillnad – som gör skillnad	190
Risken för att förstärka det man främst vill undvika	197
Små framsteg kan vara stora framgångar	201
Sammanfattande kommentar	202
12. HANDLINGAR HAR KONSEKVENSER	203
Skammens återspeglings	207
Att syna den egna praktiken	208
Ett rop på delaktighet	210
REFERENSER	213

Sammanfattning

Vad som håller på att ske bland unga i landets förorter har varit föremål för en intensiv diskussion under de senaste åren. Medierna har rapporterat om ett flertal oroligheter, framförallt i Malmö och Göteborg, med stenkastning, bränder och öppna motsättningar mellan ungdomar och polis. Inte sällan har det gjorts en koppling mellan utanförskap, oroligheter och för vissa unga en befarad inslussning in i mer organiserad kriminalitet.

Den här studien har initierats av Ung och Trygg i Göteborg, som är ett partnerskap som syftar till att motverka ungas involvering i brottslighet genom ett utvecklat förebyggande arbete. Detta är den femte rapporten i en serie där tidigare studier undersökt hur samverkan fungerat inom ramen för Ung och Trygg i Göteborg, hur socialt nätverksarbete fungerar, vad det innebär när socialsekreterare placeras på polisstationer och övergripande hur arbete med gängrelaterat ungdomsarbete kan bedrivas. Då tidigare studier i huvudsak varit orienterade mot anställda och verksamheter saknades kunskap som kom från ungdomar själva. Därför bestämdes att syftet för denna studie skulle vara att försöka komma ungdomar nära, lyfta upp deras röster och ge deras bilder av hur det kan vara att växa upp i en förortsmiljö, men också röster som talar om hur det är att komma in på och ta sig ut från riskfyllda utvecklingsvägar.

I studien har vi strävat efter att ge en nyanserad bild genom att låta många olika röster komma till tals. Vi har förutom att tala med ungdomar själva, träffat föräldrar, engagerade boende och en rad anställda som haft kunskaper som varit viktiga för studien. Vi har i intervjuform träffat omkring 130 personer, några av dem vid flera tillfällen. Vi har också gjort observationer i olika bostadsområden och tillsammans med en skola låtit ungdomar skriva uppsatser om sitt område.

Sammanhanget vi relaterar till är några av Göteborgs förorter, men liknande bilder skulle troligen kunna fås från en rad liknande miljöer runt om i Sverige. Det är ingen larmrapport över situationen trots att vårt fokus

delvis är lagt på de drivkrafter som påverkar ungas väg in i brottslighet. Visst kommer det fram röster som talar om utanförskap och en känsla av att leva i ett område som tappat kontakten med övriga samhället, men dessa vägs många gånger upp av sådana som tvärtom talar om förorten som ett ställe att känna sig trygg på, en plats där kamraterna bor, som är nära naturen och som kan innebära vidgade vyer till följd av de många kulturmöten som vardagen byggs upp kring. I rapporten fokuseras i första hand på det liv som unga lever utanför sin familj, mötet med olika verksamheter och på den kamratsocialisation som sker i dessa miljöer. Vi är samtidigt medvetna om familjens stora betydelse för ungas utveckling (vilket också framkommer i flera av intervjuerna). Oroligheter bland unga i förorten eller ungas involvering i brottsliga sammanhang är emellertid något som i hög grad pågår och utvecklar sin logik utanför familjen.

Vissa unga som kommer från en förortsmiljö, likväl som unga från andra områden kommer in på en riskfylld utvecklingsväg. En väg där brottslighet, droger och kanske koppling till mer avancerade kriminella grupperingar blir en del av vardagen. I rapporten kommer några av dessa ungas röster fram. Några återkommande drag finns bland dessa. För det första att vägen in på dessa vägar kan vara en form av försvarsstrategi för upplevda tillkortakommanden och en osäkerhet inför att klara sig i en omgivning som signalerar om att man ska vara tuff för att klara sig. För det andra att upplevelsen av tillkortakommanden kan ha förstärkts av de insatser som samhället gjort för att stödja de unga och åtgärda deras beteenden. Många har upplevt hur förhoppningen om positiv förändring har förbytt till sin motsats. Inte sällan handlar denna upplevelse om hur insatser som satts in från samhällets sida har fått ungdomarna att känna sig än mer utanför och åsidosatta. Ett sätt att förstå denna utveckling är att känslan av tillkortakommanden kan åstadkomma ett skamtillstånd, vilket hotar upplevelsen av värdighet och respekt för den egna personen. Till skydd för självkänslan och upplevelsen av egenvärde utvecklas därför olika försvarsstrategier.

Det svåra, men samtidigt hoppfulla med att samhällets insatser i vissa fall kan medverka till en negativ utveckling, är att det inte finns någon enskild aktör eller omständighet som kan pekats ut och som man kan ta strid mot. I många fall sitter de som är satta att stödja, utbilda och fostra unga fast i en gemensam upptrappningsspiral med de unga – en spiral som när den väl startat kan vara väldigt svår att ta sig ur. Just de sidor man helst vill undvika, blir dem man förstärker.

En sak som framkommer i rapporten är vilken stor betydelse relationer och bemötande har för utvecklingen för enskilda unga i utsatta situationer. Många av dem som brutit med sin tidigare livsföring för att komma in i

samhället igen, talar om vikten av att i sin närhet ha personer som kunde göra skillnad, och att få kontakt på ett annat sätt än tidigare. Vägen tillbaka är också kantad av svårigheter kring hur man ska kunna hantera känslor av skuld och skam över sin tidigare livsföring, över att ha gjort sina föräldrar besvikna samt hur man skall finna ett nytt socialt sammanhang. Många som talar om hur det kan vara att leva i en miljö där brottslighet är en del av tillvaron berättar om hur de successivt tränade sig i att inte uppleva olika känslor, att förhållande den egna styrkan, inte tänka i konsekvenstermer och att uppleva en nära gemenskap med sina kamrater. Allt detta måste hanteras på nya sätt när man vill söka sig tillbaka till samhället.

Vissa ungdomar som levt i riskfyllda miljöer talade också om hur de tillsammans med sina kamrater utvecklade ett ”vi och dom-tänkande” om samhället. Vi:et var den egna kamratgruppen eller de som bodde i samma område. De andra stod för storsamhället och dess representanter i form av anställda inom olika funktioner, i synnerhet polisen. För vissa utgjordes fienden även av brandkår och annan uniformerad personal, med vilka de kunde driva gäck samt visa sig smartare, kvickare och starkare än. På så sätt skapades ett slags mikrokamper i vardagen som kan ses som en förtätning av en upplevelse av en motsättning i förhållande till det samhälle som de inte upplevde sig insläppta i eller kände tillhörighet till – bara med den skillnaden att här blev resultatet det omvända. Kampen var som en spegelbild av den upplevda underordningen. Här kom de själva ut som segrande.

Allt handlar dock inte om relationer och bemötande. Hur grupper orienterar sig i olika sammanhang har att göra med möjligheterna att skapa sig en plats i samhället, hur attraktiva alternativen verkar vara samt vilka värderingar och attityder som formas lokalt. Mycket av detta hänger samman med vilka möjligheter och resurser som finns i samhället och hur dessa fördelas. Att arbeta förebyggande är därför i grunden ett samhällsförändrande arbete, där det handlar om att försöka identifiera vad som på olika nivåer medverkar till att skapa de problem man vill undvika. Därefter handlar det om att undersöka vad av detta man kan påverka.

I rapporten läggs stor vikt vid direktmöten med ungdomar, såsom möten mellan lärare och elev, mellan socialarbetare och klient samt mellan polis och unga i riskzon. Naturligtvis upplever den enskilde individen relationerna i familjen, släkten och liknande sammanhang oftast som mer betydelsefulla än kontakterna med de offentliga funktionärerna. Men, för att kunna stötta fler ungas väg in i samhället menar vi att det vilar ett särskilt stort ansvar på att granska det arbete som bedrivs inom de offentliga organisationerna, att syna de mekanismer som där verkar i utstötande riktning samt att undersöka vad i verksamheterna som kan utvecklas i syfte att motverka exkluderande processer.

Prolog

Några blommor är fortfarande vid liv, troligen de som kommit dit efter att den första omgången vissnat. Men de flesta har hunnit bli bruna och har skrumpnat ihop. Den fuktiga morgonluften har gjort att nedbrytningsprocessen känns så mycket mer påtaglig. Så där klibbigt, ätande. I mitten ett foto på en ung kille, bara tjugo år tänker jag. Och alla dessa blommor, och alla dessa ljus. Alla dessa gravlyktor.

De anställda i den verksamhet för unga i behov av extra stöd jag skulle besöka, kände väl till händelsen. Mordet som skedde hösten 2008, begicks nämligen precis utanför dörren till deras lokaler. Det mest intressanta för denna rapportens vidkommande är emellertid inte själva mordet, eller att killen som dog tillhörde ett gäng, utan den scenförändring som skedde dagarna närmast efter mordet. I denna gestaltas på ett nästan övertydligt sätt den kamp om vägval och tillhörighet som blivit vardag för en del av Göteborgs ungdomar. För precis efter att Alex dött hade några medlemmar i X-team fäst sitt klubbmärke vid platsen för att hedra sin vän. Därtill hade de köpt en stor bukett blommor som de prytt platsen med. Gängattributen fick emellertid inte sitta uppe länge. Snart skulle klubbmärket vara bortslängt tillsammans med den stora buketten. Istället kom ett foto på en ung kille som gått ut gymnasiet, och nya blommor mindre till omfånget. Hälsningar i mångfald sveptes in i plast och lades bland alla blommorna med budskap som ”jag kommer alltid att sakna och minnas dig” och ”du var en snäll och omtänksam vän”.

För oss kom denna scenförändring visserligen att symbolisera hur dramatiskt ett liv på riskabla utvecklingsvägar kan sluta, men framförallt att unga människor ofta är knutna till många olika sociala sammanhang. Krafter som lockar en del unga till en involvering i kriminella sammanhang balanserar mot dem som verkar för en samhällsintegration. När vi kom vidare i studien blev händelsen också ett exempel på hur en involvering i brottslighet, kan vara ett svar på en upplevelse att inte riktigt höra till. Den nya gruppen kan

bli ett svar på sådana grundläggande behov hos de flesta människor – att få uppleva tillhörighet och gemenskap samt en hjälp till att hantera sina erfarenheter. Mirad berättar:

– Alex kommer jag ihåg. Jag och han vi festade någon gång tillsammans. (...) Sen började han jobba på fabriken. Hans bror blev mördad för några år sedan, typ någon gång runt 2000, över några ecstasytabletter eller någonting hade han berättat. Han hade ändå det här i psyket. Hans bror blev ihjälhuggen och ingen fick fast mördaren. Det var orättvist och hans mamma blev alkis efter det. Så mitt i fester, varje gång man var med honom och hade skoj, om vi åkte motorcykel eller någonting. Mitt i allt så kunde han bara bli helt tyst och börja tänka på sin bror. Man märkte att det var alltid något mentalt med honom som störde honom, som fick honom att falla tillbaka i någon slags svacka, minst en gång om dagen.

Sen träffade jag honom i stan och så sa han: ”tjena brorsan”. Det var typ tre år efter. Allt bra, fan vad länge sedan och bytte nummer och ja, vad gör du nu då? Så gjorde han liksom såhär, ”X” med armarna, så jag skrattade. Jag fattade inte vad han menade, vadå, vad betyder det, är du domare eller? Så tar han upp sin tröja. ”Nej brorsan, jag är Bandidos”. Så jag tänkte shit, jag har nyss gett honom mitt nummer du vet, fan. Alltså jag tänkte jaha, jag blev bara tyst så sa han liksom, vad är det med dig? De är bra mannen, de är bra. Jag är fortfarande, vad heter pro..

– Intervjuare: Prospect.

– ”Jag är fortfarande Prospect så jag kan hoppa ut om jag vill. Men jag tror brorsan att jag ska göra det här. Det känns rätt, det känns rätt”. Utåt var han övertygad men jag vet att han inte var övertygad själv inombords, alla vet vad som kan hända.

– Intervjuare: Vad tror du att han fick ut av att gå med?

– Alltså Alex var ju liksom svensk. En enda svenne i Lövgärdet. Liksom fick lite örffilar då och då: ”Du svensken gå och hämta cigg och liksom sådär”. Svenskar är alltid rika tycker svartskallarna, om man säger så. Han var lite sådär halvt utstött, men han kände ju ändå alla. De gick i samma skola och var uppvuxna tillsammans där i Lövgärdet. Han var liksom lite sådär utstött just för att han var svensk. Det var väl förmodligen därför han sökte någon slags gemenskap eller, nä det finns ett bättre ord, inte gemenskap, umgänge, trygghet kanske. Någon slags trygghet bland dem, antar jag. Han själv sa till mig att det bara var för pengarna, för att man tjänar pengar och han får ta över knarkterritorium och han fick en BMW M5, du vet. Så jag antar att det var det.

Låt vara att Alex historia så som den berättades för oss, är särskilt tragisk; en bror mördad, en mamma som utvecklar egna svårigheter och själv var han trakasserad. Men det finns också gemensamma drag med andra livshistorier som återges i denna rapport. Ett handlar om själva rekryteringen

till mer organiserade grupperingar än de rena gatu- eller stadsdelsbaserade grupperingarna. Enligt Mirads beskrivning verkade Alex ha varit stolt över möjligheten att bli medlem. Kanske var det spännande och kittlande för honom att få tillhöra en gruppering där farliga saker kunde hända och där gränser överskreds? Det kan också ha funnits en motivation hos Alex själv att bli medlem. Rekryteringen skulle då snarare kunna beskrivas som en antagningsprocess, än som en värningskampanj. Gänget kan också ha erbjudit Alex något som han behövde – trygghet, tillhörighet och kanske den status som pengar och materiella ägodelar kan ge. Men, kanske fanns det också tvivel över tillhörigheten. Enligt Mirad var det inte ett helt självklart val för Alex att bli medlem i gänget, även om han kunde ge den bilden utåt. Om man ser till det som skedde på mordplatsen efter hans död, kan man säga att en sorts kamp utspelades om vem Alex egentligen var och vilka som skulle ha rätt att uttala sig om detta. Trots hans involvering i kriminella sammanhang, fanns det krafter kring honom som drog åt ett helt annat håll. Krafter, som om de hade samspelat, kanske skulle ha kunnat bli riktigt kraftfulla. Vad man i vilket fall kan konstatera är att det fanns flera versioner av honom som i förstone kan verka svåra att förena. När vi arbetat med denna studie har det blivit allt mer klart för oss, att om man ska förstå och arbeta mot ungas anslutning till kriminella grupperingar måste man också sätta sig in i hur sammansatt ungas utveckling kan vara.

Det som hände med Alex är vad ansträngningarna för att stödja ungdomar till positiva livsval tar spjörn mot. I denna rapport kommer du också att möta livsöden som liknar Alex, men där utvecklingen vänt i positiv riktning. Vi hoppas att läsaren av denna rapport reflekterar över sätt som skulle kunna bringa de många positiva krafterna samman, och hur man kan öppna positiva vägar för alla de unga som just nu använder sina resurser i en kamp för att bli Någon.

I. Inledning

Frågan om vad som sker i de bostadsområden som brukar benämnas som förorter är närmast ständigt aktuell. Under senare år har den bland annat kopplats samman med oroligheter bland unga och en befarad rekrytering till organiserad gängbrottslighet. Dessa omständigheter har lett till en het debatt i media samt inom och mellan olika grupper av professionella och vanliga medborgare. Det har exempelvis talats om att de kriminella ligorna, som tar lagen i egna händer, hotar vittnen och företrädare för domstolsväsendet med mera, utgör ett hot mot rättsstaten och i slutändan även mot demokratin. Kraven på beslutsfattare och myndigheter om att något måste göras åt situationen är många och kommer från ett flertal olika håll. Olika uppfattningar om vad som är det "egentliga" problemet samt åsikter om vad de samhälleliga interventioner man önskar få utförda bör bestå av, uttrycks i stor skala. Som så många gånger annars i sammanhang som detta är emellertid de ungas egna röster relativt få, och när ungdomar väl får komma till tals görs de inte sällan till talespersoner för stora grupper samt tilldelas specifika positioner.

En skrift som haft stor betydelse för debatten i Göteborg, och som fått stort genomslag inom det brottspreventiva arbetet, bland annat för starten av det myndighetsövergripande samarbetet Ung och Trygg i Göteborg (se nästa sida), är en riskanalysrapport från Polismyndigheten i Västra Götaland (J. Johansson, 2004). I denna behandlas nyrekryteringen till organiserad gängbrottslighet i regionen, och bland annat görs en bedömning om att cirka två procent av ungdomarna från Angered befinner sig i riskzonen för rekrytering till kriminella nätverk. Det ställs också en ganska ödesmättad fråga om en suttonåring från stadsdelen Gårdsten egentligen har några möjligheter att välja om han börjat bli attraherad av de kriminella gängerna han lever i närheten av (s. 22). I en uppföljande analysrapport dras följande slutsats om kopplingen mellan vissa stadsdelar och personer som lever under svåra levnadsförhållanden:

Bilden av situationen i de segregerade stadsdelarna i Göteborg har i denna rapport befästs, många av de personer som riskerar att rekryteras in i en kriminell arbetsmarknad lever i dessa områden under svåra levnadsförhållanden. Snart kommer många av dessa personer vara nästa generation av grovt kriminella i Göteborg. (Polismyndigheten i Västra Götaland 2005, s. 39)

Uttalanden av detta slag har funnits med i våra tankar under hela den här studien, och de har väckt många frågor, som till exempel – vad menas egentligen med att vara i ”riskzon” för kriminalitet, och är detta ett fenomen som kan sägas vara särskilt kopplat till vissa förortsområden, som exempelvis Angered? Det är också så att förorten kopplas samman med ungdomsbrottslighet och sociala problem, trots att den stora majoriteten tar andra vägar. Enligt en aktuell studie om oroligheter i Rosengård (Hallin, m. fl. , 2010), är det endast några procent av ungdomsgruppen som varit involverad i kriminalitet. Samtidigt är det av vikt att belysa om det finns en koppling mellan att leva i svåra livssituationer och brottslighet, inte minst för att få underlag till att utveckla förebyggande insatser. Det finns med andra ord å ena sidan en risk i att överdriva problematiken och skapa en negativ bild av förorten, och å andra sidan att negligera en problematik och kanske romantisera eller exotisera olika bostadsområden. En central fråga i rapporten är därför hur kopplingen mellan förorten och ungdomar som tar riskfyllda utvecklingsvägar ser ut.

I den rapport som bidrog till att Ung och Trygg skapades, kunde man få uppfattningen att en stor andel ungdomar (om de var killar) i vissa bostadsområden var i riskzonen för att rekryteras till kriminella nätverk (J. Johansson, 2004). När man tittade närmre på uppgifterna verkar det som att det var omkring två procent av ungdomarna man avsåg. Då vi i denna studie är intresserade av de ungas erfarenheter och föreställningsvärldar, frågade vi hur de såg på omfattningen och rekryteringen till kriminella nätverk. De flesta menade att det är fråga om en handfull, i första hand, pojkar i varje klass som direkt lockas av kriminalitet. Samtidigt kan många fler påverkas av och ställas inför brottslighetens konsekvenser, och samtliga påverkas av hur bilden av det egna bostadsområdet skapas. Mehdi, som själv varit aktiv i brottsliga sammanhang, sammanfattar vad många gav uttryck för.

Jag tror att alla påverkas mer eller mindre av det kriminella, särskilt om du bor i dessa områden. För att alla får reda på detta, alla hör om vissa grejer så alla påverkas av det. Vissa påverkas på det sättet att: ”Okej det har hänt en grej och då: ”Åh vad tråkigt det är att bo här i Lövgärdet”, och andra bara: ”Åh fan vad tufft”, andra säger: ”Åh vad löjligt”, så på det sättet alla påverkas. Men av tjugo elever i en klass så är det tre killar minst som påverkas så att dom tänker: ”Fan vad coolt”. Det betyder inte att dom börjar planera

vad dom ska göra för att överträffa detta, dom tycker bara att detta är en häftig grej. Och sen finns det kanske runt tio killar och tjejer som tycker att det här suger för att det är riktigt dåligt, och så finns det kanske sju killar och tjejer som tycker att: "Whatever liksom vem bryr sig". Men jag tror att det minst finns tre killar som känner att det här låter intressant för mig och tycker att det är häftigt.

En annan centralt fråga rör rekryteringen. Ordet rekrytering är komplicerat. Det leder lätt tankarna till ett relativt enhetligt, aktivt och genomtänkt förfaringssätt för att "värva" nya medlemmar. Hur pass säkra kan vi egentligen vara på att det verkligen är så här det går till? Det kan också vara lätt att anta att "kriminella karriärer" är ett homogent fenomen som följer ett visst givet mönster. En fara med problembeskrivningar av detta slag är att de kan ha en verklighetsskapande kraft. Om tillräckligt många involverade utgår från att detta är en korrekt beskrivning av världen blir det som började som antaganden med tiden mer och mer att betrakta som obestridliga fakta. Man riskerar då att hamna i en situation där de åtgärder som sätts in för att komma till rätta med problemet blir betydelselösa eller till och med får motsatt effekt i förhållande till det man avsåg. Det finns också en överhängande risk att alternativa beskrivningar och tolkningar, med kanske nog så viktig information att tillföra, har svårt att göra sig hörda.

För att få möjlighet att ta del av denna typ av alternativa beskrivningar och med förhoppningen att kunna bidra till att nyansera bilden av kopplingen mellan förortsungdomar och brottslighet har vi under cirka två år försökt komma ungas och andra aktörers röster nära. Dessa röster har på olika sätt kopplingar till bostadsområden i Göteborg som sägs ha en särskilt hög brottsfrekvens bland ungdomar. Även detta är således en rapport om ungdomar från förortsområden som begår brott, men i det här fallet är det de ungas egna röster som står i fokus – deras tankar kring det egna bostadsområdets kvaliteter som uppväxtmiljö och dess påverkan på dem som bor där samt ungdomars egna erfarenheter av att komma in i grupper som begår brott och av hur det kan gå till att lämna sådana sammanhang. För att ytterligare bredda perspektivet låter vi även andra involverade lokala aktörer komma till tals i dessa frågor, så som föräldrar, övriga boende samt professionella som arbetar i bostadsområdena och som på olika sätt i sin vardag möter ungdomar, som exempelvis fältarbetare, fritidsledare, poliser och socialsekreterare.

Bakgrund

Denna studie har föregåtts av ett utvärderingsprojekt med generellt fokus på det så kallade Ung och Trygg-samarbetet¹ i Göteborg samt en del specifika utvecklingssatsningar inom ramen för detsamma. Detta utvärderingsprojekt genomfördes av Torbjörn Forkby, forskare vid FoU i Väst/GR, och avrapporterades i fyra skrifter. I den första, *Katalysatormodellen i brottspreventiv samverkan* (Forkby & Larsen, 2005), behandlades den första tidens organiseringsprocess. I *Socialt nätverksarbete, makt, alliansbildning och retorik* (Forkby, 2006), redovisas en studie av så kallade sociala nätverksmöten. Därefter kom *Socialt arbete i polisens värld* (Forkby, 2007), med fokus på en viss typ av nära samverkansform mellan socialsekreterare och polis. Slutligen sammanfattades de första årens samverkan i rapporten *Gängrelaterat ungdomsarbete* (Forkby, 2008a), där också aktuell gängforskning presenterades.

De ovan nämnda studierna hade som huvudsakligt syfte att på olika sätt belysa de professionella gruppernas och organisationernas arbetsprocesser under tillblivelsen av Ung och Trygg-samarbetet. För att få en bredare belysning av situationen ville man från Ung och Trygg-organisationens sida emellertid låta fler röster komma till tals, och under 2007 beviljade man därför medel till ytterligare en studie på två år. Av särskilt intresse var att få ta del av unga människors egna erfarenheter, tankar och synpunkter kring hur det är att växa upp i områden där oroligheter bland ungdomar förekommit, samt ungas egna erfarenheter av hur det kan se ut när någon involveras i kriminella sammanhang och hur det kan gå till att ta sig ur en sådan situation. Även denna studie har genomförts av FoU i Väst/GR. Torbjörn Forkby och Susanne Liljeholm Hansson har gemensamt ansvarat för datainsamling, bearbetning och analys. Vad det gäller avrapportering har vi gemensamt skrivit kapitel 1–3. I övrigt har Susanne Liljeholm Hansson skrivit kapitel 4–5 och Torbjörn Forkby har ansvarat för resterande delar.

Syfte och frågeställningar

Syftet med rapporten är att med utgångspunkt i lokala aktörers egna beskrivningar, belysa fenomenet ”ungdomsbrottslighet” på individ- och bostadsområdesnivå. Genom att ur ett närsamhällesperspektiv dra lärdom från olika lokala aktörers berättelser om de aktuella områdena har vi velat

1. Ung och Trygg: Ett samarbete mellan ett flertal myndigheter i Göteborg som syftar till att förhindra nyrekryteringen till kriminella gäng. Deltagande parter är Polismyndigheten i Västra Götaland, Åklagarmyndigheten i Göteborg, Göteborgs Stad, Utbildningsförvaltningen i Göteborg Stad samt Förvaltnings AB Framtiden, som är en sammanslutning av kommunala bostadsföretag i Göteborg. Framtiden står även för den övergripande samordningen av Ung och Trygg-satsningen samt har personal anställd på det så kallade Ung och Tryggkansliet (Forkby, Larsen 2005).

undersöka hur olika antaganden om bostadsförhållanden och andra sociala omständigheter påverkar ungas syn på sin situation och på sig själva. Vår ambition har också varit att på ett mer individuellt plan lyfta fram aspekter som omnämns som betydelsefulla för ungas vägar in och ut ur kriminella och liknande riskfyllda sammanhang. Snarare än att peka på tydliga orsaks-samband och enkla lösningar, har vi i det här avseendet strävat efter att lyfta fram möjligheter och problem i konkreta vardagliga möten. Genom att särskilt betona vikten av en mångdimensionell analys och fördjupad professionell reflektion vid samhällsliga interventioner inom detta fält, är vår förhoppning att kunna bidra till en nyanserad förståelse av fenomenet samt att kunna ge de lokala aktörernas röster rättvisa. Med utgångspunkt från studien avser vi också att ge indikationer på hur samhällets insatser för att stödja ungas väg till samhällsintegration kan utvecklas. De frågeställningar som behandlas i rapportens olika kapitel är följande:

Närsamhällesnivå

- Hur beskriver och kategoriserar lokala aktörer det bostadsområde de bor eller verkar i?
- Hur relaterar dessa berättelser till oroligheter och brottslighet bland ungdomarna?
- Hur beskrivs framväxten av en ”problematiske ungdomssituation” av olika aktörer i ett bostadsområde?
- Går det att urskilja en kollektiv mening av begrepp som stolthet och självständighet samt underordning och skam i detta bostadsområde?
- På vilket sätt kan interaktionen mellan myndigheter och ungdomar i bostadsområdet sägas ha påverkat en bekymmersam händelseutveckling med upplopp och stenkastning mot polis och räddningstjänst?

Individnivå

- Vad lockar respektive verkar fränstötande när det gäller ungas involvering i gatuorienterade grupper brottslighet?
- Vilka emotioner och sociala och kognitiva mönster aktualiseras hos unga som gått en väg genom brottslighet?

Rapportens upplägg

I kapitel två kapitel beskriver vi våra teoretiska perspektiv och de metoder vi använt i studien. Här finns också en diskussion om de etiska överväganden vi ställts inför då vi samtidigt som vi har velat lyfta fram ungas egna röster också speglar känsliga situationer och händelser. Därefter kommer ett kapitel om olika lokala aktörers uppfattningar om sitt bostadsområde. Kapitlet inleds med en allmän redogörelse kring begreppet ”förort” samt dess betydelse som

uppväxtmiljö, och därefter följer mer värderande beskrivningar och bilder av olika typer av bostadsområden. Avslutningsvis redogörs för hur informanterna menar att man som barn och ungdom påverkas av att bo i ett område med hög grad av ungdomsbrottslighet. Det följande kapitlet är ett exempel på hur det kan gå till när ett bostadsområde går från att betraktas som relativt lugnt till att få rykte om sig att vara särskilt kriminellt belastat. Vi koncentrerar oss här på Backa och på en händelseutveckling där stadsdelen blev omtalad i samband med upplopp, allvarliga sammanstötningar med polis och räddningstjänst samt hög grad av kriminalitet bland ungdomar. Från denna del går vi vidare och möter enskilda ungdomar som varit mer eller mindre involverade i kriminalitet. Presentationen följer här en tidsmässig logik som börjar med hur vägen in i brottslighet kan se ut, vad för vinster ungdomarna uppfattar finns i att begå själva brottet. Därefter går vi in på hur ”vägen ut” i andra sammanhang än det kriminella kan se ut. Här blir en diskussion om brytpunkter och vändprocesser aktuell. I sista delen sätter vi våra resultat i relation till hur ett förebyggande arbete skulle kunna se ut. Vi lyfter upp att det handlar om ett mångfacetterat arbete på flera nivåer och pekar på behovet av att syna processer inom ordinarie verksamheter riktade till barn och unga, som trots goda intentioner ibland stöter ut utsatta ungdomar istället för att integrera dem. Ett genomgående tema är hur exkluderande processer av detta slag uppstår i ett tvingande samspel (Patterson, m. fl., 1982) som låser samtliga inblandade i att handla på ett sätt som förstärker just det som de helst vill undvika. Att bli mer klar över dessa processer samt att lyfta fram emotionella, kognitiva och sociala aspekter av ungas identitetsskapande och sökande efter respekt för sin person, är en viktig aspekt i detta arbete. Vi skulle vilja benämna en del av dessa processer för ”skammens återspeglings”, i och med att de baseras på en upplevelse av tillkortakommanden och uteslutning som i sin tur söker kompensation.

I rapporten används en del begrepp som kan vara både mångtydiga och värdeladdade. Några sådana exempel är riskzonsungdomar, gäng, kriminalitet och förort. För att klargöra hur vi tänker kring dessa begrepp kommer vi att diskutera dem närmare på de ställen i texten där de huvudsakligen avhandlas.

Vi vill här också rikta ett tack för synpunkter på materialet till Jari Kuosmanen, fil dr i socialt arbete, Sara Uhnoo, doktorand i sociologi, Lena Lindgren, docent i offentlig förvaltning och Maria Ottosson, masterstuderande på förvaltningshögskolan.

2. Teoretisk inramning

I detta kapitel anger vi kortfattat de teoretiska ramarna för rapporten. Inledningsvis lyfter vi upp teorier med fokus på förståelsen av mänsklig interaktion, avvikande beteende samt hur känslor i form av skam och stolthet kan sägas avspegla relationers kvalitet. För att indikera det sammanhang vi relaterar till följer därefter en presentation av forskning kring de gatuorienterade ungdomsgrupper som ibland benämns som gäng. Mer utförliga hänvisningarna till teori och annan forskning görs direkt i texten i de kommande kapitlen.

Interaktionism och upplevelser av att inte duga

Frågeställningar om ungdomar, kriminalitet och uppväxtmiljö kan undersökas på flera sätt, och i den här rapporten har vi valt att särskilt rikta vårt intresse mot det mellanmänniska samspelet. De teorier vi använder oss av i analysarbetet är därför framförallt hämtade från *interaktionismen*. Visserligen finns inom denna teoretiska inriktning ett flertal olika vetenskapliga grenar, men det finns också ett förenande gemensamt antagande om att betydelsen av en handling eller ett fenomen skapas i interaktionen mellan människor eller mellan människor och ting (Järvinen & Mik-Meyer, 2005, s. 9–10). Betydelsen av begrepp som till exempel ungdom, förort och brottslighet, bör enligt detta synsätt inte uppfattas som något neutralt och oföränderligt, utan som något relationellt och kontextbundet.

Utifrån en interaktionistisk synvinkel utgörs det mänskliga samhället inte av en objektiv struktur, utan betraktas som en ständigt pågående process av samspel mellan olika aktörer (Blumer, 1969). Samhället består av individer som skapar sig själva i relation till andra och i reflektion över sig själva. Genom att individer iakttar likheter mellan andra människors agerande och hur de själva gör, uppstår möjligheter till kollektivt handlande.

Avvikande beteende

Ett viktigt interaktionistiskt forskningsområde, som har många beröringspunkter med vår undersökning, är studier av *avvikande beteende*. Denna typ av studier genomfördes i ansevärd omfattning inom den så kallade Chicagoskolan. Av stor betydelse i sammanhanget är också den så kallade *stämplingsteorin* (Becker, 1966). Enligt denna finns det inget fast som säger att en viss individ i sig är en avvikare, utan avvikelsen är en del en process där samspelet med omgivningen är avgörande. Avvikelse är, enligt Becker, alltså ingen individuell egenskap utan en relationell process – avvikaren avviker alltid från något. Avvikelser kan därför bara förstås om de sätts in i en relationell kontext där någon med makt ”stämplar” ett visst beteende som avvikande.

En annan idé som fått stort inflytande över förståelsen av avvikande beteende är Goffmans teori om *stigma* (Goffman, 2001). Ordet definieras som ett djupt misskrediterande attribut hos en individ. Det finns, enligt Goffman, huvudsakligen tre olika typer av stigma. Den första är kroppsliga missbildningar av skilda slag, och den andra är ”fläckar på den personliga karaktären” så som exempelvis viljesvaghet, onaturliga lidelser, märkliga trosföreställningar eller bristande hederlighet. Den tredje formen av stigma är den tribala (stambetingade) som till exempel ras, religion och nation. Denna typ av stigma drabbar en hel grupp och kan följa dem under mycket lång tid. Goffman påvisar genom sin analys sambandet mellan samhällets normer och den konflikt- eller kampsituation som den avvikande tvingas in i. Den stigmatiserade ställs oupphörligen inför att antingen öppet visa sitt stigma, och därmed riskera att stöta bort andra människor eller att dölja det och försöka anpassa sig till det ”normala” samhället. Stigmat tenderar också att reducera personen till att endast vara det som själva stigmat symboliserar.

Underläggets uttryck

Återkommande i rapporten finns beskrivningar om upplevelser av social nedvärdering, underläge och tillkortakommanden samt vad detta kan innebära för såväl individer som grupper. Detta är berättelser som visar många likheter med det ”tribala stigma” som Goffman (ibid.) talar om. Upplevelsen av att inte passa in och att inte känna sig välkommen innebär ofta omfattande och intensiva skamkänslor – inte för att ha handlat moraliskt eller juridiskt felaktigt, utan snarare för att man känner att ens öde avgörs utan att man har någon möjlighet att påverka det. Katz (1999, s. 87, 150–151, 156–157) tar upp långvarig fattigdom som ett exempel på vad som kan orsaka djup existentiell skam. Detta är också något som flera av våra intervjupersoner refererar till som starkt förknippat med skamkänslor. Troligen går även detta tillstånd att sortera in under det tribala stigmat.

Skamkänslor kan ses som en emotionell värdemätare på nedvärderande relationer. Dessa kan sägas stå i motsatsställning till känslor av stolthet, som handlar om att uppleva sig ha ett värde och att vara ett positivt tillskott i sociala sammanhang. Hur det känns att uppleva skam vet nog de flesta av oss. Katz (1999, s. 148–149, 161) beskriver skamupplevelsen som en obehagskänsla i hela kroppen. Den drabbade söker desperat efter flyktvägar bort från detta tillstånd. Fantasier om att vilja springa iväg, bli osynlig eller att sjunka genom marken är vanliga. Att befinna sig i skam är dessutom så plågsamt att vi snarast möjligt måste transformera skammen till en annan känsla, som till exempel gråt eller ilska (Katz, 1999–87; Scheff, 1997). Att ilska och aggressivitet kan höra samman med djup skam framhålls också av flera av våra intervjupersoner.

Skuld är en känsla som har många likheter med skammen, men det kan ändå finnas en poäng med att skilja de båda begreppen åt. Katz (s. 150) menar att skulden ofta är förknippad med vissa specifika relationer, medan skammen fungerar mer generellt. I vårt material har vi till exempel ofta bevittnat eller fått berättat för oss om skamreaktioner i de fall informanterna talar om underläge och utsatthet. När de berättar om egna reaktioner i förhållande till någon de skadat allvarligt rör det sig istället om skuld. Enligt Giddens (1991, s. 81–82) är skuld ”en ångest som uppkommit ur rädslan för överträdelser, när individens tankar och handlingar inte stämmer överens med de normativa förväntningarna”. Skuld handlar om saker som gjorts eller inte gjorts, och motstycket till begreppet är därför gottgörelse. Till stor del håller individen skulden inom sig och därför har den ofta karaktären av ett privat ångesttillstånd. När det gäller problem med självidentiteten är dock skammen betydligt viktigare än skulden. Skammen är mer offentlig, synlig och observerbar. En person kan plötsligt se sig själv med andra människors ögon, varpå hon skäms. Till skillnad från skulden bottenar skammen inte i första hand i känslan av att ha gjort något fel. Snarare handlar det om en upplevelse kring självets integritet, och därför stimuleras den av känslor av otillräcklighet och förödmjukelse.

Gatuorienterade ungdomsgrupper

Vi studerar i denna rapport bland annat hur ungdomar kommer in i och söker sig ut från sammanhang där brottslighet förekommer som en del av livsstilen och kopplingen mellan denna brottslighet och de ungdomsoroligheter som förekommit i vissa förorter i Göteborg. En stor del av ungdomars brottslighet är grupprelaterad (Flyghed & Estrada, 2001). Det är då oftast frågan om tillfällighetsbrott av övergående karaktär där ungdomarna under sin utveckling experimenterar med samhällets gränser. När det handlar om

de stridigheter mellan olika gäng/brottsliga nätverk som bland annat legat till grund för satsningen på Ung och Trygg i Göteborg, har samtidigt frågor väckts kring hur ungdomar rekryteras till de mer etablerade gängen. Finns det en risk för att ungdomsgrupper som uppmärksammas i samband med oroligheterna i vissa förorter lockas in i en gängkriminalitet och hur ser i så fall denna koppling ut?

I vardagligt tal används inte sällan gäng som en beteckning för en rad olika grupperingar, alltifrån etablerade gäng där kriminalitet förekommer som en integrerad del (som i en del så kallade motorcykelgäng) till lokala ungdomsgrupper som hänger i den lokala offentligheten. Gäng associeras ofta med en i viss mening hotfull formation av personer, en bild som inte minst fått näring från mediernas framställningskonst som i hög grad bygger på (föreställningar om) nordamerikanska förhållanden. I och med att beteckningen är så bred och flytande ställer det till problem när man använder det i rapporter som denna. Vi har ändå valt att göra det, inte minst då det ingår i språkbruket och förståelsevärlden bland dem vi mött under studien. Gäng är både en realitet som en sammanslutning bland vissa personer och en symbol som många av dem som gett oss material till studien relaterat till mer eller mindre nära. Vi kommer i rapporten också att diskutera olika formationer som ibland kan benämnas gäng samt relationerna dem emellan och vi därför vill här i inledningen ange några hållpunkter.

Något som lyftes upp i *Gängrelaterat ungdomsarbete*² var att amerikanska gäng skiljer sig från europeiska, bland annat genom att de senare ofta saknar ett fast territorium som de försvarar, att de typiska tatueringarna och färgerna som används som symboler av de amerikanska gängen inte är så vanliga i Europa och att grupperingarna här är etniskt blandade i högre grad. Bilden av amerikanska gäng är samtidigt till stor del en medial skapelse, som sällan avspeglar verkligheten. Forskare har därför något tillspetsat menat att inte heller Amerika har amerikanska gäng (Klein, 2001). De behöver exempelvis inte alls vara homogena vare sig i förhållande till etnicitet eller kön. Detta visade sig exempelvis i en studie av 1380 amerikanska ungdomar i åldrarna 11–15 år (Esbensen, m. fl., 2008). Här framkom att det var nästan lika många flickor som pojkar som klassificerades som gängmedlemmar (omkring åtta procent) och att det heller inte var någon större skillnad i andelen medlemmar i gängen i förhållande till etnisk bakgrund.

En del forskare i Sverige har menat att vi hellre bör tala om nätverk än om gäng, då studier av grupperingarna i Sverige visat att dessa inte är särskilt väl sammanhållna (Sarnecki & Pettersson, 2001). Flera har också varnat för att man genom att använda en beteckning med sensationsvärde kan medverka i

2. En del i nedanstående avsnitt är tidigare publicerat i rapporten *Gängrelaterat ungdomsarbete* (Forkby, 2008b).

att situationer överdrivs och dramatiseras och i förlängningen att en stämning av moralisk panik skapas. Men det finns också en risk att kategoriskt välja att inte tala om gäng eftersom man då kan negligera konstellationer som har en helt annan slagstyrka än mer löst sammanhållna nätverk. Men oavsett om man använder gängbeteckningen är det viktigt att skapa en bild av situationen i det egna landet, staden som inte utgår från den dramatiserade bilden av det ”amerikanska gänget” (Klein, 2001).

Förekomsten av gäng är samtidigt inte statisk, utan olika sorters formationer etableras och försvinner över tid. I Sverige har de mer kända grupperingarna som Hells Angels, Bandidos, Asir och Wolfpack under senare år fått sällskap av grupperingar som Black Cobras och Tigrarna (Larsson & Wierup, 2007). Det kan möjligen ha skett förändringar bland brottsliga grupperingar under senare år som gör begreppet gäng mer relevant. Men då är det också viktigt att inte lägga samman allehanda former av grupperingar i samma korg. Exempelvis är fenomenet med gatubaserade grupperingar inte nytt på något sätt. Den kommitté som 1898 lade fram förslag till den första barnvårdslagstiftningen kallades allmänt för ”ligapojkskommittén”. I utredningen diskuterades förvildade pojkars brottslighet och hängande i gathörn (Svärd, 1993).

När man talar om gängbrottslighet, talar man också om någon form av organisation. För att en sådan ska hänga samman krävs det någon form av samhörighet och solidaritet i förhållande till gruppen (Hagedorn, 2008). Organisationer har också någon form av hierarki, där de som är i toppen vanligen har större makt och fler privilegier än de som befinner sig lägre ned. Detta innebär också att det ofta finns en strävan att komma högre upp i organisationen efter det att man blivit accepterad. De ungdomar som vi mött i studien relaterar till ganska olika typer av grupperingar när de talar om sina erfarenheter. Vid ena polen finner vi mer lösliga kamratgrupper som har en viss koppling till mer etablerade gäng. Brottsligheten ingår som en del i vardagen, men inte i någon mer organiserad form. I den andra polen fick vi höra om företeelser som i det närmaste kan ses som karikatyrer av hierarkiska organisationer. De som är i toppen kan njuta frukterna av andras arbete på ett sätt som inte står långt efter medeltida feodalherrar. En värld där jämställdhetsplaner och medbestämmandelagar är långt borta.

Ett forskarnätverk har tagit fram en definition för ”eurogang”. Denna motsvarar ganska väl de grupperingar som vi i denna studie lägger särskilt stor vikt vid. Med eurogang avses: en *varaktig, gatuorienterad sammanslutning av ungdomar vars involvering i illegala handlingar är en del av deras gruppidentitet* (Decker & Weerman, 2005; Lien, 2005a, s. 32)³. Definitionen mar-

3. Min översättning från engelska.

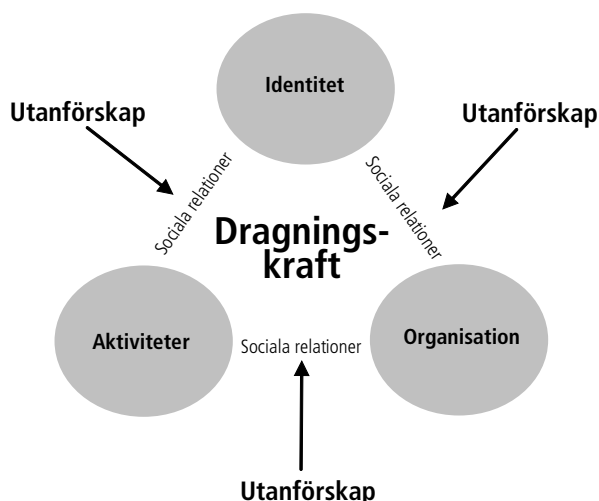
kerar alltså att det är fråga om en grupp som har viss beständighet. Gruppen utvecklar alltså en form av kollektiv identitet som de enskilda medlemmarna tar till sig. För att skilja dessa grupperingar från andra sammanslutningar av karaktären kamrat- eller intressegrupper är kriminella handlingar åtminstone en del i den kollektiva identiteten.

Ett problem med definitionen är dock den tydliga kopplingen till "gatan", i och med att det inte bara är i utemiljöerna grupperna träffas. Ibland syns de ute och blir då inte sällan föremål för viss oro, men kontaktytorna och platserna medlemmarna möts på är fler än så, exempelvis de enskilda hemmen, klubbar och restauranger. Vi har också uppfattningen att flera av dessa gruppers gränser till omvärlden inte är helt klara – det är exempelvis inte alltid lätt att säga om en person är medlem eller inte. Grovt sett tycker vi oss se tre former av grupperingar i vårt material, även om gränserna inte är tydliga i praktiken. Samtliga grupper har det gemensamt att de utvecklar en kollektiv identitet som individerna tar till sig som talar om en viss moral och där även kriminalitet ingår som en del. De sociala banden mellan medlemmarna håller grupperna samman vid sidan av mer eller mindre tydliga regler och sanktioner för beteenden. Den första formen av gruppering skulle kunna betecknas för stadsdelsgång, och är mer löslikt och relaterar till det egna bostadsområdet som identitetsgivare. Här är i allmänhet inte regelsystemet särskilt väl utvecklat, utan de "lagar efter läge" för att markera var gränserna går för olika handlingar. Den andra formen av gruppering kan betecknas för "analoger", eftersom förebilden är de etablerade gängen. De utvecklar ett beteende och regelsystem där de efterapar hur de uppfattar att "riktiga" gäng agerar. Den sista gruppen kan man beteckna för affärsdrivande gäng eller "proffslikt". För dessa är kriminaliteten och gängtillhörigheten en del av en ekonomisk handel med varor och tjänster, vilket implicerar att regelsystem och sanktioner är mer utvecklade.

Till allra största delen är det vad vi här kallar för stadsdelsgång och i viss mån analogerna vi kommit i kontakt med i denna studie. Men det går i praktiken inte att separera olika grupper från varandra. Det finns kontakter mellan dem genom personliga relationer, transaktioner av varor och inte minst på ett symboliskt plan. De etablerade gängen kan exempelvis spela stor roll för identitetsbildningen bland de andra grupperingarna. Det finns alltså skäl att tala om gäng, men det är viktigt att se att det handlar om olika saker och att de etablerade gängen ibland kan ha större betydelse som symbol att orientera sig mot än som realitet.

En sorts social grupp

Gängbegreppet ger alltså upphov till en mängd associationer och ett gäng kan också se ut på flera olika sätt. En sak är dock gemensamt: att det är frågan om en sorts social grupp. Brottsligheten ingår i sättet att umgås med sina vänner (Sarnecki, 1983). Detta innebär att gänget på en grundläggande nivå måste ha de egenskaper som gäller för sociala grupper i allmänhet. Det måste finnas någon slags känsla av att man hör samman. Medlemmarna bör kunna identifiera vilka som tillhör gruppen och vilka som är utanför. Om man inte känner varandra personligen, bör man helst på annat sätt kunna urskilja medlemmar genom kännetecken eller snabbt kunna härleda en gemensam tillhörighet genom olika kontakter. Det måste vidare finnas några centrala värderingar som delas av medlemmarna i gruppen.

Figur 1. Gäng som social grupp.

Gänget som social grupp åskådliggörs i figur 1. Identitet, aktiviteter och organisering är centrala komponenter för den sociala gruppen. Dessa delar tänker vi oss hålls samman av det starka lim som utgörs av sociala relationer. De sociala band som utvecklas i grupper skapar lojalitet, befördrar solidaritet inom gruppen, påverkar vad man uppfattar som lämpliga handlingar och skapar ett emotionellt kitt (Scheff, 1997). Figuren innehåller också en idé om vilka nya medlemmar som tillkommer. De som upplever ett utanförskap från andra sammanhang kommer gänget att utöva en större dragningskraft på.

Att betrakta gänget som en social grupp innebär att man säger att det skapas av samma krafter som gör att människor överhuvudtaget vill sluta

sig samman. Det måste finnas vinster med ett gemensamt agerande och att vara tillhörig ett kollektiv. Genom tillhörigheten till gruppen får man del av en identitet, man får saker att göra och får del av en organisering i vilken roller tilldelas samtidigt som aktiviteter kan genomföras mer planmässigt (Fundén, 2001). Detta betraktelsesätt går tillbaka på klassisk sociologisk och socialpsykologisk teori om hur grupper bildas och upprätthålls. Gruppen ger en tillhörighet, skänker mening till handlingar och kan ge riktning för olika livsprojekt. Flera forskare har talat om att gruppens identitet stärks genom motsatsförhållandet mellan ”vi” och ”dem”, eller in- och utgrupper (Bauman, 2004). Den egna gruppens värderingar stärks och normaliseras medan de andras nedvärderas. Genom att den andra gruppen betecknas som lägre stående i olika avseenden försvaras handlingar riktade mot den andra gruppen som inte skulle vara tillåtna internt (Sherif, m. fl., 1961). Grupper som uppfattas stå vid sidan av det dominerande normgivande samhället etiketteras som lätt avvikare (Becker, 1966). Att få en sådan stämpel på sig kan vara svårt att hantera för den enskilde, varför olika försvarsstrategier för det egna självvärdet skapas. Ett sätt kan vara att försöka bekämpa värderingen i sig, ett annat kan vara att försöka övertyga om det positiva i de egna värderingarna tillsammans med andra och ett tredje kan vara att försöka komma undan stämplingen genom att skydda sig inom den egna (sub)kulturen (Jefferson & Hall, 1991).

Medan samtliga aktiviteter i gruppen har en social aspekt är det endast en del av dem som innebär ekonomisk vinning och/eller är olagliga. Handlingarna kan också betecknas olika beroende på vilket perspektiv man har på gänget. Från utsidan och i vissa situationer kan exempelvis handlingen ”att ta en annans egendom” betecknas som en kriminell handling, medan den från insidan skulle kunna ses som en nödvändig och kanske rättvis handling från en förfördelad grupp för att klara livsuppehållet. En del handlingar som ungdomar företar sig har också en glidande karaktär med avseende på om de betraktas som brottsliga eller inte. Det kan dels handla om att en handling inte behöver betraktas som olaglig förrän den blir upptäckt och etiketterad på detta vis, dels om att många ungdomar utforskar gränser där en del av handlingarna är olagliga även om de inte alls är en del i en utveckling mot grövre brottslighet.

När man talar om kriminella gäng eller nätverk kan man uppfatta att de kriminella handlingarna är de mest centrala och sammansvetsande aktiviteterna för gruppen. Detta gäller inte för alla gäng (Venkatesh, 2003). För många av ungdoms-/gatugängen kan de kriminella aktiviteterna sägas tillhöra vardagen och livsstilen, utan att de för den sakens skull är viktiga identitetsskapande inslag. Bland dessa grupperingar har de kriminella handlingarna inte heller den organiserade och planerade karaktär som de har hos de vuxna

gängen. Brotten är oftare en följd av tillfälligheter, ingivelser och tillfällen som uppkommer i stunden. Det kan ändå vara fråga om en stor mängd kriminella handlingar eftersom brottstillfällen dyker upp kontinuerligt när man lever i en gängmiljö, och man befinner sig i ett sammanhang där kamraterna kan driva på varandra, kanske mer eller mindre omedvetet snarare än organiserat. För många grupper verkar det variera från en situation till en annan i vilken mån brottet är planerat. Därtill kan det skifta över tid. Ju mer avancerad brottslighet gruppen begår desto mer av planering krävs det (Fundén, 2001; Sarnecki, 1986).

En annan aspekt som krävs för att en grupp skall skapas är någon form av gränskontroll för vilka som tillhör respektive är utanför gruppen. Om alla som tyckte sig tillhöra en grupp, eller om alla som exempelvis befann sig på en viss plats skulle tillhöra en social grupp, skulle denna formation vara omöjlig att urskilja på annat sätt än som en kategori av personer. Inträdessätten kan vara flera. Det kan handla om att man successivt knyter tätare kontakter med gänget, kanske genom att man känner någon i gruppen sedan tidigare som kan hjälpa en till fler och fördjupade kontakter. Ungefär som det går till när relationer utvecklas i många andra sammanhang. Det kan också ha utvecklats ett stegvis provande (Grundvall, 2005). De som aspirerar på en plats i gruppen kan accepteras som "hang arounds" och får under denna fas visa att de har de nödvändiga kvalifikationerna. Efter en prövningsprocess kan den som klarat prövotiden sedan eventuellt bli invigd i sällskapet. Man kan också som aspirant till att tillhöra ett gäng tvingas att utföra vissa handlingar för att visa sin duglighet, såsom att begå vissa typer av brott. Det kan också vara attraktivt för äldre gängmedlemmar att rekrytera yngre personer att begå brott, eftersom dessa ännu inte är straffmyndiga.

När man talar om att ungdomar riskerar att rekryteras till kriminella gäng, leder det tankarna till någon form av strategi eller åtminstone ett aktivt sätt för att värva nya medlemmar till gruppen. Det är då alltså inte frågan om att gänget passivt prövar, om en sökande kan få bli medlem, utan om ett mer offensivt förfaringsätt. Idén om sådana strategier liknar de som finns i företagsvärlden. Verksamheten har ett behov som har uppmärksamats av fler människor för att kunna driva rörelsen vidare och eventuellt för att utöka den. Även om de kriminella grupperingarna på något sätt får nya medlemmar har det varit svårt att belägga mer precist hur värvingen ser ut. För Göteborgs vidkommande nämner visserligen Björk (2006) att såväl rekryter som rekryterare förekommer, men han är inte så specifik i denna fråga att det går att dra några mer långtgående slutsatser. Principiellt finns det tre sätt som gäng kan få nya medlemmar på: antingen genom att gänget självt värvar nya medlemmar eller att aspiranter självmant söker sig till gänget. Det tredje

alternativet är att det är frågan om en ömsesidig sökandeprocess. Om lockande krafter samverkar är naturligtvis chansen för att en person blir gängmedlem mycket större än om det bara finns något enskilt som drar eller kanske stöter ut mot sådana grupper. Det vore märkligt om det vore slumpmässigt vilka ungdomar som attraheras av gängen eller vilka som uppfattas som attraktiva att rekrytera, även om det inte går att förutsäga med någon större precision i det individuella fallet om en ung människa kommer att bli gängmedlem. Så är det dock med all ogynnsam social utveckling.

3. Att komma nära eller bli närsynt – hur vi gick tillväga

De flesta som gett material till studien har talat eller skrivit om sin egen utveckling och om sammanhang de själva varit delaktiga i. Det handlade alltså ofta om att berätta sin egen historia. Detta uppfattar vi som en stor styrka då deras förstahandsupplevelser ger materialet en autenticitet som annars är svår att uppnå. Vi gör dock inga anspråk på att kunna ge den sanna bilden av "hur det ser ut i förorten" eller hur vägen in i brottslighet alltid ser ut, men väl en varierad bild av hur det vara. Att berätta sin historia är dock inte enkelt. Förutom att man faktiskt glömmet, finns upplevelser som är svåra att tala om. Dessutom kan sådant som man inte själv uppmärksammat ha haft en stor betydelse. Som vi skriver senare kan en handling som att begå brott bland annat handla om att stärka sin status. Detta sker till stor del genom berättelser om den egna personen. Det kan därför finnas en risk att informanten överdriver. Det kan handla om en mer eller mindre upparbetad vana vid hur denna typ av erfarenheter brukar beskrivas om, för att skapa uppmärksamhet eller för att tillfredsställa oss forskare med en typ av material, som de förstår att vi är intresserade av.

Utöver risk för glömska och överdrifter bör man också komma ihåg att alla berättelser är konstruktioner i efterhand. Historien om dåtiden skapas i nuet för att kunna påverka framtiden. Detta innebär ofta att en händelsesekvens ges en mer sammanhängande mening först i den stund den berättas. Eftersom händelser alltid passerar genom ett mänskligt subjektivt meningsskapande filter, är det svårt eller rentav omöjligt att fastställa vad som "faktiskt" har hänt. För att göra en variant på det inom sociologin klassiska Thomas-teoremet (Hughes & Månsson, 1988); Det är den skapade meningen som utgör vår verklighetsuppfattning. Som sådan utövar den kraftfull påverkan på hur vi agerar i världen och vilken effekt dessa handlingar får. Vi kan med andra ord inte säga exakt vad som har hänt eller hur våra informanter uppfattade sig själva i olika situationer. Vad vi däremot kan säga något om är hur informanterna säger sig förstå sin situation, sin bostadsmiljö, hur de

har upplevt och förstått olika händelser samt hur de har gjort dessa till en del av sina livsprojekt. Därmed kan vi förhoppningsvis komma nära den meningskonstruktion som, enligt Potter & Wetherell (1987), är viktig för identitetskonstruktion och agerande i världen.

Under studien har en hel del intervjuer genomförts, i ett flertal av dem har unga människor berättat om sina erfarenheter och sina liv och vissa om när de befunnit sig på en riskabel utvecklingsväg. Beroende på studiens syfte behandlas intervjuer på olika sätt. Vi skulle exempelvis ha kunnat analysera i vilken mån familjeförhållanden och eventuella traumatiska erfarenheter medverkat till en riskutveckling. Vårt syfte är dock annorlunda då vi inte fokuserar på de enskilda personernas bakgrund i fråga om familjeförhållanden eller eventuella personlighetsdrag, utan på vad som sker när unga orienterar sig utanför familjen, exempelvis vad kamratgruppen kan få för betydelse och hur kopplingen till brottslighet kan se ut. De personer vi intervjuat betraktar vi därför som informanter som utifrån egna erfarenheter berättat om hur det kan se ut när grupperingar bildas eller hur förorten kan upplevas som uppväxtmiljö.

I studien har vi inspirerats av en etnografisk tradition (Hammersley & Atkinson, 1989). Detta innebär bland annat att vi strävat efter en närhet till det vi skriver om, och att vi i analysarbetet har försökt att sätta oss in i den andres perspektiv och situation. Rent metodiskt har vi i första hand använt oss av intervjuer, men vi har också varit närvarande i ungdomsmiljöerna och många andra sammanhang som vi uppfattat som relevanta. Dessutom har elever i två skolklasser skrivit uppsatser om sitt bostadsområde. Genom att kombinera ett flertal metoder och material har vi velat få fram en så allsidig bild som möjligt av hur olika förhållanden kan tänkas samspela med varandra.

Intervjuer

I början av vårt arbete var det relativt svårt att få kontakt med ungdomar som hade den erfarenhet vi var intresserade av. Vi besökte exempelvis platser i Backa där ungdomar samlades, men hade där svårt att finna några som ville ställa upp på en intervju. Det verkade finnas en för oss osynlig kod som sa att man inte skulle tala med utomstående, särskilt inte med sådana som var misstänkt lika civilklädda poliser eller möjligen journalister. Det hjälpte inte hur många visitkort vi delade ut. Efterhand började det dock lossna. Vi fick en hel del hjälp av socialarbetare, fritidsledare och organisationer som Kamp och Unga Kris⁴. En annan kontaktväg gick genom de intervjuade ungdomarna,

4. Kamp (Kriminellt Avståndstagande Motiveras av Polare) var ett projekt som drevs av en offentlig verksamhet fristående organisation och finansierades av projektmedel från Allmänna arvsfonden. Bland annat arbetade de med ett utbildnings- och påverkanspaket för att ungdomar ska reflektera över sina liv och byta livsstil. UngaKris är en verksamhet inom Kris (Kriminellas Revansch I Samhället) med syftet att arbeta brottsförebyggande bland ungdomar.

som frågade sina kamrater om de kunde tänka sig att delta. Så småningom fick vi också på egen hand kontakt med en del ungdomar genom att vi befann oss ute i olika ungdomstäta miljöer. För att få en så bred och nyanserad bild som möjligt av ungdomssituationen i de aktuella bostadsområdena intervjuade vi också ett flertal yrkesverksamma (så som socialsekreterare, fältarbetare, resursteamspersonal, fritidsledare och poliser) som ofta möter ungdomar i sitt vardagliga arbete. Dessutom intervjuade vi ett antal föräldrar samt andra vuxna som bor i de områden vi besökt.

Intervjuerna varade i allmänhet i en och en halv timme. Formen kan beskrivas som semistrukturerad, men liknar också den narrativa intervjun (Gubrium & Holstein, 2003; Kvale, m. fl., 2009). Vi eftersträvade ett gott samtalsklimat där de intervjuade skulle känna sig trygga i situationen. Som utgångspunkt fanns ett antal teman och frågeställningar, men hur frågorna sedan formulerades och i vilken följd, handlade mer om hur kommunikationen fungerade i den enskilda intervjun. För att få mer detaljerade beskrivningar ställde vi ofta fördjupande följdfrågor. Det gavs också utrymme för de intervjuade att ta upp egna teman. För att skapa förtroende strävade vi efter att matcha personens sätt att formulera sig. I terapeutiska sammanhang kallar man ibland denna process för intonering (Lundsbye, m. fl., 1992). Fördelen med detta tillvägagångssätt är att man kan få ta del av mer djupgående resonemang, och nackdelen att det kan vara svårt att göra jämförelser mellan olika personer, då inte precis samma formuleringar används. Samtidigt är det ett misstag att tro att man genom att ställa frågor på exakt samma sätt, skulle väcka samma reaktioner hos de intervjuade. För att läsaren lättare ska kunna bedöma vad den intervjuade responderade på, har vi i flertalet fall inkluderat intervjuarens fråga i citaten.

Uppsatser, observationer och externt material

Flera av de intervjuade ungdomarna hade egen erfarenhet av brott, befann sig ofta i miljöer där det pågick sådan verksamhet eller var nära bekanta med personer som begick brott mer regelbundet. För att få en mer varierad bild av hur ”ungdomar i allmänhet” från dessa områden ser på sin tillvaro, genomförde vi också en delstudie där elever från två åttondeklasser fick skriva uppsats i skolan om sin uppväxt och sitt bostadsområde under rubriken: ”Backa – min plats på jorden”. Uppsatsskrivandet skedde i samarbete med två lärare i svenska. Sammanlagt fick vi ta del av knappt trettio uppsatser. Dessa skickades till oss av lärarna efter att de hade anonymiserats. De elever som deltog i studien informerades om hur materialet var tänkt att användas samt fick lämna ett skriftligt samtycke till sitt deltagande. Även deras föräldrar informerades och gavs möjlighet att avböja medverkan från sitt barns sida.

En annan stor del av undersökningen har bestått i observationer. Dels har vi vid ett flertal tillfällen vistats ute i de aktuella bostadsområdena och har då försökt att få direktkontakt med de människor som rört sig där. Andra gånger har vi varit närvarande då representanter från olika samhällsfunktioner kommunicerat oro kring en tilltagande kriminalitet i ett bostadsområde med ungdomar, föräldrar eller med varandra. Vi har då intagit rollen som ”tysta observatörer” och har inte deltagit i diskussionerna. Våra intryck och erfarenheter nedtecknades ibland under själva observationen och ibland i efterhand. I vissa fall består dessa anteckningar till största delen av nedtecknad dialog mellan parterna, och i andra fall påminner transkriptionsformen närmast om det van Maanen (A. Johansson, 2005, s. 304) kallar för den ”impressionistiska berättarformen” för sociologisk och antropologisk etnografi. En sådan bygger på ögonblicksbilder av händelser och situationer. Fältarbetaren berättar i första person om händelser och situationer som han eller hon varit med om och försöker förmedla sina upplevelser till läsaren. Detta är en datainsamlings- och analysmetod som tål att ifrågasättas. Att vi vid dessa tillfällen valt en transkriptionsform där vi placerat oss själva i rollen som berättare av historien medför att texten i hög utsträckning har färgats av våra intryck, våra tidigare erfarenheter, vår moral och vårt sätt att berätta saker och ting. Ambitionen är dock inte att försöka lämna en helt ren och exakt återgivning. Texterna bör istället betraktas som en så trogen version av händelseförloppet som vi kunnat åstadkomma, men är samtidigt ett sätt bland flera möjliga att försöka förstå det som utspelade sig.

Utöver detta egenhändigt insamlade material har vi till viss del även använt oss av extern dokumentation så som tidningsartiklar och bloggar där ungdomsbrottslighet i förorten har avhandlats.

Sammanställning av material

Som framgår av nedanstående tabell har vi intervjuat och talat med ett stort antal personer. 54 intervjuer har genomförts enskilt eller i grupp, vilket innebär att vi träffat omkring 130 personer i intervjuform. 34 intervjuer har genomförts med ungdomar som befunnit sig i de miljöer där grupprelaterad brottslighet förekommer. 23 av de intervjuade har direkt personlig erfarenhet från sådan brottslighet. Åtta intervjuer genomfördes med flickor och i två gruppintervjuer deltog både pojkar och flickor. En av de intervjuade ungdomarna var 15 år, 19 stycken var i gymnasieåldern, och tretton var mellan 18 och 25 år. 33 av det totala antalet intervjuer genomfördes med personer som i första hand har erfarenhet av Backa, tolv relaterade främst till olika delar av Angered och fem i huvudsak till Biskopsgården. Skoluppsatserna avser förhållanden i Backa.

Tabell 1 Sammanställning av det empiriska materialet för studien

	Enskilt	Grupp	Totalt
Intervjuer			
Ungdomar	24	10	34
Föräldrar, boende	3	2	5
Anställda	7	8	15
Totalt			54
.....			
Skoluppsatser			30
Observationer			10
<i>Fältanteckningar</i>			12
<i>Möten och övrigt</i>			10

Analys

Samtliga intervjuer har spelats in och har därefter transkriberats i sin helhet, vilket resulterat i ett omfattande skriftligt material. För att möjliggöra en analys har samtliga intervjuer, fältanteckningar och övrigt material lagts in i NVivo (dataprogram för kvalitativ analys), där det först sorterades in under antingen i förväg konstruerade huvudkategorier eller i sådana som skapades under analysarbetet. Inom respektive kategori utvecklades sedan undergrupper i flera steg. Vi har gått igenom varje sådan kategori och sökt såväl gemensamma drag som viktiga enskilda bidrag. Kategorierna ordnades så småningom i en hierarkisk struktur där *Ungas uppväxtmiljö* innehöll material om bostadsområdet, skola, fritid samt mer generella uppgifter om brottslighet. Med *Ungas riskutveckling* avsågs enskilda ungas väg in i brottslighet, deras egna erfarenheter av brottslighet samt uttalanden om vägen ut ur kriminalitet.

Rapporten innehåller en hel del citat. På så sätt får läsaren möjlighet att själva ta ställning till empirin, värdera trovärdigheten samt följa vårt sätt att tolka och försöka förstå. För att öka läsbarheten har vi ibland gjort en mild form av redigering av citaten, då vi tagit bort en del av uttryck för tankeverksamhet som ”öh” och ”ah” samt utvecklingar från det bärande temat. Borttagningar av hela meningar markeras med tre punkter. I några fall har vi lagt till information inom klamrar för att förtydliga ett resonemang.

I analysen har vi haft en interaktionistisk utgångspunkt, och har utgått från ett betraktelsesätt där upplevelser av status, värdighet och respekt mellan involverade aktörer ingår som betydelsefulla beståndsdelar i det sociala samspelet (Goffman, 1967/1982). Det handlar särskilt om att belysa hur inkluderande och exkluderande mekanismer samspekar med upplevelsen av status, respekt och värdighet. Status, respekt och värdighet har i denna modell en centralställning. Vi betraktar dessa som de upplevda uttrycken för om en

person eller grupp känner och betraktar sig som inkluderad eller exkluderad. Inom sfären att vara inkluderat ligger sådant som att uppleva tillit, stolthet, vara delaktig etc, och i den exkluderande ligger dess motsatser: misstron, skammen och utanförkänsla. Mellan dessa sfärer balanserar status, respekt och värdighet. Dessa kan ses som den sociala ställningens växlingskurs där valutans värde bestäms i förhållande till vilka sociala och kulturella koder som gäller i det specifika sammanhanget. Alltså, om en person uppfattar att den inte får status, respekt och värdighet i ett visst sammanhang ökar benägenheten att söka sig till andra där den valuta som personen förfogar över är eftertraktad.

Figur 2 Analysmodell rörande inkluderande och exkluderande interaktionskomponenter.

Etiska dilemman

Vårt intryck att döma av vad de intervjuade uppgivit, är att de velat bidra med kunskap om hur ungas villkor och uppväxtmiljö kan se ut. Många har sagt att de önskat bidra till förbättringar. Informanternas egen önskan minskar samtidigt inte de etiska kraven på hur vi hanterar materialet. Vi har utgått från forskningsetiska riktlinjerna som fastställts av Vetenskapsrådet (se: www.Codex.uu.se).

Vi har innan intervjuerna startade, eller skoluppsatserna skrevs, informerat om studiens syfte och uppläggning, varifrån vårt uppdrag kommer och något om vår egen bakgrund. Vi markerade också att det var frivilligt att delta, att de när som helst kunde avbryta intervjun, att de kunde avstå från att svara på de frågor som de önskade samt att de även efteråt kunde dra tillbaka sitt samtycke.

Att efterfråga ett informerat samtycke vid fältobservationerna har inte varit möjligt på detta sätt. Syftet med dessa var att vi själva skulle skapa oss

en bättre uppfattning om ungas mötesplatser och miljöer i bostadsområdena. När vi beskrivit sådana har vår avsikt inte varit att fästa uppmärksamhet vid enskilda individer och deras livshistoria. I de fall vi talat med ungdomar under våra fältstudier har det handlat om sådant som att få del av deras uppfattning om området.

Vi har bytt ut samtliga namn i studien och ändrat vissa uppgifter för att värna deras anonymitet. Man måste samtidigt vara medveten om att anonymiteten kan vara svårhanterlig i denna form av studie, särskilt då enskilda händelser eller uppgifter relateras. Det kan för en person med närhet till det som beskrivs vara möjligt att med någorlunda träffsäkerhet identifiera åtminstone en mindre grupp av personer som kan ha berättat om det som framställs. Intresset av att redogöra för ett förhållande så att det blir begripligt och trovärdigt måste ställas i relation till vad som kan ändras i ett exempel utan att det för den skull förvanskas. Att undersöka enskilda ungas upplevelser och erfarenheter av grupprelaterad brottslighet innebär också att belysa enskilda handlingar i syfte att göra dem förståeliga. En sådan förståelse är viktig för att kunna utveckla samhällets stöd i form av förebyggande och behandlande insatser till ungdomar i liknande situationer.

Ungdomsbrottslighet och gängbildningar får ofta stor uppmärksamhet och det finns många som har tämligen klara uppfattningar om hur problemen ser ut och vad som bör göras åt dem. Det finns alltid en risk för att resultat som de som presenteras i denna skrift tas som intäkt för att stärka den egna positionen. Det finns också en risk för att forskaren, kanske i en önskan om att öka trovärdigheten eller intresset för studien, särskilt lyfter fram sådant som väcker uppmärksamhet. Det har inte varit lätt att återge också skrämmande situationer som ungdomarna har berättat om, utan att verka sensationslystna. Vi har exempelvis bedömt det som viktigt när skam- och skuldkänslor diskuteras, att visa vad det är för erfarenheter som en del kan behöva konfrontera när de vill lämna sin tidigare livsföring. Ett annat syfte med att även lyfta upp mer uppseendeväckande händelser är att vi tror att det kan fördjupa kunskapen om vad det kan innebära att leva ett liv i gängens närhet, då sådan kunskap kan ha ett värde för det förebyggande arbetet. Förhoppningen är att texten ger ökad förståelse för hur möten med utsatta ungdomar kan åstadkommas, så att reflektion kring det egna livet skapas.

4. Bilder av bostadsområdet

Detta kapitel handlar om en typ av bostadsområden som ibland går under beteckningen ”socialt utsatt förort”. För att placera fenomenet i ett historiskt och socialt sammanhang inleder vi med en kortare tillbakablick på denna typ av områdets framväxt och på förhållanden som har haft betydelse för den situation som råder idag. Eftersom det inte är helt självklart vad som menas med förort, ägnar vi oss också en del åt att försöka förstå några olika betydelser av begreppet.

Ett sätt för oss att få större kännedom om de stadsdelar vi ville studera och om vardagslivet där, har varit att genomföra deltagande observationer eller fältstudier. Vid ett flertal tillfällen har vi då vandrat runt i ett antal bostadsområden och försökt att få kontakt med några av de människor, företrädelsevis ungdomar, som har rört sig där. Under fältstudierna besökte vi ett flertal olika bostadsområden runt om i Göteborg, men i rapporten har vi ändå valt att ha en viss betoning på tre områden – Biskopsgården, Hjällbo och Backa. Anledningen är att det i dessa områden har förekommit allvarliga sammanstötningar mellan ungdomar och polis eller räddningstjänst samt att det där genomförts en hel del offentliga satsningar på brottspreventivt ungdomsarbete. Precis som i alla andra sammanhang liknande detta är det viktigt att påpeka att brottsligheten i dessa områden handlar om långt ifrån alla ungdomar. Däremot kan det sägas att väldigt många av de boende, ungdomar såväl som vuxna och mindre barn, påverkas av att bo i ett område som talas om som särskilt ”kriminellt”, och det är framförallt denna omständighet vi kommer att fokusera på i det här kapitlet. Under rubriken ”En liten rundvandring” finns ett par utdrag från de fältanteckningar som nedtecknades av oss efter observationstillfällena. Dessa avsnitt är tänkta att ge en ”fylligare beskrivning” av ett par områden och av hur vardagen där kan te sig. Som vi tidigare varit inne på kan begreppet gäng betyda många olika saker. På ett flertal ställen i rapporten åsyftas i första hand grupper som sysslar med kriminalitet. I det

här avsnittet används ordet emellertid i en vid och vardaglig betydelse – en samling unga personer som förefaller känna varandra ganska väl, som umgås relativt nära och ofta och som gör en del aktiviteter tillsammans.

En av de huvudsakliga ambitionerna med rapporten är att försöka ge en bild av hur det kan vara att leva och verka i denna typ av bostadsområden. Vi vill därför i detta kapitel också låta boende och yrkesverksamma komma till tals om hur de uppfattar, värderar och kategoriserar grannskapet där de bor eller arbetar som uppväxtmiljö samt om hur de relaterar sina erfarenheter och uppfattningar till oroligheter och brottslighet bland ungdomar. Bilderna är många och frågan är därför inte helt enkel att besvara, åtminstone inte på ett entydigt eller allomfattande sätt. Vi har emellertid iakttagit vissa mönster eller spår som vi har valt att följa.

I texten finns många och ibland ganska långa citat. För en del läsare kan detta upplevas som hackigt och ibland till och med överflödigt, men eftersom ett av huvudsyftena med texten är att låta ungdomar och övriga lokala aktörer med sina egna ord få beskriva sina upplevelser och reflektioner kring boendemiljön och dess koppling till ungdomskriminaliteten i området, har vi ändå valt att behålla denna skrivform. För att skapa ett bättre flöde i texten i de delar av kapitlet där vi återger samtal, har vi valt att inte ge intervjupersonerna fingerade namn (vilket vi gjort i övriga delar av rapporten). Skillnaden beror på att denna del av rapporten inte på samma sätt som övriga delar, består av sammanhållna berättelser om självupplevda händelser, utan mer handlar om uppfattningar och åsikter om bostadsområdet. I de fall det förekommer dialog mellan oss och informanter eller mellan informanter, markeras detta med talstreck. För att göra det möjligt att skilja på vad informanterna säger och vad vi som intervjuare säger, har våra egna uttalanden kursiverats. Citaten kan vara av fyra olika slag – utdrag ur fältanteckningar (våra egna minnesanteckningar upprättade efter avslutad observation), samt intervju-, uppsats- eller litteraturcitat (ordagrant återgivna). Varje citat avslutas med en parantes där det framgår vilken typ av citat det handlar om.

”Den moderna tidens boende”

I förorten skulle den nya människan bo, hon som varken var borgare eller proletär, landsbygdsbo eller stadsbo ... Förorten blev en symbol för svensk framtidstro – ett vapen mot det gamla klassamhället. (Arnstberg 1998: 35–36)

Den svenska förortens historia startar någon gång vid tiden för andra världskriget (Törnqvist, 2001, s. 16–17). I 1940-talets Sverige var bostadsbristen och trångboddheten i de större städerna stor. Dessutom var många hus gamla, omoderna och mycket slitna. I *Bostadssociala utredningen* från 1945 påtalades

att en bostad borde vara en social rättighet för alla. Därför skulle invånarna försees med ”goda och hygieniska bostäder till rimliga hyror”. Europa och stora delar av övriga världen hade slagits i spillror under andra världskriget, och som en kontrast till denna mörka bild betonades i den svenska drömmen om folkhemmet starkt gemenskapen, grannskapstanken och jämlikheten i det framtida boendet. Tanken var att alla sorters människor skulle kunna bo i de nya områdena, och tron på att det faktiskt var möjligt att bygga bort social misär var stor.

I takt med att städernas undermåliga arbetarbostäder försvann och landsbygdens fattiga befolkning flyttade in till städerna, skulle samhället förändras i en mer jämlik riktning. Områdena skulle därför vara organiserade i mindre grannskap med hög grad av självbestämmande. På så vis skulle förslumning och segregation undvikas, vilket var ett stort problem i många andra länder. Att minska trångboddhet och få en bättre bostadsstandard var alltså de drivande tankarna bakom nybyggnationerna, och under åren 1965 till 1974 byggdes sammanlagt en miljon lägenheter. I snabb takt växte områden upp som till exempel Angered i Göteborg, Rosengård i Malmö och Skärholmen i Stockholm.

Men vad hände?

Länge såg bilden ljus ut, och det var egentligen först runt 1970 som de första rapporterna om missförhållanden och sociala problem i förortsområdena började dyka upp (Olsson & Törnqvist, 2009). Men varför blev då inte förorterna de positiva områden, präglade av jämlikhet och solidaritet i förhållande till det övriga samhället, som man planerade för? Skälen till detta är många, och har också ändrat karaktär under decenniernas gång (Törnqvist 2001). En av orsakerna var den snabba byggtakten. För att hinna uppnå målet med en miljon nya lägenheter under den utsatta tiden fick man rucka på de inledande planerna och husen blev därför både betydligt högre och avsevärt mycket tjockare än vad man först hade tänkt sig (Holm, 1987:40). Dessutom fick bebyggelsen en väldigt ensidig prägel där höghusen hamnade för sig och småhusen för sig, vilket enligt Rådberg (1997) resulterade i ett, ”fult och trasigt stadslandskap”.

I rapporten *Delade städer* (SOU, 1997:118:53) från Storstadskommittén beskrivs en orsakskedja som man menar föranledde en nedvärdering av områdena samt ledde fram till den situation som råder i förorten idag. Flertalet av miljonprogramsområdena placerades en bit utanför städerna. Utbyggnaden av grundläggande service, som till exempel mataffär, kommunikationsmedel, barnomsorg och skolor, skedde inte i samma snabba takt som man byggde hus. Under de första åren fick därför invånarna leva i en ganska fattig och

oattraktiv boendemiljö. Dessutom stagnerade inflyttningen till storstäderna efter några år, de typiska arbetarklasshushåll som inledningsvis befolkade förorterna gjorde boendekarriär och flyttade därifrån. Under åren 1970 till 1990 byggdes sammanlagt ungefär en halv miljon småhus, vilket resulterade i att en stor del av förorterna tömdes på folk. Kvar blev de som inte hade möjlighet att flytta, inte sällan personer i svåra sociala situationer. Det stora antalet tomma lägenheter medförde en drastisk minskning av hyresintäkter för bostadsföretagen, vilket i sin tur resulterade i försämrat underhåll och förfall, i vissa fall till och med vanskötsel. Trenden att de resursstarka personerna lämnade områdena förstärktes på så vis ytterligare. En av de ungdomar vi talat med berättar så här om sin syn på denna utveckling:

Framförallt, som jag ser det, det är ju att... det är ju inte vi som har valt att bo i Biskopsgården, utan det är dom som har valt att *inte* bo här. Vi kan inte välja att inte bo här. Dom kan välja att inte bo här för dom har råd. Och det har inte vi som blir kvar. Och det är ju så här det är, att man blir kvar här. Och det är ju nåt viktigt att komma ihåg, alltså att vilka förutsättningar folk har att forma sitt liv. Det beror inte på hur mycket dom vill och sådär va, utan det beror väldigt mycket på att dom faktiskt blir kvar. Dels så kan man ju ha flytt, men man kan också ha att det finns krafter som försämrar dina möjligheter väldigt tydligt. Just att när dom "lyckade" människorna, om man får uttrycka sig så fult, lämnar dom misslyckade människorna, så försvårar dom samtidigt för dom misslyckade att ta sig ut. För att... att det blir ju kvar bara en hopplös stämning att: "Jaha, här går vi, vi som inte kommer härifrån, vi som inte blivit nåt." Alltså det blir ju en negativ spiral där, och så blir det en positiv spiral i det andra området. (Intervju ungdom Biskopsgården)

Under 1990-talet förändrades bilden igen. De tomma lägenheterna fylldes då med människor som flytt till Sverige från krigshärjade delar av världen. Vid samma tidpunkt inträffade också en ekonomisk kris i landet av sällan skådat slag. Dessa omständigheter tillsammans bidrog till en inlåsning av invånarna i förorterna där de berövades möjligheten att ta sig in i det svenska samhället – vare sig det handlade om arbete, utbildning eller möjlighet att skaffa annan bostad (Törnquist 2001).

Vad är en förort?

Under undersökningens gång har vi stött på några olika beskrivningar på vad som menas när man talar om en förort, och vi skulle därför vilja passa på att reflektera en del kring begreppet. Tidigare har vi ju varit inne på att det handlar om en viss typ av områden, sådana som i forskningssammanhang och i statliga utredningar ibland brukar benämnas som "socialt utsatta områden" (Olsson

& Törnquist 2009). Kännetecknande för denna typ av bebyggelse är bland annat stora och höga hus med hyreslägenheter som uppfördes inom ramen för miljonprogrammet under 1960- och 1970-talen. Andra omständigheter som ofta förknippas med områden av detta slag, åtminstone vissa av dem, är hög arbetslöshet bland de vuxna invånarna, sämre hälsa än befolkningen i övrigt samt att många av de boende har låga eller till och med extremt låga inkomster. En mer målande beskrivning besläktad med ovanstående definition hörde vi från en ungdom i Biskopsgården:

Det är ett ställe där det finns många höga hus och där det bor många invandrare från en massa olika länder. Och så är det fullt av parabler på balkongerna. (Samtal ungdom Biskopsgården)

Begreppet kan också användas i en mer neutral form, och anger då egentligen bara att ett område är beläget utanför de centrala delarna av en stad. I statistiska sammanhang brukar man till exempel tala om förort när femtio procent av ortens nattbefolkning pendlar till någon av storstäderna. En vanlig undergruppering av mer vardagligt slag är att skilja mellan så kallade "villaförorter" och "betongförorter".

I en av våra intervjuer träffade vi på ytterligare en betydelse av begreppet. Informanten använde det för att beteckna ett kvarter eller ett mindre grannskap som ligger insprängt i annan typ av bebyggelse. När termen används på detta sätt verkar det som att mindre fokus läggs på arkitektur och byggnads-material (som till exempel "betongkolosser" eller "betongförort") och mer på invånarnas nationaliteter och graden av social problematik i förhållande till de närliggande områdena.

– *Backa det är väl ingen förort eller? Är den en förort?*

– Detta är en förort. Det här området är ett förortsområde. Om hela Backa räknas som en förort vet jag inte, men just Backa Röd är ett förortsområde.

– *I det lägger du...? Är det att det är hyreshus? Eller vad är det som gör...?*

– Det är mycket hyreslägenheter. Och när vi pratar om, eller i alla fall när jag pratar om förort, då handlar det om mycket olika nationaliteter, lägre socialgrupper och en social problematik. Det kan vara missbruk, det kan vara arbetslöshet. Vi kan ta många såna saker som är jobbiga och svåra, det samlar man i ett sådant här område. (Vuxen invånare, Backa)

Under undersökningens gång har vi också mött personer som problematiserat begreppet förort, och som reflekterat kring hur ordet brukas och vad olika användningssätt kan få för konsekvenser. Inte helt sällan har vi exempelvis stött på distinktionen mellan betongförort och villaförort, och att ungdomar boende i den senare är lika mycket "förortsungdomar" som de i den förstnämnda, vilket ju är en helt korrekt tanke om man har för avsikt att belysa

skillnaden mellan att bo nära centrum eller i ett mer perifert område eller om man vill påpeka risken för stigmatisering av vissa individer genom att kategorisera dem som tillhörande en viss grupp med lägre status i samhället. Andra gånger verkar det finnas ett slags underliggande samförstånd om att det är just ett socioekonomiskt utsatt område som det handlar om, särskilt när ordet används i bestämd form – ”förorten”. Inte sällan indikeras då att denna typ av miljö kan innebära en viss typ av svårigheter som de boende ställs inför att hantera. Det talas också ofta om förorten som ett ställe med många positiva förtecken, som till exempel att där råder en särskild form av stark gemenskap och att det där finns stora möjligheter att lära känna människor med olika kulturell bakgrund. Genom att man, som informanten från Backa ovan, med ordet ”förort” också kan avse socialt utsatta områden inom i övrigt välbeställda områden, kan en betydelseglidning urskiljas. Förort syftar då inte alls på områdets geografiska läge, utan endast på områdets socioekonomiska struktur – oavsett var detta är beläget i förhållande till staden.

En liten rundvandring...

Detta avsnitt består av två utdrag från våra fältanteckningar, ett från Biskopsgården, en blåsig och kall höstkväll och ett från Hjällbo en varm och ljummen sensommarkväll. Berättelserna är valda utifrån att det förekommer en del situationer som var ganska typiska under våra promenader i bostadsområdena. De visar också på en del likheter och skillnader med övriga bostadsområden i Sverige, som till exempel hur olika vardagen kan te sig beroende på årstid.

Höstkväll i Biskopsgården

Klockan är runt halvåtta när vi kommer fram till Biskopsgården. Det skall finnas en fritidsgård på Friskvåderstorget har vi hört, och dessutom har det ryktats om att det brukar samlas ett gäng på torget på kvällarna. Vi parkerar på baksidan och rör oss i riktning mot affärerna. Friskvåderstorget är avlångt. På ena sidan ligger en Willy's hemma-butik och lite längre bort en skola. På andra sidan ligger ett högt och långt hyreshus, och i bottenplan ligger en massa småaffärer. Och mycket riktigt, utanför en liten närbutik står sju, åtta killar, förmodligen någonstans i sexton- till tjuugoårsåldern samlade. De verkar vara av lite blandad utländsk härkomst. Vi går förbi dem, men vänder tillbaka igen för att fråga om de vet var fritidsgården ligger.

- Den ligger två hållplatser ditåt, säger en av de yngre killarna och pekar i riktning mot Länsmansgården.
- Vilka är ni, frågar en annan.
- Vi är forskare, svarar Torbjörn.
- Vad forskar ni om?

– *Om socialt arbete, mest om ungdomar och om dom som jobbar med ungdomar.*

– Vad gör ni här då?

– *Vi försöker komma i kontakt med ungdomar ute i olika bostadsområden för att få prata med dom om hur det är att växa upp i Göteborg.*

– Det blir nog svårt. Det är inte så många här som vill prata.

– Det kostar tusen spänn, säger en av killarna och småskrattar. Då får ni intervjua oss.

– Ja precis, fyller en annan i. Ni får betalt och vi får betalt – det är väl rättvist?

Torbjörn fortsätter att berätta om vårt ärende, men hela tiden händer det någonting. Uppmärksamheten är än på oss, än på någon som kommer ut från affären och än på någon som passerar över torget. Varenda lite händelse kommenteras av gänget.

– Kolla den tjejen, säger en av de äldre killarna. Vem är hon?

– Jo, men hennes kille bor ju där, svarar någon.

– Hoppas de gör slut snart! (skratt)

– Det är det vi behöver här – fler tjejer. Kan ni fixa det?

– *Jasså, det är tjejer ni vill träffa? säger Torbjörn.*

– Ja absolut. Här är alldeles för lite tjejer. Dom vill inte komma hit.

– *Det är faktiskt en sak som vi har undrat över när vi har varit runt på olika ställen, säger jag. Ofta ser vi killar som ni som träffas ute någonstans och snackar, men vi ser aldrig några tjejer. Varför är det så?*

– Våra systrar? Nämen, dom får inte gå ut. Dom ska vara hemma och städa, laga mat och passa småsyskonen (skratt).

– Nej, vi är inte som svenskarna. Våra tjejer får inte hålla på och springa ute. Dom ska vara hemma. Det ser inte bra ut om dom hänger ute.

– Och jag tror inte dom vill heller, fyller en av killarna i. Dom vill mer träffas hemma med sina kompisar, inte hänga ute.

– *Så det är svenska tjejer ni vill skall komma hit, eller, frågar jag.*

– Ja, och snygga skall dom vara! Kan ni fixa det? (skratt)

Medan samtalet pågår kommer tre andra killar fram. De har varit inne på Willy's och handlat, och kommer ut med bullar, choklad och läsk. De nya killarna tillhör de lite äldre och verkar ha en ganska självklar position i gruppen. De tittar undrande på oss samtidigt som de med stor självklarhet bjuder laget runt. En bil stannar och någon ropar. Killarna försöker höra vad de säger. De konfererar sedan sinsemellan, men ingen går fram. Till slut kör bilen iväg igen. "Det var somalier. Dom är alltid minst tio stycken i sina bilar", konstaterar någon av killarna. Så småningom kommer vi in på Biskopsgården som uppväxtmiljö och en av de äldre säger att han tror att det snart kommer att lugna ned sig i stadsdelen. De som tidigare hittade på en massa saker har blivit äldre nu. Killen som bjöd på bullar invänder att så inte alls är fallet: "Nähä du, nu kommer min lillebrorsa och hans kompisar. Dom kör vespa hur jävla fort som helst!" Han visar med händerna hur snabbt de gasar mopederna. Torbjörn för in samtalet på hur de känner inför händelsen

nyligen när en kille blev skjuten alldeles i närheten, men ingen nappar. De rycker bara axlarna, och säger att de inte tänker på det så mycket.

- Det var jag som gjorde det, påstår en av de yngre killarna.
- Vad fan... vad säger du, frågar de övriga.
- Nej, jag bara jidrar, svarar han och ler.
- Men det är som den där våldtäkten som hände här i Biskopsgården, säger en av killarna med huvudet vänt mot mig. Efter den är det inga tjejer som vågar sig hit längre. Du vet vilken jag menar vad?
- *Du menar när det var ett gäng killar som följde efter två tjejer från spår-vagnshållplatsen, undrar jag.*
- Ja, precis.
- Men dom killarna var ju inte ens härifrån Biskopsgården, säger någon.
- Nej, dom var ju finnar eller nåt, konstaterar en annan.

Efter ytterligare lite snack hit och dit, tackar vi för pratstunden och beger oss vidare mot fritidsgården ”två hållplatser längre bort”. (Utdrag ur fält-anteckningar, Biskopsgården hösten 2008)

Sensommarkväll i Hjällbo

Eftermiddagssolen lyser. Luften är ljummen när vi parkerar utanför Hjällbo centrum. Vi tar vägen in om den lilla gallerian och kollar i affären på hörnet. Massor av folk är samlade därinne. En man sitter uppe på en matthög och pratar med en grupp andra män. Några barn står vid kassan och frågar vad olika småsaker kostar. Kvinnorna verkar visserligen spana in diverse prylar i affären, men mest av allt förefaller de befinna sig där för att prata och umgås – inte för att handla.

Vi vandrar vidare ut på det stora och öppna torget. Även här finns mängder av människor i alla åldrar. Runt fruktaffärerna är kommersen livlig. Frikostigt med meloner, apelsiner, auberginer och allsköns andra frukter och grönsaker ligger i stora trälådor utanför butikerna. Vi slår oss ned på en bänk mitt på torget. Snett emot oss sitter några gubbar och pratar. En äldre kvinna sitter ensam på en annan bänk och studerar folklivet. Hennes ben är korta och når inte ned till marken, utan dinglar fritt under henne som hos en liten skolflicka. Några unga män spelar fotboll med ett gäng småpojkar alldeles precis vid affären. Jag tänker – men oj, nu blir säkert någon arg och kommer ut och säger åt dem att de skall akta fönsterrutorna. Men nej, ingen kommer och ingen verkar ha ont av det.

Efter ytterligare en stunds betraktande fortsätter vi promenera. Vi tar oss in mellan husen på Skolspåret och vandrar över gårdarna. Precis överallt finns mängder av småpratande vuxna och lekande barn. Vi möter en grupp bestående av ett par tonårsflickor och några äldre vuxna. De är finkladda. Skall de måhända på bröllop? I famnen på en av flickorna sitter en liten pojke i tvåårsåldern. Även han har kostym och fluga. Jag ler lite när jag ser honom eftersom han är så otroligt söt. Flickan som håller honom ler lite försiktigt tillbaka. På en av lekplatserna cyklas det något alldeles frenetiskt. Mest ö-

gonfallande är de små flickorna. De är iklädda rosa sjalar och långa kjolar som de hissat upp över knäna för att kunna cykla riktigt fort. I ett annat hörn av lekplatsen sitter ett ungt par med en rottweiler i koppel. Promenaden tar oss vidare längs en smal gångväg. Runt om finns tre- eller fyrvåningshus med balkongerna riktade mot oss. På en av balkongerna finns flaggor och andra utsmyckningar. Kanske är det hit följet vi just mötte är på väg? Runt en annan av balkongerna står en stor grupp afrikanska kvinnor i färgglada sjalar och diskuterar livligt med varandra.

Vi tar en lov runt skolan och bostadsområdet där bakom, men här är folklivet betydligt mindre. Därför återvänder vi till torget. Runt om ser vi mindre grupperingar med pojkar. Verkar vara ganska uppdelat på olika nationaliteter. De står och småsnackar och det känns som att vi väcker en hel del uppmärksamhet när vi spatserar förbi. Vi köper varsin falafel på torget och slår oss ned på några stolar utanför pizzerian. Mitt emot oss har vi Hjällbo kyrka. Därifrån kommer en grupp ungdomar med koraner i händerna. De är av blandad etnicitet och ungefär lika många killar som tjejer. Förmodligen är de någonstans i övre tonåren. Ett par av killarna som ser ut att vara av afrikanskt ursprung, har fotsida vita långskjortor, sandaler och en liten vit kalott på huvudet.

Så småningom drar vi oss tillbaka till bilen. Medan vi passerar över parkeringsplatsen observerar vi att den bytt karaktär. Små grupper av unga män står samlade lite undanskymt. Precis som övriga Hjällboinvånare tittar de frågande på oss, men här ser vi ingen nyfikenhet i blickarna. De här killarna verkar definitivt inte vilja ha kontakt med oss. Istället känns det som att vi kommer och stör (Utdrag ur fältanteckningar, Hjällbo sensommaren 2009).

De både berättelserna ovan är som sagt valda utifrån att de visar på några situationer som var ganska typiska för vad som mötte oss under fältstudierna – avsaknaden av tjejer, killar som samlas i klungor utanför en liten affär om kvällarna, deras ständiga skämtande, den totala ”kollen” på alla som går förbi och på allt som händer samt det frikostiga bjudandet. Berättelsen om killarna i Biskopsgården kan också sägas representera en av de vanligaste reaktionerna vi har fått från ungdomar när vi närmat oss dem och har presenterat oss som forskare – först någon kommentar om att ingen i området vill snacka med oss, sedan något skämtsamt om vad de kan få för det och därefter har samtalet löpt på relativt obehindrat. Berättelsen från Hjällbo kan förstås som en betraktelse över hur livet utomhus löper på under den varma årstiden på gångbanor, gräsmattor och torg – att det precis som i vilket område som helst är fullt av folk ute som leker, samtalar, cyklar, spelar fotboll, äter middag tillsammans och så vidare.

Berättelserna kan också tolkas i mer symboliska termer. Ungdomarna vi samtalade med eller betraktade, kan ur en synvinkel sägas befinna sig på en slags arena för ”handel med identitetsskapande anbud” . Ett flertal livsval står

till buds och ”identitetsproducenterna” säger sig kunna tillgodose olika typer av behov, önskningsar och drömmar. I Biskopsgården möter vi till exempel kompisgänget som erbjuder gemenskap och tidsfördriv. I Hjällbo träffar vi dels på gruppen med koraner i händerna och dels killarna på parkeringsplatsen som verkade hålla på med någon verksamhet som inte var ämnad för oss att beskåda. Ytterligare identitetsproducenter vi stött på i andra sammanhang är till exempel skolan som kan vara en språngbräda till fortsatta studier och därmed till ett bra arbete, fritidsgården, fotbollslaget och familjen som erbjuder gemenskap och mycket annat. Det är emellertid inte heller bara att välja och vraka mellan de olika erbjudandena. För att få tillträde ställs nämligen krav på olika typer av kvalifikationer. Exempelvis kräver skolan att du läser dina läxor och uppvisar goda studieresultat, fotbollslaget att du kan spela boll, kompisgänget att du är en pålitlig kamrat och så vidare. Om inte ungdomen lever upp till dessa krav förblir entréporten stängd. Om man ur ett sådant perspektiv tittar på de kriminella gängerna som en aktör bland många andra, kan man dels undra om detta alternativ bara används och blir intressant när alla andra dörrar är stängda. Eller kan det vara så att gängens erbjudanden i vissa fall till och med är mycket attraktivare än de övrigas?

Bilder av förorten

Som nämnts flera gånger kan ett och samma bostadsområde beskrivas på flera sätt, olika saker lyfts fram beroende på vad man väljer att ta fasta på, vad man uppskattar, hur trygg man känner sig, saker man varit med om, hört talas om och så vidare. Ett område som av en invånare upplevs som tyst och skönt, kan av en annan beskrivas som tråkigt. I våra intervjuer har vi stött på en mängd olika benämningar som till exempel det barnrika, lugna, blandade, bråkiga, multietniska, invandrartäta, fina, segregerade, trevliga, svenska, problematiska och det vanliga området.

Vi kommer här att gå igenom dessa bilder.

Det goda och trivsamma samt det blandade området

Går det då att säga någonting om vad som kännetecknar ett ”bra” bostadsområde, eller är detta något som helt och hållet ”finns i betraktarens öga”? Enligt Törnquist (2001:28–31) kan frågan diskuteras på olika nivåer. Ur ett perspektiv används närheten till eller avvikelsen från idealet inom svensk bostadspolitik som måttstock på hur bra eller dåligt ett område är. Segregation betraktas utifrån ett sådant synsätt som något ganska självklart negativt, särskilt om det i ett område finns samlat en stor andel människor med små resurser, låga inkomster och sociala problem. Vanskötsel och spekulation ses också som något givet negativt. Positivt är däremot god kommersiell service

samt ett fungerande lokalsamhälle med gott om föreningsverksamhet, aktiva grannskap, gemensamhetsskapande arrangemang av typen ”stadsdelens dag” och liknande. Det kan också handla om hur olika offentliga servicefunktioner i området fungerar, så som skola, barnomsorg, fritid och bostadsförvaltning. Andra mått på det ”goda bostadsområdet” är hur de boende trivs, till exempel om grannsämjan är god, om man trivs i den egna lägenheten samt hur man upplever graden av kontroll och trygghet i närmiljön.

Bland våra informanter är de vanligaste epiteterna på områden där invånarna trivs med sin boendemiljö ”det lugna, bra eller fina området”. I denna typ av områden håller lägenheterna bra standard, området är välskött och det råder god grannsämja. Invånarna känner sig trygga och kan röra sig fritt utan att behöva känna rädsla. De är också nöjda med utbudet av affärer, matställen och allmänna kommunikationsmedel.

Lugnt och tryggt samt trevliga grannar

Jag är glad att jag bor i ett lugnt område. Ändå om det ligger i mitten av hela Backa så känns det annorlunda här. Är man innanför vårt område så är man säker känns det som. (Uppsats, högstadieungdom Backa)

Jag bor i ett rätt stort hus på ett litet berg. Runt mitt hus har vi en stor trädgård och sen har vi ju våra grannar. Jag gillar stället där jag bor, bra grannar, fint ställe, ganska nära till skolan och kompisarna. Man känner alla. Vi har alltid haft det bra här. Huset bredvid mig är en hyresrätt tror jag, för folk flyttar in och ut där, annars är allt annat vanliga hus. Det finns nog inte så mycket mer att berätta om stället där jag bor, jag trivs där, det är nog viktigast. (Uppsats, högstadieungdom Backa)

Fin utemiljö och vacker natur

Miljön i Backa är fin, speciellt på sommaren när solen lyser upp dom nyklippta gräsmattorna och dom planterade blommorna som sitter i dom grå stenkrukorna vid lägenheternas ingångar. (Uppsats, högstadieungdom Backa)

Något som gör mig väldigt glad är naturen i Backa. Det finns ganska fina skogar runt omkring och fina växter överallt. Det är ju alltid skönt att ta sig en bok och gå ut och sätta sig på en bänk i solen och läsa. (Uppsats, högstadieungdom Backa)

Matställen, affärer, närhet och bra kommunikationer

Det finns en pizzeria på Brunnsbotorget, de har bytt ägare många gånger men har alltid bra kvalitet på pizzorna. Jag rekommenderar Brunnsbos pizza för att de är så trevliga där och det ser rätt bra ut inne i själva pizzerian, trevlig miljö att äta i. (Uppsats, högstadieungdom)

Inte långt ifrån där jag bor finns det ett Gatukök, Hjalmars Gatukök. Om jag genar genom mina andra grannars trädgård kommer jag ner ditt på 3

till 5 minuter. Gatuköket är väl inget speciellt, ett vanligt gatukök där de säljer kebab, pizza och lite annan skräpmat. Om man fortsätter mot Selma Lagerlöfs Torg, längs Litteraturgatan kommer man till "Netto", en mataffär. Den är ganska stökig men har bra priser, vi handlar där ganska ofta, om vi inte handlar på Hemköp för att de har större utbud. Om man tänker efter så har jag nära till alla ställen. Till affären som jag skrev, eller ett gatukök, för att komma till skolan måste jag åka buss i 5 minuter, och till stan, tack vare våran "5 minuters trafik" kommer jag dit på 10-15 minuter. (Uppsats, högstadiuengdom Backa)

Några av informanterna framhåller även "det blandade området" som något bra. Vad det är man syftar på som "blandat" skiljer sig åt en del, men ofta handlar det om en skiftande bebyggelse eller som man uppfattar en bra blandning av olika nationaliteter, vilket sägs öka invånarnas tolerans för varandras olikheter.

Olika nationaliteter

Det bor många invandrare i Backa, det är en stor kulturmix, vilket påverkar stort. Folk tar ju med sig sina traditioner och vanor från sina egna länder till Sverige. Det är bra, då får folk lära sig om olika länder, i en skola med bara folk från Sverige kan det vara mycket rasism. Alltså, många olika nationaliteter = mindre fördomar. (Uppsats högstadiuengdom, Backa)

Det är blandat folk. Det är inte bara utländska som bor där eller bara svenskar utan det är jättemblandat. Det är bra att man känner alla. Man känner nästan alla som bor i Backa, det är det som är bra, att man känner till de flesta. Bara för att det är så litet så vet man vilka alla är nästan ... Det är liksom inte lika chock att man kan möta olika människor, mer än vad folk som bara bor bland bara svenskar, för dom kanske blir så här... Dom kanske har mer fördomar – hur ska jag göra nu när jag sitter här med en somalier... Så blir det ju inte för oss för vi är vana vid att ha utländska i våran skola. Dom kanske bara har en utländsk i hela deras klass, och då vet dom inte riktigt hur utländska är. (Gruppintervju gymnasieungdomar, Backa)

Blandad bebyggelse

– Alltså man kan ju bo olika från värsta lägenheten till värsta villan om man vill det. Alltså det finns så mycket grejer. Det är inte så att allting ser samma ut.

– Det är som en stad nästan.

– Ja nästan, bara att det känns litet. Men alltså om man räknar med alla dom andra områdena, vad heter de, Blå staden, Bokskogen och Sankt Jörgen, Åkertorp och så. Man tänker inte så mycket på det, och Skogome. När man tänker Backa så tänker man ju hur bussen åker, typ det närmaste, typ till Backavallen.

– Men alltså, det är en sak som är bra med Backa, det här med att det finns så många olika saker, att det inte bara är bostäder. (Gruppintervju gymnasieungdomar, Backa)

Det tuffa, otrygga och kriminella området

De informanter som är missnöjda med sitt bostadsområde beskriver detta i stort sett i motsatta termer till det "lugna och fina". Omständigheter som flera tar upp som negativa är om bostadsområdet är vanskött, kriminellt belastat och/eller väldigt segregerat. Området får inte heller vara hur blandat som helst. En alltför stor kulturmix sägs kunna leda till känslor av främlingskap. Man lär inte känna någon utanför den egna etniska gruppen och risken för kulturkrockar sägs vara ständigt överhängande. En liknande åsikt är att det heller inte bör bo endast en viss samhällsgrupp i ett område, i synnerhet inte om denna grupp förenas av ekonomiska svårigheter samt dålig förankring i arbetslivet och samhället i övrigt.

En av de vanligaste inledande reflektionerna vi stött på när vi frågat de ungdomar vi mött om hur de uppfattar sitt bostadsområde handlar om huruvida förorten är ett ställe där man måste vara tuff och hård för att klara sig eller inte. Många av dem som anser att det förhåller sig på detta sätt menar att du exempelvis måste vara stark och kunna ta för dig, både fysiskt och verbalt för att få respekt bland invånarna i förorten.

Bor du... säg att du bor i förorterna, som jag gör, så är det mycket... Du måste kunna slåss för att kunna försvara dig själv. Kan du inte slåss så blir du nedslagen och rånad. Och kan du slåss så är det ingen som rör dig. Så man har ju fel sorts respekt – om man visar att man kan slåss liksom. Det är ju inte den respekten man vill ha. Så det är mycket såna grejer. (Intervju ungdom, Backa)

Minst lika vanlig som bilden av den "hårda förorten" är uppfattningen att detta egentligen är en missvisande bild – att områdena är så mycket mer än våld och droger. Många med denna åsikt menar att förorten "hängs ut" på ett negativt sätt, en omständighet man anser att nyhetsmedierna till stor del bär skulden för. De berättar att om det till exempel begås ett brott i ett förortsområde, allra helst av en person med invandrarbakgrund, då beskrivs detta som betydligt allvarligare än om det skett någon annanstans och om förövaren hade varit svensk.

Alltså dom här ungdomarna som journalister pratar med från förorten, dom svar som dom får är bara skitsnack hela grejen liksom. Jag kollade på det här med Bergsjön [Uppdrag granskning i SVT]. Dom här små killarna från Bergsjön: "Han är så cool!" [om en bild på en känd gängledare]. Dom är små liksom. Dom går fram till en trettonårig kille som just sett sin första Batmanfilm och tycker att det är jättecool. Och dom frågar han om gäng och sånt. Klart han tycker det är jättecool. Jag var ju också sån. Om du hade frågat mej om gäng när jag var fjorton eller femton, klart att jag hade

tyckt att det var jättecoolt. Då hade jag sagt att imorgon vill jag gå med i gäng. Men menar jag det verkligen? Förstår du? Folk tror att om man går in i Hammarkullen, Bergsjön eller någon annan av förorterna här i Göteborg så får man en kniv i sig direkt. Om du säger hej till nån så får du en kniv i dig direkt. Men det är inte så. Jag tycket att folk har fel bild om Hammarkullen och om dom andra förorterna. (Intervju ungdom, Hammarkullen)

En kategori som i stort sett samtliga av informanterna ser som negativ är ”det kriminella området”. Att bo i ett område som omtalas på detta sätt kan enligt dem föra med sig en hel rad av negativa konsekvenser. Många berättar exempelvis om otryggheten i att bo där det med jämna mellanrum förekommer gänguppställningar, skottlossningar, rån, våld och så vidare. Man oroar sig både för sin egen och sina närmastes säkerhet. Dessutom känner många en stor ilska mot de personer som orsakar otryggheten.

Det negativa är att det finns ganska mycket kriminalitet, mycket gängbråk, rån m.m. Ibland är det till och med folk som blir skjutna på grund av t.ex. gängbråk. Jag tycker inte att det skall vara så. (Uppsats högstadieungdom, Backa)

På grund av all kriminalitet i Backa så kan man liksom aldrig känna sig säker och trygg när man är ute. Man är alltid rädd att bli påhoppad av någon fyllegubbe eller att någon ska komma fram till mig och hota mig med en pistol eller något sånt. Min pappa brukar säga till mig att ha en pepparsprej i väskan när jag måste gå ut när det är mörkt. På det sättet kan jag känna mig lite trygg. Men om pappa går med mig kan jag gå ut när det är mörkt utan några problem, då kan jag känna mig trygg och ibland kan även hunden vara till stor hjälp när man måste gå ut i mörkret. (Uppsats högstadieungdom, Backa)

Bilderna av hur det är när det är som ”allra värst” i ett bostadsområde är också relativt samstämmiga. Oftast handlar det då om en mycket problematisk ungdomssituation. Ord som kalabalik, kaos och turbulens används frekvent som beteckning på hur en sådan situation kan te sig.

Om man börjar med för tre, tre och ett halvt år sen så var det ju kaos i Backa. Då jobbade ju vi fortfarande på... Då fanns ju inte fältgruppen, men då åkte ju brandkåren inte upp hit för dom blev stenade, och ambulansen åkte härifrån. Och dom sköt mot väktarna som gick här på kvällarna och sånt. (Gruppintervju, fältgruppen Backa)

Det segregerade området

Flera av intervjupersonerna berättar om livet i sitt förortsområde som en vakuumlignande tillvaro av ofrivillig avskildhet från samhällsgemenskapen. Att bo i en segregerad och missgynnad stadsdel med mycket problem upplevs

som ytterst stigmatiserande – man tappar sin framtidstro, känner sig som en belastning för samhället och som en mindre värdefull människa.

Vi går här i området. Här bor bara invandrare. Finns inga svenska barn här. Hur skulle det kännas om ni bodde i ett land, och den delen av landet där ni bor skulle bli klassad som ghetto? Det är inte bra där, och hela tiden man är medveten om det här. Hur skulle ni känna er? Alltså hur det skulle kännas för er? Vi bor här i området. Hela tiden man får höra i området det är mycket problem. Vi hör det hela tiden, det här området jättedåligt, och våra barn hör det. Om jag bara tar Hjällbo som exempel, alla som... det kommer jättemånga människor utifrån på morgonen, alltså socialtjänst, dagis. Dom åker in från stan, men ingen som åker ut från Hjällbo, för folk här har inget arbete. Klart att när föräldrarna är arbetslös, när ungdomar som även kanske gått ur gymnasium är arbetslös, klart det blir problem. Om det ni fick höra det var ”barnen dåliga” och ”detta är dålig område”, hur ni skulle känna? Och samtidigt finns inga, alltså det finns inga möjligheter få jobb och liksom skaffa sig... att få lugn och ro och kunna jobba och ta hand om sina barn. (Gruppintervju vuxna invånare, Hjällbo)

Några av de föräldrar vi talat med berättar att de helst av allt skulle vilja flytta ifrån området där de bor, eftersom de upplever det som en ogynnsam uppväxtmiljö för barnen. Tanken om hur annorlunda allting skulle vara om man bara fick en chans att flytta till ett mer ”svenskt” område innehåller stora förhoppningar.

(Tolk) Hon säger så här: ”När jag går ut och jag träffar en svensk så ser den här svensken en ful afrikansk kvinna med massa kläder. Men om vi blir grannar, och vi bor mitt emot varandra, eller bredvid varandra, då kommer den här människan till slut inte bry sig om kläderna utan se mig för den jag är, att det jag har på mig är bara kläder, men säger absolut ingenting om mig som person. Man skulle dra nytta... Inte dra nytta, utan man skulle lära sig av varandra. Vi skulle respektera den svenska kulturen, svenskarnas sätt att leva och vi skulle få respekt för vårt sätt att leva. Det skulle inte vara det här främmande, utan vi skulle lära oss av varandra. (Gruppintervju vuxna invånare, Hjällbo)

Vanligaste orsakerna till att man vill flytta är att det finns många kriminella i området samt att det förekommer mycket handel med droger. En annan anledning är att man befår att den höga koncentrationen av invandrare skall ha en ännu mer konserverande inverkan på den hopplösa situation man befinner sig i. Framförallt vill man inte äventyra barnens chanser att komma in i det svenska samhället. De får bara inte hamna i samma situation som sina föräldrar – att de på samma sätt som dem skall bli ”fast” i förorten. Som arbetslös och bidragsberoende är det dock ingen lätt sak att byta lägenhet.

Det är inte konstigt. Vi är bara invandrare. Men problemet, till exempel, jag är en mamma, jag har sex barn. Min son, han är med kompisar i området. Han gjorde ett brott. Men han går nu gymnasiet. Han läser Natur. Men ingen hjälper mig. Och jag har dotter, hon läser Natur. Jag söker arbete. Jag har inget arbete. Jag har ingen inkomst. Jag försökte byta område. Jag vill flytta härifrån. Jag behöver lugnare område, men ingen hjälper mig. Jag bara hör: ”Dåliga områden, invandrare, dåliga områden”. Som jag sa, jag har sex barn, en gjorde brott – inte alla. Och min son försöker göra bättre och bättre. Han är bra. Han vill sluta kriminalitet, men fortfarande jag hör: ”Dåliga barn”. Av sex barn en gjorde nånting, inte alla sex kriminella, men dom också straffas. Vi sitter fortfarande samma position – vi bor kvar i Hjällbo. (Gruppsintervju vuxna invånare, Hjällbo)

Det vanskötta området

Som vi varit inne på tidigare har ett flertal av förortsområdena gått igenom ett antal olika faser. Från att ha framstått som positiva exempel på den moderna tidens hygieniska och välplanerade boende, har de fått genomleva ett antal perioder med hög utflyttning då de mer resursstarka grupperna lämnade områdena (Törnquist 2001). Detta tillsammans med problemet med de tomma lägenheterna och de uteblivna hyresintäkterna har bidragit till att husen och närmiljön i vissa fall har missköts av fastighetsägarna.

Fula torget i Biskopsgården

En av killarna berättar med stor inlevelse om vad han tycker om sitt bostadsområde. Han anser att något måste göras åt torget. Det är skräpigt och behöver rustas upp. Han pekar på en liten affär och menar att den inte ens ser ut som en affär. Det är galler för alla fönstren, dörrarna är rostiga och ett av fönstren har en plywoodskiva över sig.

– Allt är fult här. Det är därför inga svenskar vill komma hit. Det bor bara invandrare här. Dom svenskar som bor här är gamla allihop. Det finns inga unga svenskar som vill bo här.

– *Skulle ni vilja att det bodde fler svenskar här, frågar jag.*

– Jag skulle hellre flytta härifrån, svarar en av killarna.

– Absolut, svarar en annan.

– *Varför det, undrar jag.*

– Jomen, i så fall skulle det inte bli så som det är nu att man bor på olika ställen, och att detta är sämre liksom. Det skulle bli mer jämlikt så. Det skulle vara bättre. Vi träffar bara invandrare här (Utdrag ur fältanteckningar, Biskopsgården hösten 2008).

Betongplattan i Hjällbo

Vid gångstigens slut tornar ett högt och långt hyreshus upp sig. Framför huset finns inte gräs och blommor som på de andra gårdarna, utan en gigantisk

betongplatta. ”Nej men, vad är detta?” frågar vi oss. ”Det ser ju ut som att det skett en bombräd här”. I kanten av plattan finns en sopcontainer, så kanske är det här bara tillfälligt, att de håller på och bygger något. På bottenvåningen i det stora huset finns en liten affär och utanför sitter tre killar på några platsstolar som är uppställda längs med väggen. Vi går in och köper något att dricka. När vi klarat av våra inköp går vi och ställer oss utanför affären. Killen som nyss tog betalt av oss kommer även han ut och slår sig ner på en av stolarna. Jag går fram till killarna och frågar om betongplattan:

– *Ursäkt mig, jag bara undrar, ska det se ut så här eller håller dom på och bygger nåt?*

– Nej, det har sett ut så här i två år nu, svarar en av killarna.

– *I två år?*

– Ja, dom har sagt att dom skall göra gräsplaner och kanske en fotbollsplan här för den gamla fotbollsplanen är så himla dålig. Den är med grus och man slår ju ihjäl sig om man ramlar där. Nu går det knappt att göra någonting här. Man slår ju sig om man ramlar.

– Det är bara cykla man kan göra här som det ser ut nu, säger en annan av killarna och pekar bort mot en grupp cyklande barn.

– Det är parkeringshus här under och det läckte visst in på nåt sätt. Det är därför det har blivit så här.

– Dom säger att dom ska göra nåt åt det, men det händer inget.

– *Jaha, vad jobbigt. Men det skulle bli en fotbollsplan här säger ni?*

– Ja, det är många här som gillar att spela fotboll.

– *Jaha, men var spelar dom nu då?*

– Där borta.

– *Bor ni här i området eller?*

– Ja.

– *Hur trivs ni då?*

– Det är bra här, men det är ju inte så många svenskar här. Titta dig omkring, du ser inga svenskar här.

– *Är det bra eller dåligt?*

– Det är väl både och. Men det hade varit bättre om det bodde fler svenskar här, tror jag i alla fall. När jag flyttade hit bodde det mycket fler svenskar här. Det har förändrats (Utdrag ur fältanteckningar Hjällbo, sensommaren 2008).

Sammanfattningsvis kan sägas att de personer vi talat med som bor i områden de uppfattar som vansköta genomgående är mycket missnöjda. De tycker att omgivningen är skräpig och ful, områdena tillåts förfalla på ett helt annat sätt än vad man upplever vara fallet i andra stadsdelar. Att det tillåts se ut som det gör tror några av dem beror på att det bor mycket arbetslösa invandrare där som inte har särskilt mycket att säga till om i samhället, vilket man upplever som en stor orättvisa.

Områdets påverkan

I vilket område vi bor har säkerligen stor betydelse för de flesta av oss, och sannolikt säger det också något om oss i förhållande till andra personer. Ristalammi (Ristalammi, 1994:20) hänvisar till Heidegger som går så långt att han menar att själva identiteten skapas utifrån den plats man bebor. I enlighet med denna tanke hävdar Ristalammi att andra människors syn på det egna bostadsområdet får konsekvenser för individens bild av sig själv.

Men hur kan det då kännas att bo i ett område som av många i ens omgivning omnämns som dåligt, kriminellt, fattigt, fult eller liknande? Att bo i ett område som av andra uppfattas ha låg status gör sannolikt något med den egna självbilden – du riskerar att börja betrakta dig själv på samma sätt som andra betraktar ditt bostadsområde. Denna tankegång stämmer väl överens med uppfattningen hos flera av våra informanter. Många berättar om sina erfarenheter av att ha känt sig som mindre värda eller sämre i andra människors ögon eftersom de bor i ett så kallat ”dåligt område”. Några menar att risken för ”självuppfyllande profetior” eller ”onda cirklar i detta sammanhang är överhängande. Om omvärlden betraktar området som dåligt kan boendemiljön förvandlas till ett stigma.

Folket som bor här i Biskopsgården, dom är såna som inte säger till om man ställer sig på dem. Det är ju... Alltså, man skriver bara i tidningarna... Till exempel så skriver man ju bara om Biskopsgården när det är nån skottlossning eller nåt rån eller när skolan strejkar eller nånting. Men det beror ju på att det är det man fokuserar på. Det finns säkert nåt bra att skriva om, men det kanske inte är intressant. Men det beror också på att sånt här, det uppfyller sig självt. Det är precis som... vissa som säger att vissa folk är oärliga människor och dåliga och har ingen moral i kroppen. Och så börjar man stöta ut dom i stor omfattning. Och med tiden så blir dom dåliga människor utan moral i kroppen – för att dom blivit utstötta och inte har haft någon annan väg att gå. Om du tar till de metoderna, om du exempelvis förbjuder dom att idka handel eller nåt, då blir det väl tjuvar av dom till slut. Alltså man skapar den här olyckan själv alltså. Om man hela tiden säger att Biskopsgården är en förort där folk är dåliga, då blir folk dåliga där. Säger man att dom kan bra saker också, att dom är bra människor och att det är en stor tjänst för samhället att dom går upp varje morgon och går till sina jobb, att de klarar av det och att de är duktiga på att utföra det, kan man belysa det, kan man trycka fram det, då tror jag att man skulle få folk att känna att dom faktiskt betyder nånting. (Intervju ungdom, Biskopsgården)

Ryktet ”spiller över”

Enligt intervjupersonerna beror ett områdes dåliga rykte oftast på ett fåtal individers kriminella beteende. Tyvärr har emellertid det dåliga ryktet en tendens att spilla över även på de övriga boende. Flera av de ungdomar vi talat med berättar om hur de i olika sammanhang har upplevt sig ha blivit stämplade som ”sämre” av personer från andra områden. När de har träffat nya bekantskaper och berättat att de kommer från Backa, Biskopsgården, Angered eller liknande, har det hänt att personerna har tagit avstånd från dem.

– Men nu om man snackar med en tjej och säger att man kommer från Biskopsgården, då springer hon iväg.

– Vaddå? När snackade du med en tjej?

– Jomen, det var på Göteborgskalaset. Inne i stan du vet. Först så sa jag att jag kom från Tuve och då bara: ”Ja, ja, ja”, och sen så sa jag: ”Nej, jag är från Biskopsgården” och då bara kutade hon iväg. Jag lovar dig. Det är sant. Hon bara sprang iväg så: ”Whoääh!” liksom. (Utdrag ur fältanteckningar, Biskopsgården hösten 2008)

– Säger man att man bor i Backa, då måste man förklara sig. Alltså, för annars tar dom: ”Så jaha, du bor i Backa, då är du sån!” Ja, alltså jag bor i Backa fast jag bor i den lugna delen, säger jag då. Jag umgås inte med dom som håller på med dumheter – Jag gör inte det, jag gör inte det! [viftar med armarna] För att dom ska fatta alltså. Alla bara: ”Jaha, så du är sån gangsterbrud då?” Alltså, man måste förklara sig så jävla mycket.

– Ja, det är just det. Alla drar alla över samma kam.

– Ja, och tror du verkligen att bara för att jag bor här så är jag sån? Och det är jobbigt.

– Ja, dom har fördomar om Backa. Eller det kanske inte bara är om Backa, utan om alla förorter. Om man säger så här, om det var en tjej från Hammarkullen där då typ, då tänker man: ”Kaxiga!” Fast när man väl känner dom så kanske dom inte är såna.

– Alltså om man tänker Hammarkullen så tänker man på ett sätt. Då tänker man bara kriminella, bara höghus, bara utländska, inga svenskar, men när man tänker på Backa så tänker man ändå att det finns båda sidorna. Vi tänker det, men kanske andra: ”Ja men Backa är bara kriminellt”. Dom frågar ju så typ nu på den nya skolan: ”Vart bor du? Backa! Åh, är du kriminell?”
– *Dom sa det till dej i skolan?*

– Ja, jo dom tar det som värsta grejen typ, frågar massa grejer om det här som händer i Backa nu typ, sitter och frågar jättelånga frågor och har värsta konversationen om det: ”Hur är det att bo där? Ser du nåt? Vet du vilka som gör det?” Dom har värsta sån där chock. (Gruppintervju ungdomar, Backa)

Oro för de yngre

Ett flertal av informanterna menar att vissa, som man uppfattar, negativa värderingar, handlingar och uttryck har en tendens att snabbt sprida sig till

barn och yngre ungdomar i bostadsområden där kriminella ungdomsgäng har stort inflytande. De yngre ser upp till de äldre och tar efter. Många känner sig därför oroliga för de mindre barnen som växer upp i området.

Jag tänker redan ifrån... Jag ser ju att mina barn... Min tjej, hon var väl sex år när hon började prata om såna här saker som att polisen var skit och hej och hå. Dom här värderingarna dom började ju nån annanstans. Jag har ju inte delat dom med mina barn, och det är ju inte skolan som har pratat om det. Men dom har ändå snappat upp dom värderingarna. Sånt det händer ju på rasterna. Och vad händer efter skolan? (Intervju vuxen invånare, Backa)

Dom växer upp i samma område i samhället. Det ser likadant ut. Barnen känner ju varandra, har växt upp med varandra och man introduceras in i den här brottliga världen eller hur man ska kalla det. Dom här småpojarna ser vad dom äldre gör. (Intervju Resursteam IFO, Hjällbo)

Några av de ungdomar vi talat med berättar att de visserligen inte själva upplever situationen i sitt bostadsområde som särskilt allvarlig. De känner de flesta som bor där och har lärt sig att "navigera" i denna miljö. På frågan om de vill att deras framtida barn skall växa upp i samma område, svarar de däremot så gott som enhälligt att det vill de inte, eftersom de anser att de kriminella gängen där kan påverka barnen negativt.

– *Hur vill ni att det ska vara när ni själva får barn?*

– Det är väl att de ska få en bra uppväxt, alltså inte, inte med fel människor och sånt. Vi vet ju själva hur det ser ut i Backa nu. Folk växer upp med människor som är... jag vet inte vad.

– Kriminella.

– Ja just det, kriminella människor.

– Dom som inte är kriminella nu typ vill bli kriminella. Dom gör saker för att bli kriminella. Säljer och sånt. Alltså jag vet vissa småbarn som säljer saker och så.

– *Och det skulle inte era barn... Ni vill inte att dom ska bli såna?*

– Gör mina barn så, så dödar jag dom! Jag slänger ner dom från Angeredsbrom! [skratt] (Gruppintervju ungdomar, Backa)

– Men dom som vi ser nu, alltså småbarnen som kanske är sex år gamla, dom går runt och har typ skapat ett gäng och går runt och säger... och går in i bussen och typ säger: "Ey mannen, håll käften! Jag kommer knulla din mamma!" Redan när de är så små alltså!

– Och ärligt talat, vad är det?

– Och så vill *inte* jag att jag, mina barn ska vara. (Gruppintervju ungdomar, Backa)

En av de vanligare förklaringarna i intervjuerna till varför kriminalitet har en så stark tendens att sprida sig från de äldre till de yngre, är att svaret lig-

ger i de starka band som kan finnas mellan kompisar och mellan bröder. Å ena sidan kan det handla om grupptryck och å andra sidan om att man ser upp till och vill vara som de som är äldre. På så vis finns en grogrund för en socialisering in i ett sammanhang där kriminalitet snarare ses som ett tecken på mod, självförtroende, coolhet och hög status än som något förbjudet och otänkbart. Alldeles särskilt stor påverkanskraft sägs storebröder ha på sina yngre syskon. Att vara släkt med någon med kontakter inom den kriminella världen kan innebära en rad fördelar, som till exempel att personen lättare blir accepterad som en i gänget.

Om jag kommer tillbaka till dom här ungdomarna som jag tidigare talade om, som har hoppat av skolan, inget riktigt jobb, inget riktigt betyg, tänk på att dom här ungdomarna är förebilder. Var och en av dessa kanske har fyra mindre syskon som han är förebild för. Dom följer samma spår. Så det handlar inte bara om att det är sjuttio ungdomar som är förlorade, utan det är nästa generation, alltså det är fem andra till i varje familj som riskerar att hamna i samma bana. (Gruppintervju vuxna invånare, Hjällbo)

Dom har storebröder som dom typ ser upp till och dom... Ja, eller jag vet faktiskt inte, dom har typ storebröder som dom ser upp till. Dom vill typ vara som sina storebröder. (Gruppintervju ungdomar, Backa)

Sammanfattande kommentar

Förorterna blev som sagt sällan de blandade områden där alla sorters människor ville bo, som man inledningsvis tänkte sig. Människor med ekonomiska förutsättningar att välja sitt boende bosatte sig inte i förorterna, eller såg det endast som en tillfällig lösning. Istället skedde en gradvis koncentration av invånare som på grund av arbetslöshet, ekonomiska eller sociala problem saknade denna valfrihet. När så under 1990-talet förorterna fylldes med nyanlända flyktingar löste sig visserligen problemet med de tomma lägenheterna, men samtidigt lades grogrunden för den boendesegregation som fortfarande råder (Socialstyrelsen, 2010). Förortsområdet blev till en slags vänthall där människor från världens alla hörn samlades ihop. De olika grupperna hade inget gemensamt förutom att de alla befann sig där i väntan på att det ”riktiga” livet skulle börja. Den svåra lågkonjunkturen och den höga arbetslöshet som rådde vid denna tidpunkt försämrade emellertid deras möjligheter avsevärt. ”Vänthallen” fylldes på med fler och fler människor, men mycket sällan förekom det några ”utresor”. När det började gå upp för dem att det nog är så här det kommer att se ut framöver, att ett stort antal av dem aldrig kommer att komma in på arbetsmarknaden, bleknade bilden av en vänthall och började alltmer anta formen av ett fängelse

I kontrast till ”det goda och trivsamma området” med väl utbyggd of-fentlig och kommersiell service, stor gemenskap, vackra hus, god grannsjämja och en ombonad och trygg miljö, beskrivs det missgynnade förortsområdet många gånger som tufft, missförstått, kriminellt, segregerat och vanskött. Även om det där endast är ett fåtal individer som ägnar sig åt kriminalitet i större skala, spiller emellertid ryktet över på de övriga boende. Det övriga samhällets förmodade bild av bostadsområdet som sämre än andra lever också starkt, och många menar att för den enskilde är då vägen inte lång till att även börja tänka om sig själv och övriga boende som i samhällets ögon sämre än andra. Att bo i ett område av detta slag kan således förstärka känslan av misslyckande och underläge. Uppfattningen att våld och brottslighet framförallt skulle vara ett fenomen kopplat till förortsmiljöer och invandrarungdomar, fungerar gärna som ett incitament för övriga samhället att ytterligare avskilja och skydda sig ifrån de ”farliga förortsungdomarna av utländsk härkomst”. Att det idag läggs större betoning på förövarens härkomst vid exempelvis nyhetsrapportering, än vad som tidigare varit fallet, benämner Estrada (2006) som att brottsli-gheten i Sverige har ”rasifierats”. Visserligen finns, enligt Estrada, statistisk sett en överrisk för kriminalitet bland personer som är födda i ett annat land. En betydligt starkare indikator för brottslighet är emellertid att leva under sämre förhållanden än befolkningen i övrigt, vilket är en omständighet som sammanfaller med en betydande andel av invandrarnas livssituation.

Till ganska stor del handlar de berättelser vi fått ta del av om barn till personer som upplever sig ”ha blivit kvar” i förorten eller som kommit till Sverige som flyktingar under de senaste decennierna. Deras barn har visser-ligen vuxit upp i Sverige, men på grund av att deras föräldrar aldrig lyckats etablera sig i samhället upplever sig barnen ha ett sämre utgångsläge än andra ungdomar för att gå vidare och etablera sig i vuxenlivet. Berättelser av detta slag kan till stor del förstås som en stämplings- eller stigmatiseringsprocess (Becker 1963, Goffman 1963:11-13) där individer och grupper utestängs från en gemenskap. Skälen för utestängningen sägs ofta vara någon form av stigma som omgivningen uppfattar hos gruppen, vilket kan följa en person eller en grupp under lång tid, kanske ett helt liv eller till och med i flera generationer. Allvarliga och varaktiga känslor av utanförskap, moralisk underlägsenhet och sårbarhet både på ett individuellt plan och på grupp-nivå har betydelse både för att ett sådant tillstånd skall uppstå och bestå. Upplevelsen av att inte passa in och att inte känna sig välkommen innefattar också ofta omfattande och intensiva skamkänslor, inte på grund av att personen tycker sig ha hand-lat fel i moralisk eller juridisk mening, utan snarare till följd av en känsla av oförmåga i att vara en del av gemenskapen på ett kompetent sätt, att sakna tillträde till den samt att ens öde avgörs utan att man har någon möjlighet

att påverka det. Att befinna sig i skam är dessutom så plågsamt att vi snarast möjligt måste transformera skammen till en annan känsla, som till exempel gråt eller ilska (Katz 1999:87,150–151, 156–157). Utifrån detta perspektiv går det att förstå vissa handlingsmönster bland ungdomar som en reaktion på upplevelser av underläge på olika nivåer. Hur detta kan komma till uttryck i form av kriminalitet skall vi titta närmare på i nästa kapitel.

5. Exemplet Backa

Detta kapitel handlar om utvecklingen i ett specifikt bostadsområde som vi ägnat extra mycket uppmärksamhet, och som vi därför har mest information om, nämligen Backa. Texten är tänkt som ett exempel på hur det kan gå till när en så kallad ”problematisk ungdomssituation” växer fram i ett område samt hur invånare och myndigheter beskriver händelser och agerar för att göra något åt situationen. Stommen till beskrivningen utgörs av det otal småberättelser vi fått från var och en av våra informanter. Utifrån dessa kan man säga att vi har lagt ett ”narrativt pussel”. Redogörelsen bör därför betraktas som en version av ett antal möjliga. Ambitionen är emellertid inte att ge en i alla avseenden korrekt eller heltäckande bild, utan snarare att ur ett antal olika synvinklar försöka förstå en komplex händelseutveckling.

Vad som exakt menas med ”Backa” i de olika berättelserna är inte alltid helt självklart. Ibland avses det geografiska område som i offentliga sammanhang benämns som SDF Backa, och ibland menas endast vissa delar, oftast då områdena närmast Selma Lagerlöfs torg, och i vissa fall även Brunnsbo.

Men innan vi ger oss in i händelseförloppet, vill vi bjuda på en liten rundvandring i området hämtad från våra fältobservationer.

Vårkväll i Backa

Selma Lagerlöfs torg. Det duggregnar. Affärerna är fortfarande öppna och många Backabor rör sig över torget med plastkassar i händerna. Denna del av Backa består av trevåningshus i rött tegel. Ser ganska välvårdat ut. Känns som att de som bor här bryr sig om sitt bostadsområde och känner sig hemma här. En av gårdarna är rejält tilltagen med riktigt stora gräsmattor runt en välutrustad lekplats och en basketplan. En pappa spelar med sin lille son.

Färden går vidare mot Blendas gata. Klockan är runt halv sex. Bruna trevåningshus ligger ganska tätt. De har en sådan där brun fasad som består av små stenar ingjutna i betong varvad med vanlig betong. Vi går runt bland husen. På baksidan av den i folkmun så kallade ”Lilla affären” ligger en

frisersalong. Här finns även betydligt högre hus blandat med de lägre, dock i samma utförande. En tjej i artonårsåldern med ljusst hår och joggingbyxor står i ett hörn med en pitbull/amstaff-blandras. Jag klappar hunden som hoppar livligt. Hennes kille kommer och hon säger att hon måste gå nu. Bakom husen finns enorma gräsytor och en hel massa fotbollsplaner. Det pågår flera matcher och träningspass med spelare i alla åldrar. Ser idylliskt ut i det vackra vårljuset.

Vi återvänder till Lilla affären. En grupp killar i tjugofemårsåldern håller på och skojfightas. Någon gör en sparkmarkering mot kompisens bröst och utropar det berömda 300-citatet: ”This is Sparta!”⁵. En liten kille på fem, sex år närmar sig gänget med osäkra steg på sin väg mot affären. Sista biten tar han det säkra före det osäkra och springer förbi.

Ett gäng med lite yngre killar närmar sig bortifrån lekplatsen. De är säkert tio, femton stycken mellan tio och fjorton år. I deras ansikten tycker jag mig kunna avläsa att de berörs av att passera det äldre gänget. De tystnar, verkar försöka se coola och oberörda ut när de seglar förbi. De äldre killarna verkar knappast ens märka dem.

En man i 35-årsåldern närmar sig. Han sträcker upp handen och hälsar på gänget på sin väg in till affären: ”Hallå killar! Allt väl?” När han kommer ut igen har han en liter mjölk i handen. Han tändar en cigarett och börjar snacka fotbollsträning med killarna. Han frågar efter någon som tydligen är speciellt duktig på fotboll. Kroppsspråket är dramatiskt med stora och yviga gester. Mannen avslutar sitt anförande med att sätta en knuten näve mot bröstet och säga: ”Ta väl vara på er killar! Det är bara ni själva som kan hjälpa er själva! Ha det bra!” Han höjer handen och går därifrån (Utdrag ur fältanteckningar våren 2009).

Backa – en ”stad i staden”?

Att försöka ange de exakta tidsramarna för när denna historia om Backa börjar och slutar är inte helt enkelt, men sannolikt rör det sig om en utveckling som pågått under de senaste tio till femton åren. I den samlade berättelsen ingår några uttalanden om att Backa varit ett ”stökigt område” med mycket kriminalitet och droger sedan ännu längre tillbaka, medan andra menar att de senaste årens händelser beror på något nytt, något som inte tidigare präglade Backa, åtminstone inte i någon större omfattning. I början av 2000-talet gjorde jag (Susanne) en intervju med några mellanchefer inom IFO i Backa. Området beskrevs då som relativt tryggt och stabilt. Där bodde många olika sorters människor, men överlag verkade det uppfattas som relativt stabilt och bra. Särskilt kommer jag ihåg att Backa liknades vid en småstad, att invånarna

5. 300 är en amerikansk actionfilm från 2007 i regi av Zack Snyder, och bygger på en roman med samma namn av Frank Miller.

i hög utsträckning kände varandra och att invånarna i första hand sades uppfatta sig som Backabor och i andra hand som göteborgare.

Denna bild delas, åtminstone till viss del av informanterna i den här studien, särskilt av dem som bott länge i stadsdelen. Men som nämndes ovan finns också berättelser som ger en åtminstone delvis annorlunda beskrivning, som säger att problemen med kriminalitet, våld och droger i området knappast är något nytt, utan har funnits i Backa sedan lång tid tillbaka. Skillnaden består framförallt i att man nu tycker sig se att häleri, narkotikahantering och liknande sker mer öppet samt att aktiviteterna är frekventare och grövre än tidigare.

Men alltså detta fanns ju redan på 70-talet när jag gick i Brunnsboskolan. Alltså, det var ju inte speciellt käckt då heller. Det var ju massa knark och det var massa knivslagsmål och det var... Sen att det kanske är grövre idag, det kan jag tänka mig, att det är ett annat sätt att tänka. Det kan jag mycket väl tänka mig. (Intervju vuxen invånare, Backa)

Om man jämför när jag kom till Backa. Det har ju alltid funnits droger, det har ju alltid funnits. När jag var tonåring på 90-talet så... droger fanns, men det var inte så öppet. Nu så står dom ju och dealar helt öppet liksom. Dom behöver inte gömma sig, för vad ska dom gömma sig för? Polisen kanske kommer. Jamen polisen tar dom inte ändå. Det händer ingenting. Det är lite sådär att dom står över allting. (Intervju vuxen invånare, Backa)

Nedskärningar, Backabranden och nyinflyttning

Men det här ”nya” som många talar om, som inte skulle ha varit aktuellt tidigare? Vad kan detta sägas handla om? Några av intervjupersonerna uppger att de sedan ett flertal år har känt sig oroliga för utveckling i Backa. Nästan samtliga av dem pekar ut 1990-talet som en negativ brytpunkt. De nedskärningar som då skedde i välfärden, allra helst inom skola och fritid, ser man som några av de mest avgörande orsakerna till dagens problem.

Det var ju på 90-talet med dom här nedskärningarna. Fritidsgårdarna stängde här efterhand, och det var en del annat som hände. Och skolorna blev ganska tilltygade ett tag. Alltså det var ju katastrof för Backa på sikt. Man missa ju, man missade den generationen. Alltså, om man tittar 89–90 fram här så... Det kan ju va slumpen, men det finns ju en fem, sex, sju, åtta som är födda 89, nästan allihop på Skälltorpsskolan. Dom hade väl inte ett enda G när dom gick ut. (Gruppintervju fältgrupp, Backa)

En annan förklaring, som det talas om i ett par intervjuer, är att vissa ungdomar i Backa fortfarande bär med sig känslor av svek och bitterhet mot myndigheterna och mot det svenska samhället efter diskoteksbranden i Backa

1998 då sextio ungdomar omkom, och många andra skadades svårt – både fysiskt och psykiskt.

Backabranden var ju inte bra heller ur oerhört stort perspektiv, och framförallt inte för utsatta områden. Det födde ju en... Alltså bland dom här grabbarna... Och det är ju en del av dom här som är ledande grovt kriminella idag. Det är ju ett hat mot samhället som fortfarande sitter i dom här killarna alltså. Dom är svikna. Sen om det är rätt eller fel, men det laddar ju nåt oerhört alltså. (Intervju fältgrupp Backa)

Under tidsperioden sägs det också ha flyttat in flera nya grupper till Backa, särskilt till Backa Röd. Flera av dessa familjer hade då ganska nyligen kommit till Sverige som flyktingar, och i många fall var föräldrarna arbetslösa. Några kunde inte själva tala svenska och ett par av informanterna menar att föräldrarna därför lämnade över en hel del av sitt vuxenansvar till sina äldre barn. På så vis, menar man, uppstod en situation där ungdomarna fick bära ett stort ansvar för sina familjer. Men, de fick också en hel del att säga till om – och i takt med barnens ökande makt försvagades föräldrarnas inflytande över dem.

- Vi sitter på en tickande bomb. Det sa jag redan för femton år sedan.
- *Vad var det du såg då för femton år sedan?*
- Det var ju det här med att mina barn började skolan, man såg på barnen och man såg dom här äldre då som kom och hämtade. Det var aldrig några föräldrar.
- *Att det var äldre barn som...?*
- Äldre syskon. Alltså när föräldrarna inte kan språket, det blir ju katastrof. Här är det ungdomarna som styr, det är inga föräldrar. (Intervju vuxen invånare, Backa)

Gänget tar form

Barnen det talas om ovan växte så småningom upp och blev tonåringar, och vi befinner oss nu i tiden från tidigt 2000-tal fram till ungefär 2007. Berättelserna om pojkstreck gränsande till kriminalitet från denna tid är otaliga bland informanterna. En grupp ungdomar började kallade sig för Backabarnen, Backagänget eller Backamaffian, och så småningom började ett mer eller mindre kriminellt gäng att ta form. I några andra förorter hade då ett antal andra gäng av denna typ redan etablerat sig, och i Backa ville man visa sig minst lika hårda och tuffa som dem. Att vara med i ”Gänget” blev för många ungdomar oerhört betydelsefullt. Och som brukligt är tog de mindre efter de äldre.

- Alltså det blev ju någon slags Backamaffia på något sätt. Jag... jag tror att innan Backa så fanns det gäng i Angered, Bergsjön, Kortedala. Då var

det farliga området. Då tänkte man: ”Wow Kortedala!”, men nu tror jag inte att det finns värre ställen än Backa. Backa utvecklas bara mer och mer. Om inte nån får stopp på dom så... Så då började du vet det här gänget: ”Ja vi ska bråka mot Hammarkullen, vi ska bråka mot Bergsjön! Backa mot Angered! Backa mot Bergsjön”, och så. Så började Backa växa upp i den här kriminaliteten. Alla ungdomar började bli beroende. Så alla gjorde vad som helst för att kunna vara med i den här... det här gänget.

– *Den här gruppen, du menar att det här skapades redan när ni var barn, när ni var åtta, nio år?*

– Jag gick väl i fyran. Tio, elva var jag väl då kanske. Men det fanns ju äldre som skapade först från början. (Intervju ungdom, Backa)

– Vi hade ju ett gäng som börja sjuan här och det var ju turbo på torget här.

– *Turbo på torget, vad är det?*

– Dom var ju... Vi kunde ju känna... Det var ju som en jävla buffelhjord här ibland alltså. Jamen det var ju så trettio, fyrtio stycken sjuor som skulle vara... Vi fick ju börja röja med sociala och föräldrar och så. Men dom var ju speedade. Dom skulle väl försöka och visa att nu har vi börjat sjuan och vi ska vara tuffa och så vidare. Så det var ju... Och det var ju en del yngre av dom här som blev omhändertagna av sociala också, för dom stal ju – på uppdrag av dom äldre alltså. (Intervju fältgrupp, Backa)

Backa är ju specifikt i sig. Det är ju ingen som bär färger i Backa. Det är kamratgänget som är kärnan över tjugo man och sen är det upp till femtio man som har olika allianser med dom här. Men dom har ju valt... Och det vet vi ju att dom valde att tacka nej till färgerna. Dom blev ju inbjudna till Bandidos och vad heter det. Och dom blev inbjudna att bära deras färger som X-teamare, men tackade nej. (Polis Hisingen)

Polishat och stenkastning

I ett flertal intervjuer berättas om hur ett allt större avståndstagande i förhållande till samhällets representanter växer fram inom gänget. I synnerhet riktas dessa negativa känslor gentemot polisen. Historierna om hur ungdomar jagas av polisen, hur oskyldiga blir intagna för förhör och om polisens taskiga och nedvärderande attityd florerar fritt bland ungdomarna och berättas om och om igen.

– *Varför vill dom här killarna inte prata med polisen då?*

– Dom gillar inte grisar helt enkelt.

– Dom tycker att dom är djur, att dom inte är människor.

– Att dom behandlar dom illa eller?

– Ja, alltså, dom kan ta in dom på förhör, och dom... Man kan verkligen vara oskyldig, det skiter poliserna i. Dom är som små grisar helt enkelt. Dom bara äter upp.

- Alltså, om dom stör sig på nån så tar dom bara in den personen liksom.
- Att det är så... Alltså, killarna tycker dom behandlar dom orättvist, är det så?
- Ja. (Gruppintervju ungdomar, Backa)
- Och dagen efter hör hela Backa vad som har hänt.
- Vad händer bland ungdomarna? Hur går snacket då?
- Åååh, jävla poliserna! De här jävla skitgrisarna! De här bängjävlar! Bängen heter ju polisen med slangord. "Jävla bängen tog mig igår. Jag hatar dom här. Vi ska... Grisarna tog mig igår. Varför? Jag gjorde så och så. Jag rånade och sånt." Och så börjar de skratta. (Intervju gymnasieungdom, Backa)

Så småningom tar sig hatet mot polisen och övriga myndigheter alltmer handgripliga former. Polis och brandkår utsätts flera gånger för ägg- och stenkastning. Inspiration hämtas från andra bostadsområden där liknande saker inträffat, som till exempel i Rosengård i Malmö. Det hela blir till en slags tävling där det ena gänget vill visa sig hårdare och oräddare än det andra. På samma gång som det bland ungdomarna flitigt talas om media som medskyldig till oroligheterna, söker sig många till det rampljus som erbjuds när tidningar och tv rapporterar om det som inträffar.

Att synas på tv:n, eller att... Om det hade hänt nånting som i Malmö, i Rosengård, då börja dom direkt och snacka om att göra samma grej. Dom är såna. Dom har inget att göra och hittar dom på idiotiska grejer helt enkelt. Dom läser tidningen: "Åh fan va coolt! Kolla vad dom har gjort med polisen! Ah, vi ska göra samma sak!" Alltså dom hatar polisen. Samma hände när en polisbil blev utbränd i Hjällbo, då försökte dom göra samma här också. (Gruppintervju fältgrupp, Backa)

Greppet om området

Den bild som målas upp av informanterna av situationen vid den här tidpunkten visar på en i det närmaste laglös situation där en grupp ungdomar med hjälp av kriminella metoder tar över alltmer av kontrollen i området.

Det var ju nästan komiskt hur öppet det dealades. Och dom stod med stöldgods precis överallt, i varenda bil och varenda hörn och varenda... på öppna gator. Det var ingen som... Dom var inte ens oroliga. Dom tittade sig inte ens över axeln. Men sen blev det ju poliser hela tiden i deras område som alltid kollade igenom deras bilar och stoppade dom och visiterade dom och pratade med dom. (Intervju ungdomspoliser)

Det dras också upp en tydlig gräns mellan de som är inne i gänget och de som står utanför. Att känna "rätt" personer blir plötsligt mycket viktigt. Utan dessa kontakter måste man hålla sig undan. I några av elevuppsatserna berättas om

”tuffa gäng” som sätter skräck i området och som styr genom hot och våld. Det rör sig om alltifrån att trycka ner personer som ”vill vara sig själva” till ”knarkgömmor” på dagis, misshandel, bilbomber och skottlossningar.

Att vara en ung tjej på femton år i Backa är inte det lättaste. Här gäller det att ha vänner, annars lär man råka illa ut. Det som jag hatar mest här, är de så kallade ”tuffa gängen” som ska trycka ner dem som vill vara sig själva. Backa är en förort i Hisings-Backa, där man inte kan gå och göra vad man vill, eller sticka ut en aning. Här måste du se ut som alla andra, annars blir du nedtryckt. (Uppsats högstadieungdom, Backa)

Jag hatar Backa, men det är väl både och. Men det man har sett är ju att... Många... Jag har hört att vissa gömde undan knark på dagis och så där liksom. Och man hörde liksom en massa sjuka saker. Och en massa bilar som stod brända. Och det var ju inte så jättekul och se och höra. Misshandel och så. Det är klart att man fick ju den bilden: ”Herregud, vad är det här för ställe?” (Intervju ungdom, Backa)

I några av uppsatserna berättas om hur det kan kännas att ofrivilligt bli vittne till gänguppställningar i det egna bostadsområdet.

Jag kan berätta en sak som jag verkligen kommer ihåg. Jag vaknar en morgon med en smäll, eftersom jag trodde att någon var inne i min lägenhet så låg jag blixtnöj. Men jag hörde min pappas röst så jag vågade mig upp och sprang till min pappa som stod på balkongen och pratade med en man utanför. Jag frågade vad som hade hänt och pappa förklarade att det var något i bilen utanför som hade exploderat. Polisen kom och dom spärrade av hela området för teknisk undersökning. Jag var verkligen livrädd när jag gick till skolan för att något mer skulle hända. Vi fick senare veta att det var ett av dom större MC-gängen som placerat ut en handgranat eller liknande vid bilens hjul som utlöstes. Mannen i bilen hade tidigare vittnat mot gänget och dom ville hämnas. Han blev inte fysiskt skadad, ingen annan heller för den delen. Men tänk hur illa det kunde ha gått. Det är ändå ett bostadsområde och fler än han kunde ha kommit till skada. Kvällen innan hade dom även försökt skjuta mot mannen, men dom sköt fel människa. Även han klarade sig med lindrigare skador, kulan snuddade bara vid höften. Men bara en sån sak gör att man blir mer reserverad. (Uppsats högstadieungdom, Backa)

Att växa upp i ett bostadsområde där det förekommer mycket våld och kriminalitet, förutsätter stor förmåga hos den enskilde att ”navigera” i det offentliga rummet. En vanlig strategi handlar om att hålla sig undan och en annan om att bli vän med dem som bestämmer i området. Många pratar om vikten av att ha många kontakter och att ”känna rätt folk”. På så vis ökar chanserna avsevärt till både ”respekt” och ”beskydd”.

Vad behöver man för att bli respekterad i Backa? Mycket handlar om

kontakter, åtminstone där jag bor. Har du kontakter har du skydd, har du kontakter har du respekt. Det kan vara bra att känna folk, då får man skydd. Det räcker nästan med kontakter för att bli populär. Folk försöker ofta bli kompisar med folk som har kontakter, förståeligt, bättre än att vara fiende med dem. (Uppsats ungdom, Backa)

Ung och Trygg – Backasatsningen

Vi är nu framme vid hösten 2004. I övriga Göteborg har det då, och åren strax dessförinnan, skett en hel rad med våldsamma uppgörelser på offentliga platser i staden mellan ett antal kriminella nätverk. Händelserna får stor uppmärksamhet i media, och från flera håll reses krav på att någonting måste göras åt den farliga situationen (Forkby & Larsen 2005). Under våren 2004 genomför polisen en nätverksanalys för att få en bild av antalet ungdomar ”i riskzon för kriminalitet”. Detta arbete leder fram till rapporten *Rekrytering till kriminella gäng* (Johansson 2004). I denna identifieras fyra stadsdelar som särskilt utsatta: Bergsjön, Lärjedalen, Gunnared och Biskopsgården, och inom polisen bestämmer man sig för att satsa extra resurser i dessa områden. Ganska snart konstateras att det krävs mer än bara polisiära insatser för att komma till rätta med situationen. Därför involveras även ett antal kommunala aktörer i arbetet. Tillsammans startar man ett ettårigt partnerskap kallat Ung och Trygg (se avsnittet *Bakgrund*). Polismyndigheten avsätter totalt 29 poliser som skall inrikta sig särskilt på arbetet med ungdomar i riskzonen för att rekryteras till gäng (Forkby & Larsen 2005). Ambitionen är bland annat att snabbare sätta in insatser i förhållande till unga lagöverträdare. I satsningen ingår också att två IFO-anställda socialsekreterare kopplas till närpolisstationen i Angered (Forkby 2007). I deras uppdrag ingår bland annat att finnas med vid polisförhör av unga misstänkta, informera om socialtjänstens arbete samt ge underlag för beslut om socialtjänsten bör inleda en social utredning eller inte. Man anammar också den danska så kallade SSP-modellen, som innebär täta möten mellan skola, socialtjänst och polis för att samordna det professionella arbetet kring enskilda ungdomar som uppfattas befinna sig i riskzonen för grövre kriminalitet. Dessutom utvecklas en särskild modell för nätverksarbete (se Forkby 2006).

Under projektåret ingår, som sagt, endast de fyra stadsdelar som identifierades i polisens rapport om nyrekrytering i satsningen. Många samverkanspartners uppfattar emellertid att insatserna har haft så pass goda samarbeteffekter att arbetet bör fortsätta. Under 2005 permanentas därför Ung och Trygg-satsningen. Samtidigt utökas den till att omfatta hela staden samt den närliggande kommunen Mölndal. Antalet poliser som skall involveras i satsningen ökas till cirka sjuttio (Forkby & Larsen 2005).

Ganska snart kommer signaler från en stadsdel som inte tidigare varit en av de prioriterade, om stora oroligheter och hög kriminalitet bland ungdomarna – nämligen Backa. Poliserna beskriver i olika sammanhang hur de där mötts av en hotfull och fientlig stämning samt hur Backaungdomarna utsatt deras bilar för stenkastning (Forkby 2008). Under 2006 tas en rad händelser i Backa upp i media, bland annat ett stort antal rån och inbrott, vilket ökar trycket på att något måste göras. För att mobilisera lokala offentliga aktörer tar Ung och Trygg-kansliet i april 2007 initiativ till en så kallad hearing bland professionella som arbetar i området för att diskutera den problematiska ungdomssituationen. Det framkommer då förslag på en hel del förändringar man önskar få till stånd, som till exempel fler sommarjobb till ungdomarna i området samt att fler vuxna, både professionella och ideella, skall röra sig mer i området på olika tider. För att undvika ”buskörning” vill man också att det skall sättas upp en vägbom vid en vändzon där ett ungdomsgäng brukar samlas. I samarbete med Ung och Trygg-kansliet införs sedan några för stadsdelen nya arbetssätt och åtgärder som till exempel den så kallade 24-timmarsregeln⁶ och BASE-möten⁷. Utöver detta genomför bostadsbolagen i Backa en del insatser. Exempelvis placeras på handlarnas begäran en väktare på Selma Lagerlöfs torg. Ifrån stadsdelsförvaltningen skapas en arbetsgrupp med ansvar för uppsökande ungdomsarbete, allmänt kallade ”fältarna”. Kort därefter tillsätts också en grupp om åtta poliser som ska arbeta särskilt i Backa. I en utvärdering av satsningen tolkar Forkby (2008:171) den samlade Backagrupperns arbete som att man håller på och bygger upp ett ”välfungerande signalsystem” i området. Syftet är enligt honom att ”etablera ett kitt mellan organisationer och personer som tar tillvara det specifika, ser det gemensamma och handlar samordnat”.

Polisens Backagrupp

När polisens Backagrupp i juni 2007 påbörjar sitt arbete betecknas situationen som akut, och i stort sett samtliga involverade är överens om att något måste göras. Vad detta ”något” skall bestå i är emellertid inte helt klart, och inte heller hur länge satsningen skulle pågå. Direktivet var att arbetet skall fortgå ”så länge det behöves”, men vad detta egentligen betydde visste inte poliserna i Backagruppern.

Jag tror att man... Det var ju panik skulle jag vilja påstå när den här gruppen tillsattes, och man skulle kanske ha tänkt sig för lite mer och gett en lite mer

6. 24-timmarsregeln innebär att arbetet med en brottsmisstänkt ungdom skall ha initierats inom 24 timmar från det att han eller hon gripits av polis.

7. BASE är ett samarbete mellan bostadsföretag och socialtjänst som innebär boendestöd i kombination med arbetsträning. De aktuella ungdomarna har möjlighet att få egen bostad samt arbete. Hjällbo BASE står som förebild.

tydlig beskrivning om vad som skulle göras. (Gruppintervju ungdomspoliser, Hisingen)

Enligt poliserna på plats var Backagängets motstrategi att försöka hålla ut. Sedan tidigare kände de till att polisens åtgärder i ett område nästan alltid är av ”punktkaraktär”, och de antog därför att den höga polisen närvaron troligen skulle komma att bli kortvarig. Under den här tiden kör poliserna ofta runt i sina bilar och promenerar runt på gator och torg. På olika sätt försöker de att ”störa gängen” och samtidigt få övriga invånare att känna sig mer säkra i sitt bostadsområde. De får också höra från några av de mer brottsaktiva ungdomarna att polisens höga närvaro i området har en lugnande effekt även på dem.

Alltså satsningen var ju till för dom vanliga människorna, för att dom skulle våga gå ut på kvällarna. Det var ju inte bara för att man skulle få in fler i finkan. Men samtidigt pratade vi ju med dom här grabbarna som hänger på Blendas gata, och dom sa ju det att när dom såg att vi var ute och vi rullade bussen, då blev dom helt lugna. För då kunde dom känna: ”Men nej, idag är ingen bra dag, vi får ta det en annan dag när vi inte ser bussen”. Så på nåt vis så fick dom nåt lugn. Vet dom inte vad dom ska göra och dom inte har sett till oss, då börjar det ju rycka, och så börjar dom ju tänka: ”Men va ska vi...? Vad blir nästa grej och planera?” (Gruppintervju ungdomspoliser, Hisingen)

Några av poliserna berättar om sin tid i Backa som en slags fördjupning av det polisiära arbetet, där de på ett annat sätt än tidigare kom nära ungdomarna och deras familjer. Till skillnad från det vanliga arbetet som mest handlar om kortare kontakter och snabba ingripanden, uppfattade man det som att man under den här tiden fick större chans att lära känna invånarna. Och i en del fall utvecklades större förståelse och starkare tillit mellan polisen och de boende.

Jamen det är ju det, inte minst för ens egen del. Erfarenhet och all kunskap man har av varje individ. Backa är ju ett stort område, men inte så stort. Så man kommer ju... jobbar man bara i det området så lär man ju känna det. Man blir verkligen expert. Man lär känna familjerna. Och när man kört hem ungdomar sent på kvällarna och man sitter med mamma, pappa och syskon, då får man en helt annan helhetsbild av hela familjen. Alltså, det förtroendet som man får när man sitter vid deras köksbord och pratar, det tror jag är svårt att vinna någon annanstans, som till exempel i våra lokaler här. (Gruppintervju ungdomspoliser, Hisingen)

Flertalet av våra övriga informanter håller med polisen om att deras höga närvaro i området under en tid bidrar till en ökad trygghetskänsla.

Det brukar patrullera poliser i det område som jag bor i för att dem ska se till att det inte händer något, men dem har slutat med det nu och det tycker

jag är fel för då fortsätter gängen att förstöra och det är fel. (Uppsats högstadieungdom, Backa)

Det finns också några intervjupersoner, framförallt sådana som upplever sig vara orättvist utpekade av poliserna, som tycker att osäkerheten istället ökade när så många poliser befann sig i området på samma gång.

Ett till minus i Backa är att det är fullt av poliser, det känns otryggt även om man inte har gjort något liksom vem vill ha poliser som kollar och går efter en hela tiden. Dem jävlas ofta med ungdomar t.ex. kollar upp han i registret fem gånger per dag även om dem är medvetna om att dem redan kollat upp han för några timmar sedan. (Uppsats högstadieungdom, Backa)

Patrullerandet och att polisen är mer synlig i området, är som sagt, uppskattat av flertalet av dem vi intervjuat. Andra av polisens metoder är man betydligt mer tveksam till. Starkast negativa reaktioner finns runt den upprepade visiteringen av invånarna, och den största källan till kritik är att flera av de visiterade personerna är oskyldiga. Att gång på gång bli stoppad, utfrågad och visiterad uppfattar vissa som ett obekvämt inslag i vardagen.

– Nä, det är väl det att polisen där är lite på oss ibland. Dom kommer dit och håller på, tjafsar och håller på, är allmänt jobbiga typ. Kommer och frågar, och ska hålla på att pilla i fickorna. Och dom stoppar en och stör i största allmänhet.

– *Det där med visiteringar, har du själv varit med om det?*

– Ja, massa gånger. Det är liksom hela tiden nästan. Dom kommer, och så ska dom stoppa bilen, och så ska dom slösa bort tid. Och en fredagsnatt ska dom gå igenom hela bilen och så tar det ungefär tjugo minuter. Och så ska dom visitera allihopa och ställa en massa frågor. Och det tar en stund. Och man kanske ska iväg på någonting, kanske ska gå och spela.

– *Du säger nästan hela tiden?*

– Det är varje dag typ. Alltså, till slut orkar man inte ens åka. Ser man dom ute, att dom är ute och åker, så åker man inte ens bil, för man orkar inte med dom. (Intervju ungdom, Backa)

Andra uppfattar visiteringarna som i hög grad respektlösa och kränkande. En del i upplevelsen handlar snarare om polisernas attityd under själva visiteringsproceduren än om själva genomletandet. Att inte vara hövlig och exempelvis tacka ungdomarna för att de har visat upp vad de har i fickorna, att hålla kvar någon längre än nödvändigt samt att bara åka iväg utan en närmare förklaring när visiteringen fullbordats och ingenting olagligt har hittats, tycker man mer ger en känsla av maktdemonstration än av att vilja skapa lugn i området.

– *Har ni den erfarenheten allihop att polisen stoppar och har mycket visiteringar?*

– Ja, det har vi. Det är lite mer personligt kränkande, tycker jag. Det är bra att dom finns, men att dom behandlar folk så som dom gör det är inte bra.

– *Hur går visiteringarna till?*

– Dom drar upp dej mot väggen, drar huvudet och visiterar dej. Och så får du stå så i en halvtimme, timma. Sen så sitter dom och pratar i radion och kollar hit och dit

– *Drar huvudet? Eller vad sa du?*

– Ja, dom drar upp dej mot väggen. Och så är dom lite jävliga och tykna och kaxiga ända tills dom släpper dig. Och så går dom därifrån. Det är småsaker som hade kunnat hjälpa polisen, exempelvis om dom hade kommit och tullat personen och sagt efter att dom hade tullat typ: ”Tack så mycket för att vi fick...” Lite småsaker, bara: ”Tack så mycket.” Inte bara: ”Nu drar vi härifrån!” Om jag är i mitt område varje dag och dom ser mig varje dag, och dom ska gå och tulla mig varje dag och dom hittar ingenting, varje, varje dag, alltså, jag är nästan hundra på att du inte hade tolererat det, för du är inte van vid det. Vi har bott i samma område i ungefär tjugo år här nästan allihopa, och vi känner ju människor som går förbi, och vad tänker dom när dom ser detta: ”Nämen, dom är ju kriminella ungar.” Vi blir ju sedda på det sättet fast egentligen vissa inte alls är såna. Så därför kan jag förstå vissa ungdomar när dom har ett hat mot polisen. Dom gör ju så att folk hatar dom, istället för att dom tycker att ja, dom här hjälper oss när vi har problem. Dom har gett fel bild. Man har ingen respekt mot polisen när dom inte heller visar respekt. Det är så man börjar hata polisen. (Gruppintervju ungdomar, Backa)

Även föräldrar och personer från andra yrkesgrupper som är verksamma i området, berättar i intervjuerna att de ibland reagerat på polisernas metoder i förhållande till ungdomarna. I synnerhet visiteringarna samt fotografering av ungdomarna framkallar upprördhet, ibland i sådan grad att de vuxna ställer sig på ungdomarnas sida, fast man inledningsvis var en av dem som efterfrågade mer polisenärvaro i området för att få bukt med kriminaliteten.

Titta på polisen när de kommer in i området. Börja legitimera folk! Folk fick legitimera sig för att gå och slänga sina sopor. Då var det på väg att bli upplopp här alltså. Vad tänker man med? Människor som kommer från Iran eller Irak, från det här kriget, och eritreaner, etiopier. Det är fruktansvärt. Det är kränkande. Jag försvarade det lite grann också, beroende på vem man pratade med, för samtidigt har jag varit en person som inte vill sänka våra myndigheter, för att jag är ju svensk. Dom är ju egentligen till för oss. Men nu känner jag att varför ska jag hålla dom levande med konstgjord andning? Låt folk nypa dom! Det är ungefär vad jag känner idag. (Intervju vuxen invånare, Backa)

Tänk när jag själv stod där och såg tonåringar på tretton år som stod där uppradade mot väggen. Och det skedde helt utan föräldrarnas godkännande. Och polisen står och tar bilder och visiterar dom och så. Om det hade varit mitt eget barn så skulle jag direkt gå ner och säga: ”Ursäkta, vad gör du? Vad har hänt? Har det hänt någonting?” Det vore bra om polisen ringde föräldrarna och berättade att nu har vi ställt upp alla mot väggen och visiterat och tagit bilder. Det är väl klart att sånt påverkar. (Intervju vuxen invånare, Backa)

Ett par av informanterna berättar att det massiva avståndstagandet bland ungdomarna mot polisen och övriga myndigheter visserligen inte är något nytt, att det fanns långt innan polisens Backagrupp kom på plats. Polisernas, som man tycker ibland tvivelaktiga och alltför brutala metoder, leder emellertid till att detta hat får ytterligare näring. För att visa sitt missnöje gör vissa ungdomar allt de kan komma på för att försvåra polisernas arbete – de kastar stenar och ägg på dem, förstör deras bilar och så vidare.

– Den här första gruppen, vad fick dom för kontakt med boende och ungdomarna här?

– I början vet jag att det var väldigt mycket negativt. Jag tror inte att dom fick jättebra kontakt med ungdomarna. Dom vet vilka vissa är och så. Men jag menar, vid ett tillfälle stod dom på balkongen och kastade ägg på dom när de kom in i området och letade efter nån. (Intervju vuxen invånare, Backa)

– Om man skulle beskriva, för det säger en del liksom, ni hatar polisen och en del säger tvärtom så. Det är lite olika. Vad är det som man hatar?

– Deras bilar, deras kläder, deras ansikte, deras pistoler, deras batonger, deras... allting – hela dom. Jag skulle aldrig hata en polis om dom inte gjorde mig nåt. Dom har gjort mig nåt, och det är därför jag hatar dom. (Intervju ungdom, Backa)

Men även om många beskriver hatet mot polisen som stort, finns också många välvilligt inställda uttalanden om enskilda poliser. En del menar att det är lika fel att påstå att alla poliser är på ett visst sätt, som att göra samma sak med ungdomar. Ungdomarna uppskattar bland annat när poliserna anstränger sig för att lära känna dem, ger någon en andra chans, uppträder respektfullt och är förstående.

– Man ska inte döma folk bara för att de har uniform på sig.

– Det finns vissa poliser som är snälla.

– Vissa är snälla faktiskt.

– Det finns några få.

– Man ska inte döma alla poliser över en kam, så är det.

– Dom som var Backapoliser, vissa av dom var snälla. Som tjejerna, dom var snälla.

- *På vilket sätt var dom annorlunda?*
- Alltså dom förstod verkligen. Alltså dom förstod oss. Dom gick inte typ och skyllde på oss utan anledning. Dom förstod.
- En gång när vi åkte vespa... Egentligen måste man ju skriva rapport typ. Och då kan man bli av med lämpet, men dom sket i det. Alla gör sina misstag så varför ska man...?
- Men det ska inte hända igen typ.
- Nä, det ska inte hända igen, men vi skiter i det denna gången, så sa dom.
- Alltså vissa kan ge en andra chans, men det kan inte alla.
- *La ni av med att köra vespa sen då?*
- Ja, typ.
- *Vad var skillnaden med dom?*
- Dom lyssnade mer och dom förstod mer också.
- *Hur visade dom att dom förstod?*
- Dom var snälla. Dom var trevliga.
- Man såg på dom att dom brydde sig.
- Dom frågade typ, hur går det i skolan och såna saker. (Gruppintervju ungdomar, Backa)

- Det finns poliser som är välkomna, alltså som är respekterade för att dom behandlar ungdomarna på rätt sätt.
- *Hur gör dom då?*
- Alltså typ, dom pratar med en lugnt. Alltså dom börjar med att hälsa. Dom går inte direkt på sak, och så tar dom det lugnt. Det är inte bara: "Nu följer du med mig in i bilen, och så puttar dom in dej. Det finns två, tre stycken som... Så har dom fungerat mot mej i alla fall. Jag gillar dom faktiskt jättemycket. Ungdomarna här i Backa gillar inte polisen oftast. Själv har jag inget emot poliser, men vissa poliser har jag nåt emot, inte alla, dom som har bemött mig fel då. (Intervju ungdom)

Poliserna i Backagruppen framför en hel del bra saker som de tycker att de lyckades uppnå i Backa, som till exempel att invånarna kände sig mer trygga under den här tiden. Men de uttalar också viss kritik mot den egna ledningen i förhållande till satsningen. Bland annat handlar det om att man inte hade tillgång till tillräckligt kraftfulla metoder för att komma tillrätta med den riktigt tunga kriminaliteten i form av narkotikaförsäljning, vapenbrott och häleri. På så vis blev insatsen på ett sätt bara till en krusning på ytan. Den mer synliga kriminaliteten, den som försiggick ganska öppet bland ungdomarna på gatan, tror man sig visserligen ha påverkat i någon utsträckning, men samtidigt är den "kriminella strukturen" i området i stort sett helt intakt. Personer högre upp i de kriminella hierarkierna, de som "håller i trådarna" har man inte lyckats lagföra. För att nå fram till ett sådant resultat krävs helt

andra metoder, som till exempel större spaningsresurser, telefonavlyssning och samarbete mellan flera enheter inom polisen.

- Ja, och samtidigt så kanske man då skulle ha gjort en bredare satsning. Man kanske samtidigt borde ha fått hjälp av specialenheten som hade satsat på dom lite tyngre i Backa, dom som står för en del av rekryteringen. Men det gjordes inte. Det här var en form av att man försökte släcka den värsta eldsvådan för tillfället. Hade man jobbat på flera plan och med andra enheter och så, då tror jag att man hade nått längre. Och det utan att vilja förringa den insats som ändå gjordes.
- Jag tror alltså att med dom metoderna och dom resurserna vi har, då är vi så exponerade. Alla vet vilka vi är och våra fordon och så vidare, så därför når vi ju aldrig vissa tongivande faktorer där. Vi har ett flertal namn som vi vet, som vi skrikit oss hesa om i många år om att dom måste bort. Men vi når inte dit med våra verktyg, och där skulle man ju behövt hjälp.
- *Vem är det som ni skriker på då?*
- Ja, det är ju internt.
- *Det är polisen alltså?*
- Ja, vi behöver telefonavlyssning för att kunna ta större... Dom här ungarna var väldigt duktiga tjuvar, och det är det som dom försörjt sig på. Och det är ju nån som köper grejerna. Men vi kan inte spana fram hälarerna med de små resurserna som finns i närpolisområdet. Där hade vi ju behövt hjälp från myndigheten. Man skulle ha satt till folk som dom inte känner och sen teknik som vi inte rör över här.
- Och sen så, men det tycker jag också, det är ju så att lkp [länskriminalpolisen] jobbar ju naturligtvis med stora... med tio kilo amfetamin och sånt, men för oss hade det varit oerhört viktigt att få bort han som brukar sitta på ett kilo hasch. Och det skulle göra så otroligt mycket i Backa om vi tog bort dom tre som håller i haschhanteringen där.
- Ja, som kanske har ett hov med tjugo, trettio ungdomar runt sig. Det är ju på sitt sätt lika viktigt, tycker vi då.
- Jamen, det ger kanske fyra års fängelse, och det som dom håller på med ger trettio års fängelse när dom får sina gubbar. Så att det blir en intressekonflikt där.
- *Men från närpolisen, skulle man inte kunna jobba med den här typen av narkotikauppdrag eller?*
- Nja, det krävs ju viss teknik, och den har inte vi tillgång till.
- *Och den kan man inte ha överallt liksom utan...?*
- Nej, den finns bara på länskriminalen då. Och då måste vi liksom böna och be för att dom ska strunta i ett av sina stora ärenden för att ta ett litet ärende åt oss.
- *Vad är anledningen till att ni inte har tillgång till den typen av teknik?*
- Ja, det undrar jag med.

- *Det finns inget svar?*
- Nej med det... det har ju varit så att det ska vara grov... Alltså, för att få telefonavlyssning... Det är ju också lagstiftningen då.
- *Det är lagstiftningen som...?*
- Ja, det ska vara grov brottslighet då. Och ett kilo hasch, det är inte grov brottslighet. Men för oss... vi kanske hade fått att inte femton, tjugo ungdomar röker hasch då. Man måste ju... Det är ju det som är lite skevt med lagstiftningen. Man måste ju ställa den frågan också då. Man kan få det om det är seriebrottslighet, men det är undantagsfall. Men annars ska det vara grovt brott för att få sätta in telefonavlyssning. (Gruppintervju ungdomspoliser, Hisingen)

Brunnshuset, Kultan och Teen Dream

En stor fråga bland ungdomar och föräldrar i Backa är fritidsgårdsverksamheten i området. Tidigare fanns två fritidsgårdar för högstadiungdomar, Kulturhuset eller Kultan som den kallas i folkmun samt Brunnshuset. Båda dessa var under en period stängda. I början av 2008 öppnades emellertid Kultan på nytt. För Hisingens ungdomar i gymnasieåldern finns Teen Dream som är en del av ungdomssatsningen⁸ i Göteborg.

Inne på Kultan, våren 2008

Längst in, och så lite till höger på Selma Lagerlöfs torg ligger Backa Kulturhus, eller "Kultan" som stället också kallas. Vi går in genom entrén och tar oss upp till fritidsgården som ligger på andra våningen. Därinne finns ett tjugotal ungdomar i högstadieåldern, mest killar, bara ett par tjejer. Flertalet sitter i små grupper och pratar eller blipper med sina mobiler. Några spelar biljard och två stycken sitter vid datorerna och surfar. I dörren möts vi av två fritidsledare. De berättar att man nyligen har renoverat, möblerat om, målat väggarna (i fond, rött och vitt), sänkt borden, skaffat en del fåtöljer och har byggt en scen. Innan såg det mer ut som vilken cafeteria som helst, men nu tycker de att det är riktigt fint. Efter en stunds prat, ursäktar sig en av fritidsledarna och går och snackar med en kille. Av kroppsspråket kan man ana att det är något de är oense om. Senare får vi veta att killen blev avvisad från gården igår och att han därför inte var välkommen denna dag. Den andra fritidsledaren berättar att de kommit igång ganska bra med verksamheten nu och att de har många besökare. Vissa kvällar är dock som den här, att det bara är ett fåtal killar där. Ofta kommer de och går under kvällen. De är där en stund, går iväg ut och kommer sedan tillbaka igen. Hon visar kvällens närvarolista. Fem tjejer och ett tjugotal killar har skrivit sina namn, men vid en lite närmare titt ser jag att några skrivit sig flera gånger. Fritidsledaren skrattar och säger: "Det gör de nog för att vi har sagt att det

8. Ungdomssatsningen är Göteborgs Stads särskilda satsning på ungdomar mellan 16 och 20 år. Målet är att skapa alternativa fritidssysselsättningar och mötesplatser för denna åldersgrupp.

är viktigt att de skriver sina namn för att visa att fritidsgården behövs och för att vi skall fortsätta få pengar till verksamheten”.

Sedan blir vi visade runt i lokalerna. Bland annat finns en radiostudio, en musikstudio och en dansstudio. Än så länge är det oftast de vuxna som leder verksamheterna, men genom att lära upp äldre ungdomar är det personalens förhoppning att ungdomarna så småningom skall ta över och själva kunna hålla i grupperna.

Många av informanterna talar om nedläggningen av fritidsgårdarna som ett stort svek mot ungdomarna i Backa och menar att detta troligen är en av anledningarna till oroligheterna i området. Störst skuld läggs på politikerna i Backa. Bland annat talas om att man låtit budgetbalansen gå före ungdomarnas väl och ve, att man inte lyssnade till signaler från föräldrar och professionella som arbetar i området om vad som skulle bli konsekvenserna när man hanterar en viktig fråga på det sätt som de har gjort.

Däremot tycker jag att politikerna i Backa är tragiska. Med det menar jag att politikerna har beslutat att ta bort några fritidsgårdar för barnen. (Uppsats högstadieungdom, Backa)

Och så stängde dem Brunnsbohuset, en fritidsgård i Brunnsbo, jag brydde mig inte så mycket för jag brukade ändå inte vara där. Men det är ju dåligt för då har ju ungdomarna ingenstans att vara, istället för att vara ute och göra dumheter så hade alla ungdomar ett ställe att gå till. Men när politikerna stängde fritidsgården tror jag inte dem tänkte på konsekvenserna, jag tror sådana situationer har påverkat all kriminalitet som finns i Backa. (Uppsats ungdom, Backa)

Några reagerar också starkt mot att de äldre ungdomarna förväntas ta sig till Teen Dream på Ångpannegatan. Detta är en känd adress i Backa, där det inträffat flera mycket våldsamma tillbud, till följd av att en del ökända kriminella gäng tidigare hade sina klubblokaler där.

En stor del till att det blir så här är att de plockar bort ställen att vara på. Man stängde ju Kultan, för att man fick för sig att man skulle flytta ner dom till Brunnshuset. Det hände redan när mina barn var yngre. Först försökte man att då dom från Kultan till Teen Dream. Det sa jag blankt nej till. Mina tonåringar ska fan inte ner till Ångpannegatan, till dom kriminella kvarteren – är ni dumma i huvet? Då till slut blev det att dom använde Brunnshuset, men sen i nästa veva så blev det ändå det här. (Intervju vuxen invånare, Backa)

– Det måste jag säga, och även övriga åtgärder, vi har pratat om fritidsgårdar, hur man hanterar det. Man stängde den som var fungerande och öppnade någon som blev mer eller mindre en... Det var mycket som dom skulle göra själva och dom lyssnade inte på bland annat oss då.

- Det var nån helt annan verklighetsuppfattning.
- Ja precis, man vill inte se problemen och det känns som man var noga med att hålla fasaden utåt, och man ska hålla budget och allt vad det nu är.
- Det var ju under de svåra åren om man ska säga, när vi inte riktigt såg saker på samma sätt, i ännu större utsträckning än nu. Och då stängde man Kultan som ändå vi tyckte var den som fungerade, med personal som vågade sätta regler och som hade ordning och reda. Och så började man... man öppnade Brunnshuset. Det slutade ju med att vi fick åka dit akut när personal stod och grät. Och sen, då var man tvungen att göra det i stick i stäv... Man bestämde tvärt emot vad vi och fritidspersonal och andra sa. Då körde dom det ett tag, och så körde man det precis i botten. Och så kom man på att det här inte var rätt och så gick man tillbaka. Istället för att lyssna på dom som ändå jobbade på fältet. (Gruppintervju ungdomspoliser Hisingen)

Sedan ett par år tillbaka är, som sagt, Kultan öppen igen och erbjuder ett stort antal aktiviteter. Många av de ungdomar vi kommit i kontakt med uttrycker sig i mycket positiva ordalag när de pratar om denna verksamhet. Överlag tycker de att det finns många roliga saker att göra där samt att ledarna är bra att ha att göra med. Även de äldre ungdomar som vi träffade på som besöker Teen Dream verkar i stort sett vara nöjda med att vara där.

Det finns kulturhus här tvär soft, fett roligt är det där också. (Uppsats högstadieungdom, Backa)

Det finns också en fritidsgård på Selma Lagerlöfs torg som jag brukar gå till, jag känner mig trygg där. Ledarna på fritidsgården är trevliga men dem kan vara lite tjatiga ibland, men det beror på att dem är äldre. Dem förstår inte hur dagens ungdomar fungerar, dem tycker vi är lite för högljudda när vi pratar. (Uppsats högstadieungdom, Backa)

Kultan är det bästa som vi har. Men vi är trötta på det här. Har varit här sedan i fyran. Uttjatat, men det är i alla fall bättre än att stå ute. Det blir så att ingen orkar göra något. Man orkar inte ta sig till andra ställen. Och vi är för många att gå hem till någon. Men Kultan är det bästa vi har. Det är det enda vi har. (Uppsats högstadieungdom, Backa)

De enda riktigt negativa kommentarerna som vi stött på i våra intervjuer avseende Kultan och den verksamhet som bedrivs där, är att några ungdomar uppfattar det som att det har blivit ”de tuffas ställe” och att man därför inte känner sig välkommen om man inte tillhör denna grupp.

Något som är roligt, är att kommunen fixat i ordning en lokal. Där vi ungdomar kan hänga och umgås på fritiden, men eftersom stället redan stämplat som de tuffas har varken jag eller mina kompisar någon som helst lust att gå dit och ha kul. Vilket är riktigt synd om man tänker på hur mycket roliga

saker man kan göra där inne, åtminstone vad vi har hört. Det är såhär det är, man borde väcka de vuxna ur drömmen och visa att det är såhär vi ungdomar lever idag. I grupper! (Uppsats högstadieungdom, Backa)

Fältarna

Många av kommentarerna i våra intervjuer om Backasatsningen handlar visserligen om polisens insatser, men det framförs också en hel del synpunkter på övriga aktörers arbete. En viktig grupp är de så kallade fältarna som arbetar med uppsökande arbete bland ungdomarna i stadsdelen och som tillsattes i samband med "Backasatsningen".

Utanför "Kultan", våren 2008

Utanför porten träffar vi på två av fältarna. De står och snackar med några killar, men övergår efter en stund till att prata med oss. De berättar lite om sitt arbete, var ungdomarna i Backa befinner sig på kvällarna och så vidare. En av killarna har en laserpekare som han lyser på Torbjörn med. När blickarna vänds mot honom släcker han den och när vi fortsätter prata tänder han den igen. "Nu räcker det med den du", säger en av fältarna. "Nu får jag nog ta den ifrån dig och så får din pappa komma och hämta den hos mig sen. Jag ringer honom."

Samtalet fortsätter och efter ett tag dyker två nya killar upp. En av dem blev utkörd från gården för en liten stund sedan. Fältarna säger att dessa två killar är jättepigga på att prata och själva säger de att de har mycket att berätta om hur livet är i Backa. Därefter småpratar vi en stund om pappor som tillåter rökning, men inte flickvänner för de stör skolarbetet, om hemkundskap, om en äldre brorsa som är kriminell och om den sköna känslan att få godkänt på en uppsats i svenska. Fältaren frågar en av killarna vad han skrivit om och han berättar att den handlade om en resa hem till det gamla hemlandet och om hur underbart detta kändes.

Ett par av de vuxna invånarna vi talat med ställer sig väldigt kritiska till fältarnas arbete. De menar att man knappt ser dem ute i området, och de undrar därför vad de egentligen sysslar med. Enda gången de sett dem är när det spelas fotboll på Backavallen. För att göra mer nytta tycker man att de i större utsträckning borde närma sig de äldre killarna som man vet ägnar sig åt brottslig verksamhet i stor skala. De är också kritiska till att fältarna, som de menar "lägger sig i andras liv" och fungerar som informatörer till polisen.

- Det är ju så här att det är många som försöker att få insyn i ett sådant här område. Dom kan fara åt skogen känner jag idag. Sånt här det sprider sig fort.
- *Många som försöker få insyn, säger du, vilka tänker du på då?*
- Dom vill veta vad som händer här, men det är inga som lämnar ut varandra så.

- *Vilken typ av information är det man är ute efter?*
- Dom vill veta om det är ungdomar som missköter sig. Fältassistenterna här har ju att förtroendekapital som är under nollstrecket. Dom kommer aldrig att få fotfäste här. Dom kan lika gärna lägga ner det. Dom har redan missbrukat det.
- *När du säger att "dom" vill ha reda på vad som händer i Backa, då är det alltså myndigheterna och fältarbetarna du tänker på? Eller är det några andra?*
- Det är fältarna som vidarebefordrar detta. Dom försöker inte få reda på hur det är, utan dom försöker få reda på om dom kan göra nånting med just den eller den.
- *Att det är mer personbaserat så eller?*
- Så det är egentligen inte hur det är här, utan det är mer om hur dom är som individer, vilka som är stökiga och svåra och sådant. Alltså, jag har inte hört nåt positivt om fältassistenterna, inte nåt, utan bara att dom går upp och tittar på en fotbollsmatch på en lördag. Och det är väl inga problem, det kan väl jag också göra. Fältarna, jag tror inte att dom har en funktion att fylla här alltså. (Intervju vuxen invånare, Backa)

Flertalet av de ungdomar vi mött är emellertid av en helt annan åsikt. De menar att fältarna är snälla, ställer upp i alla möjliga sammanhang och att de verkligen bryr sig om ungdomarna. Vissa läser läxor tillsammans med fältarna och andra gillar att göra aktiviteter med dem. Överlag upplevs de också som bra att prata med om det är något man vill diskutera med en vuxen.

Det var fältgruppen som ringde upp mig under tiden dom hade... Dom såg liksom att jag inte hade det bra innan liksom. Jag var vilsen innan det och så. Det märkte dom. Och dom märkte att jag inte var den typen av kille som... Så dom bjöd in mig till gula huset och vi pratade lite grann. ... Så jag vet inte var jag hade hamnat faktiskt om inte fältgruppen hade hjälpt mej. Idag har jag liksom ett fast liv och jobb och jag har en egen lägenhet, så det är ju kanon. Det kan inte bli bättre just nu. (Intervju ungdom, Backa)

- Vi har en förening där vi gör olika aktiviteter, får åka skidor och så. Förra året åkte vi skidor. Och vi jobbade i caféet och en massa grejor. Vi fick in pengar från lite olika håll. Och fältgruppen hjälpte oss.
- Fältgruppen brukar vara med. Och ibland dömer dom fotboll. Och så kan dom ställa upp och köra. Dom är schyssta så.
- Jag brukar plugga med dom, och jag tycker att dom är riktigt trevliga människor.
- Dom flesta av dom gör inte arbete för pengar känns det som, utan för att dom vill vårt bästa. (Gruppintervju ungdomar, Backa)
- Fältgruppen, dom är underbara människor! Dom hjälper hur mycket som

helst. Helt underbara människor! Dom har hjälpt mig hur mycket som helst. Jag vet verkligen inte hur jag ska kunna betala tillbaka allt det där. Dom har varit så underbara.

– *Vad är det som har varit värdefullt för dig?*

– Jag hade problem ett tag med rättegång och så. Och en massa andra problem. En av fältarna, hon var den enda som stöttade mej. Hon var den enda som gjorde så att jag kände mig trygg på nåt sätt. För jag hade tappat kontrollen på mig själv nästan. Så hon hade koll på mej hela tiden, ringde mig nästan två gånger om dan och kollade hur jag mådde och så. (Intervju ungdom, Backa)

Den kritik som de ungdomar vi talat med framför i förhållande till fältarna handlar framförallt om att de skulle vilja göra ännu fler aktiviteter med dem – som till exempel åka på läger och göra fler resor tillsammans.

Jag får bara säga en sak till som är riktigt dålig, att när man väl kommer med förslag, för fältarna vill inte att vi ska vara ute och typ hålla på med bus eller vad dom säger, då tycker jag det är riktigt dåligt att när dom säger att vi ska komma med förslag, och så när vi gör det så är det alltid fel. Alltså, det finns ingenting som man kan komma med som dom tycker: ”Ja, det kan vi göra.” (Grupptervju ungdomar, Backa)

Lugnet lägger sig?

När vi gör våra första fältbesök i Backa i februari 2008, verkar stämningen i Backa vara betydligt mindre hätsk. Vissa menar att detta ”lugn” är det goda resultatet av den massiva polisinsatsen och de övriga professionella åtgärderna i Backa. Det finns också de som påstår att en viktig anledning till att det blivit fridfullare i området är att ett relativt stort antal av de mest brottsaktiva ungdomarna har omhändertagits av socialtjänsten eller har hamnat i fängelse. När dessa personer försvann minskade konfrontationerna mellan polis och ungdomar, och lugnet började lägga sig. Men detta är inte de enda vägarna som killarna i det så kallade Backagänget uppges ha tagit. Ett flertal av intervjupersonerna berättar att några av dem har mognat, har tröttnat på det kriminella livet, dragit sig bort från gänget och sökt sig till mer ”vanliga” sammanhang för sitt fortsatta liv.

– Många av dom har ju tröttnat. Och jag vet ju själv, jag tröttnade ju på att gå och lägga mig fem, sex på morgonen och vakna upp vid fyra, fem på dan. Man har ju inte nåt liv. Man känner sig som en zombie liksom. Man är bara vaken på kvällen och det tröttnar man på efter ett, två år.

– *Om du tänker på dom som står där nu...*

– Nu är det inte så många som står där faktiskt. Det har ju minskat väldigt mycket. Nu är det inte så mycket folk som står där utan nu är det folk

som... Nu har dom börjat fatta och inse att det är dags att göra nånting.

Dom har tröttnat. Dom drar sig ju till hjälp nu. (Intervju ungdom, Backa)

I intervjuerna talas emellertid också en del om tecken på att det omtalade lugnet bara är på ytan, att man endast lyckats ”lägga locket på”, och att det därunder fortfarande ”kokar”. Det finns även de som menar att en del av det uppfattade lugnet egentligen handlar om att de boende har vant sig vid den stökiga situationen och alltmer har accepterat gängens sätt att uppföra sig.

Det har blivit lite lugnare nu än vad det var för ett par månader sen. Men samtidigt vet jag inte egentligen. I fasaden är det ju lugnare. Men nånstans har det också blivit okej med dom här gängen. Det har blivit okej att dom här gängen står och styr, och dom har liksom blivit lagen nu eller vad ska man säga. Det är helt okej nu. (Intervju vuxen invånare, Backa)

Några menar att kriminaliteten i området, lugnet till trots, fortfarande är lika omfattande som tidigare. Den stora skillnaden är egentligen att gängen har blivit betydligt bättre på att dölja sin verksamhet. Enligt polisen finns en hel del som tyder på att de ledande i gängen under denna period gått över till att handla med narkotika, vilket innebär att de i högre grad önskar förbli ostörda. Konfrontationerna med polisen är helt enkelt dåliga för affärerna.

- Jag tror att lugnet beror på att dom har börjat med narkotikahandling, och då vill man absolut inte ha ögonen på sig.
- Det tror jag också.
- Dom har blivit smartare.
- Dom fick ju börja sköta det snyggt. Dom fick ju bli lite smartare. Det är inte det att dom är mindre kriminella nu, men dom sköter det mycket snyggare. Och dom får tänka till. Och som sagt var, vara lite smartare i planeringen och sköta det snyggt.
- Men med tiden kommer det att explodera, och då spränger man ju en radiobil då va. Så det är ju ändå ett skört lugn som inte kräver så mycket för att det ska...
- Ja, vi ser ju trots allt att det står nya killar där som inte var med förut, så det...
- Ja, en viss påfyllning sker ju hela tiden.
- Vi såg ju det bara under vår korta tid där i Backa att hur man står på ena gatan. På ena sidan står dom lite yngre killarna, och så står dom lite äldre på andra sidan. Och under våran tid, under dom fjorton månaderna som vi var i Backa, så hann man ju se en viss förflyttning där från ena sidan till den andra. Och då vet man att då har dom kommit upp sig, eller kommit ner sig eller hur man nu ska se det. Men då har man i alla fall tagit ett steg längre i den kriminella banan. (Gruppintervju ungdomspoliser, Hisingen)

När ”lugnet i Backa” varat en tid beslutar man sig ifrån polisens sida om att

gruppera om den täta bevakningen av stadsdelen. Behoven är stora även på andra ställen, och det går inte i längden att försvara den höga polis närvaron i just detta område.

Och sedan som vi sa i inledningsskedet här att det handlar ju om resurser. Alltså det område som blöder mest, man flyttar ju resurserna dit, och så nu blev ju Backa mycket lugnare, och folk kände sig tryggare. Då är det ju svårt att försvara, när ekonomin inte finns, att man ska ha kvar så mycket insatser där (Gruppintervju ungdomspoliser, Hisingen)

Upprorsstämning igen

Men så en natt i slutet av sommaren 2009 brakar det loss igen. På onsdagsmorgonen den 19 augusti går det att läsa följande rubrik i Göteborgsposten om gårdagskvällens händelser i Backa:

Kraftigt tumult i Backa

En polisbil utsattes för massiv stenkastning av ett ungdomsgäng på Blendas gata i Backa sent på tisdagskvällen. En annan bil sattes i brand. (Göteborgsposten 2009-08-19)

Oroligheterna fortsätter även de närmast påföljande dygnet. Larmcentralen får ta emot ett flertal samtal om stenkastning mot bussar och spårvagnar, container- och bilbränder samt krossade rutor. Och denna gång är det inte bara Backa det gäller. Larmen kommer även från de intilliggande områdena Biskopsgården och Lundby. I artikel efter artikel berättas de närmaste dagarna om oroligheterna bland ungdomarna.

Polisen: Falsa larm har lockat oss till Hisings Backa

Polisen misstänker att ett antal av de senaste larmen från Hisings Backa varit falska och egentligen bara syftat till att lura in utryckande patruller i bakhåll. (Göteborgsposten 2009-08-20)

Nya bränder i natt

Ungdomsbråk i Biskopsgården

GÖTEBORG. I natt brann två bilar på Friskväderstorget i Göteborg. Aftonbladets fotograf utsattes för stenkastning när han lämnade platsen.

– De stod i en kurva och väntade. Bilen fick en spricka i sidorutan och en buckla i sidan, säger Bengt Kulén. (Göteborgsposten 2009-08-20)

Mönstret ser likadant ut varje gång polis och räddningstjänst kommer till platsen. När de skall försöka släcka branden eller liknande, attackeras de av maskerade ungdomar och får sina bilar förstörda. Polisen omnämner beteendet med falsklarm och överfall som ”polis-fishing” Ganska snabbt sprider sig ”modellen” även till stadsdelar utanför Hisingen och till andra städer. Polisen kallar in extra resurser och klassar situationen som en så kallad ”särskild händelse”.

För att skaffa oss en egen bild av vad det är som händer åker vi ut till Backa och promenerar runt i området.

Backa i slutet av augusti 2009

Mitt i det sena augustilunket, de allra sista dagarna innan skolstarten, ropas det ut i alla radio- och tv-kanaler och står på varenda löpsedel att det är upplopp bland ungdomarna på flera platser på Hisingen. Den inledande attacken natten till onsdagen var på Blendas gata i Backa Röd. Av nyhetsmedierna tillsammans med en redogörelse från ett polisbefäl på Hisingen några dagar senare får vi höra att följande har hänt: Två poliser svarade på ett anrop om en stulen moped. När de klev ur bilen rusade ett tjugotal huvmaskerade ungdomar fram. De kastade stenar och golfbollar på poliserna och ropade något i stil med: ”Grisjävlar, lämna oss ifred!” Poliserna kom ifrån varandra i tumultet. En av dem blev inträngd i ett hörn. Han fruktade för sitt liv och drog sitt tjänstevapen. Då retirerade tydligen ungdomarna.

Påföljande natt larmas räddningstjänst och polis till tre olika platser på Hisingen med mycket korta mellanrum. ”Alltså ingen tillfällighet”, säger man från polisen. Sedan duggar larmen tätt. Det sägs att en ung kvinna har ringt flera gånger från en kontantkortsmobil och påstått att det brinner än här än där. När polisen kommer till platsen upprepas stenkastningsscenarioet från gårdagen. På Ekot pratas om ungdomskravaller och att händelserna kan betraktas som en attack mot polisen och samhället. P1 Morgon sänder ett extrainsatt inslag där våldet diskuteras. Varför – är den stora frågan? Vad håller de på med? Varför gör de så här? Hyresgäster i området intervjuas. De är uppgivna, skrämnda och arga. Ilskan riktas dels mot ungdomarna, men samtidigt, och kanske till och med ännu mer mot polisen, socialtjänsten och bostadsbolagen, som man säger inte gör något åt situationen. Några uppger att de nu har fått nog. Trots att de egentligen trivs på Blendas gata orkar de inte bo kvar längre på grund av gänget vid Lilla affären som ställer till med så mycket och håller hela området i skräck. Ingen säger sig egentligen vara rädd för ungdomarna som personer. Däremot fruktar de för vad som skulle hända om någon i deras familj skulle råka komma förbi mitt i en skottlossning eller liknande.

9. *Särskild händelse*: Vid större händelser eller kriser kan polismyndigheten samla ihop sina resurser och genomföra mer riktade insatser. De ansvarar då bland annat för avspärrning, utredning, utrymning, registrering och eftersökning. Vid en sådan så kallad särskild händelse kan särskilda resurser och personer avsättas. Polisen organiserar sig också på ett annat sätt än i vanliga fall, och händelsen hanteras separerat från övrig verksamhet (www.polisen.se).

På torsdagen bestämmer vi oss för att åka till Backa, och vi anländer till Selma Lagerlöfs torg vid fyratiden på eftermiddagen. Där möts vi av fältarna som skall iväg och arbeta. De berättar att det skall vara en fotbollsmatch under kvällen och de tror att hela Backagänget kommer att vara där. Jag och Torbjörn går bort mot Backavallen. På vägen dit passerar vi Lilla affären i Backa Röd, men inga ungdomar finns på plats. Borta vid fotbollsplanen har en del folk samlats för att titta på matchen. Det stora samtalsämnet är ganska givet de senaste händelserna i området. Folk är upprörda och irriterade över att en klick ungdomar ”lever rövare och förstör för alla andra”. Fältarna kommer och vi småpratar lite med dem. Deras telefoner ringer i princip hela tiden. Det är den ena journalisten efter den andra som vill att de skall uttala sig om läget i stadsdelen och om ungdomssituationen. De avböjer erbjudande efter erbjudande. Matchen sätter igång. Inga av ”de busiga” ungdomarna syns till. Vi bestämmer oss för att ta en vända bort till affären för att se om det är där de håller till. Som vanligt pratar vi lite med affärsinnehavaren. Till skillnad från hans vanliga glada och välkomnande uttryck, verkar han denna dag ganska uppgiven och trött. Han tycker det är både förfärligt och tråkigt allt som har hänt. När vi kommer ut ur affären hör vi på avstånd ett lite märkligt ljud. Låter som en sambaorkester. Vi återvänder till fotbollsplanen, men ungdomsgänget har inte dykt upp. Ganska snart stiger sambatonerna igen. Låter som rena rama folkfesten. En dansande parad uppenbarar sig. De äldre killarna går i tåten med trummor, bärbar musikanläggning och megafon. Efter dem följer en hel svans av yngre killar. Skaran möts av en hel del bistra ansiktsuttryck från de vuxna i publiken, men passerar ändå med högt burna huvuden förbi den första halvan av läktaren. De parkerar sig längst bort. Och på alla möjliga sätt ropar de ut sitt stöd för hemmalaget. Runt omkring mig hör jag beska kommentarer om gänget och deras förehavanden under de senaste nätterna. Bland de yngre killarna i ”svansen” efter gänget är attityden den motsatta. De tindrar med ögonen och sätter sig så nära gänget som de bara vågar. När matchen tagit slut hoppas vi få en pratstund med några av killarna, men lika snabbt som de dök upp, lika hastigt har de försvunnit igen. Denna kväll blev också en av de lugnare i Backa denna vecka (Utdrag ur fältanteckningar, augusti 2009).

Inom de närmaste dagarna duggar de lokala krismötena tätt. Representanter från olika organisationer i de aktuella stadsdelarna träffas för att diskutera hur man tillsammans skall hantera den uppkomna situationen. Vid ett sådant tillfälle, då styrgruppen för Ung & Trygg Hisingen träffas, närvarar vi som observatörer. Med på mötet är samtliga stadsdelschefer på Hisingen, representanter för bostadsföretagen, åklagarmyndigheten och polisen. Inledningsvis får var och en av deltagarna ge sin bild av hur sommaren varit i de aktuella Hisingstadsdelarna samt hur man ser på den nu uppkomna situationen. I stort sett är man överens om att sommaren detta år varit en av de lugnaste på flera år. Därför kom den senaste veckans händelser som en överraskning.

Polisbefälet menar, de senaste dagarnas händelser till trots, att läget i det stora hela faktiskt är betydligt stabilare nu än när myndigheterna inledde sin gemensamma satsning mot gängen. Den nu uppkomna situationen betraktar man som ett ganska ofrånkomligt bakslag. Även ifrån bostadsbolagens sida menar man att sommaren varit lugn, men att ett ganska stort antal hyresgäster trots detta känner sig oroliga, efterfrågar krafttag från hyresvärdar och myndigheter samt uttrycker att om inget görs kommer de att ta saken i "egna händer". Vid mötet framkommer också en del spekulationer om varför oroligheterna inträffar just nu. Bland annat menar man att det handlar om upprördhet bland en grupp arbetslösa ungdomar som inte vet vad de skall göra till hösten. Olyckligtvis har detta sammanfallit med att några "tongivande" personer som suttit fängslade nu blivit frigivna. Någon tar upp ett rykte han hört om att det som händer är en hämndaktion och en reaktion på en polisinsats för ett par veckor sedan, då poliserna sägs ha "stormat in i Backa med dragna vapen". Polisbefälet svarar att han hört talas om detta. Han intygar dock att något sådant aldrig inträffat, men att detta på något sätt ändå har blivit till en sanning i området. En av de andra mötesdeltagarna säger att han också har hört att det skulle röra sig om en hämndaktion. "Vi har också hört det här. Det skulle ha inträffat något den tionde augusti och att polisen kom med automatvapen, men detta stämmer alltså inte säger du?" Frågan riktas till polisbefälet som svarar att detta är korrekt uppfattat.

I stort råder enighet på mötet om vad som behöver göras åt saken. Förutom de polisiära insatserna behövs arbetsmarknadspolitiska åtgärder. De vandaliserande ungdomarna måste helt enkelt få jobb. Bland annat erbjuder sig bostadsföretaget Poseidon att ordna fram ett antal arbeten inom sin organisation. För att förhindra att gänget träffas på Blendas gata tänker man stänga Lilla affären och ändra om i miljön i närområdet.

Nu har vi planer på att gräva upp gatan och stänga Lilla affären. Vi kommer att köpa den. Det här kommer som ett riktigt bakslag, och personalen är så besviken. Vi gör en utredning ihop. Vi kör själva lokalt i Backa, och vi ska försöka ge dom jobb och bryta upp dom. Parallellt ska vi alltså försöka ordna ytterligare med jobb. Vi hoppas ju på att polisen tar några av dom. I Backa har man järnkoll på vem det är som ligger bakom. Vi gör stora investeringar i Backa nu, och nu undrar vi om vi snabbt kan få fram extrapengar. Och det är ju viktigt att vi har stadsdelens stöd i detta arbete och att ni hjälper till. (Områdeschef Poseidon, Lokal styrgrupp för Ung och Trygg Hisingen sensommaren 2009)

Varför?

Under de närmaste dagarna och veckorna spekuleras i stor skala om vad det var som egentligen utlöste upploppen. Samtalen pågår överallt – i tidningar, på bloggar, i tv-soffor, i debattprogram, på krismöten, på busshållplatser, i affärer och så vidare. Man frågar sig – beror det på omognad, eller är det uttråkning och ”förortstristess” som driver fram beteendet? Rör det sig om en hämndaktion gentemot polisen? Vissa av de mer psykologiskt orienterade framhåller svåra hemförhållanden som huvudorsak. I andra mer samhällskritiska förklaringar tonas ungdomarnas eget ansvar för sina handlingar ner. Enligt detta synsätt är bilbränder och stenkastning mot polisen förmodligen dessa ungdomars enda sätt att visa sin ilska och frustration över att inte känna sig välkomna i det svenska samhället. I något tystare ton, i privata samtal och i anonyma bloggar hörs en del mer fördömande och invandrarfientliga förklaringar, som att de ansvariga killarna kommer från kulturer där det hör till vardagen att bete sig på det här sättet. Kan de inte uppföra sig som folk borde de inte få stanna i Sverige, utan skickas hem till ”där dom kommer ifrån”.

FoFo får ordet

Bland de första som i mediala sammanhang gör anspråk på att vara någon som vet vad det hela egentligen handlar om är en kille i tjugooårsåldern som kallar sig FoFo och hans kompisar. Alldeles i anslutning till händelserna intervjuas de av en reporter från Göteborgs-Posten. På några kartongbitar har de skrivit ner sin syn på händelseutvecklingen. Enligt FoFo har texten dikterats av trettio ungdomar, ”från 17 år och uppåt”, som på torsdagsförmiddagen träffats på en av gårdarna på Blendas gata:

Vi står här varje dag. Poseidon, hyresgästföreningen, polisen, myndigheterna ser oss stå här men gör inget åt saken. Jobb eller en insats från kommunen, socialen, krävs. Myndigheterna har sett oss växa upp på Blendas gata under fem-sex år, men inget gjort åt saken. Det är klart vi tröttnar och blir uttråkade och därför blir det som det blivit. Och det här är vår enda väg att bli sedda och hörda. Anledningen till att polisen blivit attackerad är att när de är i området så verkar det som att det enda de vill är att trakassera oss och jävlas med oss i stället för att se våra problem. Pengar går till en massa onödiga projekt i stället för att gå till oss ungdomar som söker jobb aktivt. Projekt för oss går att starta, det handlar bara om att kommunen och myndigheterna inte vill lägga in resurser för oss. (Göteborgs-Posten 2009-08-20)

Den direkt utlösande orsaken till upploppen är enligt FoFo en insats av piketpolisen några dagar tidigare, då fjorton poliser kom till Lilla affären på Blendas gata med automatvapen. FoFo berättar i artikeln: ”De drog ut folk

som stod och handlade och ställde upp dem mot väggen. Det var nog tio personer. Polisen sade att de bara ville kolla personuppgifter. Enligt vad jag vet var det ingen som blev gripen”. Reportern skriver vidare att det enligt FoFo tillhör vardagen för ungdomarna i Backa att trakasseras av polisen, som ”drar alla över en kam”. Det egentliga problemet är enligt FoFo och kompisarna att nästan ingen av dem har något jobb och att det inte finns någon som hjälper dem att komma ut i arbetslivet.

Reaktionerna mot artikeln låter inte vänta på sig. Vissa visar en förstående attityd till FoFo och hans kompisar, medan andra uttrycker sin avsky, som till exempel bloggaren SpikHarry:

Rån, misshandel, gängkriminalitet, våld, containrar och bilar sätts i brand, vissa stadsdelar förstörs helt. Och vems är felet? Jo, poliserna får skulden liksom kommunen och sociala. Invandrare tar alltid den enklaste vägen genom att skylla allt helvete dom ställer till med på andra människor. För inte kan det vara ”kulturberikarnas” eget fel eller hur?? (spikharry.blogspot.com)

Piketchefen svarar

Några dagar senare redogör biträdande piketchefen i Göteborgs-Posten för sin syn på vad som hände den tionde augusti. Att polisingripandet denna dag skulle ha något samband med de senaste dagarnas oroligheter uppfattar han som en efterkonstruktion.

”Ett rutingripande, utan minsta våld. Jag har svårt att se hur det i efterhand kan legalisera brinnande bilar och stenar mot polisen”, säger biträdande piketchefen ”För oss var detta i princip en insats vilken som. Vi genomför ett stort antal liknande varje år.” Han tillägger: ”Det borde finnas andra saker att lägga som grund för oron i förorterna. Men vill man att detta skall vara den tändande gnistan, så blir det förstås det. Jag är förvånad över att man skyller på just detta, särskilt eftersom det har varit oroligt i området med larm om skottlossningar och skadegörelse ända sedan i våras. (Göteborgs-Posten 2009-09-06)

I artikeln redogörs därefter med exakta klockslag för händelseutvecklingen. Klockan 19:00 får länskommunikationscentralen in ett larm från en privatperson som lämnar en detaljerad och tydlig redogörelse om hur han på Blendas gata iakttagit tre unga mörkklädda män som kommit bärande på ”ett större militärt vapen, motsvarande ett gevär, inlindat i ett tygstycke eller möjligen en tröja”. Polisen bedömer informationen som trovärdig och beordrar en piketpatrull i närheten till platsen. Eftersom det fanns misstanke om grovt vapenbrott, och polisen skulle kunna ”komma att möta grovt våld”, utrustades poliserna med ”tungt förstärkningsvapen”. Klockan 19:26 genomförs en

identifiering och visitering av åtta personer utanför Lilla affären på Blendas gata, men man påträffar inget av betydelse. Klockan 19:28 ”inspekteras” ytterligare tre personer i en bil i samma kvarter, men inte heller denna gång hittar man något av värde. Dagen efter, den elfte augusti, återfinns ett skjutvapen i ett buskage i närområdet. Ledarskribenten Malin Lernfelt uttrycker en liknande misstroende ståndpunkt i en ledarartikel i Göteborgs-Posten kort efter den dramatiska händelseutvecklingen:

Tyvärr får det mig, och säkert många andra, att misstänka att det aldrig handlat om jobb eller lägenheter. Utan om personer som helt enkelt gillar att ställa till jäkelskap. Som det inte hjälper att lyssna på eller försöka hitta jobb åt. Vad man skall göra åt dem har jag inte den blekaste aning om. Och ingen annan verkar ha det heller. (Göteborgs-Posten 2009-10-02)

De som inte ”kom i tidningen”

Efter ett par oroliga veckor klingar både attackerna och tidningsartiklarna om oroligheterna av. Skolan startar igen och sakta återkommer vardagen till Backa. Både invånare och yrkesverksamma i stadsdelen är emellertid fortfarande uppskakade och chockade över allt som hänt. Därför fortsätter samtalen om hur allt detta kunde hända – även om nu inte längre tidningarna finns på plats i Backa för att rapportera om de dramatiska händelserna. Eftersom de tankar som nu utbyts mellan de boende i området är av stor vikt för den här studien, anstränger vi oss för att få fatt i ungdomar och vuxna som vill berätta om sin bild.

Backa 9 september 2009

I en tidningsartikel i GP nyligen berättade några ungdomar från Backa om sin syn på uppståndelsen i området under de senaste veckorna. En kille som kallade sig FoFo menar att ingen av dem som jobbar i området eller politikererna i stadsdelen vill lyssna på ungdomarna om hur de egentligen har det. ”Men vi vill det!”, tänker jag. ”Kanske har vi inte förmedlat vårt budskap på rätt sätt, vid rätt tidpunkt eller till rätt personer, under det år vi studerat ungdomssituationen i Backa? Kanske skall vi skriva ett brev till dem och sätta upp vid Lilla affären?”. Minuterna efter ringer Torbjörn. Han har också läst artikeln och har fått precis samma tanke. Och inte nog med det – han har redan författat ett brev. Efter ett godkännande från stadsdelschefen i Backa sprider vi brevet i Backa Röd.

Och så går dagarna. Ingen ringer. Trodde väl egentligen inte det heller, men det var ju i alla fall värt ett försök. Men så vid halvsjutiden en tisdagskväll ringer så plötsligt min mobil:

– Tjena! Är det du som är från FoU?

– Ja-a... svarar jag lite tvekan. Vem är det jag talar med?

- Men är du från det här FoU i Väst eller vad det heter?
- *Ja, det är jag.*
- Men du har ju själv skrivit brev här att du vill att man skall ringa.

Och så kopplar jag äntligen. Det är någon som ringer angående brevet! Det trodde jag aldrig.

- *Ja, det är jag och en kollega till mig som skrivit brevet. Skulle ni vilja prata med oss om hur det är i Backa?*
- Ja, just det. Kommer du eller? Vi står här och väntar nu. Vi är sju killar som står här nu och vill prata.
- *Oj då! Menar du precis nu?*
- Ja, var är du?
- *Jamen, jag är på andra sidan stan. Men ni vill alltså just precis nu?*
- Ja, var är du?
- Men det var väl det jag sa, man kan inte lita på dem. De vill inte prata med oss. De bara snackar, hör jag en annan kille säga i bakgrunden.
- *Jomen, vi vill verkligen prata med er, svarar jag, och ni kan lita på oss.*
- Men var är du då, frågar killen som ringde upp.

Jag bestämmer mig för att genast ta mig till Backa. Ringer Torbjörn. Inget svar. Ringer upp killen igen och vi bestämmer en tid och en plats där vi skall träffas. Ett sista försök med Torbjörn. Fortfarande inget svar. Måste åka.

Framme vid vår träffpunkt står jag och funderar på vad det är för killar jag kommer att möta, och varför de så gärna ville att jag skulle komma. Undrar hur det har gått till, vad som fick dem att bestämma sig för att ringa? Efter en liten stund ser jag en utländsk kille i tjugooårsåldern som vinkar inifrån en av gårdarna. Jag vinkar tillbaka och går i hans riktning. När vi möts hejar han glatt och tar i hand. Vi går bort till en grupp på cirka tio killar någonstans mellan 16 och 25 år, skulle jag gissa. De sitter uppradade på ett par bänkar som står i vinkel bakom ett vindskydd inne på gården. Några sitter på bänkarna och andra uppe på ryggstöden. När jag kommer bereder de genast en plats för mig längst ut på en av bänkarna. Jag går runt och tar alla i hand. De presenterar sig med namn. Några av dem känner jag igen från våra andra turer i Backa. Efter hälsningsceremonin slår jag mig ner. Frågorna haglar: "Vem är du, vad är det här FoU, varför vill du prata med oss, skriver du reportage, vad skall du ha det till, vad kan du hjälpa oss med, kan du fixa jobb till oss?" Jag försöker att efter bästa förmåga förklara vem jag är, varför vi vill prata med ungdomar i Backa, vad Ung och Trygg är för något samt att jag tyvärr inte kan fixa jobb till dem. Alla pratar i munnen på varandra. Killen som ringde mig försöker styra upp det hela genom att säga åt sina kompisar att låta mig tala till punkt. De andra lyssnar, och jag får lite mer utrymme att berätta om mitt ärende. Jag förklarar att jag väldigt gärna vill lyssna på dem och höra vad de har att säga om hur de uppfattar sin situation. En kille säger:

- Så du har inga jobb till oss?
- *Nej tyvärr, svarar jag.*
- Men behöver ni ingen där på FoU?
- *Nej, vi behöver folk som kan berätta om hur de har det, så att vi kan berätta det för andra som kanske kan göra något åt situationen.*

Ett par av killarna går iväg. Telefonkillen förklarar att det inte har med mig att göra. De gick hem för att de skall käka. Det är Ramadan nu och det är dags att äta. Sedan frågar jag dem vad det var som fick dem att kontakta mig.

- Vi tänkte att du kanske kan fixa jobb till oss.
- *Det var jobb ni tänkte på?*
- Ja, du ser, alla vi som sitter här är utan jobb. Vi är mellan nitton... Hur gammal är du? Nitton va? Han är yngst. Och vi är äldst vi är tjugotre. Ingen av oss här har jobb. Vi bara sitter här.
- Ja, alla vi är inskrivna på arbetsförmedlingen, men vi får aldrig nåt jobb.
- *Är det ingen av er som går i skolan?*
- Vi är klara med gymnasiet. Alla har gått ut gymnasiet.
- Fullständig gymnasiekompetens, fyller en av de yngre killarna i.
- Men vi får ändå inget jobb. Ingen vill ha oss. Våra föräldrar är invandrare och ingen kan fixa jobb till oss.
- Nej, ingen hjälper oss.
- *Är det så ni ser det, att det här är en sak som handlar om invandrare och svenskar?*
- Ja, det också. Också att vi bor här. Här bor inga rika människor. Du ser inte många miljonärer här, eller hur?
- Hade vi varit svenskar hade vi haft en massa kontakter säkert. Hade jag bott i Örgryte hade säkert min farsa eller nån kompis till honom kunnat fixa jobb till mej. Vi har inga såna kontakter.
- Ja, eller om vi hade bott i Torslanda, då hade vi fått jobb säkert.
- Ja, då hade vi haft kontakter.
- Men vi har inte det.
- Nej, så vi bara sitter här. Du ser. Vi är stora nu. Vi sitter här och hänger. Det är fruktansvärt. Tiden bara går och går, och ingenting händer. Vad skall vi göra?
- Ja, jag skulle ta precis vilket jobb som helst. Precis vad som helst. Hellre än att sitta här och hänga och inte ha nåt att göra.
- Ja, och det handlar ju om pengar också. Vi är snart vuxna ju. Och vi har inget jobb och inga pengar. Vi kan inte försörja en familj.
- Vi kan ju inte ens försörja oss själva.

En kille i 25-årsåldern stannar till med sin bil i närheten. Han går runt och hälsar på de andra killarna. Verkar vara lite ledare – en som vill föra deras

tal. När han får syn på mig tittar han undrande och frågar vad jag gör där. Jag förklarar återigen vem jag är och mitt ärende. Killen kommenterar direkt:

- Vad skall du prata med de här killarna för? Det är ju skitenkelt alltihop. Dom har inget jobb! Ge dom ett jobb och så löser sig alla problem sen. Dom står här och hänger för att dom inte har nåt annat att göra. Fattar du? Du behöver inte komma hit och prata med dom. Det är ju hur enkelt som helst. Dom har inget att göra och då blir det så att det händer en massa skit.
- *Tänker du på alla de saker som har hänt här i Backa senaste tiden?*
- Ja, det är inget konstigt. Det händer överallt i världen hela tiden. Det har varit i Frankrike, Holland, England, USA...
- Och i Schweiz, fyller en av de yngre killarna i.
- Det är inget konstigt. Svenskarna har tagit hit en massa svartskallar och så har de byggt de här betongklossarna som dom skall bo i, men vi får aldrig komma in i samhället. Vi får inga jobb. Det är utanförskap! Fattar du? Våra föräldrar... många av killarna som sitter här har föräldrar som hade bra jobb i sina hemländer. Dom var läkare, advokater och så vidare. Men här är dom ingenting. Fattar du hur det känns när ens förälder inte betyder nåt? Kanske kan dom få städa möjligtvis. Ingen frågar efter dom och ingen bryr sig om dom. Vi vill arbeta. Vi vill inte gå och tigga på socialen. Det är förnedrande. Fattar du hur det känns för våra föräldrar att gå till socialen och tigga, att dom inte kan försörja sin egen familj? Vi är inga tiggarefolk. Det är förnedrande! Dom blir helt knäckta. Det är vad som händer. Och nu sitter alla dom här killarna här. Det är jättebra killar, men ingen vill ge dom nåt jobb. Hade dom varit svenskar, då hade dom fått jobb direkt. Det är så förnedrande hela den här situationen, att behöva gå till socialen och tigga om pengar. Dom här killarna är ju nästan vuxna. Jag är väl äldst här jag är tjugofem och han där är tjugotre. Dom är ju snart stora nog att skaffa sig en egen familj och flytta hemifrån, men det kan dom inte för dom har inget jobb. Dom kommer ingenvart. Dom bara sitter här och hänger och det händer ingenting.
- *Men, hur menar du att en sån som jag, som utomstående... hur kan jag förstå vad de här händelserna i Backa betyder? Och hur hänger dom ihop med det som du berättar om att ingen har jobb? Är det ilska över att det är som det är eller...?*
- Nej det är inte ilska, det är uppgivenhet.
- Frustration, fyller en annan kille i.
- *Det är frustration och uppgivenhet säger ni, men hur hänger det ihop med dom här bränderna och bråken med polisen och brandkåren?*
- Har man inget jobb så hänger man, så är det, säger den äldre killen. Och hänger man med sina kompisar så är det alltid nån som hittar på nåt dumt. Och så hänger fler på. Nån har en tändare och tänder fyr på en papperskorg eller nåt och så är det igång. Och så kommer polisen hit och pucklar på ungdomarna. Hade dom haft ett jobb att sköta hade dom inte haft tid att

hänga. Då skulle dom ha varit tvungna att gå upp på morgonen, och då skulle det inte hända en massa skit. Så är det. Och tidningarna dom hänger på och skriver en massa skit om Backa. Dom får det att låta som att Backa är värsta krigszonen, som att det brinner här överallt hela tiden. Så är det inte. Och situationen är likadan över hela staden – i Bergsjön, Angered... Det ser likadant ut överallt. Dom vill peka ut svartskallarna och förorten som att dom är skitfarliga och att det är livsfarligt här. Dom är skiträdda. Är inte du rädd för att komma hit?

- *Då skulle jag ju knappast sitta här idag, svarar jag.*
- Nej just det. Och du ser ju själv. Ser du att det brinner nånstans nu? Nej, det gör det inte. Det händer alltid på natten. Det är sent på kvällen. Dom har inget att göra, men hade dom haft ett jobb att gå upp till hade det inte blivit så här. Jag lovar dig. Kanske hade inte precis alla lagt av. Några tycker väl att dom har det bra som dom har det. Dom tjänar mycket pengar på kriminalitet och så, men dom allra flesta, kanske åttiofem procent skulle lägga av om dom bara hade ett jobb.
- *Men stämmer det verkligen att ingen hjälper er med jobb och så? I tidningen så stod det ju att Poseidon skulle erbjuda praktikplatser som sen skulle kunna bli riktiga jobb. Har ni hört talas om det?*
- Det stämmer inte. Det är bara skitsnack. Ingen hjälper oss.
- Jag tror inte på dom. Det är bara som de säger nu när tidningen skriver. Dom kommer inte att göra nåt för oss. Tidningarna skriver så himla mycket skit.
- *Men om ni fick ett sånt erbjudande, skulle ni ta det då, frågar jag.*
- Självklart! Jag skulle ta precis vilket jobb som helst. Det spelar ingen som helst roll, bara det är ett jobb och att man tjänar pengar på det.
- För 14 000 kr i månaden skulle jag göra precis vad som helst.
- Men vad tänker du om oss, frågar en av killarna på bänken, vad tänker du om det vi säger?
- *Jag tänker att här sitter ett gäng killar som vill bli vuxna, men som saknar möjligheter att gå vidare i sina liv, som att ni befinner er i ett slags vakuum där ingenting händer. Ni är stora nog för att ta vuxenansvar, tjäna era egna pengar, men kommer inte vidare och, som ni säger, känner en stor frustration över er situation.*
- Precis så är det, svarar killen.

Den äldre killen tar till orda igen.

- Du detta är vad som behövs – om alla de du känner och snackar med skulle ta varsin av dom här killarna och fixa ett jobb till honom så skulle problemet i princip vara löst.
- *Om vi säger så här, säger jag, om ni fick bestämma, vad tycker ni att jag skulle säga till dom människor jag träffar i mitt jobb när dom frågar mej om vad det är som händer i Backa?*
- Ge jobb till dom! Det är det du skall säga. Ge dom jobb! Det är det vik-

tigaste av allt. Dom behöver ingen som kommer hit och klappar dom på axeln och frågar om han har det svårt. Så har det varit hela mitt liv. Dom har kommit och frågat hur jag har det, men ingen har gjort nåt. Det är jobb dom behöver, inte en klapp på axeln.

Efter ytterligare lite småprat om vad de helst skulle vilja jobba med och vad de har för utbildning börjar samtalet så småningom att ebba ut. Flera av killarna skall hem och äta och gruppen skingras. Flera av dem tar i hand innan de går. Killen som ringde följer mig en bit på vägen tillbaka till bilen. När han själv skall svänga av in till sin port, ser han till så att en av de andra killarna följer mig sista biten.

Framtiden för Backa?

Någon gång under tidiga hösten 2009 avslutade vi våra fältbesök i Backa, och därmed slutar också våra redogörelser för händelseutvecklingen där. Men innan vi helt lämnar berättelsen vill vi nämna några ord om hur de informanter vi talade med under perioden 2008–2009 då såg på framtiden för området.

Många trodde att problemen skulle bestå ett bra tag, men att området på sikt skulle lugna ner sig. Under 2000-talets första decennium hade stora ungdomskullar vuxit upp, och bland dem har arbetslöshet varit ett mycket stort problem. En relativt vanlig uppfattning var att flertalet av de ungdomar som under den här perioden ”levde rövare” skulle mogna och vilja ha ett annat liv. Det fanns dock också enskilda ungdomar som man trodde skulle fortsätta med kriminaliteten upp i vuxen ålder.

- Alltså om tio år så kommer ju alla vi, vi som är i Backa nu...
- Vi kommer ju att växa upp.
- Alla dom kommer ju att bli äldre, dom kommer få barn, dom kommer gifta sig och vissa kommer säkert att flytta från Backa. (Gruppintervju ungdomar, Backa)

Sen är det ju så att i Biskopsgården är det ju så många som bor. Där är det ett jämt flöde med ungdomar, så kriminaliteten är liksom... kriminella ungdomar är ungefär samma. I Backa tror jag att om två, tre år så har du inte lika mycket, för det ändras, befolkningsstrukturen kommer att ändras där. Nu kom det en stor ungdomsgeneration just här några år, och jag tror att det sakta kommer gå ner, och sen kan det gå upp igen. (Gruppintervju ungdomspoliser, Hisingen)

Vart är Backa på väg? Att bli något kriminellt och förfallet område? Det tror jag inte, det finns många talanger i Backa och jag tror inte det kommer bli sämre i alla fall. Det värsta problemet är troligen den dåliga ekonomin, men den kan bättras. Jag trivs i Backa och jag tror inte jag vill flytta från Backa. (Uppsats högstadiungdom, Backa)

Ett hotfullt tecken för Backas framtid som man kunde se handlade om oro till följd av att de mindre barnen som växer upp tar efter dem som bråkar och stör. Dessutom menade vissa att de vuxna kriminella i Backa har ett mycket hårt grepp om området och att det inte finns mycket som talar för att detta kommer att minska. Handeln med stöldgods och narkotika är stor och dessutom väldigt lönsam. Att kunna erbjuda ”lättförtjänta pengar” är en kraftfull metod för att få med sig yngre ungdomar när de äldre inte längre vill leva denna typ av liv. Och viljan hos de yngre att ta efter ser man som skrämmande stor. Ur detta perspektiv betraktas således ”rekryteringsmöjligheterna” i Backa som omfattande.

Alla såg dock inte lika dystert på framtiden för Backa. Det fanns många som trodde att Backas problem kommer att minska om några år, att det stora flertalet av de bråkiga ungdomarna kommer att lugna ner sig och att området då kommer att bli mer fridfullt. Något som talar för denna prognos är att Backa faktiskt är ett, som många säger, väldigt blandat område. Till skillnad från förortsområden med mer ensidig bebyggelse och hög omflyttning, bör det i Backa därför finnas större möjligheter till återhämtning. Törnquist (2001) tar upp Hammarkullen som exempel på ett område som sällan ges sådana chanser. Där omnämns ungdomssituationen år efter år som problematisk och som något som ständigt måste ägnas extra uppmärksamhet. På grund av den höga omflyttningen kommer hela tiden nya invånare dit, och den bekymmersamma situationen upprepar sig. I mer blandade områden är det vanligare att stora problem bland ungdomarna uppstår under en period och att situationen sedan lugnar ner sig igen. En av de aktiva inom projekt Hammarkullen uttrycker saken på följande sätt:

Det handlar om en stadsdel [Hammarkullen] som aldrig växer upp. Det är unikt. Vi talar om problemen med ungdomar i Kortedala på 50-talet, i Landala på 30-talet, men de har inte haft några problem efteråt (Törnquist 2001:160).

Befolkningssammansättningen, att människorna i hög grad bor kvar samt den blandade bebyggelsen innebär sannolikt att Backa med rätt stöd är ett område med stor potential att ”växa upp”. Eller kanske ännu hellre – att ” mogna ” ännu en gång.

Sammanfattande kommentar

Som vi skrev inledningsvis är detta kapitel tänkt som ett exempel på hur det kan gå till när en ”problematisk ungdomssituation” utvecklas i ett område. I vilken grad Backa kan räknas som ett ”typiskt fall” eller inte, låter vi vara osagt, men oavsett anser vi att det utifrån berättelsen om denna stadsdel går att

hämta en hel del lärdomar om hur begrepp som tillit, misstro, självständighet, tillhörighet och utestängning kan ges en kollektiv mening i en stadsdel samt hur detta kan påverka en händelseutveckling. Framförallt vill vi belysa det i intervjuerna underliggande och frekvent återkommande temat om bilden av sig själv och den samhällsgrupp man tillhör som underordnad, samtidigt som man ständigt kämpar för sin självständighet och stolthet.

Som vi var inne på i föregående kapitel är känslor av underordning, att inte vara välkommen eller inte passa in ofta förknippade med en djupgående och existentiell form av skam (Katz 1999:156–157). Enligt Scheff (1997:86, 115–145) är många, i synnerhet pojkar, uppfostrade i att svälja och förneka alla typer av skamkänslor, ibland så fullständigt att de inte längre är medvetna om dess existens. Att förtränga skam på detta sätt kan enligt Scheff ge upphov till genomträngande känslor av förödmjukelse, bitterhet och hämndlystnad, även i förhållande till personer utanför familjen. Det kan driva fram ett ”vendettamönster” som Scheff menar styr (i första hand manligt) våld och kriminalitet, såväl i det första brottet som i de efterföljande. Denna typ av ”förnekad skam”, som inte uppmärksammas och erkänts, menar han är grunden till en mängd allvarliga konflikter – såväl inom de minsta sociala enheterna i samhället som mellan nationer.

I ett flertal av citaten ovan tas fasta på vissa samhälleliga förändringar som förklaringar till utvecklingen i Backa. Framförallt pekas på nedskärningar i den offentliga servicen, som till exempel nedläggningen av fritidsgårdar och neddragningar i skolan. Många poängterar också den stora arbetslösheten bland både ungdomar och föräldrar samt att nya resurssvaga grupper flyttat in i redan särskilt socialt utsatta och fattiga områden i Backa. Framförallt rör det sig om flyktingfamiljer som ganska nyligen kommit till Sverige med föräldrar som inte kan språket och som inte får jobb. Dessa omständigheter antas ha bidragit till en utestängning från en hel rad områden i samhället, vilket i sin tur sägs ha lett till en misstro mot samhället. Ett av de allra tydligaste exemplen på den känsla av förnedring som kan följa av att växa upp under omständigheter som dessa, uttrycks av en av killarna i Backa med orden: ”Fattar du hur det känns när ens föräldrar inte betyder något, när dom tvingas gå och tigga på socialen? Vi blir inte insläppta! Vi behövs inte! Vi är inga tiggarefolk. Det är så förnedrande! Dom blir helt knäckta.” Utestängningsproblemet rör en långt mer omfattande grupp ungdomar än de som sysslar med kriminalitet i någon form, men eftersom ett flertal av ungdomarna i just den gruppen, utöver den problematik som Backakillen ovan pekar på, dessutom ofta har med sig dåliga betyg från skolan, avsaknad av arbetslivserfarenhet och kanske några domar rörande brott de har begått, blir utestängningsaspekten särskilt tydligt för dem den dag då de tröttnat på livet som kriminell och önskar komma in

i mer vanliga sammanhang. Den mur av hinder de måste över kan då kännas i det närmaste överstiglig, och det kan då vara lätt att fångas i ett tillstånd av meningslöshet – varför skall jag kämpa? Jag behövs ju ändå inte.

Ett annat spår i berättelserna ovan handlar om att Backa ”alltid” har varit ett autonomt område med mer eller mindre klara gränser i förhållande till den övriga staden. Detta förhållande avspeglas bland annat i att Backa omtalas som ”en stad i staden”. Också bildandet av gänget ”Backabarnen” kan ses som ett självständighetsanspråk. De involverade ungdomarnas egna berättelser om hur gänget i Backa tog form handlar inte om bakomliggande och tyngande samhällsproblem, utan om en chans att få mäta sina krafter – att få visa sig stark och modig i förhållande till kompisar och ungdomar i andra områden. Trots avsevärda påtryckningar från redan etablerade kriminella gäng så som Bandidos och Hells Angels, valde de brottsaktiva ungdomarna i Backa att inte inordna sig i detta system utan att gå sin egen väg. Istället är det här den egna kamratgruppen som styr och som utgör maktens centrum. Varje erövringsförsök eller disciplineringsåtgärd bekämpas med stor kraft – oavsett om det gäller konkurrerande kriminella gäng eller samhälleliga försök att skapa ordning och reda. Särskilt utsatta för ungdomarnas agg är poliserna, eftersom de i hög utsträckning betraktas som representanter för den ”överhet” som de menar vill trycka ner dem, bekämpa dem och tvinga dem till underordning.

Går det då utifrån dessa berättelsespår att säga någonting om på vilket sätt stolthet och skam kan ha varit med som påverkande komponenter i förhållande till händelseutvecklingen i Backa? Vissa av de offentliga åtgärder som sattes in tycks ha fungerat utan kollision. I en del fall kan de till och med upplevas som en hjälp för den enskilde i hans eller hennes kamp för självständighet och ökat handlingsutrymme. Denna typ av stöttande och tillitsskapande händelser kan till exempel ske när ungdomar känner sig lyssnade på av professionella och övriga vuxna, när de känner sig sedda och respektfullt bemötta. Ganska givet är den grad av kontroll och myndighetsutövning som yrkesrollen är förknippad med här av betydelse. Således är fältsekreterare, fritidsgårdspersonal och ibland skolpersonal de yrkesgrupper som ungdomarna i första hand känner sig nära, men i citaten ovan talas exempelvis också om poliser och andra myndighetspersoner som ”verkligen bryr sig”, som ”inte anklagar någon utan anledning”, som ”hälsar på en”, som ”tackar när en oskyldig visat upp vad han eller hon har i fickorna” och som kanske ”frågar hur man har det i skolan”.

I andra fall uppfattas insatserna till största delen som disciplinerande, kränkande och som en maktdemonstration. I intervjuerna talas till exempel om poliser som är ute efter att ”jävlas med ungdomar”, som ”skämmer ut en

inför övriga boende”, som ”puttar in en i bilen”, som ”visiterar och kollar upp folk utan att de har gjort sig skyldiga till något”, som ”aldrig säger tack och som sen bara åker iväg”. Några av de intervjuade ungdomarna tolkar händelser av detta slag som att: ”De är här för att förtrycka oss, inte för att hjälpa oss när vi har problem” och som: ”Vi är utsatta, men ingen bryr sig om oss. De vill bara förnedra oss”. Dessa känslor menar man leder till hat och till en stark vilja att hämnas.

Backaungdomarnas berättelser om den inledande delen av Backasatsningen, antyder att det hos vissa myndighetspersoner, särskilt inom polisgruppen, fanns en bristande förståelse för den sociala situation ungdomarna befann sig i. Poliserna å sin sida berättar om att deras ”Backagrupp” tillkom till följd av en akut situation, där det i första hand handlade om att se till så att ”vanliga Backabor” vågade gå ut i sitt bostadsområde igen. Uppdraget kom därför i stor utsträckning att handla om att ”städa undan” problemen. Genom hög närvaro i området ville man ”störa” de ungdomar som antogs hålla på med brott, som var synliga samt upplevdes som stökiga i det offentliga rummet. Och den samlade bilden i intervjuerna är att polisen, visserligen på kort sikt, lyckades lugna ner situationen och stoppa upp den allra mest synliga kriminaliteten.

Kanske kan man förstå den uppkomna situationen som att man ifrån polisens sida, utifrån det övergripande brottspreventiva uppdraget, i hög utsträckning riktade in sig på yngre ungdomar som ännu inte riktigt hade etablerat sig i den kriminella världen. Detta innebar emellertid en hel del problem – dels för att man ibland använde metoder som av många förknippades med tyngre brottslighet (visitationer, fotograferingar och liknande) och dels för att ett stort antal oskyldiga frekvent utsattes för kontrollåtgärder av detta slag. Många ungdomar, och även en del vuxna i området, uppfattade dessa delar av polisens förfarande som djupt kränkande. Samtidigt missade man från polisens sida att sätta in passande och kraftfulla åtgärder mot den tunga kriminaliteten, som enligt myndigheten själv sägs försiggå i stor omfattning i området, men som ju inte är lika synlig. Kanske lyckades man därför i stort sett bara med att ”röra om lite i gatuledet” – till kostnad av en omfattande förtroendekapitalförlust i förhållande till ungdomar och övriga boende i området.

Flera av informanterna menade att det lugn som sades ha lagt sig över området när polisens Backagrupp varit igång en tid, bara var på ytan, och att det därunder pyrde ett växande hat och hämndbegär. När polisen så den 10 augusti 2009 genomförde en, ur deras egen synvinkel rationell och välavvägd insats (med tanke på hotet om automatvapen), tolkades detta av ungdomarna som en orimlig och överdimensionerad maktdemonstration med ett enda syfte

– att ytterligare förnedra de redan kränkta. Och i deras värld var därför nu tiden inne för att ta revansch.

För en utomstående är det som sedan utspelar sig inte helt enkelt att förstå, inte heller när, hur och varför saker och ting skedde. Säkerligen fanns ett flertal orsaker och motiv som samverkade och drev fram utvecklingen. Hela bostadsområden befann sig under några dagar i kristillstånd, och många försökte begripa vad det var det hela handlade om. En av alla de förklaringsmodeller som uppstod under denna tid kan sägas innefatta ett antagande om att vissa ungdomsgrupper har som sitt enda intresse att skapa oreda och kaos, och att de tar varje tillfälle i akt för att genomföra denna mission. Ett exempel på denna typ av förståelse kan skönjas när man från polisens sida helt tillbakavisade FoFos och övriga ungdomars anspråk på att vara utsatta för samhällig nonchalans i förhållande till sin sociala situation och offer för förnedrande myndighetsingripande, och polisen i stort sett betraktade deras ord som ”trams” och som en efterkonstruktion. Denna typ av resonemang innehåller vissa komponenter som starkt påminner om det vendettamönster till följd av icke erkänd skam, som Scheff talar om.

I en annan ”förståelsefåra” betraktades ungdomarnas beteende under dessa dagar som visserligen varande långt bortom vad man från samhällets sida kunde acceptera, men att man som samhällsrepresentant ändå var tvungen att försöka lyssna till vad det var de försökte säga om man inte ville riskera att förvärra situationen ytterligare. Som viktiga framtida insatser omtalades inom detta perspektiv bland annat intensifierade insatser mot arbetslösheten samt en ändrad inriktning på ungdomspolisernas arbete till att mer bygga på relationsskapande och förtroende än på kontroll.

Precis som i andra komplexa sammanhang är det i det här fallet förmodligen vanskligt att försöka ge några säkra ”ordinationer” om hur samhället bör agera för att hantera eller rentav undvika situationer av detta slag. Vad man däremot kan göra är att utifrån berättelsen om Backa försöka lära sig mer om betydelsen av olika interaktionsmönster mellan myndigheter och ungdomar som känner sig missgynnade och underordnade. Ett sätt att göra detta på är att på ett reflekterande och prestigelöst sätt försöka upprätta någon form av balansräkning rörande ”förskamligande” och ”stolthetsskapande” komponenter i det egna handlandet. Om man som myndighetsperson vill undvika att själv bidra till en eskalerande vendettaspiral, och står inför att genomföra en insats som kan förväntas väcka starka känslor av förnedring och kränkning, är det också nödvändigt att se till att inte förneka skamupplevelsen, utan att hantera den så att den blir erkänd och bekräftad.

6. In på riskfyllda utvecklingsvägar

I detta kapitel ska vi titta närmare på sådana utvecklingsvägar som för unga människor leder in i en värld där gränsöverskridande handlingar, bland annat i form av brottslighet och drogbruk, kan vara naturliga inslag. Vi växlar mellan att återge längre beskrivningar från enskilda ungdomar till att fördjupa vissa teman, både för att kunna ge en känsla för livssammanhang och särskilt viktiga områden.

Det finns många skäl till varför unga personer hamnar i stora svårigheter. Forskning om risk- och skyddsfaktorer har presenterat långa listor om vad som är problematiskt respektive gynnande. Familjeförhållanden, kamratrelationer, anpassning i skola, och personlighet spelar stor roll för den individuella utvecklingen (Andershed & Andershed, 2005; Andreassen, 2003). Beroende på bakomliggande erfarenheter och personlighet kommer olika val att framstå som olika attraktiva eller möjliga. Bostadsområdet är en del av den sociokulturella miljö som erbjuder unga olika former för realisering av drömmar, idéer och identiteter (Bronfenbrenner, 1979). Det har dock varit svårt att klarlägga hur den individuella utvecklingen påverkas av det bostadsområde man växer upp i. Oavsett vilket område det är frågan om, kommer vanligen majoriteten av ungdomarna ändå att välja att leva ett liv utan exempelvis kriminalitet och droger. Forskare som intresserat sig för kopplingen mellan bostadsområde och individ menar ändå att områden i stark förändring, hög grad av anonymitet, oklarhet kring normer och bristande tillit mellan människor ger en instabil ram för unga att växa upp i. I sin tur kan sådana förhållanden vara en grogrund för olika gängkonstellationer (Thrasher, 1963; Whyte, 1993).

Det finns således många faktorer som påverkar den individuella utvecklingen och hur individen samspelar med sin omgivning. I detta kapitel tar vi utgångspunkt i de individuella berättelserna som utgår från de intervjuades egna liv. Då vi här är särskilt intresserade av vad som medverkar till en in-volvering i olika former av gängkonstellationer, kommer fokus att ligga på

de ungas möte med sådana grupperingar och vissa av de upplevelser de bar med sig som verkar ha medverkat till att göra dessa attraktiva. Det innebär exempelvis att vi koncentrerar oss på den unges socialisering och navigering i sin nära uppväxtmiljö, däribland utemiljöer, kamratrelationer och skolan. I lägre utsträckning berör vi olika bakomliggande faktorer som förhållanden i familjen, eller individuella svårigheter (så som olika former av koncentrations- och inlärningssvårigheter). Detta innebär inte att vi menar att dessa är ointressanta, men då gängkonstellationer är ett gruppfenomen som ofta uppstår i lokala sammanhang vill vi undersöka det mer direkta samspelet. För beroende på hur den nära uppväxtmiljön fungerar utanför familjen kommer olika identiteter att framstå som mer eller mindre rimliga och attraktiva. Vi inleder med att låta Anna berätta om sina erfarenheter och väver här in några teman som ska återkomma mer utförligt nedan, som känslornas betydelse och hur dessa hanteras inom gruppen. Vi berör också skolans stora betydelse för identitetsbildning och jämförelse mellan jämnåriga.

En möjlig försvarsstrategi

Hade jag inte bott där så hade det nog aldrig börjat. Utan det var just då som man började växa upp och så kände man liksom: ”Tänk om jag blir rånad nästa gång” och då började man starta grupper och började lära sig slåss och kollade på hur andra slogs. Man kollade på TV hur folk slogs, sedan tog man vidare det och så gick man ut på gatan och använde det mot folk. (Anna)

Anna är 19 år och berättar hur det gick till när hon tillsammans med några jämnåriga kamrater var ute och slogs med andra grupper. Bråken, vilka inte sällan var ren misshandel, kunde utlösas av sådant de uppfattade som provocativt, som en blick som dröjde för länge eller tonfall som de uppfattade som hånfullt, berättar hon. För den som söker efter saker att reagera på kan finna dem nästan överallt. Detaljer tilldelas mening för att identifiera den andre – är personen ett hot eller vänligt sinnad och framförallt: var befinner hon/han sig på den lokala statusskalan? En person som ligger högre än en själv kanske man skulle vinna på att utmana och besegra för att själv komma högre upp, om man nu inte skulle vinna mer på att försöka bli vänner.

I citatet gör Anna en koppling mellan sin utveckling och bostadsområdets; ”Hade jag inte bott där, så hade det nog aldrig börjat”. Hon talar om Biskopsgården och minns den osäkerhet hon kände över saker som hände där, och särskilt hur äldre ungdomar betedde sig. Berättelsen om hur hon själv var med om att bilda en grupp som började slåss, låter som en försvarsstrategi. Hon ville ju inte själv bli rånad och då var det bättre att förekomma än att förekommas. TV och filmer blev inspirationskällor för hur de kunde

gå tillväga – ”och så gick man ut på gatan och använde det mot folk”. Anna berättar senare om hur hon tillsammans med trettioalet kamrater exempelvis kunde åka till Frölunda där ungefär lika många mötte upp för en uppgörelse. Det skulle då vara ”rena” fighter, inga vapen fick användas utan de fick bara använda sig av kroppen, minns hon. Att använda vapen uppfattades som fejt.

Vi har återkommande frågat ungdomarna om vilka känslor som väcks i samband med sådant som en misshandel – har de exempelvis någon medkänsla för offret, och hur hanteras i så fall denna? Om de kände empati borde denna kunna ge upphov till reflektion och förändring av livsstilen. Få av de intervjuade menade att de hade sådana känslor. I alla fall inte när de fortfarande var aktiva i brottsliga sammanhang. I den mån sådana känslor dök upp var det bäst att blockera dem så snabbt och effektivt som möjligt. Anna fortsätter med att reflektera över hur de känslor hon visade utåt och dem hon erkände inåt hängde samman med den roll och status hon eftersträvade:

När jag var med mina kompisar så, då var jag, för dem typ, den coola bruden. Jag stängde av mina känslor totalt typ och satt och skrattade åt allt folk sa och såna grejer. Så jag var liksom inte bara, tänk: ”Jag skulle kanske inte gjort så här” och: ”Då blev man ledsen” och sånt. Då hade man visat sig som den svaga länken. Man visade aldrig det direkt när man är en stor grupp.

Hon skulle visa sig stark och ”cool” och känslöytringar tillhörde inte den bilden. Att blockera sina känslor på det sätt som hon talar om kan också ses som ett arbete och teknik. Här kan det sätt som gruppen agerade på efter en misshandel tolkas som hjälp för att hantera svårhanterliga känslor. För istället för att kamratgruppen delade tankar på vad som kunde ha hänt den som blev slagen, kunde de sitta på MacDonalds och göra narr av den som blivit slagen. På så sätt kan man tänka sig att det egna handlandet rättfärdigades med hjälp av att gruppen enades om en syn där offret gjordes förtjänt av sin offerroll samtidigt som den egna styrkan och tuffheten förhärligades (Lien, 2005b). Andra kunde tala om liknande processer, men anger också att det inte var alla som kunde göras till ”legitima” offer. Cristian som menade att våld endast är rätt att använda mot den som ”förtjänar det”, Alexei och Yusuf som sade att de aldrig skulle ge sig på en gammal människa och flera som menade att man inte ska gå på barn eller kvinnor. Det handlar om att välja sina offer så att brottet fyller den funktion det ska – att höja den egna statusen. Då gäller det att undvika dem som det är moraliskt fel att ge sig på, och även dem som verkar så starka att de skulle kunna försvara sig. Att attackera en svagare var därmed inte att betrakta som moraliskt fel, utan kan kanske tolkas som en naturlig konsekvens av vad ett brott kunde fylla för funktion för dem – att växa själv genom att visa sig stark och klättra

en nivå högre upp på statusskalan. Gruppens gemensamma berättande kan också tolkas som ett moraliskt arbete i syfte att skydda sig mot skuld- och skamkänslor. Om ett brott kan rättfärdigas, finns heller ingen anledning att känna skuld eller skam.

Intervjuare: Den diskussionen man hade bland kamraterna efteråt, var den viktig för att veta hur man skulle tänka och tycker omkring det?

Alexei: Alltså det var ingen diskussion vi hade. Det var bara typ: "Vad gjorde du med honom? Ey, såg du när jag sparkade honom i huvudet?"

Intervjuare: Vad får man, vad får man för reaktioner från sina kompisar då? Är det liksom: "Är du inte klok", eller är det liksom mer uppmuntrande?

Alexei: Nej, nej alltså, vi säger jag och kompiserna vi slog han. Vi säger: "Ja såg du hur jag sparkade honom? Ja men såg du, jag gjorde så med honom". Vi säger kompiserna är här och man är här [visar olika nivåer], man vill komma ett steg högre. Så han vill också komma högre.

Intervjuare: Så det är mer som en tävling liksom? Och sättet att tävla det är som att, ja kunna slåss bra kanske eller som att våga mer eller vad är det som får en att växa liksom?

Yusef: Våga mer.

Intervjuare: Det är att våga mer. Och hur visar man att man vågar mer liksom, vad kan det vara för någonting?

Yusef: Alltså om vi säger, våga mer, att hoppa på en äldre människa.

Intervjuare: En äldre människa?

Alexei: Ja faktiskt. Men det var det.

Intervjuare: En äldre, alltså en gammal eller en vuxen?

Yusef: Nej alltså typ, vi skulle aldrig, jag skulle aldrig hoppa på en person som,

Intervjuare: En gamling?

Yusef: Nej aldrig gamling och inte fan någon som stor så. Nej man hoppar aldrig på någon som är starkare. Man går på, vad heter.

Intervjuare: Som är svagare?

Alexei: Ja, man slår de små bara för att man ska bli större.

Intervjuare: Så växer man?

Alexei: Ja man sliter fan.

Intervjuare: För jag tänker om, det hade ju varit väldigt modigt att gå på några som är såhär jättestor och stark, men det gör man inte? För då riskerar man på något sätt sjunka istället eller?

Alexei: Ja.

Om vi återgår till Annas berättelse så säger hon så här i efterhand att hon förstod att hon haft någon form av ledarroll i gruppen, trots att hon inte uppfattade det då. Det blev först tydligt när hon blev dömd för en så grov misshandel att den gett ett flerårigt fängelsestraff om hon varit äldre. Domen, eller snarare vad den skulle kunna ha inneburit, blev en tankeställare för henne, och hon började ändra livsföring. När hon då kom att byta livsstil bröts nämligen också gruppen sönder i smågrupper och beteendemönstren förändrades.

Det finns stora likheter mellan Anna och flera andra ungdomar vi mötte. När Anna nu berättar om sina erfarenheter låter det på ett sätt ganska avskalat. Det började med en rädsla för att bli rånad. Hon berättade hur hon lärde sig från TV hur man kunde slåss och utvecklade en strategi där hon upplevde sig vara i kontroll genom att vara stark och slå först och hårdast. Men utvecklingen behöver naturligtvis inte se ut på just detta sätt. När vi presenterar fler personer får vi en möjlighet att ta ställning till vad som verkar vara gemensamma drag.

Underläget

I den ena berättelsen efter den andra återkommer ett tema – upplevelsen av ett personligt nederlag och att vara i underläge. För vissa var underläget främst påtagligt i relation till klasskamraterna när de halkade efter i skolarbetet, andra talade om hur de blivit mobbade av jämnåriga, några upplevde liknande känslor till andra grupper, eller till samhället i stort. Underläget kan ses som en provokation mot individens självrespekt och sänker hoppet om att kunna lyckas väl i livet. Man kan se det som en kränkning som väcker skamkänslor att inte duga, och som då också kan väcka en lust till kompenserande strategier – att få revansch (Scheff, 1997). I en aktuell rapport från Skolverket framkommer att mellan sju och åtta procent av eleverna i svenska skolor har erfarenhet av att ha blivit mobbade under årskurs fyra till nio, mellan en och två procent under lång varaktighet och mellan 16 till 19 procent har upplevt kränkningar. I rapporten framkommer också att den som upplevt mobbning ofta upplever skamkänslor (Skolverket, 2011).

Ett exempel på hur upplevelsen av underläge kan uppfattas gav Halim som berättade om hur han under lång tid var utsatt för starkt kränkande behandling. Detta väckte till liv en aggression som fick utlopp i mer organiserade former, i det han kallar för ”Backamaffiagänget”.

Halim: I ettan till trean var det ganska jobbigt för mig. Jag blev mobbad och så. För de tyckte inte att jag passade in. Jag var lite större än alla andra, men jag använde inte min storlek till våld eller

så. Jag gillade bara att spela fotboll, det var det enda jag tyckte om. Vad jag känner och vad folk beskriver så säger alla att folk har varit avundsjuka. Det var de mycket förra året i min gamla klubb. De gick på mig hela tiden, det var alltid fyra-fem killar som var ett eller två år äldre än mig. Eller så var det vissa i min ålder, som kunde slå på mig med bandyklubbor. Ingen brydde sig på den tiden. Sedan utvecklades det. Sedan blev jag annorlunda. För i tre år, eftersom man blivit mobbad i tre år och ingen har hjälpt dig på något sätt – du har ilskan kvar inne i dig. Så det var då det här Backamaffiagänget började bildas.

Från ovanstående uttalande kan man lyfta ut tre meningar som sammanfattar nedvärderingen som Halim råkade ut för: ”De tyckte inte att jag passade in, ingen har hjälpt dig på något sätt och du har ilskan kvar inom dig”. När man läser om vad som främjar en positiv utveckling hos barn och unga återkommer förhållanden som att bli sedd och positivt bekräftad, att kunna räkna med stöd när man behöver det och uppleva en social och emotionell trygghet (för en översikt se: Benard, 2004). Det som Halim lyfter upp kan närmast betecknas som den positiva utvecklingens motsats. Visst blev han sedd av sina jämnåriga – men det var på ett avskiljande sätt, han passade inte i deras sammanhang. Hans bekräftades i det han inte nådde upp till – det som skiljde ut honom negativt och inte det som förenade.

Det stöd han behövde fanns helt enkelt inte där, säger han. Det går inte att säga vad det berodde på. Kanske att vuxna omkring honom inte såg vad som pågick, kanske försökte de göra något men nådde inte fram. I en forskningsöversikt om mobbning i skolan framkommer att sådan utsatthet ofta döljs, även av offret. En orsak är att offret kan känna skam för att ha blivit utsatt och därför försöker dölja det (Eriksson, m. fl. , 2002). Att tala om vad man är utsatt för kan ses som ett offentligtgörande av ens eget tillkortakommande. Då blir detta att inte duga i andras ögon, så mycket mer påtaglig och ofrånkomlig. Allra värst kan det vara att erkänna för föräldrarna trots att de troligen är de som i första hand vill hjälpa till, då skammen har en tendens att smitta. Barn och unga kan ta på sig ett ansvar för att inte göra föräldrarna ledsna eller oroliga och kan vilja skydda dem från vetskapen om att ha ett barn som inte duger. Erfarenheten av utsatthet kan föda revanschbegär. En del kan vilja hämnas och få plågoanden ned på knä, andra tar ut sin ilska på nya offer, och en del söker den styrka man längtat efter i brottsaktiva kamratgrupper. Revanschstrategier kan ta formen av att återta sin förlorade heder så kapitalt att minnet av utsatthet aldrig mer gör sig påmint.

Halim: Jag var ju lite stökig då från fyran. Efter sommarlovet i trean

innan jag började fyran, så under det lovet hade jag tänkt att nu måste jag börja ge igen. Jag kan bråka, tänkte jag. Jag har mina knytnävar. Jag kan också smälla till. Så kom det en kille direkt, kanske två veckor senare, som ville slå mig. Och då var min enda chans att bara visa mig själv, så jag boxade också till honom rejält, så jag misshandlade. Det var det enda jag kunde göra. Ingen fick säga till mig: ”Du ska vara tyst. Du ska sätta dig där”.

Intervjuare: Så den enda tryggheten, den enda som kunde försvara dig var du själv liksom?

Halim: Ja, precis. Och så fort någon bara sade det minsta lilla till mig så blev jag arg. ”Va fan snackar du skit om mig för?” Så slog jag bara till honom, ”Du ska inte göra så nästa gång”. Det var så jag blev. Ända upp till sexan, sjuan kanske till och med. Fast sedan du vet, jag blev trött. När jag var liten så fick jag många boxar på näsan. Jag fick näsblod hela tiden, ofta. Jag var i knipa ofta också, så det där att se blod, jag orkar inte mer. Jag orkar inte med att se blod. Det blev... man slog alltid någon på näsan, så började den blöda. Eller på läpparna eller på ögonbrynen. Man började blöda i alla fall på något sätt. Jag äcklades. Jag orkade inte se blod mer.

Skolerfarenheterna spelar en stor roll för många av de ungdomar som vi intervjuat när de berättar om sin bakgrund. De kunde berätta om hur de kom att spela en tuff roll i skolan, och hur de började begå brott tillsammans med likasinnade. En del säger att de i och för sig struntade i skolan, men ville ändå visa upp för lärare och elever på skolan hur tuffa de var. Att de hade kontroll. Men när man kommer lite längre i diskussionen framstår många av dessa attityder också som ett slags försvar på en situation som var mycket svårhanterlig för dem.

Tommy talar om hur svårt det kunde vara att samtidigt ha dyslexi och ADHD och förväntas prestera godkända resultat. Pressen var särskilt påtagligt innan han efter den tredje utredningsomgången ”fick” diagnoserna och de blev accepterade bland lärarna. Han talade i intervjun om att prestera något som i det närmaste uppfattas som övermäktigt, att komma efter de andra, och om känslan att inte riktigt duga. Det var då lättare att bli arg, gå ut från klassrummet och därmed slippa från situationen. Långsiktigt innebar dock detta sätt att förhålla sig till svårigheterna att han kom mer och mer efter i skolarbetet. Och i sin tur ett än större behov av att skydda det egna självet mot känslan av mindervärde.

Intervjuare: Blir man lite stressad så när man inte vet hur man ska – hur det stavas och sånt där, eller vad händer?

- Tommy: Alltså, du sitter och tänker på det hela tiden. Så det blir ett dubbelt moment hela tiden. Istället för att bara tänka ut, när du sitter på ett jätteviktigt prov, och du ska skriva en uppsats, så tänker man hela tiden på att den här uppsatsen måste vara jätte... jättebra liksom. Och utöver det så måste jag även tänka på att stava den rätt. Och det är inte bara stavning, utan det är riktiga ändelser på meningar och det är punkter, det är kommatecken, det är stor bokstav i varje ny mening, vid namn. Alla dom här grejerna, så det blir mycket. Många moment.
- Intervjuare: Så det handlar inte bara om att tänka på innehållet, utan det handlar väldigt mycket om formen. Och så blir man osäker på båda delarna där nästan – vad ska man lägga energin på och sånt där?
- Tommy: Precis, och då blir ofta energin, när man då dessutom hade ADHD-problemet så blir ju oftast energin att man kastar iväg stolen och går ut ifrån klassrummet. Och då blir det ingen uppsats alls. Så det ställer till en del.

Ett sätt att lösa svårhanterliga situationer, och att motverka kränkande erfarenheter, är att använda aggressivitet som diskuterats ovan. I citatet ovan ger Tommy uttryck för ytterligare en strategi i kombination med denna förra – att gå från situationen: ”Man kastar iväg stolen och går ut från klassrummet”. Sådana strategier är mer passiva eller flyktoriterade än de offensiva, kampinriktade. De flyktoriterade kan innebära att gå från en situation, eller att redan på förhand försöka undvika dem (Om kamp och flyktstrategier se exempelvis: Kuosmanen, 2001; Svedberg, 2003). I en del fall används en kombination av offensiva strategier där individen tar kamp och försöker ta kontroll över situationen, och flyktoriterade. Ett exempel är de ungdomar som använder undvikande genom skolk, och kamp som kan handla om att de nedvärderar de skoloriterade ungdomarna och kanske även hela skol-systemet (Willis, 1983).

I citatet ovan gav Tommy exempel på hur han själv lämnade klassrummet, att han *särskiljde* sig från andra därför att han uppfattade situationen som ohållbar. Andra, som också har erfarenhet av att komma utanför, blev istället ställda utanför av någon annan. Om man ställer sig själv utanför, kan man intala sig själv att det ändå är man själv som valt, vilket är svårare för dem som blir ställda utanför av någon annan. De kan uppleva det som att det officiella systemet definierat dem som avvikande och särskilt problematiska.

Att bli särskild

Mohammed kom till Sverige och familjen bosatte sig i Backa när han skulle börja i tredje klass. Den första tiden var kaotisk eftersom allting var nytt och han inte kunde språket. Ganska snart började bråken. Det var klass mot klass, säger han och fortsätter med att det alltid var han som var först på bråken, ”alltid” lägger han till en extra gång för att poängtera. Idag är han enligt sin egen uppfattning ”tyngst” i skolan. Det är alltså han som har högst status. Lärarna blev redan när han gick i sjunde klass som springpojkar åt honom, säger han och exemplifierar med att han aldrig behövde ha med sig vare sig penna eller radergummi, utan lärarna fick ordna det åt honom. Sedan gjorde han ingenting på lektionerna ändå, för ”man vill ju vara tuff”, säger han. Det är inte många vuxna som har kommit honom nära. En av få är den kontaktperson han fått genom socialtjänsten, som så sakteliga fått honom att börjat tänka om och fundera över sitt liv och framtid.

Mohammeds upplevelser från sin skolgång hänger tydligt samman med vad som ger status bland kamraterna. Det handlar om att visa sig stark och gå in i och vinna fysiska uppgörelser, samt att vara dålig i skolan. Att vara dålig i skolan ska då inte tolkas som att man saknar förutsättningar och förmåga att prestera i skolan, utan istället som en aktiv handling. Det handlar om att ta rollen som rebell, en som vägrar att inordna sig och på så sätt detroniserar och överlistar vuxenvärlden och auktoriteten.

Intervjuare: Bra rykte bland kompisarna, hög status, vad är det som är viktigt?

Mohammed: Det är massor, det är bråk.

Intervjuare: Och visa sig stark alltså?

Mohammed: Mm

Intervjuare: Det är inte bråka och förlora liksom?

Mohammed: Nä, förlorar du bråket så är det kört för dig liksom (skratt). Då har du skämt ut dig, då är det bara att sluta med allt.

Intervjuare: Det är att visa styrka och det kan man visa genom att bråka eller?

Mohammed: Att visa sig stark, att visa sig bra på att tjuva, att visa sig smart. Att visa sig, köra bra crossar, vespor och sånt, att visa sig dålig i skolan.

Intervjuare: Dålig i skolan?

Mohammed: Dålig i skolan alltså du vet ”wow” vilket rykte du får utav det.

Många av ungdomarna vi mötte kom in på en mer riskfylld väg redan i tio- till tolvårsåldern. Olika svårigheterna blev särskilt tydliga i skolan. Ett flertal

berättade om att de hade varit placerade i särskilda undervisningsgrupper. Det var också i skolan som de började utveckla identiteten att vara tuffare än de andra. De ville ha kontroll, inte bara över sina egna beslut, utan påverkade genom att de blev delaktiga i en viss form av lokal ungdomskultur, hela skolan. De ingick i en form av oppositionskultur mot det befintliga systemet.

Det är lätt att se paralleller till Paul Willis (1983) klassiska studie ”Learning to Labour”. Han såg hur arbetarklassungdomar utvecklade vad han benämner för en antiskolkultur. Skolans och lärarnas kultur var en annan än deras egen. Ungdomarna hyste andra värderingar, hade annat språk och en annan livsstil. Det var en värld där de aldrig kände sig hemma, så det som återstod var att protestera, agera destruktivt eller ställa sig utanför. Genom att de tog stöd i och utvecklade en alternativ kultur till den förhärskande i skolan, uppfattade de sig i och för sig inte som förlorare från start, utan att de stod för andra värden i en opposition som utmanade. Även om antiskolkulturen kan uppfattas som en naturlig reaktion på ett system de inte kände sig hemma i, blev de dock senare själva de största förlorarna då de fick sämre chanser i livet på grund av bristande skolunderbyggnad.

I antiskolkulturen blir skolan mer till en mötesplats där man får träffa sina kamrater och en arena för att gestalta sitt identitetsprojekt. Att gå på lektioner eller att göra som lärarna förväntar sig är ett tecken på underkastelse och svaghet. I Willis studie handlade det om arbetarklasspojkar som inte ville inordna sig i skolans medelklassvärderingar, men man kan tänka sig liknande reaktioner för grupper som uppfattar att skolan står för ett samhälle som inte vill släppa in en. Då blir provokationer en del i en kamp för att vara någon som märks och för att bli accepterad av sina kamrater.

Mohammed: Men jag fick ju nästan, jag fick gå i särklass nästan för att socialen och hit och dit, pratade med skolan och så. Så sa de, ja, jag är inte en vanlig människa, jag är farlig, att jag är bråkig, att jag är arg hela tiden. Sedan så, nästa steg, vad var det, femman, sexan. Så provrökte man lite så, cigaretter och så, sedan sexan nä, det hände inte så mycket. Det enda vi ville i sexan var att gå till högstadiet.

Intervjuare: Vad skulle hända där?

Mohammed: För att de stora var där liksom, de stora killarna var där liksom så ville man bara hänga med dem, stå med dem. Prata, börja bara prata med dem liksom.

I ett komprimerat uttalande visar Mohammed exempel på det nära samspel som finns mellan de tillskrivningar en person ges och dennes respons. Identitetsbildning kan i denna mening ses som en följd av ett samspel mellan

individ och hans eller hennes omvärld. Ansvar för detta samspel är delat av de ingående parterna. Det är alltså inte enbart en följd av den enskildes personliga förutsättningar och egenskaper, ej heller ett resultat enbart av omgivningens etiketteringar och bemötande av en person. I positivt samspel innebär att respektive part dels bekräftar den andras potentialer och dels kan se sin egen roll. Destruktiva samspel innebär tvärtom att det är de negativa sidorna som är i fokus och att ingendera parten förmår att se på samspelet utifrån – de sitter fast i tvingande relationer (Patterson, m. fl., 1982).

Teorin om tvingande relationer avser att komma bortom synsätt om att det antingen är barnets inneboende problem eller de vuxnas brister som kan förklara beteendeproblem. För när ett samspel sker i sådana tvingande relationer låser deltagarna fast varandra i avgränsade interaktioner och respektive roll förstärks i negativ riktning. Barn med ett impulsivt beteende kan mer eller mindre framtvunga viss respons från vuxna, om dessa inte förmår att se på sin egen roll utifrån (det kan gälla föräldrarna såväl som lärare och andra vuxna). Om de vuxna då svarar på barnet på ett hårt och negativt kontrollerande sätt blir barnets motreaktion i sin tur än mer aggressivt, och så leder det vidare i en upptrappningsspiral. På ett liknande sätt kan man också betrakta relationen mellan polis och ungdomar i ett bostadsområde. I de fall polisen agerar på ett sätt som uppfattas som orättmätigt hårt, är det stor risk för att de unga försöker revanschera sig och provocera dem, vilket kan leda till motreaktioner från polisens sida och så vidare.

En särskiljning som uppfattas negativt handlar ofta om att känna sig utpekad och behandlad på annat sätt än man uppfattar att andra blir – att man känner sig orättvist behandlad. Här bortser vi från att diskutera huruvida det verkligen har förekommit någon orättvisa, utan koncentrerar oss på den upplevda orättvisan, eftersom konsekvensen kan vara likadan. När det gäller teorin om tvingande relationer sitter parterna fast i ett agerande som de har svårt att ta sig ur själva, för de ser och känner inga alternativ. De sitter också fast i låsande och ensidiga tolkningsraster av varandras handlingar och uppfattningar om sig själva. *Sådana tolkningar blir också lätt självuppfyllande eftersom de skapar reaktioner mot den upplevda oförrätten.* Att känna sig utpekad kan ha en grund i att man tidigare varit bråkig vilket kan leda till en ökad uppmärksamhet från vuxna, men också till en särskild vaksamhet på att känna sig utpekad vilket leder till motreaktioner. Det kan exempelvis handla om att hävda att läraren är orättvis, vilket i sin tur lätt skapar än större uppmärksamhet. Yusuf, en kille i gymnasieåldern, förklarar:

Yusef: De flesta sådana typ i skolan, de som är liksom misslyckade i skolan typ. Om läraren säger till dig: "Tyst". Oftast är de

sådana: ”Varför säger alla till mig tyst?” Alltså du vet, sedan de börjar prata: ”Nej du ska inte säga så till mig”. Jag tror inte de tänker alltså: ”Han säger till alla”. Alla, den som pratar ska vara tyst. Men typ om jag är sådan buse du vet, när jag pratar lite om de säger till mig tyst så kommer jag skrika: ”Vad, varför jag av alla?”. Så det är så det börjar, alltid man tänker. ”Ja, han tycker inte om mig”. Och jag tror inte att någon lärare vill liksom ha ditt, alltså alla lärare vill ha ditt bästa och det är ingen som har någonting emot dig.

- Alexei: Menar du att man tolkar det som att läraren säger till mig?
Yusef: Ja precis, man tolkar, alltså fel, för en lärare kan säga till vem som helst va tyst, men typ de flesta sådana som är busiga om de säger till dem var tyst så tar de, tolkar de det på ett annat sätt. ”Varför jag av alla?”. Du ska vara tyst istället och läraren kan klart också bli sur. Så det blir helt fel.

De tolkningar man gör av en handling och en situation går tillbaka på hur man förstår en persons intentioner. Alltså hur man uppfattar att den andre ser på dig och vad som förväntas av dig. I en aktuell kunskapsöversikt från Skolverket (2009) redovisas att förväntanseffekter faktiskt spelar en roll även i fråga om elevernas prestationer. Det som läraren förväntar sig av en elev påverkar alltså, även om lärarens förväntningar kan ha orsakats av elevens beteende och attityder¹⁰. Det framkommer också att prestationerna hos en elev påverkas av kamraternas prestationer och uppfattning om skolan. Skolorna i Sverige har under senare år genomgått stora förändringar i riktning mot ökad segregation. Det handlar om att skillnaderna mellan bostadsområden i fråga om socioekonomiska status och föräldrarnas utbildningsnivå har ökat och därmed att elevgrupperna särskilt i yngre åldrar tenderar att bli mer uppdelade i förhållande till bostadsområdet. Det handlar också om en mer dold segregering där de mer skolorienterade eleverna söker sig från de skolor de (eller föräldrarna) uppfattar inte kommer att ge en bra utbildning. Inte sällan ligger de skolor eleverna söker sig från i olika förorter, vilket tenderar att förstärka en negativ bild av dem. Då samtidigt pedagogiska reformer inneburit ökade krav på elevernas egen kunskapsinhämtning och självständiga arbete, blir sådant som inställning till skolan, utbildningstraditioner i släkten och föräldrarnas utbildningsnivå mer utslagsgivande. En pedagogik som bygger på egen kunskapsinhämtning kräver samtidigt en mer aktiv föräldramedverkan för att barnet ska klara skoluppgifterna. Generellt har alltså en utveckling skett där eleverna samlas i mer homogena grupper efter hur de presterar och

10. Se även Hatties metaanalys av 800 studier inom skolområdet, där bland annat detta resultat framkommer (2009).

vilken attityd de har gentemot skolan. Fler elever i komplicerade inlärnings-situationer får dessutom stöd i särskiljande lösningar, vilket å ena sidan kan ge dem ett stöd som de är i behov av men å andra sidan kan påverka deras självuppfattning i negativ riktning.

Om vi återgår till uttalandet från Mohammed, så finner vi att han bär på en idé att han är annorlunda än andra barn. Han är ingen vanlig människa utan farlig, bråkig och arg. Han upplever sig vara särskild som person, vilket också bekräftats genom att han blev särskiljd i fysisk bemärkelse då han placerades i ”särklasser”. På något sätt har han också fått bilden att socialtjänst och skola samarbetade om denna bild av honom. Oavsett vilken kommunikation som skett i praktiken är det ett kraftfullt ”anbud” på hans person. Alltså, även om han själv också säger att han var bråkig så konfirmerade vuxenvärlden denna bild (enligt vad Mohammed uppger). En tolkning är att det faktum att han upplevde sig som annorlunda och att vuxenvärlden inte accepterade honom, kan ha medverkat till att han fortsatte att utveckla ett ”tufft” beteende, som att röka och orientera sig mot äldre ungdomar.

Liknande sökande efter tuffhet var det för Stina som talar om hur elak hon kunde vara mot lärarna. Ingen kunde få kontakt med henne för det var ingen som hade kraften och modet att stå upp mot henne, säger hon. Ingen, innan den speciallärare i den särskilda undervisningsgrupp hon placerades i, faktiskt antog utmaningen. Då kunde också Stina slappna av och behövde inte visa sig tuff, eller med Stinas ord: ”Ja liksom hon bara ’men lilla gumman jag har egna barn jag vet hur det är. Du behöver inte anstränga dig liksom’”. Tuffheten var samtidigt viktig att behålla i andra sammanhang för, liksom för Anna, verkar den ha varit ett sätt att försvara sig på. Att bli av med sin tuffhet skulle kunna innebära att man ställde sig oskyddad, försvarslös och naken. Idag har Stina svårt att riktigt förstå sig på skoltiden under årskurserna fyra till nio, och hon måste gå tillbaka till lågstadiet för att finna en tid där hon tyckte att det fungerade. Läraren under mellanstadietiden verkade inte ha klarat av klassens utmaningar, utan kunde börja gråta inför klassen och fick gå och hämta läraren i parallellklassen för att få hjälp. Då blev det helt plötsligt lugnt. Detroniseringen av läraren var fullbordad. Stina berättar om denna tid:

Stina: Alltså jag var den som sprang runt och skapade bråk hela tiden med andra. Och var elak mot lärarna och sånt.

Intervjuare: Vad kunde det handla om sånt?

Stina: Alltså jag vet inte själv varför jag var sån.

Intervjuare: Men vad innebär att vara elak mot läraren?

Stina: Ja alltså du vet hur ungdomar är: ”Håll käften din jävla kär-ring tror du att du är min mamma” och sånt där. Och till dom

manliga lärarna så var jag liksom ja: ”Men din jävla pedofil” och sånt där. (...) I sjuan så började jag, jag vet inte vad det var som hände där, jag tror jag tänkte att man behövde vara tuffare eller någonting för att klara sig på högstadiet.

Intervjuare: Klara sig?

Stina: Mm.

Intervjuare: Kände du dig osäker på något sätt eller?

Stina: Nä, men man hade sett från dom äldre, från mellanstadiet till högstadiet. Det är ändå en stor grej och då som man hade sett det på rasterna och de var liksom elaka mot varandra. Och då tänkte man att: ”Dom kanske är såna mot mig också så jag får ju tuffa till mig lite”. Så jag tror det är därför jag hamnade i det gänget jag hamnade.

När ungdomar provocerar och prövar vilka gränser som vuxna är beredda att ta strid för kan det gå våldsamt till. Oftast stannar det vid att de protesterar, som i och för sig kan vara mycket påfrestande. Ibland kan de gå över ytterligare en gräns och ta till fysiska våldsamheter. Föräldrar såväl som lärare känner sig då inte sällan maktlösa, förtvivlade, arga och kanske önskar att få revansch efter att ha kommit i underläge i förhållande till en ungdom som de anser borde ha fogat sig i vad vuxna bestämt. En del av de unga som uppfattas som ouppfostrade, bråkiga eller som befinner sig i andra svårigheter placeras i nya verksamheter och andra miljöer som tänks vara mer lämpade att ge den unge ordning, reda och struktur. Ibland lyckas naturligtvis försöken att skapa struktur kring den unge, men *ibland får själva försöken att ordna strukturen en motsatt effekt i och med att de förstärker den unges känsla att vara avvikande och att inte bara ha, utan också att vara ett problem*. En del ungdomar som vi mött beskrev relationen till vuxna närmast som en katt- och råttalek. Andra berättade om situationer som närmast kan liknas vid en sorts krigsskådeplats där det egna jaget är måltavlan. De uppfattade sig ständigt vara utsatta för attacker och blev ofta påmind om att det inte finns någon plats för dem bland de andra. Anfall blir då bästa försvar. Exempelvis kunde det vara bättre att själv provocera så att vuxna får en anledning att visa ut en, kanske också för att skydda sig mot känslan av att vuxna kanske inte alls tycker om en.

Stina: I åttan hamnade jag i en OBS-klass i alla fall, eller det heter ju inte OBS-klass. Det var ju bara jag och fyra till och det var ju typ dom värsta i skolan om man säger så. Så jag tror det var där allting började riktigt ordentligt i alla fall.

Intervjuare: Fanns det några grejer som gjorde att du kom till den gruppen?

Stina: Ja, jag ser det som att ingen lärare ville ha mig men jag vet inte

om det är sant. Men alltså jag ser det så fortfarande, för att jag var görjobbig mot lärarna, alltså på rasterna på lunchen på lektionerna – jag blev alltid utslängd.

Det är tragiskt att som i Stinas fall, just i den ålder där kompisar och tillhörigheten att vara som andra och vara ”normal” kanske betyder allra mest, ”alltid bli utslängd” och dessutom misstänka att det berodde på att ingen av lärarna ville ha en. Kanske var det sant, kanske var det en överdrift, men vad det säger är i vilket fall att ingen part riktigt hade nyckeln som kunde låsa upp den situation som genom upptrappning drabbade dem allesammans. De kan ha befunnit sig i en situation av tvingande relationer, inne i ett samspel där särskiljningen kan ha framstått som det enda möjliga alternativet. Men också ett alternativ som bidrog till att skapa en självbild. Upplevelsen av att inte vara önskvärd kan naturligtvis också bli förstärkt hos de unga som har det svårt i sina familjer, där föräldrarna inte ger det stöd och den omsorg de är i behov av. Stina blev placerad i en särskild undervisningsgrupp, eller OBS-klass som hon kallar det för. Relationerna och stämningen i denna grupp var tryggare och lärarna stod kvar och såg igenom mycket av den hårda yta som hon hade lagt sig till med. Samtidigt innebar placeringen nya vänner och att gränsen till övriga elever ökade. Jag har tidigare kallat sådana lösningar för exilasyler på grund av att de är ständigt dubbla. Både exiler i betydelsen förvisningsort från ”de normalas skara”, och asyler i bemärkelsen fristad från en skoltillvaro som man inte riktigt klarar av (Forkby, 2001b).

Kristina: Jag har en bror som åkt ut. Han har hamnat i specialklass på grund utav att han har ADHD. Han kan inte sitta stilla då och så har han aggressionsproblem. Han har hamnat i en specialklass på grund utav sin sjukdom. Jag tycker inte det är schysst att efter sju års skola sätta honom i en särklass för att han har fått en sjukdomsdiagnos.

Intervjuare: Vad gör det med en då tror du när man kommer i en specialklass att, för att man kan ju tänka sig då att de som bestämmer detta tänker att han, då får han ju den hjälpen han behöver?

Kristina: Ja det tänker de säkert

Intervjuare: Men vad händer med?

Kristina: Min bror blev helt plötsligt huvudhönset för ett gäng, gängledare.... Ja, så det blev ju de som hamnade i samma klass. Han var den som var jävligast om man säger så då, med aggressionsproblemen och då blev han ledare och han bara: ”jag vill inte vara detta”. Han ringde mig: ”Snälla hjälp mig, jag vill inte. Jag har blivit detta, jag vet inte varför, snälla hjälp mig jag vill inte vara sån. Ja men vad gör din skola åt det? Ja men

jag går och pratar med någon som, det kallas för ART¹¹”, sa han.

”Jag vill inte vara detta”, säger Kristina när hon återger vad brodern sade. Att vara någon är centralt för unga människor. Det handlar om sådant som att ha en uppfattning om vem man är, vad man kan, om hur andra människor uppfattar att man är och är på väg i sitt liv. Alltså sådant man brukar sammanfatta i begreppet identitet (Erikson, 1977; Schwartz, 2001).

Många elever behöver extrahjälp i skolarbetet för att komma ikapp. Inte minst de som riskerar att komma in på riskabla vägar. En grundläggande utmaning är hur man ska ge det på ett sätt som stärker barnets känsla av tillhörighet och önskan om att vara en del av samhället, och inte blir till ytterligare bevis på att man inte tillhör de andra – att man är avvikande (Emanuelsson, m. fl., 2001; Hjärne, 2004; Rabe, m. fl., 2001). Det handlar också om att skapa möjligheter för de ungas egen kapacitet att stärkas långsiktigt, inte att de så smärtfritt som möjligt klarar sig ur svåra situationer i stunden. Här ställs stora krav på att den vuxne hjälper till på rätt sätt och är observant på om han/hon exempelvis lockas med i ett samspel som tillfredsställer omedelbara behov, men inte de långsiktiga. Det är exempelvis lätt att försöka hjälpa med att svaret på det aktuella problemet nås i stunden, vilket inte är detsamma som att träna på hur man kan lösa liknade problem i framtiden. Lundgren (1979) betecknar med begreppet ”lotsning” en process där läraren uppmanar eleven till att prova sig fram genom gissningar till rätt svar. Lotsen må hjälpa eleven till rätt svar i stunden men ger inte långsiktig egen navigeringsstrategi hos eleven då inte generaliserbar förståelse skapas.

Shad: Du får till och med hjälp av läraren på provet. Så du fattar ingenting. Det är klart du tar igen allt det där [som du kommit efter i], men du fattar ingenting. Det är säkert samma sak med många som går i skolan. De går på högstadiet där lärarna bara hjälper dem igenom det, men de förstår ju ingenting. Det är ju liksom bara för stunden.

Intervjuare: Lite mer, att det är för skolans skull att alla kommer igenom, än att de verkligen har fattat något?

Shad: Ja det är liksom bara. Vi gick la bara dit och så satt vi där och kunde vi inte så läraren kom hit och hjälpte mig, men bara: ”Är det det talet”, så liksom gissar vi oss framåt – hamnar ju bra till slut.

11. ART (aggression replacement training) är ett program för att träna ungas sociala färdigheter, utveckla andra sätt att hantera aggressiva impulser och diskutera moraliska frågor. Programmet har ett oklart forskningsstöd, vissa studier är positiva medan andra inte kan konstatera någon sådan effekt. Aktuellt är att den svenska kriminalvården har lämnat programmet sedan utvärderingar visat negativa effekter i förhållande till återfall i brott. (Hämtat från Internet 20101222: www.kriminalvarden.se/sv/Medier/Nyheter).

Shad sätter ord på en process där han i den lilla undervisningsgruppen han placerades. Visserligen fick helt andra resurser än tidigare, men så här i efterhand verkar dessa ändå till stor del mer ha fungerat som hjälp till att hantera studentens frustration.

Sammanfattande kommentar

I detta kapitel har några delar i den process där unga personer börjar komma in på riskfyllda utvecklingsvägar presenterats. Det finns naturligtvis fler delar, inte minst när det gäller faktorer som relaterar till familjesituationen. Bristande anknytning mellan barn och föräldrar och en distanserad, skuldbeläggande eller hård kommunikation är kända riskfaktorer. Sådana kan öka benägenheten för att den unge sedan kommer in i kriminalitet och annat riskbeteende. Men, istället för att undersöka dessa faktorer har fokus här legat på steget efter, alltså när den unge orienterar sig i sammanhang utanför familjen och börjar utveckla en egen ungdomsidentitet.

Det finns ett återkommande drag hos många av de ungdomar vi mötte. Upplevelsen av någon form av tillkortakommande och underläge är central. Denna blev särskilt påtaglig i skolan, eftersom det är här de mötte och mätte sig med jämnåriga. Upplevelsen att de inte hängde med eller på annat sätt inte passade in, var viktig. Även om skolan i sig inte skapade det grundläggande problemet, var det i hög grad inom skolsystemet som problemen tydliggjordes. Och beroende på hur dessa hanteras, inom skolan eller med skolan som plattform för samverkan, kan problemen såväl förstärkas som motverkas. Vi har i denna studie särskilt intresserat oss för de utvecklingsvägar där det börjat gå snett. Det innebär att vi inte kan redovisa exempel på när begynnande svårigheter hanterats på ett lyckat sätt, vilket förhoppningsvis sker i de flesta fall.

Tillkortakommande kan handla om olika saker som att komma efter i skolarbetet, andra kan ha blivit utsatt för kränkningar av jämnåriga eller det kan också handla om en upplevelse av att inte förmå skydda sig i en hotfull omgivning. På övergripande nivå kan man tänka sig att ett tillkortakommande också kan finnas på strukturell nivå, exempelvis om det sprider sig en uppfattning om att invånare i ett visst bostadsområde inte uppfattar sig ha lika chanser som andra, eller att elever på vissa skolor börjar se sig som sämre än andra. Om man ser till forskning kring riskfaktorer är det när ett flertal risker samverkar och det inte finns motsvarande skyddande faktorer som balanserar mot dem, som risken för en riskabel utvecklingsväg är särskilt påtaglig (Rutter, m. fl., 1998).

Flera av de unga har erfarenheter av att ha varit placerade i olika former

av särskiljande lösningar inom skolans ram. För flera av dem blev denna erfarenhet en bekräftelse på att de var annorlunda och som fick konsekvenser för hur de uppfattade sig själva. Att dessa lösningar överhuvudtaget användes har naturligtvis en förhistoria som delvis kan handla om vilket tryck i form av olika hot mot självuppfattningen den enskilde erfarit. Placeringen i gruppen var dock viktig eftersom den tydligt och offentligt visade fram positionen att den unge inte riktigt hörde till de andra. Vad vi diskuterar här är en särskiljning som förenas med att den unge uppfattas brista i ett eller annat avseende, alltså en potentiellt negativ särskiljning. Det finns för oss ingen anledning att betvivla de goda avsikterna med dessa. Vi kan heller inte säga om det skulle ha gått bättre för dem (eller hur klassen som helhet skulle ha påverkats) om de istället fått stöd inom ordinarie grupp. Inte heller uttalar vi oss om unga som placerats i särskilda undervisningsgrupper generellt. Vad vi däremot kan säga är att erfarenheten av att ha blivit särskild varit viktig för de ungas självuppfattning. En särskiljning ställer den unge inför en utmaning mot en grundläggande önskan om tillhörighet och att bli betraktad som alla andra. Upplevelsen av utanförskap föder lätt motreaktioner för att skydda sig själv mot känslan av tillkortakommande – och att känna skam. Därför kan man åtminstone i vissa fall se ungas väg in på riskfyllda utvecklingsvägar som en form av försvarsstrategi.

Upplevelsen av tillkortakommande och hur problematiskt det kan vara att hantera en särskiljning gäller i och för sig generellt för alla unga, men vilken roll kan då förortsmiljön tänkas spela? Vår bild är att uppväxtmiljön erbjuder olika värderingar och tolkningsramar för den egna utvecklingen som den enskilde förhåller sig till. En del av dem vi träffat talar exempelvis om behovet av att vara stark för att klara sig i förorten, andra om en känsla av att växa upp i en annan värld än storsamhället. Upplevelsen av den egna miljön kan på så sätt samspela med och förstärka den individuella utvecklingen. Om en ung person upplever att han eller hon inte har samma chanser att komma in i samhället, och att man måste vara tuff för att klara sig, ökar rimligen risken för att man rustar sig för en revansch eller skapar alternativa karriärer.

All särskiljning är emellertid inte negativ. Vid sidan av en särskiljning som kan få negativ innebörd och väcka motreaktioner, finns naturligtvis också den motsatta. Unga som blir uttagna till särskilda grupper för högrepresterande elever, till förstalaget i fotboll et cetera får ju också ta ställning till anspråk på deras person, men sådana väcker sällan motreaktioner och försvar. Man kan tänka sig att en negativ särskiljning väcker motreaktioner som syftar till att vända den negativa till en positiv sådan – fast då i ett annat sammanhang och för en annan referensgrupp. Det är sådana strategier vi ska titta på i nästa kapitel.

7. En ny identitet tar form

Alltså vi var så, vi prata ba: ”Ah, vad vill du bli?”. ”Ja, ja vill bli, gå runt i en kappa, rakad och fullt skägg och två pistoler i handen och gå runt och vara sådana”. Vi tänkte bara på det där. (Yusef)

Framväxten av ungdomsgrupperingar som ställer sig vid sidan av samhällets officiella normsystem skulle var svag om dessa inte erbjöd sätt för individen att realisera sin identitet på. Unga i utveckling mot att bli tonåringar utforskar allt större delar av sin kulturella miljö efter vilka koder och sammanhang som är viktiga att svara upp mot. För en del finns sammanhanget i ridklubben, några finner sitt i scoutföreningen och ytterligare andra söker sig mot gatumiljöerna. Alla har de olika koder att förhålla sig till. Vad det innebär att vinna respekt i ridklubben, skiljer sig delvis mot egenskaper som är viktiga på gatan och så vidare. Att under tonårstiden skapa en egen identitet genom att differentiera sig från sina föräldrar och söka en ny gemenskap tillsammans med jämnåriga, ses som en livsuppgift inom utvecklingspsykologin (Erikson, 1977; Ramström, 1991). Det handlar då om ett identitetsarbete på flera nivåer – som barn som lämnar sina föräldrar, tonåring i samhället och som tillhörig till vissa specifika grupper och kulturer. Den identitetsbildning vi intresserar oss för här handlar om det senare, alltså inte om att skapa en identitet bland jämnåriga i allmänhet, utan i förhållande till vissa grupper och sammanhang där den egna identiteten passar in. Det handlar då också om att visa vad man inte tillhör. Alla grupperingar och kulturella stilar har gränser som talar om vilka som tillhör och vilka som är utanför (Lalander, 2007).

Olika grupperingar och stilar åtnjuter också olika status (Bjurström, 1997). En dominerande grupp sätter lätt sin prägel på omgivningen och uppmannar mer eller mindre explicit andra att förhålla sig till dem. I sammanhang som domineras av värden förknippade med skolning och bildning kommer stora grupper att anpassa sig till dessa ideal, eftersom sådana kommer att framstå som riktiga och mer eller mindre naturliga. De som i en sådan situa-

tion ställer sig vid sidan av detta, betraktas lätt som avvikare som inte förmår att inordna sig, eller en rebell som valt att inte göra det.

Vi flyttar över resonemanget till unga som utvecklar olika former av gränsöverskridande handlingar. Som vi varit inne på har många studier fokuserat på hur individuella (risk)faktorer spelar en roll för utvecklingen, och vi kan konstatera att sådant som dåliga familjeförhållanden, ambivalent uppföstran och låg intelligens och liknande har betydelse. När man diskuterar omfattningen av barn och unga som appelleras av ett riskbeteende måste man emellertid också fokusera på det sociala och kulturella sammanhanget. Gränsen för hur stora eller många riskfaktorer som krävs för att utveckla ett riskbeteende kommer att variera beroende på det sociala sammanhanget och inte minst hur kamratumgänget ser ut (Arthur, m. fl., 2002; Dodge, m. fl., 2006). För det är tillsammans med kamratgruppen mycket av prövandet av hur föräldrarna är och utmejslandet av den egna identiteten sker (Fornäs, m. fl., 1998).

Låt oss bara göra en kort notering om brottslighet och kriminalitet. Det är samtidigt viktigt att bära i minnet att dessa beteckningar är samhällets, vilka inte nödvändigtvis motsvarar ungdomars egna. Som vi inledningsvis skrev kan handlingar betecknas på många olika sätt. Vad som är ett brott är därmed inte alltid helt klart. Intentionen bakom det kan vara helt annan än att begå en kriminell handling, det behöver heller inte uppfattas som moraliskt förkastligt att begå alla typer av lagbrott utan det beror på sammanhanget och de involverade aktörerna. Många ungdomar begår exempelvis också en mängd handlingar som skulle kunna betecknas som olagliga, men egentligen mer handlar om experimentlusta än om att överträda samhällets normsystem. För andra ungdomar kan däremot den olagliga karaktären vara det som motiverar själva handlingen och ge den en extra spänning.

Mehdi, som har erfarenhet av gängrelaterad brottslighet, reflekterar över den lockelse brottslighet innebära för drömmar hos unga personer, och om hur drömmarna kan visa sig svåra att uppfylla långsiktigt om man kommer längre in i sådana sammanhang.

Det som händer när ungdomar hamnar i utanförskap, då tänker dom så här: "Det spelar ingen roll vad jag gör, då kommer jag aldrig kunna jobba, jag kommer aldrig kunna bli någonting". Då kommer det kanske en kompis som kanske har sålt lite knark som kommer med en ny mobil eller nya kläder eller ny kedja, och så säger han: "Ja, men jag gjorde det här och det här". Och man vet att det är fel och man vet att man kan åka in för det men man känner att fan jag vill också ha det här. Dom som inte har något annat hopp känner, att dom kan inte komma in i samhället så testar dom på det. Vissa testar och kommer in i det på en gång, andra testar och fastnar, andra testar och blir missbrukare, så det är väldigt brett.

Jag satt och tänkte här om dagen. När jag var 15 år gammal uppe i Gårdsten, var vi kanske sju killar som umgicks med varandra hela tiden. Utav dessa sju är två är döda, en dog i överdos, en dog i bilolycka. Fyra har suttit inne för olika grejer, mellan som max fem år och som minst sex månader. En har klarat sig. Utav dom fyra som har suttit inne har en av dom en väldigt ledande position inom undre världen i Göteborg och en annan som hänger med honom då. Så utav sju – två som är döda, en som aldrig åkte in och han sköter sig, så är det fyra kvar. Jag är inte kriminell längre och dom tre andra är fortfarande kriminella.

Om värderingar som hyllar kriminalitet växer sig starka, kommer dessa att uppfattas som självklara, lockande eller i alla fall möjliga för fler. Och om man i ett sådant sammanhang ska bli någon är det dumt att chansa på värderingar som inte ger status.

Stämningen... alltså om jag ska säga såhär, när jag började sjuan, då var alla helt normala, ingen var tuffare än vad de ska vara. Vissa var som vanligt och vissa var lite lägre. Men de som var lite lägre, de ville ha chansen att känna sig lite mer modigare och tuffare. Så att de också kunde beskriva sig, eller känna sig tuffare än alla andra, kunna slå och röka och känna sig kriminell och tuff. Det är makt, jag tror det är makt som är det mesta... I sjuan var det de helt normala, sedan åttan, skedde det en förändring, och så fortsätter det fortfarande. (Halim)

Under tonåren provar många unga olika identiteter, ibland med en hastighet som kan överraska både föräldrar och annan omgivning. För de flesta ger detta en positiv breddning av identitetsrepertoaren som anger hur de kan vara. Att slå in på en brottslig bana kan vara en del av ett sådant experimenterande, men det kan också som vi varit inne på ovan, vara ett sätt att kompensera för att andra möjligheter stängts. De flesta av de ungdomar som kommer fram i denna rapport hade genomlevt en successiv utestängningsprocess som startade tidigt. Men vi träffade också på dem där vägen in i brottslighet varit följd av ett tvärare kast. Mehmet är ett exempel på detta. Han var innan han började begå brott och använda droger tillsammans med sina kamrater, en mycket aktiv idrottsutövare. Han tränade både kampsport och bollsporter. I princip täcktes veckans samtliga dagar av tävlingar, matcher och träningar. Till slut blev han skadad, eller som han säger själv, han blev utsliten. Han skulle då börja i åttonde klass. Ingen hade egentligen bekymrat sig för om hans idoga tränande var mer än en växande kropp tålde. En vardag som strukturerades av skola, snabbt göra läxor och iväg på träning byttes då med ens mot mycket fri tid, och då tid för oplanerad samvaro med kompisar. Närvaron i skolan sjönk från 100 procent i sjuan, till 65 procent i åttan för att i nionde klass landa på nästan ingen närvaro alls, uppgav han. Istället fylldes tillvaron av

brottslighet och droger. Och om man tar amfetamin är man vaken mesta delen av natten. Då är det väldigt svårt att komma upp till skolan klockan åtta på morgonen. Mehmet avancerade snabbt i brottslighet och berättar om hur han åter fylldes av att vara någon, fast nu inte i sportliga sammanhang.

De pengarna som vi drog in liksom, det var inga pengar vi behövde. Vilken femtonåring behöver fjorton, femton tusen eller tjugo tusen eller så där liksom? Men det var ju mer en tävling att, då kunde du gå och skryta till dom äldre också att: "Fuck you, du har inte så mycket pengar och det har vi jobbat ihop på en kväll och det tar er en vecka". Det är mycket så att man mäter sig med andra.

Flera talar om önskan att *bygga upp sitt namn*. Det kan handla om att skapa ett kapital av respekt som kanske fås genom att ett rykte gått om att man vågar göra saker andra inte skulle våga. Denna önskan verkar vara särskilt stark i början då ungdomar börjat orientera sig mot brottsliga sammanhang, när de försöker att få tillträde till en ny social arena. När de väl är etablerade kan de njuta frukterna av det uppbyggda kapitalet. De behöver inte ständigt visa upp att de faktiskt har den kapacitet som ryktet gör gällande. Utan ett anseende har spritt sig som fungerar som ett socialt och symboliskt kapital. För att hämta från Bourdieu (1999) ligger den allra starkaste makten i det symboliska kapitalet som finns i värdet av ens namn. Ett kapital som sprids och förmeras just genom ryktesspridning. Det sociala kapitalet handlar om de kontakter och relationer till personer och sammanhang man kan använda sig av för att lyckas i olika sammanhang.

"Anders" [ett exempel] vill ju självklart vara en i gänget. Men när han gör en handling så tänker inte han att han då är lite närmare för att komma med i gänget, utan han gör en handling för att bygga upp sitt eget namn, förstår du. Jag gör detta för att jag skapar detta för mig själv. Jag skapar ett namn för mig själv, ju mer, ju sjukare grejer du gör, ju mindre jävlas folk med dig. Om jag vet att du har skjutit en människa så tänker jag två gånger innan jag jävlas med dig, för att jag vet att du har kapacitet att skjuta en människa. (Mehdi)

Vi diskuterade processen att bygga upp sin status med Malak, som berättade hur hon byggde upp sin status. Till en början handlade det om att få respekt när hon började i sin nya skola, så att hon själv inte skulle bli nedtryckt. Det handlade då om att visa att man vågar mer än de andra, och slå till direkt när det krävdes för att skapa sig en status. Att bli en person som ingen vågar gå på. Tillsammans med en kamrat blev hon snart ledare för en grupp som började bråka med och misshandla folk. Arbetet med att bygga upp sitt namn kan då sägas ha fortsatt på kollektiv nivå. Statusarbetet fick sedan en

för dem helt oväntad kraft när tidningarna började intressera sig för dem. Hon beskriver hur livet fylldes av något nytt och spännande. Det verkar närmast ha framstått som något större än dem själva, att vara huvudaktörer i ett drama där scenografin bestäms av krafter som de annars aldrig varit i närheten av att kunna påverka.

Intervjuare: Hur mycket kraft ägnade ni åt att skapa ert rykte och hur mycket diskussioner inom er grupp handlade om hur de andra är och hur vi är och sånt där?

Malak: Det var inte så att vi snackade om det så mycket, vi gjorde det bara. Allting gick så snabbt, så det blev mycket polisanmälan och sedan mycket att soc fick reda på det. Vi var med i tidningen, allt gick så snabbt så vi behövde inte tänka så mycket på att vi skulle vara högre upp än någon annan grupp.

Intervjuare: Ni fick en väldig skjuts utav inte minst tidningar?

Malak: Ja, precis, så det var inte, vi behövde inte prata så mycket om sånt faktiskt. Det var det jag menade med att allting gick så snabbt.

Intervjuare: Hängde du med själv i den utvecklingen eller?

Malak: Nä, på sätt och vis inte faktiskt, men jag kommer ju ihåg allting som har hänt och så men jag vet, alltså när jag tänker tillbaka nu så gick allting ändå faktiskt väldigt snabbt. Det gjordes så mycket på något år faktiskt.

Intervjuare: Men du hade inte känslan utav att du, ja, på något sätt att det var liksom ingen medveten strategi liksom att vi vill, vi ska göra det här och det här. Utan det var något som bara rullade på utav sig självt på något sätt.

Malak: Ja, precis.

Intervjuare: Någonting som ni inte kunde backa tillbaka ifrån heller eller hur kan man beskriva det?

Malak: Nej, det kunde vi faktiskt inte göra för att vi var redan inne i allting, så det var svårt att komma ut därifrån faktiskt. För man, alltså många började ju tänka: ”Ja men om det blir så att jag kanske backar ur, vem ska jag vara med då?”

Tillsammans med kamraterna

Tillsammans med kamraterna prövar tonåringen vuxenvärldens normer och kultur, tar steg från barndomens lek, utforskar sexualitetens lockelser och så vidare. Till stor del är också ungdomsbrottslighet ett gruppfenomen, där kamratskapet är centralt (Flyghed & Estrada, 2001). När man talar gängbrottslighet till skillnad från brott bland ungdom i riskzon, talar man vanligen om sociala grupper där gränserna mot omvärlden är ganska tydliga.

Alltså, sammanslutningar som är mer eller mindre synliga i samhället, och där medlemmarna själva kan säga om de ingår i gruppen eller inte. Vissa grupperingar, särskilt där kriminalitet börjat spela en stor roll för identiteten, har strikta gränser mot omvärlden och tydliga sätt att ta in nya medlemmar på. Typiska exempel är vissa av motorcykelgrupperingarna (Larsson & Wierup, 2007). Sådana grupper kan skydda individen mot hot som uppstår när man lever i kriminella kretsar och möjliggöra olika former av brottslighet genom kontaktnät, organisation och större resurser. Gruppen ger också samhörighet och gemenskap vilket är viktigt för den personliga identiteten.

Få av de ungdomar vi intervjuat har egen erfarenhet av att ingå i mer etablerade gäng, men väl av att ha ingått i grupperingar där brottslighet fått en allt viktigare roll för identiteten. I gruppen har de skapat en gemenskap, aktiviteter och organisation som möjliggjort eller förstärkt en begynnande brottslighet. När vi frågat om rekrytering till en ny livsstil vittnar många om att nya och spännande kamrater spelat en viktig roll. Det är inte vanligen några dramatiska händelser det är frågan om, utan om ett ömsesidigt samspel där en grupp lockar med något som den enskilde längtat efter – något nytt och spännande och framförallt möjligheten att vara någon och accepterad i en grupp.

Intervjuare: Var träffade du dina kompisar då?

Nils: De brukade ringa mig och säga vi är bakom din skola: ”Kom nu, kom ifall du vill komma” och så. Så gick jag ju dit för att jag ville ju komma. Jag ville ju vara med dem och så.

Intervjuare: Hur gamla var de?

Nils: De var väl i alla fall ett till två år äldre än mig.

Intervjuare: De skulle också ha gått i skolan egentligen?

Nils: Ja, de gick i samma skola då.

Intervjuare: Så de gick i nian eller så?

Nils: Ja.

Intervjuare: Men de accepterade dig även om du var yngre?

Nils: Ja, antagligen så accepterade de mig eftersom jag var ju med dem och så. Sedan så lärde de ju mig hur man tjuvkopplade mopeder och stal en moped och så vidare. Så blev det ju bara att jag var med dem och så åkte vi hit och dit och så tog vi mopeder och så körde vi sönder dem.

Intervjuare: Mycket mopeder, var det andra typer utav brott ni gjorde också?

Nils: Det var bara mest mopeder egentligen... Jo bilar också, fast det var de, alltså de lite äldre som gjorde sånt. Så var man ute med någon annan kompis så gick man runt eller cyklade runt

och så kom de med bil och så ville man vara cool så hängde man på dem och så var man ute och åkte bil med dem.

I kamratgruppen hjälps man åt att skapa sin plats i omvärlden och utmejsla olika roller åt varandra. Gruppen skapar också en sorts kultur som hjälper till att tolka omvärlden och omvärldens rektioner på dem. Den har därför en stor kraft i att påverka medlemmarnas handlingar. Vi låter Mirco, en av ungdomarna som var aktiva i Kamp¹², ge sin bild. Han säger att nio av tio han umgicks med tidigare sitter eller har suttit i fängelse. Han själv är en av de få som klarat sig, inte sällan i brist på bevis från polisens sida. När han tänker tillbaka på de femtiotal kamrater han umgicks med, kan han bara identifiera en handfull som har bytt livsstil och klarat sig undan fängelsestraff. Denna grupp var till stor del killarnas värld, även om det också rörde sig ganska många tjejer i gruppen. Men dessa var mest till för att: ”det inte skulle se så böigt ut”, säger han. De kunde få agera som hejarklack till bråken, men inte som mer aktiva. Om rolltilldelningarna säger han:

Alla hade sin position i det gänget. Vi hade en vi kallade för Hammartjuven, bara för att han var, han tjuvade så att man inte märkte. Man kunde ge en man en kram och sedan så hade han halva hans plånbok och hans jacka och alla hans saker i fickan. Vi hade en annan som vi kallade Knockout bara för att han kunde slå och träffa en kille på käften och han blev knockad direkt. Alla hade sina såhär. Så det var där, alla hade sin position och de här killarna blev ju nästan som ens familj. Man berättade allting till dem. När vi fick sådana kompisar då blev det automatiskt så att så fort vi såg en flintskallig svensk, han var rasist, på honom.

Vi frågade aldrig, till exempel om du hade kollat på mig så hade det blivit: ”Vad fan glör du på?” Så hade man hoppat på han direkt. Man ställde sig aldrig och frågade någon: ”Kollade du på mig på grund att jag hade en fin tröja” eller att han känner igen mig kanske, att jag liknar hans bror eller någonting – utan man trodde att alla som stirrade på en var negativt lagda. Det var det tankesättet man hade. Man var ganska inlåst i sitt eget huvud. I sina lilla egna kretsar. Man tänkte aldrig så öppet. Det var då.

För grupper där brottslighet förekommer och utgör en del av identiteten, har polisen en särskilt viktig funktion. De är den viktigaste faktiska samspelspartnern när det gäller brottsligheten, och polisen bär också en symbolfunktion för samhället. I dessa grupper kan därför sådant som kontakter med polisen och inte minst att bli jagad och komma undan innebära höjd status. Mohammed hade en hel del intressant att säga om hur man kan tillerkännas respekt när man haft med polisen att göra. Hans erfarenheter av att bli jagad

12. Kamp var en social verksamhet för att få unga att undvika brottslighet bland annat genom att erbjuda en positiv gruppgemenskap och diskussioner kring värderingar, handlingars konsekvenser och moraliska frågor.

av polisen låter närmast som ett slags mandomsprov i att visa hur man kan visa sig potent och överlista dem som innehar makten, en makt som i detta fall också symboliserar samhället.

Mohammed: Vi försöker att någon ska jaga oss, och polisen, det vet du själv, de jagar dig direkt om du gör, du bara kollar på dem. Som sist, de tog en kompis. Han bara stod där, han bara typ hängde där vid den affären vi hänger. Så kom polisen bara och hämtade upp honom och gjorde kissprov och sånt på honom.

Intervjuare: Och, det...

Mohammed: Det där gör den killen mer så, mer sugen på att röka, att röka maja menar jag då. När polisen tar dig så blir du wah, mannen. De andra kompisarna pratar om det: "Wah, han där blev tagen." Det hände det, det och det. Så blir man bara mer sugen, så och så.

Intervjuare: Du säger att man blir sugen på att röka maja då alltså?

Mohammed: Exempel som han killen som bara stod där liksom, stod där vi affären, så kommer poliserna och bara misstänker. Så tog de honom bara. Körde iväg honom så fick han göra pisseprov och så släppte de av honom. Hos oss du vet, hos oss hans vänner, så pratar vi om det. "Ja polisen tog honom. De gjorde kisseprov på honom." Då blir han mer sugen du vet, kompiserna, på att röka maja.

Intervjuare: För att han känner sig provocerad av att han fick lämna pisseprov?

Mohammed: Nej, han känner sig mera typ stolt, helt enkelt stolt.

Intervjuare: För att?

Mohammed: För att vi pratar om honom, för att vi ger honom respekten.

Intervjuare: Han växer så?

Mohammed: Han växer när polisen typ tar honom och så börjar han. Då får han mer respekt av oss.

Intervjuare: Hur går det till när man ger varandra respekt?

Mohammed: Det är som respekt är, om man exempelvis kör förbi polisen på vespa och man jiddrar med dem och man gör dem riktigt arga. Då pratar folket om honom och när folket pratar om honom då får han bara mer respekt. Då får han mer luft.

Intervjuare: Man får ett rykte liksom?

Mohammed: Rykte typ: "A den där han jiddrade med polisen, han gjorde så, han gjorde så."

Mohammed fortsätter med att berätta om den hederskodex som finns i de grupper han talar om, om att inte "snitcha" till polisen. Alltså kontakterna och relationerna till polisen är viktiga, men det *handlar då om kontakter som*

upprätthåller och manifesterar åtskillnad och olikheter. Att träda över gränsen och berätta om vad kamraterna gjort sig skyldiga till betraktas som ett svek som är svårt att reparera. Ett flertal av de ungdomar vi träffat i studien talar om hur de tillsammans med sina kamrater skapade ett slags ”vi” baserat på inre sammanhållning och lojalitet, som stod i relation till ett mer eller mindre fientligt ”dem” i omvärlden. De andra kunde utgöras av samhället eller vissa offentliga funktioner eller andra ungdomsgrupper. I relationen mellan vi och dem kunde ungdomarna gestalta sin revansch, mäta sina krafter och ”visa vad man gick för”. Mirco berättar:

Om polisen hade tagit en av killarna, så kom han nästa dag och berättade det. Du vet såhär: ”Ja det hände så och de tog mig och de fångade mig och pratade med mina föräldrar”. Så det blev ganska spännande. Så gjorde vi en annan grej, en annan blev tagen och kom han nästa dag: ”Men fan det var såhär.” Så det blev tillslut att det blev vi mot dem. Och, det var där det började det här med polisen du vet, fan akta er för dem. Det var fiender. Det var polisen, spårvagnskontrollanter och busschaufförer. Busschaufförer för att de aldrig lät en åka på bussen. Så när vi inte fick åka på, så medan bussen åkte [och vände] så sprang vi allt vad vi hade till nästa hållplats, samlade på oss så många stenar vi bara kunde och så kom bussen förbi. Vi bara kastade allt vi hade och så sprang vi iväg. Så det var typ våra tre fiender.

Att polisen uppfattas som den stora fienden och en representant för samhället för en brottsaktiv grupp är ganska lätt att förstå, men att även andra offentliga aktörer som brandkår, kanske ambulans och även busschaufförer kan uppfattas så, är möjligen svårare. En tolkning är att gruppen förhåller sig till ett samhälle som de uppfattar vänt dem ryggen. Sernhede (2001, 2007) har skrivit om att det egna bostadsområdet kan uppfattas som koloniserat mellan 8 och 17, då folk (svenskar) från andra områden kommer inpendlande till de arbeten som finns i stadsdelens skolor och offentliga service. Efter arbetstidens slut går strömmen istället från området och till andra delar av staden. Med liknande ansats som Sernhede undersöker Hammarén (2008) unga mäns navigeringsstrategier i det moderna förortslandskapet. Han finner en komplex väv där konstruktionen av identitet sker i en situation där utanförskapet är en påtaglig realitet för många. Fiori-Khayat (2008) har bedrivit forskning om medlemmar i gatu-orienterade grupperingar i Frankrike och såg att dessa kunde utveckla en stark känsla av vrede och ilska mot samhället och mot landet de bor i. Denna vrede riktades blint mot de grupper som på något sätt representerade samhället, naturligtvis polisen men faktiskt också brandkår, ambulanspersonal, brevbärare, bostadsföretag och socialarbetare med flera (s. 163). Även om det fanns många strider mellan olika etniska grupper som bodde i olika områden, kunde de ibland enas i allianser mot dessa represen-

tanter ("predators") för det andra Frankrike. Konsekvenserna av sådana allianser tydligt kunde ses i upploppen 2005, menar forskarna. De menar alltså att upploppen inte var drivna av någon mer enad politisk övertygelse, utan av blind vrede, drivkraften att markera en position och överhuvudtaget att bli sedd. Liknande resultat framkommer också i en studie av oroligheterna i Rosengård under senare åren av 00-talet. Ungdomarna själva nämner dels att de blivit utsatta för kränkande behandling av polisen, men också mycket situationella omständigheter så som att det var spännande att vara med om att kasta sten mot polisen, att det var en speciell händelse som lockade och att fick tillfälle att visa upp sin styrka och uppleva status. Man kan samtidigt fundera över varför sådana oroligheter inte sker överallt. En förklaring står att finna i samhällets uppbyggnad och då vilka klyftor som finns mellan olika grupper, vilken inspiration som kan fås från andra händelser runt om i världen, men också vilka faktiska livsomständigheter man lever i, så som vilken standard bostäderna har och vilket underhåll som sker där. Kort sagt, vilket språk som totalt talas i samhället i förhållande till erkännande eller ringaktning, och där sättet att göra sig synlig på avgörs av vad som ger upplevelsen av värde. Ett värde som tilldelas först genom att bli uppmärksammas, och då kan det vara mer intressant med stenkastning än fredsdemonstrationer (Hallin, m. fl., 2010).

I Mircos uttalande ovan går också att se hur viktig gruppen är för att skapa värderingar och bilda handlingsstrategier. Alla grupper skapar ett tryck på den enskilde att anpassa sig. Det är naturligtvis möjligt att ingå i grupper utan att helt inordna sig. Men den enskilde måste då ändå göra någon form av mer aktivt ställningstagande. Det är ett arbete att ställa sig utanför. Att vara medlem i en grupp där fotbollsintresset är helt centralt utan att vara det minsta intresserad, är naturligtvis möjligt, men såväl gruppen som den enskilde skulle snart förlora intresset och inte ha något större utbyte av varandra, om det inte finns andra saker som binder dem samman. Ofta är denna anpassning till gruppnormen smygande där man övertar attityder, värderingar och handlingsmönster för att de verkar riktiga och rimliga. Inte sällan framställs också sådant gruppträck tämligen konkret där gruppen använder explicita övertalningstekniker och kanske hot gentemot den enskilde. Ett exempel är Nils som berättade hur svårt det kunde vara att gå på lektionerna när gruppnormen var att skolka. Det var lättare att visa sig feg och böja sig för gruppen för att på så sätt kunna spela upp en tuff roll inför kompisarna, sade han.

Nils: Jag tyckte mycket om mina bildlektioner, så i början när jag ville gå på mina bildlektioner i alla fall. Så stod jag där ute i rökrutan och tog en cigarett och snackade och så sa jag: "Jag går in på min lektion nu, jag har bild. Ah nä, skit i den, var här

med oss istället”. Det är såna grejer som gör så att ungdomar inte vill gå på lektionerna, för de känner det: ”Fan om jag säger emot här nu så kanske jag får en smäll. Jag vill inte ha en smäll”. Jag respekterar alla som, eller inte alla, alltså folk som jag vet har behandlat andra folk illa. Dem respekterar jag för att jag vill inte hellre åka på stryk.

Intervjuare: Med respekterar menar du?

Nils: Jag är hellre lite sådär feg än går emot eller så.

Intervjuare: Men kunde det vara så påtagligt att man sa: ”Gå inte på lektionen”, liksom?

Nils: Alltså de sa ju så: ”Skit i den, var här med oss i stället, sitt här och ta en cigarett.” Så får man en cigg och så sitter man där och röker och pratar bara. Så kommer läraren bara: ”Vad gjorde du, varför kom du inte på lektionen? Åh skit i det, dra åt helvete,” typ. Bara för att man vill vara tuff och komma in bland folket. Det är alltid så det börjar.

En annan påverkan och kanske kraftfullare gruppåverkan än den öppna övertalningen, är den som sker utan att den identifieras som påverkan. Denna är indirekt och utgår från behovet av att vara tillhörig ett sammanhang och att ha en roll i en gemenskap. Alltså en påverkan som är en del av gruppens arbete med att få en sorts kultur, vissa handlingar och attityder att uppfattas som personens egna, riktiga och självklara. Många föräldrar, ungdomar som inte själva varit inblandade i kriminalitet samt professionella poängterar särskilt grupptricket som en viktig faktor.

(Tolk) Jag anser inte skulden är någonting man kan lägga på oss föräldrar. Det jag kan göra är säga till mitt barn: ”Det här är inte bra.” Men samtidigt, så fort barnet går ut så grupptricket blir starkare. Det är jättemånga olika människor från olika kulturer från olika nationaliteter som bor här. Det är ett enormt grupptrick. Polisen vet att det förekommer jättemycket drogförsäljning. Dom säljer hasch öppet här på torget, och polisen gör ingenting åt det. Samhället väljer blunda för det. Om kompisarna trycker på och en drogförsäljare säger till mitt barn: ”Här. Prova!” Och han kanske säger nej första gången och andra gången, men tredje gången... Det är klart när man pressar på så blir det: ”Okej, jag väljer att prova.” Då är det så att vad jag säger har inte så stor betydelse, eftersom det är starkare krafter som kallar. Så hur kan vi som föräldrar då få skulden? (Grupptervju vuxna invånare, Hjällbo)

– Är det mycket så i Backa då med grupptrick?

– Ja det är det, som typ: ”Nu ska alla börja kalla henne snitch”. Och så kallar alla henne för snitch, eller golaren.

– Är det vissa som styr det då?

- Ja det är det.
- Vissa som har mycket makt och som andra följer. (Grupptervju ungdomar, Backa)

Grupper styrs samtidigt mer effektivt genom deras outtalade och villkorade erbjudande om gemenskap och tillhörighet samt den förknippade risken om uteslutning, än genom konkret övertalning. På ett allmänt plan beskriver Bourdieu med begreppet habitus (Carle, 1995) hur grupper, klasser och hela samhällen reproduceras genom att individerna socialiseras in till att uppfatta vissa handlingar, attityder och tankemönster som självklara, trygga och riktiga.

Vi låter återigen Mohammed uttala sig om hur en sådan motivationsstruktur kan se ut på mikronivå. Visst kan gruppen komma med erbjudanden om aktiviteter, men det som driver den enskilde att acceptera dem beror oftast inte på en tvångsrelation, utan på en mer eller mindre frivillig överenskommelse om att behålla den specifika form av gemenskap som gruppen skapat. Det kan på ett socialt plan faktiskt göra ont att gå emot gruppen.

Intervjuare: För det är jag inte riktigt klok på heller. Det med att begå brott att stjäla, rån eller misshandel eller vad det nu kan vara. Är det så att kompisarna tvingar en eller hur blir man påverkad?

Mohammed: Alla är kompisar helt enkelt, en säger ja, vi går och tjuvar. Den andra säger ja, jag är med, den tredje säger du är med. Tre av de andra säger, vill inte helt enkelt, men ändå så behöver de hjälp. Liksom om man begår ett brott, vi säger lägenhet, det är lugnt, två, tre, fyra personer går det bra liksom. Tre håller knas, en går in. Liksom hur svårt är det? När man tvingar, man kan inte säga tvingar, ingen blir tvingad.

Intervjuare: Men det är svårt att säga nej alltså?

Mohammed: Exakt, det är svårt att säga nej. Det gör ont.

Värderingar och förebilder

När man är liten och åker man dit snabbt, då blir man ju rädd. Men sen får ju vissa den immuniteten att: ”Vad fan ingen kan ta mig jag åker aldrig fast”. Och får dom den då är det för mycket. Då går det överstyr. (Simon)

För att ungdomar ska börja begå brott i någon större skala, krävs det i allmänhet någon form av social grupp, men det krävs också vissa attityder, värderingar och förebilder inom och utom gruppen som gör brottsligheten legitim. En del sådana värderingar är direkt relaterade till brottsligheten. Den kan uppfattas som rättmätig, exempelvis för att revanschera sig för ett uppfattat underläge. Andra värderingar är indirekta, så som ett förhålligande av yttre attribut som guldhalsband, att ha en BMW och att vara generös. Även

om en del skulle kunna köpa dessa attribut med ärligt förtjänta pengar, kan det uppfattas som nära nog omöjligt inom rimlig tid, varför brottet kan bli en genväg.

Intervjuare: För som det var för dig när du var 14 – 15 år, vilka förebilder var viktiga för dig då?

Michel: Då var det alla de här tuffa, tuffa personerna i området. De här som hade fina bilar och pengar och snabba pengar och såna grejer, där var mina förebilder.

Intervjuare: Var det pengar och de grejerna som de hade?

Michel: Ja alltså, det är klart, när jag var säg 15 år så kanske det finns en annan person som bor någon annanstans eller samma områden och har flera tusen på sig liksom. I 15-årsåldern liksom, maxbeloppet kanske per vecka det är väl 300 kronor som du har, som du kan förbruka om man säger så. Kommer det en person som har fina jackor och han har på sig mycket pengar, man vill vara som han, man vill ha det som han. Förstår du vad jag menar? Man vet ju liksom inte vad han har gått igenom för att ha fått det där eller hur han verkligen mår.

Ett sätt att komma in i brottslighet är att associera sig till en grupp som redan är brottsaktiv, en annan är att en befintlig kamratgrupp tillsammans börjar begå brott. Halim, som vi tidigare träffat, berättade om hur den grupp som han kallade för "Backamaffiagänget" bildades. De började intressera sig för gängkulturen redan i tidiga skolåldern. TV-serien "Kniven i hjärtat" som visades av Sveriges television 2004, blev en vattendelare. Flera av killarna i klassen blev tydligt inspirerade av serien och tolkade den efter sina egna raster och omvärldsuppfattningar. Serien tillhandahöll ett språkbruk, symboler och attityder som appellerade till dem i sitt identitetsbygge.

Intervjuare: Backamaffiagänget?

Halim: Ja, Backagänget då. Det var då den började bildas, i fyran ungefär. Det var då Backas Maffia.

Intervjuare: Så tidigt?

Halim: Så tidigt. Så det har varit ett ganska långt tag nu.

Intervjuare: För det här, filmer och så beskriver du, såg man så... alltså så unga personer som sex-sjuårsåldern...

Halim: Det fanns ju mycket om Tupac, du vet den tiden, det finns ju fortfarande. Det fanns ju mycket, jag tror jag gick i sexan, eller fyran eller femman, så fanns ju "Kniven i hjärtat". Efter det så blev det en stor förändring på alla ungdomar.

Intervjuare: Okay, när man såg på den filmen alltså?

Halim: Ja, serien, det var fyra delar. Så den filmen skulle beskriva hur

ungdomar är här i Göteborg. Istället för att den skulle beskriva hur ungdomar är, så gjorde den filmen så att ungdomarna blev värre.

Intervjuare: Beskrev hur man skulle vara eller?

Halim: Ja, ungdomar blev beroende och de tyckte att det var tufft att råna och de tyckte att det var tufft att... den här ”mannen i blå”-låten fanns. De rappade mot polisen, och sedan dess började alla ungdomar säga: ”Jag hatar polisen, hata polisen”. [...]

Intervjuare: Men då umgicks du ändå med en kamratgrupp som var ungefär likadana som du var då?

Halim: Precis, så började du vet det här gänget, ja vi ska bråka mot Hammarkullen, vi ska bråka mot Bergsjön, Backa mot Angered, Backa mot Bergsjön och så. Så började Backa växa upp i den här kriminaliteten, alla ungdomar började bli beroende. Så alla gjorde vad som helst för att kunna vara med i det här gänget.

Vad Halim ger uttryck för är ganska typiskt. Bostadsområdet spelar en central roll när det handlar om att skapa en identitet som individ och grupp. Men det visar sig också att den egna närmiljön kopplas samman med tämligen avlägsna platser. Kontaktlänken kan vara en medierad form av ungdomskultur i vilken värderingar och stilar snabbt sprids och får fäste på olika platser runt om i världen. Medierna tar här rollen både som aktiv medskapare av en kultur och som förmedlare. Deras medverkan handlar om att poängtera, peka ut vissa delar framför andra och dramatisera olika händelser (Pollack, 2001). Det Backamaffiagång som Halim talar om kan således inte bara ses som en avgränsad lokal skapelse, utan måste också ses i ett sammanhang där medierna erbjuder globaliserade subkulturer att hämta ned och översätta till högst lokala grupper och sammanhang. Medierna har här dock inget entydigt budskap som betyder samma sak i alla grupper, utan i översättningen av dem skapas en förståelse för att passa in i ett lokalt sammanhang och fyller där bland annat en funktion för identitetsbildningen (Hebdige, 1988; Sernhede, 2007).

Mirco: Det är mycket förebilder alltså, det är själva känslan. Jag kommer ihåg när jag kollade på Scarface-filmen, har du sett den?

Intervjuare: Mm.

Mirco: Scarface, där lös jag. Jag tänkte fan du vet, om han har kunnat göra det så ska jag fan göra det också. Så jag blev mycket så, att du vet när någon var uppkäftig – jag slog till han direkt. Jag kände fan du vet, jag måste ha lika hög status som han du vet. Det var dit man skulle och det var där man ville vara. För han började från noll och gick till hundra. Och du vet, man

förstod inte. Jag förstod inte budskapet med filmen, att fan han dog till slut du vet. Man kollade bara på de materiella grejerna han hade när han levde då, och man förstod inte missbruket och att det gick, hur dåligt för honom som helst. Så det blev där man satte ribban och, det var den förebilden jag hade. Tupac var också en jävligt stor förebild. Tänkte fan, du vet han säger så mycket coola saker och skiter i allt annat och. Det var så mycket, och drogerna påverkade hjärnan jävligt mycket också. Man kände sig som kungen på berget.

Intervjuare: Men Tupac blev också mördad va?

Mirco: Ja precis, men det såg man ju inte. Man såg bara den tiden när han typ, när han gick in på en rättegång du vet, han var så cool, svingade med armarna och gick hur han ville. Det var det man kände då. Det var jävligt mycket känslor som forsade igenom den tiden.

För att ett visst ungdomskulturellt material ska vara riktigt intressant måste det på något sätt hjälpa till med att uttrycka något väsentligt som ungdomarna vill förmedla själva, och erbjuda något för dem att känna igen sig i. Hagedorn (2008) menar att hiphop-kulturen och särskilt gangster-rapen erbjuder en sådan möjlighet för grupper som befinner sig i en marginaliserad position i de stora städerna runt om i världen. Tupac som omtalas i citaten var en av förgrundsgestalterna inom hiphop-kulturen när han mördades 1996. I hans texter skildras ghetto-livets brualitet och kamp för överlevnad, ofta parat med krav på rättvisa och samhällsförändring. Även om förhållanden mellan olika platser och livssituationer kan skilja sig åt, skapar upplevelsen av underordning, brist på samhörighet till det övriga samhället, och ekonomiskt svåra förhållanden en känslgemenskap som ges uttryck i hiphop-kulturen, menar Hagedorn. Kraften får den genom att den ger röst åt och förstärker och styr in upplevelser av verkliga upplevelser och förhållanden. De egna upplevelserna kopplas samman med kulturella uttryck till ett slags tolkningsmönster genom vilket roller och identiteter utmejslas.

Med utgångspunkt i hur olika städerna Los Angeles, Chicago och New York agerade i förhållande till gängproblematiken på 1960-talet, argumenterar Hagedorn för att enbart repressiva åtgärder och att förklara ”krig mot gängen”, snarare förstärker problemet än minskar det. Sådana ”war on gangs” startades nämligen både i Los Angeles och i Chicago, som idag har stora problem med gäng, vilket New York är förskonat från. En del av förklaringen finner Hagedorn i vad New York *inte* gjorde – alltså man försökte inte osynliggöra och slå sönder självorganiserade strukturer i utsatta områden. Om man ensidigt försöker slå sönder sådana, kommer man nämligen även att slå sönder den potentiella kraft och det ansvarstagande som också kan växa

fram, och det som även går att finna uttryck för i hip-hop-kulturen. Man kommer att polarisera grupper mot varandra och samtidigt utmana något av det mest fundamentala i det senmoderna samhälle vi lever i – nämligen upplevelsen av en identitet som kan åtnjuta någon form av respekt och som skänker mening till livet.

Manuel Castells (2000) menar att idag har kampen om och mellan identiteter tagit över mycket av det som tidigare kunde förstås som kamp mellan olika samhällsklasser. I utanförskapet kan motståndsidentiteter växa fram som skapar mening och livsriktning som också gynnar ett solidariskt ansvarstagande. Detta kallar Castells för projektidentiteter, vilka innebär att enskilda och grupper försöker bidra till att bygga upp nya gynnande strukturer. Och även om ojämlikhet och kamp mellan olika klasser fortfarande spelar en roll, utgår idag de centrala konflikterna istället från religion, ras och etnicitet – alltså från identitet, menar Hagedorn (2008, s 89).

En ungdomskulturell tillhörighet ger både material till identiteten och upphov till ett tolkningsmönster. Detta mönster möjliggör för en viss form av läsning av hur information och fiction ska översättas för att passa in på och förstärka den egna identiteten. Denna sorts läsning kan vara en förklaring till varför exempelvis drognegativ information kan få motsatt effekt. Avskräckande interventionsprogram där unga besöker fängelser för att se hur hemskt det är att sitta inne verkar exempelvis leda till att unga i riskzon snarare ökar än minskar riskbeteenden (Bremberg, 2002; Ferrer-Wreder, m. fl. , 2006). På liknande sätt har filmen Stockholmsnatt från 1987 som innehöll många våldsinslag och där Paolo Roberto spelade en ung slagskämpe, kritiserats för att ha spelat med och medverkat till ett råare klimat i utemiljöerna och att en tydligare gräns skapats mellan svenska ungdomar och invandrarungdom.

I citatet ovan sägs att TV-serien ”Kniven i hjärtat” spelade en liknande roll för ungdomarna i Backa. Serien handlade om en grupp unga killar från Bergsjön som lever i en värld fylld av småbrott, våld och lojalitetsband till varandra i form av brödraskap. I presentationen av videoutgåvan sägs att:

Tillsammans är de överlevare på förortens villkor – att vara snabb, hålla ryggen fri och att aldrig svika en bror.

Flera av dem vi mött menade att Kniven i hjärtat på ett sätt skildrade hur livet kunde vara för vissa grupper av ungdomar, men också att den förstärkte tendenser och gav ett uttryck för ett känsla som de inte hade formulerat själva. *Den var med andra ord något som samtidigt medverkade i att producera ungdomars livsvillkor och upplevelser och skildrade dem.* För vissa grupper av ungdomar kom tv-serien i precis i rätt tid efter vad de då sökte efter. De hade börjat orientera sig mot ungdomskulturella stilar inom hiphop-kulturen och fick nu ett mycket näraliggande objekt att identifiera sig med. Kniven i

hjärtat verkar ha talat till dem och deras upplevelser på ett sätt som de kunde ta till sig, och kan ha förstärkt en viss form av utlevelse. Mannen i blå-låten som det talas om handlar om de ungas relation till polisen. Och kanske i förlängningen om deras relation till samhället (gestaltat genom ordningsmakten). Denna relation spelade sedan en viktig roll för de unga när de önskade mäta sin styrka och ”smartness”. Polisen, i både sångtexten som i flera av de ungas berättelser, framstår som långsam och lättlurad i förhållande till de (street) smarta och kvicka ungdomarna. Här är alltså maktförhållandena de omvända i förhållande till samhället i övrigt. Kontrollen ligger hos de unga och vuxenvärlden kan bara snopet se på hur de gång på gång blir gäckade och förvånat inse hur patetiska försöken att fånga dem är. Att jagas av polisen är kanske den tydligaste iscensättningen av vem det är som har kontroll. Jagandet blir en närmast symbolisk händelse som i lek och gyckelspelets former gestaltar ett hopp om en alternativ värld de önskar visa upp – en värld med omvända maktrelationer. Och om polisen kommer alltför nära glider han undan och är snart långt borta – ”för han är millimeter och jag är kilometer”, som en strof i refrängen lyder. Ungdomarna i låten bär också på en vrede som är hetare än solen, för de kommer aldrig att bli förstådda och kanske aldrig släppas in.

Man kan som vuxen och etablerad i samhället ha svårt att riktigt ta till sig vad texter som denna kan säga till unga. Men det är inte omöjligt. Gör ett försök att läsa dessa utdrag från ”Mannen i blå” på ett sätt som gör att de verkligen säger dig någonting. Om det är svårt, föreställ dig att du kommit i ett sammanhang där du känner att din omgivning inte alls ser dig som den du är, och som aldrig heller kommer att bry sig om vem du är eller vad du kan bidra med. För vem ”blatten” är, varierar helt efter sammanhanget – och i vissa sammanhang ser väl också du ut som de flesta andra gör?

Vem är jag? Ingen alls

Jag finns ingenstans

Jag rör mig snabbt nog, ja vind blir mitt namn

Du hör, vind är hans namn

Och jag heter Jihad

Jag svär, man, så är det

Hetare än solen, men värmer med vrede

För mannen i blå kommer aldrig förstå

Han är gammal och slö, vi är för snabba att nå

Jag sa: Mannen i blå kommer aldrig förstå

För han är gammal och slö, vi är för snabba att nå

Vi sa: Mannen i blå kommer aldrig förstå

För han är gammal och slö, vi är för snabba att nå

*Herr konstapel, vill du veta vad jag heter?
Mitt namn är kilometer, och du är millimeter
Jag leker med dig, försök att stoppa mig
Jag slipper springa, för mina ord knockar dig
Så du kan böla över att du aldrig kommer fånga
Blattarna i detta långa land är för många
Så kolla noga, kom ihåg mig till nästa gång
Eller ser jag likadan ut som dom flesta då?*

Sammanfattande kommentar

Vi har i detta kapitel fått möta ungdomar som orienterat sig till sammanhang och en identitet där brottslighet varit en del. Tillsammans med kamraterna tog de till sig värderingar som byggde på en uppdelning mellan dem själva och andra. De andra kunde stå för andra ungdomsgrupper som de kunde träffas för att göra upp fysiskt med. Men de utgjordes också av samhällets olika representanter, där polisen var en särskilt viktig part.

I kamratgruppen var det viktigt att bygga upp sitt namn för att erkännas status. Gränsöverskridande handlingar kunde vara viktiga för att de visade ens mod och styrka. Brottet skapade också berättelser som delades i kamratgruppen och svetsade dem samman. Med hjälp av medierna kunde de gestalta en världsbild där de själva hade kontroll, och de andra i samma mån var lättlurade, långsamma och svaga. En möjlig tolkning är att denna position syftar till att kompensera sådana känslor av underläge och tillkortakommanden, som diskuterades i det tidigare kapitlet.

Stor vikt har i texten lagts vid att lyfta fram, tolka och förstå vad de ungdomar vi intervjuat sagt. På så sätt har vi avsett att komma ungdomarna och deras livsvärldar nära. Ens samhällsposition och de förståelseramar som påverkar hur man handlar i och förstår sin omvärld byggs emellertid inte enbart upp i de nära sammanhangen och direktrelationerna mellan människor. Till stor del ges sådana ramar av hur samhället är uppbyggt, vilket har att göra med hur relationerna ser ut mellan olika grupper bland annat när det handlar om ekonomiska olikheter, tillgång till inflytelserika kontakter och vilka som ges utrymme i medierna och andra strukturella omständigheter. Ett dilemma, inte minst vid intervjuundersökningar, är att förstå hur sådana ramar påverkar eftersom det är svårt att identifiera dessa ramar själv då man tar dem för självklarheter som man inrättar sig efter. Människor tenderar att se sig mer som herre över sina omständigheter än hon i själva verket är. Även om vi i denna rapport lägger stor vikt vid att lyfta fram de nära livsomständigheterna, vill vi betona att dessa hänger samman med strukturella villkor.

Att växa upp i ett ekonomiskt missgynnat område, påverkar på olika plan hur strategier utvecklas för hur unga formar sina liv likaväl som välbärgade områden påverkar de unga som växer upp där – och framförallt påverkar hur relationen mellan områdena ser ut i förhållande till vad som betraktas som värdefullt och eftertraktat. Kopplingen mellan samhällsstrukturella förutsättningar och handlings- och värderingsmönster är emellertid inte spikrak eller tvingande, utan sådant som ekonomiska ojämlikheter länkas och översätts genom kulturella och sociala sammanhang. Genom dessa länkande översättningsfilter skapas också större handlingsmöjligheter, än att exempelvis säga att ett barn som föds i en överklassmiljö nödvändigtvis måste ta till sig vissa värderingar och agera på ett visst sätt, på samma sätt som barn som växer upp i en arbetarklassmiljö formas på andra specifika sätt. Men det finns ändå en preferens som underlättar vissa värderingar och handlingar och verklighetsuppfattningar. Det är denna översättningsakt som denna studie delvis försöker fånga, och då i första hand med utgångspunkt från hur de unga skapar sin verklighet.

Hittills har texten i första hand lyft fram faktorer som medverkar till att ungdomar kommer in på en riskfylld utvecklingsväg, och lyft upp sådant som verkar i utstötande riktning. Sådana faktorer kan skapa en beredskap som fungerar som en ökad benägenhet hos vissa ungdomar att attraheras av brottslighet. Vi ska nu gå in på vilken dragningskraft som brottsligheten i sig kan utöva, först genom att se till vilka vinster som kan ligga i att begå brott för att därefter fokusera på kontaktetablering och eventuell rekrytering till mer organiserade grupperingar. Det handlar alltså om att se till hur den beredskap som stammar från uteslutningsmekanismer kan mötas upp av inlussningsstrategier.

8. Brottets vinster

Det är snabba pengar, det är ett intensivt liv. Jag kan bara tala från min erfarenhet när jag träffade min sons pappa. Det händer mycket saker, oerhört mycket. Det kommer snabba pengar, det är fina bilar, det är mycket smycken. Samtidigt finns det en baksida också, det är ju husrannsakan var och varannan dag. Det är in för provtagningar. Det är så. Någonstans så bryr man sig inte om det, tills den dagen då man väntar barn. (Elisabeth)

I detta kapitel kommer vi att lyfta olika vinster i den brottsliga handlingen, i ett senare kapitel kommer upplevda problem med brottsligheten. Här redovisar vi med andra ord det som i själva brottsligheten kan locka in, senare vad som lockar ut. När det gäller dragningskrafter som leder till brottslighet är det viktigt att också undersöka vilka vinster som kan finnas i den brottsliga handlingen i sig, då den kan ha en självständig styrka. Med kickar och andra belöningar som kan fås genom brottsligheten, finns det naturligtvis stor risk för att brottsligheten fortsätter. Att avsnittet, liksom många andra delar i rapporten, bygger på de intervjuades egna berättelser och erfarenheter har fördelar ifråga om närhet. Men det har självklart också begränsningar. Man kan inte förvänta sig att ungdomarna själva har en fullständig bild av vad de har påverkats av lika lite som någon har en sådan absolut bild av sitt liv och handlingar. Man kan också tänka sig att drivkrafter ändrar styrka efterhand. Där det som i förstone var en viktig drivkraft, exempelvis familjeförhållanden, tonar ned i styrka i förhållande till andra, så som kamratgruppens sammanhållning eller den särskilda dragningskraft som ett missbruk kan vara förknippat med. När väl en kriminell livsstil etablerats kan legitimerande tankemönster fungera som en självständig kraft och utgöra ett försvar mot påverkan utifrån (Bergström, 2000; Nakken, 1996; Rosengren & Virenius, 2005).

Spänningen, pengarna och respekten

Mirco: Vi hade ju ett kontor i området, där vi försökte göra inbrott. Det var ganska roligt. Så, det kontoret var en grej där vi bara för skojs skull hoppade in. De hade fan ingenting du vet, men det var bara en grej. Så vi hoppade in typ, förstörde hela stället och gick ut. Så kom vakten som gick in, låste och fixade i ordning allting. Sedan gick han ut. Då visste vi att: ”Fan han har stängt av larmet”, du vet. Så vi gick efter det in direkt igen, saboterade hela skiten och så kom vi ut. Så det blev en sådan grej att vi mest skämtade. Kameran de hade satt upp, var en sådan gammaldags så man kunde bara flytta upp den. Så var det. Det var sådana grejer vi gjorde för att fördriva tiden mest. Vi hade ingenting att göra och det var det som fick adrenalinet att pumpa som fan.

Intervjuare: Var det spänningen eller var det liksom?

Mirco: Ja, både spänningen och alltså att man gjorde det tillsammans hela grejen. Vi gick aldrig ut och bowlade till exempel. Hade vi, hade jag sagt till min kompis, fan kom vi går och bowlar han hade fan skrattat åt mig. ”Bowla, va fan bowla?” Du vet, det är typ en mesgrej.

Mirco berättar om det liv som han och kompisarna levde. Under tiden för intervjun hade han bytt livsställning och talade mycket om vikten av att tänka på konsekvenser av brottsliga handlingar. Konsekvenser i form av skadestånd som hänger med en under lång tid, men också om konsekvenser för brottsoffer. Men då, tillsammans med kamraterna, var det annorlunda. När de var i yngre tonåren började de undersöka vad som hände när de överträdde samhällets gränser. Här framställs en brottslighet som har stora drag av pojkstreck, även om de var förenade med höga återställningskostnader för vad som förstörts. Vinsten i brottet tycks ha legat mycket i att visa sig kunna överlista vuxensamhället, eller i alla fall säkerhetsföretaget, när de gick in i lokalen igen efter att de hade förstört den vid det första tillfället. Mirco anger att bakgrunden var ganska enkel – de ville helt enkelt ha något att göra. Orsaken till att det just blev ett inbrott som användes som ett sätt att bryta sysslolösheten på står att finna i gruppens värderingsmönster och kultur. Att bowla skulle vara uteslutet, det är sådant som mesar gör. Istället gjorde de saker där de kunde visa upp sitt mod och list. Brottet gav i och för sig också konkreta belöningar, men det inte renderade några större penningssummor. Den stora vinsten utgjordes istället av den kick de fick när adrenalinet började strömma i kroppen.

Just denna *spänning* är det flera som talar om. Här kan inbrott på skolor,

företag eller lager ge en spänning som är svår att matcha. En sorts känslomässig upphetsning och förtätning av gemenskap som kan upplevas när en sammansvetsad grupp arbetar, exempelvis med att snabbt och effektivt söka av lokaler på jakt efter kassaskåp och andra värdeföremål. En förtätning som för en del bara blir ännu mer intensiv när larmet går och tiden börjar räknas ned tills dess att bevakningsföretaget kommer, och då de själva ska vara långt borta. Eller i de fall som polisen kommer, och kanske även sätter igång att jaga dem. För en del utgjorde detta en av de viktigaste belöningarna med brottet. Som vi var inne på förut, att bli jagad av polisen och då få visa hur mycket smartare och kvickare man själv är, kan vara en hett eftertraktad belöning. Man kan visa fram inför sig själv och kamraterna att man har läget under kontroll.

Självklart kan också *pengar* vara en vinst från brottslighet. Om inte annat skapar detta ju möjlighet att köpa saker man annars inte skulle ha råd till. Någon menade att spänningsmomentet var viktigast i början när han tillsammans med kamrater började begå inbrott, men efterhand blev pengarna allt viktigare. Spänningen avtog i takt med att man blev mer van vid att begå brott. Att ha pengar till konsumtion menade dock flertalet inte var det viktigaste värdet, utan istället pengars kapacitet att fungera som statusmarkör. Med pengar på fickan hade du råd att vara generös och kunna bjuda dina vänner och särskilt flickvännen flott på krogen, eller köpa exklusiva attribut i form av guldkedjor och jackor. Så länge du har pengar har du chansen att vara i centrum. Det verkar också som att pengar har olika värde beroende på hur man kommer över dem, ett slags olika valuta för legala och illegala pengar. De som man kom över på illegal väg var i mycket högre grad till för att spenderas än dem man kom över på hederliga vägar – som talesättet säger; lätt fångat lätt förgånget. Denna flyktighet som pengar från illegal verksamhet fick, gav i och för sig en möjlighet att ta en genväg till högre status, men den tenderade bara att vara så länge som kapitalet räckte. Som konsekvens förutsatte den statusposition som erövrats med hjälp av tillgång till pengar en ständig tillgång, och då de illegala pengarna försvinner snabbt uppstår ett behov att skaffa mer ganska snart. Kuosmanen (2001) visar att ett liknande förhållningssätt till pengar har funnits hos män bland vissa resande grupper, vilket har att göra med deras samhällliga position. Om det inte finns möjlighet att spara kapital i form av fasta egendomar, kan identitet och status byggas upp genom att man förfogar över tillgängligt kapital och kan då vara frikostig.

Den kriminella världen är ingen separat värld med helt andra villkor och värden än den ”vanliga”, enligt vårt sätt att se. Det är mer att innehållet och metoderna för att upprätthålla dess värden skiljer sig åt. Många vittnar om hur värderingar när de hämtas in till det subkulturella sammanhanget, närmast

förvrids och görs övertydliga. Då blir symboler som vittnar om framgång viktiga. Guldkedjor, dyra jackor och fina bilar blir viktiga som attribut för den egna självpresentationen. I grunden kan det handla om en önskan om att vara en person som räknas och som har ett (högt) värde. Pengarna är alltså viktiga. De kan visserligen omvandlas till konsumtion, men framförallt signalerar de framgång, och på så sätt hjälper de till att fördela status mellan olika individer och grupper. Hur det specifika sättet att erövra status hänger samman med den grupp och det sociala sammanhang personen i första hand relaterar till, men värderingarna härstammar ändå från storsamhället.

Intervjuare: Vad gjorde du med pengarna som du fick [från drogförsäljningen]?

Mehmet: Kunde gå till lite allt möjligt faktiskt. Ena dagen hade jag ny jacka. Dagen efter kanske jag köpte nått till en kompis och dagen efter det köpte jag en ny mobil. Men dom pengarna betydde ju ingenting. Det gjorde ju inte saken du köpte för pengarna heller. Så det var ju mycket att du bytte ut grejerna hela tiden. Till exempel, jag kommer ihåg att jag och en kompis, köpte var sin Canada Goose-jacka som är till för expeditioner och sånt egentligen. De hade värmeplattor inbyggda. Kostade 21 000 styck. Då var man ju jävligt tuff tyckte man och så där.

Intervjuare: Ja, och varm.

Mehmet: Ja riktigt varm också faktiskt, i en vecka. Sen så var den jävligt smutsig och då kanske man la undan den eller så kanske den gick sönder. Då gav du bort den till en kompis kanske.

Brottslighet är förknippat med hemlighetsmakeri, eftersom ett avslöjande kan innebära att polisen kan reda ut brottet och gärningsmannen bli straffad. Av naturliga skäl vill alltså gärningsmannen hålla brotten hemliga. Respekt är det kanske viktigaste symboliska kapitalet som avgör personers och grupper värde och ryktesspridning är ett sätt att öka sitt värde. Problemet är att en stor del av den status som är en väsentlig del i värdet och vinsten med att begå brott, inte skulle gå att inkassera om brottet förblir helt dolt. Paradoxalt nog måste därför kunskapen om ett brott spridas, eller i alla fall indikeras, i de väsentliga grupperna. Brottslighetens statushöjande kraft villkoras av hur effektiv ryktesspridningen är. För att komma i åtnjutande av höjd status och respekt måste brottet och gärningsmannen på något sätt offentliggöras. Om ingen fick reda på hur modig, listig och stark man var när man exempelvis lurade polisen på avvägar efter ett inbrott, skulle denna aktivitet vara tämligen värdelöst i statushöjande syfte. I den invigda kretsen, bland dem som begick brottet tillsammans, kan naturligtvis kunskapen om brottet användas till att stärka gruppens inre sammanhållning mot omvärlden. Men då grupprojek-

tet, också handlar om att söka acceptans för sitt identitetsprojekt i bredare sammanhang, finns det också påtagliga risker. För ju fler som känner till vem som gjort vad, desto större risk är det att informationen kommer vidare till obehöriga. Det ökar alltså risken för att information kommer till polisens kännedom.

Åter till vår diskussion om respekt som symboliskt kapital. För en del av de grupper som har det lokala bostadsområdet och dess offentlighet som scen, blir det naturligt att när väl en grupps status vuxit sig stark i det lokala sammanhanget, vill de visa upp sig i ett vidare sammanhang. Man bör här hålla isär olika grupperingar. Vissa verkar inte alls söka respekt genom att visa upp sig på gatan, utan är måna om att hålla en låg profil (kanske i syfte att skydda sina affärer). För vissa kan utelivet i den offentlighet som finns på krogar i centrala staden vara naturliga plattformar för att visa upp sig i ett vidare sammanhang. Det kan handla om att visa att man har råd att beställa in helflaskor med sprit till bordet, och visa upp gängrelaterade attribut. Ett erkännande i denna offentlighet bygger mycket på respekt genom rädsla där medlet är yttre styrka, aggressivt utseende och olika utsmyckningar. Det kan ligga stora investeringar i att skapa en sådan image. Det är skillnad mellan att ha pengar och ha råd, säger Alex och ställer retoriskt frågan vilken Volvoarbetare som skulle lägga 50 000 kronor på ett halsband. Det är frågan om vad som bör prioriteras för att fungera i det liv man lever. Han berättade också om mer eller mindre allvarliga incidenter han upplevt när han varit ute i Göteborgs krogvärld, där han upplevde att gängkriminella tog sig stora friheter. Staden, menade han, har blivit till en scen för vissa grupper att visa upp sig på.

Alex: Det känns som att utelivet i Göteborg är liksom ett slags, det är som en catwalk för kriminella, tycker jag. Om jag ska säga vad jag personligen tycker.

Intervjuare: Jo, det är det som är tanken då.

Alex: Alltså personligen så tycker jag att det verkligen är som en catwalk för de kriminella, liksom att visa upp vad vi har åstadkommit under veckan. Så mycket knark vi har sålt och vi har slagit de här och tagit över de här och de här reviren. Och nu är vi här och nu spenderar vi mycket, mycket mer än alla andra. Vi sitter på det finaste bordet och vi behandlar alla andra folk hur vi vill. Vi går före i kön, vi ska gå på toa först och bla, bla, bla, sådär. Väldigt nonchalanta, de har en speciell jargong som, väldigt dominant, man märker ju direkt att någon är kriminell.

Intervjuare: Hur känner du igen gängen då?

Alex: Tröjor mest, om man säger så, alltså supportertröjor, eller

vad det kallas. Supporter-T-shirtar, är ju mer de Bandidos-relaterade och Hell's Angels. Det är de som har tröjor mest. Sedan är det de andra. Tigrarna har ju inga tröjor, de är en viss målgrupp. Alltså Tigrarna är så kallade muslimer. Jag anser inte att man är religiös om man är kriminell, men de kallar sig själva muslimer. De klär sig på ett visst sätt, har sportiga skor, jeans och liksom någon tröja. Det ska vara en vit, svart tröja så att guldets syns jättemycket liksom. Det är alltid svart, och de är på ett speciellt sätt. De rakar sig inte och de är väldigt, de ska se väldigt vulgära ut. De ska se väldigt aggressiva ut. Liksom uttrycka att även om de inte pratar, så ska folk känna en slags rädsla utav dem. Det är liksom så de uttrycker sig.

De vinster som återkommande relaterades av de intervjuade var alltså spänningen, pengarna och respekten. Dessa är nu inga absoluta eller åtskilda storheter, utan relateras dels till ungdomarnas tidigare upplevelser och dels till andra grupperns värderingar. Den adrenalinkick som exempelvis gavs vid första och andra inbrottet tenderade att bli mindre när den unge fick en större vana av inbrott. En del sökte sig då till mer avancerade brott för att få liknande kickar, andra började uppskatta andra vinster högre (exempelvis pengar). Status är ett värde som står i relation till andra personers och grupperns värde. En grupp tilldelas status i förhållande till jämförbara grupper. Det är alltså ett värde som kommer från en värdering som görs av andra i förhållande till vad en grupp håller för eftersträvansvärt. Denna värdering görs av andra i förhållande till den attityd en person eller grupp visar och de handlingar denne begår, vilket har att göra med respekt. Som vi ser det blir respekt alltså en form av valuta genom vilken statusen förhandlas, och blir en form av mer trögörsligt kapital som byggs upp genom tidigare förhandlingar. Status följer alltså inte direkt från den person man visar sig som, utan är ett ackumulerat kapital. Genom att respekten har att göra med de tolkningar och tilldelningar av värde som andra gör av olika handlingar och attityder, handlar det om att vårda sitt anseende och göra sig till vän med ryktesspridningen och allra helst att kontrollera den.

Vissa handlingar kan samtidigt vara mer effektiva när det handlar om att köpslå om respekt. Någon förklarade att utpressning kan vara en "perfekt" respektingivande handling, vilken kan ha implikationer på statusen. Visst får du pengar, men framförallt visar det att den andre personen inte vågar stå emot dig – han är alltså svagare än vad du är. I ett sådant läge tar du automatiskt över den andres status, varvid den andres sänks i samma mån. På liknande sätt resonerade en del av dem vi intervjuade om rån. Vissa tog i och för sig absolut avstånd från rån i och med att de var riskfyllda handlingar.

Man kan lätt bli identifierad, straffen är höga och vinsten i form av pengar är i allmänhet låg. Då var exempelvis inbrott mycket mer lönsamt och innebar väsentligt lägre risker. Samtidigt finns det andra vinster med ett rån. Det kan handla om att få revansch för upplevda oförrätter, eller att demonstrera sin styrka. Få saker är nämligen mer effektiva att visa sin överlägsenhet på, än att tvinga den andre till en så total underkastelse att den andre inte ens vågar protestera. Rånet kan i denna bemärkelse i första hand betraktas som en kompenserande symbolhandling, och inte en aggressiv handling som är riktad mot ett specifikt offer.

Hakim: Rån har mer, rån har både med hat och pengar att göra

Intervjuare: Jaha, vilket är vilket? Hur ser hatet ut?

Hakim: Vad jag anser om rån det är liksom, då är man på något sätt arg på allmänheten, då är man arg på folket. Då går man liksom och rånar människan, tar pengarna för att man behöver pengarna och samtidigt vet man att det blir ett hot för den personen, mot den människan.

Intervjuare: Men det är inte just den personen?

Hakim: Nä, det är inte just den personen. Det kan va någon annan person, men man släpper ut det på den närmaste. Man släpper ut det på den närmaste första människan som dyker upp.

Michel, som själv hade erfarenhet av rån, menar på liknande sätt att det handlar om att bygga upp det egna jaget, även om han inte talar om att släppa ut sin aggression. Istället menar han att det är en handling där de tre aspekterna vi talat om här vävs samman: du vinner status genom att i handling visa din (respektingivande) styrka, du erfar ett spänningsmoment och du kommer i besittning av värdeföremål. Lien (2005b) menar att det mest effektiva rånet är när inget öppet våld behöver användas, utan där själva hotet om våld skrämmer offret till att spela med. Denna effekt är lätt att nå om du skulle råna äldre personer eller barn. Samtidigt är sådana rån problematiska i och med att de tvärtemot intentionen, inte ger en möjlighet att visa upp styrka. Istället framstår rånaren som feg som ger sig på offer som har svårt att skydda sig själva. Det är bara "rätt" utvalda offer som ger den symboliska effekt man önskar. Här spelar också berättelsen om rånet en roll. Genom att dramatisera och överdriva den andres styrka, blir den egna personen och kraften mer imponerande. Det kan alltså finnas en moralisk ordning även när det handlar om sådana övergrepp som ett rån utgör.

Intervjuare: Kan man förstå ungdomsrån? När andra ungdomar i grupp rånar andra ungdomar? Hur kan man förstå något sådant?

Michel: Där har jag väldigt mycket erfarenhet, för att jag själv varit

väldigt aktiv när jag varit mindre och rånat personer. Jag kan säga till dig att det var väldigt spännande för mig. Jag ville möta någon med kraft, jag gillade inte bara att ge mig på någon så. Jag har rånat folk genom att säga: ”ge mig din mobil” och så vidare. ”Jag vill inte skada dig”. Då var det lätt att få saker. När man gick fram till killgäng på fem, sex personer då blir det tjafs och bråk direkt. Då mäter man sin styrka.

Intervjuare: Du sa att det var ett spänningsmoment inblandat, som också handlar om att mäta sina krafter. Så vad gör man med sina krafter?

Michel: Hur hårt, det låter dumt, men det handlar om hur mycket kan jag skada en person vid ett slagsmål. För om jag går på en kille som gör motstånd och slår den personen, då blir jag större på utsidan än vad folk tror om mig.

Intervjuare: Vilka folk är det som tror om dig, är det jämnåriga?

Michel: Folk i området. Som säger att de hörde att jag slog en kille igår och då säger de: ”Fan va cool du är” och så.

Intervjuare: Låt oss säga de här killarna i Nordstan om de hade rånat den här lilla killen eller svaga. Hade de kunnat tala om det för de som bor i området?

Michel: Ja, det hade de kunnat göra. De hade bara sagt kolla vilken fet mobil jag klippte, till exempel.

Intervjuare: Men de har inte sagt att vi rånade en som var liten.

Michel: Nej, nej själva huvudpersonen har inte ens med grejen att göra. Har jag och min kompis rånat en kille som är 1.30 cm och helt gulhårig, då gör vi om honom till Arnold Schwarzenegger: ”Han var två meter och hade stora muskler”.

Sammanfattande kommentar

För att förstå krafter som driver unga personer till brottslighet måste vi också ta hänsyn till de vinster som kan finnas i brottet i sig. I avsnittet identifierades tre sådana: spänning, pengar och status. Dessa tre är ofta sammanflätade, såtillvida att ett brott kan ge såväl en adrenalinkick i stunden som en känsla av respekt, ge materiell vinst samt i förlängningen höjd status i de väsentliga grupperna. Behållningens värde kan också ändra sig över tid och från person till person. En nybörjare kan uppleva stor spänning genom enklare brott, men om dessa blir en vana kan själva spänningsmomentet och adrenalinkicken tona ned, till förmån för de materiella förmånerna. De brott som kan göras mer vanemässigt behöver heller inte leda till den statushöjning som mer avancerade brott kan ge. Därför kan det hos vissa finnas en tendens att brottslighetens karaktär blir mer avancerad, särskilt för dem som är i färd med att ”bygga

upp sitt namn”. Att lyckas med en statushöjning handlar också om att välja sina handlingar. Att misslyckas med ett rån eller bli förlorare i slagsmål kan ge omvänd effekt. Att man istället för att komma i en högre position får se sin status sjunka. Detta kan rimligen också leda till förnyade ansträngningar för att återfå en förlorad position. Den respekt man åtnjuter kan också fungera som ett skydd genom att färre personer eller grupper försöker utmana en person som har rykte om sig att vara stark och inte ge vika.

Att vilja uppleva spänning, vilja ha erkännande och status samt att ha pengar att spendera är nu inget unikt för unga som börjat begå brott, oavsett om de bor i förort eller inte. Olika individer har visserligen olika benägenhet att exempelvis söka kickar och spänning i tillvaron, men lockelsen i att uppleva sådant gäller för många unga, inte minst när de experimenterar med vuxenvärldens och samhällets normer och gränser. Vissa unga som vi mött talar dock om att de upplevde och fick utlopp för sådana känslor som de inte riktigt var medvetna om innan de begick brotten. Dessa fick sedan en självständig dragningskraft, vilka medverkade till fortsatt brottslighet. Ett förhållande som dock särskiljer grupper som befinner sig i ekonomiskt svåra situationer, är att de faktiska möjligheterna att uppleva en status som värderas högt i samhället är mindre. De som därtill erfar tillkortakommanden i andra sammanhang kan uppleva en än snävare möjlighetshorisont (Trondman, 2003, 2008). Att begå brott kan alltså också ses som ett sätt att uppnå sådant som eftersträvas i samhället med hjälp av de möjligheter som står till buds (Cohen, 1956).

I nästa kapitel tar vi upp vad det kan innebära att leva i närheten av mer etablerade gängkonstellationer och därpå följande kapitel handlar om vad som kan locka bort från brottsligheten.

9. I gängets närhet

Man ska vara kapabel till att köra, slåss och tänka. Det är dom tre gyllene reglerna för att kunna vara med i ett sånt gäng. (Cristian)

Cristian hade utvecklat en stark ambition att bryta med det liv han tidigare levde. Det tidigare livet hade inneburit en hel del brott, upprepade institutionsplaceringar och enligt egen utsago, ett liv i toppen för ett av de brottsliga nätverken i Västsverige. Han uttalar sig om vad som bedöms när man ska visa sig värdig att komma med i ett brottsligt nätverk. Själv hade han blivit rekryterad genom en släkting som visste att han inte backade när det gällde, utan kunde ”bidra”. Cristian blev nämligen inte rädd, utan tvärtom mer fokuserad när det gällde. Han var i och för liten till växten, men han visste hur kroppen skulle användas effektivt. För, förklarar han, det sitter inte i storleken på musklerna eller i kroppen, utan i hur du använder huvudet. För Cristian, liksom för så många andra av de ungdomar vi träffat i studien, kom inte gängtillhörigheten som en slump, utan det fanns en beredskap hos honom som medförde att denna uppfattades som attraktiv och möjlig. För att förstå hur det kom sig att Cristian kom med i en brottslig gruppering, kan man söka sig längre tillbaka i tiden än till själva rekryteringen. Man finner då en kille som redan tidigt kom i kontakt med brott och missbruk. Föräldrarna använde droger vilket var särskilt stigmatiserande på en liten ort. Utvecklingen fortsatte med placeringar på den ena institutionen efter den andra. Den senaste talar han varmt om. Den var avgörande för att han skulle påbörja de stora förändringar av sin livsinställning han nu satte sig för. Resultatet av de tidigare placeringarna var dock mer problematiska då de också resulterade i en mängd nya kontakter med personer han kunde använda för att bygga upp sitt drogförsäljningsnät, sade han.

Men oavsett dessa förberedande erfarenheter är det en intressant fråga om hur unga kommer i kontakt med och sedermera blir en del av mer orga-

niserade grupperingar, eller åtminstone när brottslighet blir till en integrerad del av gruppens självförståelse.

Kontaktetableringen

När man talar om inslussningsprocesser som en ”rekrytering” framstår den mottagande gruppen som den aktiva parten i sammanhanget. Att rekrytera är en aktiv handling där man kan tänka sig att adepten först ska identifieras, sedan testas och eventuellt därefter antas och slussas in i organisationen. Ungefär som en talangscout opererar. Om adepten istället är den aktive, framstår processen som omvänd. Då blir antagningen mer en form av ansökningsförfarande där den enskilde aktivt tar kontakt med en viss organisation för att höra om det finns möjlighet att ingå i verksamheten. Som att anmäla sitt intresse för ett arbete i framtiden. En tredje variant är att se det som en ömsesidig sökandeprocess, i vilken såväl organisationen som den enskilde har ett intresse av kontakt. En del av dem vi intervjuat har haft ganska tydliga föreställningar om hur det går till, medan andra har saknat mer ingående kunskap och menat att det är hemligt hur det går till i praktiken. Men en sak tror vi oss kunna säga säkert; Om det finns ett intresse att bli medlem och fascination av kriminella aktiviteter är det mycket lättare för gängen att rekrytera nya medlemmar. Lägg därtill att en sådan fascination framträder särskilt tydligt i ungdomars formning av en egen identitet i tonåren. Här är intresset att visa upp och få respons på sin person särskilt stort. Detta blev alldeles uppenbart för Mirad i ett besök på en högstadieskola i Göteborg.

Pojkar som gick i åttan och nian hade en support-Chicanoströja på sig som är en undergrupp till Fat Mexicans som är undergrupp till X-team som är undergrupp till Bandidos. Liksom längst ner har de startat en slags 15 till 18 årsåldersgrej – de har liksom 666 Satan Crew.

Ungdomar som själva har erfarenhet av kriminalitet talar en hel del om kamraternas påverkan för att man kommer in i en grupp som begår brott. Flera menar samtidigt att ingen någonsin skulle kunna tvinga dem till att vara med i ett gäng eller att utföra kriminella handlingar om de inte själva ville det. Det finns alltid en egen drivkraft, menar de – man *vill* ”hänga” med de stora och tuffa.

Man uppfylls av det liksom, att jag skulle kunna få chansen att vara med i den här gruppen och va fräck. Alltså man blir större liksom, och växer. Man blir nån så. (Intervju ungdom, Hammarkullen)

– *I vissa sammanhang pratas det om att ungdomar rekryteras av de kriminella gängen, är det så?*

- Men så är det inte. Vi bestämmer själva helt och hållet. Ingen kan styra oss. Om det är någon som är med, då är det för att de själva vill det.
- Ja, precis. Det är ingen som tvingar oss till något. (Grupppintervju ungdomar, Gårdsten)
- Alltså det var ju... Jag var ju med dom som hängde med dom lite, ja dom kriminella då kan man säga. Jag valde ju att hänga med dom. Det blev ju typ som gruppptryck. Dom tog in mej och så tyckte jag att dom var schyssta, och ja... Sen så blev jag indragen i en massa saker, och så blev det inte så bra helt enkelt.
- *Hur går det till när man blir indragen? Du sa att dom tog in dej?*
- Alltså man märker det inte själv. Alltså, det bara blir så. Man umgås ofta med dom, och sen helt plötsligt så är du en av dom. (Intervju ungdom, Hammarkullen)

Vår bild är att det inte finns i en rekryteringsväg till kriminella nätverk, utan flera. Hur det går till i praktiken beror på person, kontakter, den aktuella situationen och inte minst vilken gruppering det är frågan om. Det finns, liksom i mycket som skrivs om gängrelaterade frågor, en mängd myter, mystik, hotfulla och även romantiserade bilder när det gäller hur rekryteringen går till. Frågan är om inte sådana bilder skymmer mer än de visar fram. Rekryteringen, som vi uppfattar den, är oftast vare sig särskilt konstig eller svårförståelig. *Grunden för rekryteringen utgörs av det ömsesidiga intresset.* Ett intresse som i och för sig har att göra med de samhälleliga villkor man befinner sig inom. Men, såväl den enskilde som grupperingen måste ha någon form av önskan att ingå i en närmare relation om det ska bli ömsesidigt givande. Det är svårt att etablera dynamiska, relativt självgående och kreativa smågrupper om dessa skulle utgå från tvångsmässiga band. Många berättar om den ömsesidiga prövningsprocess där adepten inledningsvis måste visa sin kapacitet för att bli accepterad i gruppen. En väg där man successivt kan avancera till högre nivåer om man sköter sina kort väl, men också en väg där man riskerar att åka ut snabbt om man hotar de etablerade strukturerna.

- Intervjuare: Om jag förstår dig rätt om man tänker på rekrytering till kriminella organisationer så finns det en ganska aktiv önskan.
- Mehmet: Ja, både från gängens sida och ungdomar.
- Intervjuare: Så man hittar varandra och man behöver varandra för att man ska lyckas så att säga?
- Mehmet: Ja.
- Intervjuare: Och ungdomen behöver gängen, dels för att ha någon som backar upp ens rygg och sen får tillgång till droger eller vad det nu kan vara.

- Mehmet: Droger, vapen lite allt möjligt.
- Intervjuare: Och gängen behöver ungdomar för att?
- Mehmet: Göra skitgörat.
- Intervjuare: Som dom inte vill göra?
- Mehmet: Det kan ju vara till exempel att döda någon och eller fixa nåt.
- Intervjuare: Det kan vara så pass allvarliga saker som att döda någon också?
- Mehmet: Ja, alltså det är lite så här att när du blir rekryterad till gäng, det är lite som ett berg ett riktigt brant berg, när du är på väg upp är det riktigt kämpigt och det blir kämpigare och kämpigare efter ett tag. Men när du väl är uppe är det bara att ligga och chilla på berget liksom. Det är ju samma sak där. Man måste börja med skitgörat, sen får du lite bättre sysslor men det är fortfarande jobbigt. När du väl är uppe på högre positioner då är det bara liksom att du är med i gänget och du får pengar och du ska ställa upp när det gäller.
- Intervjuare: Men att döda andra kan ju inte vara det vanligaste?
- Mehmet: Nä, det vanligaste kan vara till exempel att driva in skulder till exempel.
- Intervjuare: Men du har hört talas om att det kan vara så allvarligt så att man säger att man ska ta livet av någon?
- Mehmet: Mm, jag har en kompis som blev dödad på det sättet.
- Intervjuare: Hur känns det?
- Mehmet: Ja då börjar man ju tänka om lite grand om jag verkligen vill komma till det stadiet där jag riskerar att bli dödad.
- Intervjuare: Förstod du liksom varför han blev dödad? Hade han varit nåt hot mot någon eller?
- Mehmet: Ja, *att* han hade. Desto snabbare du kommer upp till toppen desto snabbare ramlar du.
- Intervjuare: Att man inte har jobbat sig vägen upp och fått förtroende i olika steg att man har byggt upp det själv. Då är det mer svajigt liksom?
- Mehmet: Ja det är ju samma sak liksom försöker jag bygga ett hus själv och jag inte är kunnig liksom, undra hur det huset ser ut. Men ber jag nått proffs göra det liksom.

För att den enskilde ska vilja engagera sig i en grupp krävs att detta ger utbyte i någon form, att få något att göra på fritiden, komma in i en gemenskap, uppleva spänning och mening, få en identitet ("att vara någon") och på en annan nivå att tjäna pengar och bli känd. Vad flera av dem vi träffade talade om var också önskan om att få ett skydd, att ha några som backar upp en om det skulle hända något. En del menade samtidigt att ett sådant skydd

var tveksamt. De ville inte ha några som de stod i tacksamhetsskuld till eller menade att gängföreteelsen var "barnslig". De menade att verklig styrka var att visa att man kan skydda sig själv utan andra. Det är inte svårt att se en koppling till uppfattningen att vara stark om man ska klara sig i förorten. En del indikerade vad som kan ses som paradoxalt: att både hylla den egna styrkan och visa tecken på svaghet genom att man behöva folk bakom ryggen.

Ett sätt att beskriva de olika rekryteringsvägarna är att ta hjälp av en liknelse, här väljs sätt att komma med i ett fotbollslag. Det finns då för det första ett intresse såväl hos den enskilde som hos föreningen att det kommer in nya spelare i laget. Utan spelare, heller inget fotbollslag och ingen förening överhuvudtaget. Fotbollen innehåller också många organiseringsformer. Vi har den fotbollsintresserade kvartersgruppen som saknar en formell organisation, utan brukar träffas på fotbollsplanen för att ha kul och lira boll tillsammans. De har få kontakter med andra lag, och har kanske inte heller någon större ambition om att spela i mer etablerade föreningar. Om sådana tankar väcks är det en följd av att de blivit allt duktigare och successivt börjat få viss uppmärksamhet. Jämfört med ungdomar på riskfyllda utvecklingsvägar, kan man se en likhet mellan kvartersgruppen och hur den gruppering som skapades i Backa såg ut inledningsvis. Det var en grupp där de tränade sig i grundläggande färdigheter, och samtidigt var gruppen öppen för dem som ville ansluta sig. Bostadsområdet var identitetsgivande, vilket tydligt framgår av epitet som "Backabarnen", på samma sätt som görs när postnummer används som gruppbezeichnung. Från början var det en relativt stor grupp. Många var andra generationens invandrare, som hade svårt att finna sig tillrätta i familj, skola och på fritiden. Svårigheterna syntes inte minst i skolan. På fritiden samlades de på en väl synlig plats i området och uppfattades som hotfulla. En del kom också att begå olika former av brott, som till exempel inbrott. De utvecklade successivt mer av en outsiderkultur, där samhället framstod som något annat som de inte riktigt tillhörde. Där samhällets representanter, anställda i olika verksamheter och särskilt polisen, uppfattades främmande och potentiellt hotfulla. Ett viktigt moment verkar ha varit det egna identitetsprojektet, där uppvisandet av styrka och mod var centralt, som bland annat kunde ta sig uttryck i kraftmätningar med ungdomar från andra områden. En tolkning är att det vid rekryteringen till denna form av gruppering inte är ens funktionellt med någon mer avancerad gallring av vilka som ska tas in som medlemmar, utan det är massan som räknas. Låt vara att det ändå inte är alla ungdomar som kommer ifråga, utan de som redan befinner sig i ett sådant sammanhang där de har närbkontakt med grupperingarna. Det behöver heller inte vara så tydligt vilka som är medlemmar överhuvudtaget, utan det kan skifta över tid. Man kan tänka sig paralleller här till kvartersfotbollsgruppen. Vilka som

är medlemmar bestäms mer i förhållande till vilka som deltar i den aktuella situationen. Det finns en större mängd presumtiva fotbollsspelare, men enbart en del av dem är aktiva vid varje tidpunkt. Men att ha många att tillgå är bra när man visar sin makt genom muskelkraft och antal huvuden (inte genom sina kontakter och förfinade affärsteknik, som andra grupperingar kan göra).

Intervjuare: Hur ser den processen ut att man lär sig att begå brott, för en del brott, snatta i en affär kan jag tänka mig att man inte behöver lära sig så mycket, men begå ett inbrott exempelvis.

Simon: Nä men alltså, ibland jag kommer ihåg när vi var små då tog man ju med sig liksom bara för att visa, man tyckte det var kul att ta med ny och så tog man med sig, och så gick man 20 stycken och så gick man in på nåt lager och så sprang alla runt där som om det var rena djurparken.

Intervjuare: Det var en happening?

Simon: Ja och så kanske han lärde sig och så lärde han en annan och så lärde han ut och så. Man lärde den ena och han lärde den tredje och den tredje den fjärden och så går det på.

En annan rekrytering verkar gälla för mer etablerade organiseringar. Låt oss fortsätta med fotbollsmetaforen. De etablerade klubbarna har vanligen sätt att ta in och kanske även värva medlemmar på. De gör reklam, har kanske talangscouter och försöker locka in ungdomar på olika sätt. En del klubbar har blivit så populära att spelare i praktiken står i kö för att bli antagna. Oavsett hur värvningsstrategierna ser ut så rekryterar ändå klubbarna spelare bland dem som redan visat sig kunna spela fotboll. För en fotbollsförening i värvartagen vore det ett stort slöseri med energi att ta in unga personer utan bollkänsla, eller dem som inte vet vad spelet går ut på. På samma sätt vore det slöseri med resurser om ett gäng skulle försöka rekrytera ungdomar till kriminell verksamhet helt förutsättningslöst. Då är det säkrare att ta med dem som redan har börjat göra sig ett namn och som man kan lita på kommer att göra bra ifrån sig. Alltså några man känner till sedan tidigare. Känslan av erkännande hos den enskilde skulle också kunna vara liknande oavsett om det handlar om att få plats i favoritlaget eller i en grupp som sysslar med olagliga aktiviteter.

Intervjuare: Rekryterade du nya medlemmar?

Cristian: Det alltså, jag tar dom jag litar på mest inom nätverket som man vet vad dom går för och kan, utan att gola ner en.

Intervjuare: Men låt oss säga ett område liksom i Borås eller Alingsås, du kan ju inte känna folk överallt.

Cristian: Jo, det är det man gör, för att man lär känna nya människor

varje dag och när man har suttit på så många [ungdoms-]institutioner som jag har gjort så har man knutit en och annan kontakt. Så jag ringer till exempel någon från [utredningshem] så drar han med sig tio pers och så ringer jag någon från [slutet ungdomshem] så tar han med sig tio pers så det blir så.

Intervjuare: Och det som förenar då, vad är det som lockar och drar liksom?

Cristian: Pengarna och beskyddet.

De mer etablerade grupperingarna har mer att förlora på en misslyckad rekrytering, än kvartersgrupperingarna. De har lagt väsentligt mer tid och investeringar i att bygga upp en affärsverksamhet som de måste skydda. Det skulle exempelvis vara tämligen riskabelt att ta in någon som röjde information om drogförsäljning. Bättre då att successivt slussa in nya deltagare etappvis för att se vilka som kan släppas in i de inre rummen. Det behöver i och för sig inte vara etapper som är bestämda i förväg, som hos vissa av MC-grupperingarna (Grundvall, 2005). Men, i vilket fall så att personen kan granskas tillräckligt för att se om han håller måttet, förstår spelreglerna i gruppen och inte kommer att svika dig.

Man kan av materialet i studien också börja reflektera över kopplingen mellan kontaktetableringen och den aktuella grupperingens huvudsakliga funktion för medlemmarna. För stadsdelsgrupperingarna uppfattar vi att det egna identitetsprojektet, tillhörighet och gemenskapen med sina vänner, är den viktigaste funktionen. Här handlar det till stor del om att visa upp sig och bygga upp ett namn för sig själva som personer och grupp. Organiseringen, om det alls går att tala om en sådan, kan vara tämligen lös. Däremot är känslan av gemenskap och mängd i form av huvuden väsentlig, då antalet kan göra känslan av tillhörighet och styrka mer påtaglig.

En annan form av gruppering med delvis annan funktion, är de som är affärsdrivande. Dessa verkar inte vara så nära förknippade med medlemmarnas identitetsprojekt, i alla fall inte det stadium som handlar om att bygga upp ett namn. Det kanske mer handlar om att vårda det namn och anseende man byggt upp i ett slags varumärkeshantering. Att lägga samman båda sorternas grupperingar under samma beteckning (som gäng) blir lätt missvisande, då de kan ha tämligen skilda intressen och agerar helt olika. För den gatubaserade ungdomsgruppen kan yttre manifestationer i form av stenkastning, våld och slagsmål vara ett sätt att höja status och visa kraft och ofta en viss form av maskulinitet. Sådana manifestationer kan för en annan grupp skapa problem eftersom det drar till sig uppmärksamhet, inte minst från polisen, som man helst av allt vill undvika. Våld, om det ska användas i dessa grupperingar ska användas så sparsamt som möjligt och i första hand som en del i att bevaka sitt varumärke eller skydda och underlätta affärer.

Man kan också tänka sig varianter och kombinationer som vi skulle vilja benämna gänganaloger (ibland betecknade som undergrupper till etablerade gäng). Dessa kan ha en mellanposition och fungera som länk och inslussning mellan stadsdelsgrupperingarna och de affärsdrivande grupperingarna. Genom deltagandet i en gänganalog får de unga möjlighet att visa upp sig, och får då beteckningar som "prospects", eller "hang-around". Analogerna skulle kunna fungera som gängens förlängda arm för de affärsdrivande grupperingarna om dessa vill visa upp sin makt. De skulle då kunna vara aktiva i att skapa oro i ett område. Sådana processer verkar enligt polisen delvis kunna förklara en del av de oroligheter som förekom i några av Göteborgs förorter 2010. I sådana sammanhang blir också antalet personer väsentligt och därmed rekryteringsbehovet påtagligt. Många personer kan ofta vara mer effektiva i att skapa en känsla av kaos och oordning än små grupper.

Mehdi betonade att man måste skilja olika grupperingar åt. I hans språkbruk var de grupperingar som vi här kallar för affärsdrivande att likna vid maffialiknande grupperingar. Stadsdelsgrupperingarna och i viss mån även analogerna (som X-team, Red and White Crew, Tigrarna, Black Cobras) mer att likna vid de kända Los Angelesbaserade grupperingarna Bloods och Crips. Vad han sett så är de ledande personerna i de affärsdrivande grupperna lugna och ödmjuka. Detta förhållningssätt har också influerat många andra, eftersom det visat sig vara lönsamt i längden, menar han. Man behöver inte ta till våld eller visa sig stor, om det inte handlar om att bevaka hotade intressen. Stadsdels/gatugrupperingarna följer istället en logik där ungdomarnas intresse av att bygga upp sina namn är centralt, och då handlar det om att visa upp sig och försöka imponera. Sådana grupperingar kan vara farligare eftersom de är oberäkneliga (och inte så organiserade). De affärsdrivande grupperna besitter emellertid ofta högre kompetens och resurser att ta till när det verkligen gäller, fortsätter Mehdi. Sådana överlägsna resurser visade sig i uppgörelserna 2008 där en MC-associerad organisation fick se sig utmanövrerad av grupperingar lokaliserade i nordöstra Göteborg.

Alltså jag tror fortfarande det beror på vilka grupper vi pratar om, alltså det finns vissa grupper som gör detta endast för pengar och andra grupper gör detta bara för att dom ska synas och som har kollat på Tony Montana-filmer och tänker att dom ska bli så på riktigt. Från polisperspektiv är det mycket farligare när du har emot dig dom här killarna [stadsdelsgrupperingarna]. De killarna [de affärsdrivande] som bara är ute efter pengar, dom är väldigt lugna av sig och undviker alla konflikter, utom i vissa fall som det som har hänt nu i Angered. Då är dom också farliga, om det blir en konflikt, då backar inte dom. Men i andra fall är dom bara ute efter att tjäna pengar. Dom tar inte så mycket plats så va. Och så har du som i Backa och Biskop. Dom är självklart ute efter att tjäna pengar, men dom är också ute efter att göra sig ett namn.

Dom sitter inte och tänker så att: ”jag ska göra ett namn”, utan det blir så. Det ligger i själva kulturen; vem är tuffast, vem är hårdast och så vidare...

Beviset på detta var ju 08 när det blev en liten konflikt mellan dom uppe i Angered och X-team bland annat. X-team kunde inte göra ett skit va.... Så, det som har hänt efter det, det är att ingen vill jävlas med dom uppe i Angered. Dom har ju blivit väldigt starka utav den konflikten. Samtidigt är dom [i Angered] väldigt smarta för att dom vill utge sig för att vara väldigt ödmjuka och snälla så att man inte hamnar i konflikter. (Mehdi)

Upprätthållande av moral

Grupperna och de kontaktetableringsstrategier vi skriver om kan framstå som omoraliska och gränslösa i sitt sätt att försöka skapa inflytande över sitt område och ta in medlemmar. Det är dock inte vår uppfattning. Även om de delvis följer en annan moralisk ordning går handlingarna att förstå. Vilken moral som gäller skiftar mellan olika sammanhang och grupper. Man skulle kunna betrakta moral som en idé om hur man bör förhålla sig till varandra för att det sammanhang (system) man ingår i ska kunna fortbestå. Det kan då finnas en moral som gäller inåt den egna gruppen och en annan som gäller de utanför. Vi har hört berättelser som vittnar om solidaritet och omsorg inåt i den egna gruppen, eller gentemot närstående även i ganska tungt kriminella kretsar. Vi börjar med att lyfta upp en moralisk ordning som kan finnas när det gäller vilka som tillåts vara med i kriminella grupperingar. Nedanstående exempel kanske tillhör undantagen, men det visar i vilket fall att även dessa grupper kan tvingas ta ställning till olika moraliska ordningar. Mirad berättar om en avbruten rekrytering där han själv först lockades med av en grupp som egentligen ville imponera på en bekant till honom.

Jag kommer ihåg att det var två personer jag aldrig träffat som kom till min skola i en jättefin BMW M5:a. Alla i skolan bara stannade och ”wow, BMW”. Så säger någon: ”Har du sett Mirad?”. Alla bara wow, springer in i cafeteria. ”Mirad, det är två killar som letar efter dig, de har värsta bilen, de har guldkedjor och jag tror den andra har säkert en pistol också”, liksom överdrivet. Så gick jag ut. De bara: ”Tjena brorsan, allt bra?” Jag bara: ”heh”, sådär. Jag ville leka att jag kände dem inför de andra, ville vara cool, men jag visste inte riktigt vilka fan de var.

Så sa de: ”Vi vet att du är kompis med Per”. Per som jag snackade om han skulle aldrig låta mig ens tjuva ett tuggummi, han hade slaktat mig. Han verkligen bryr sig om mig, han hade dödat mig om jag tjuvade ett tuggummi ens.

Så säger han: ”Du är Pers kompis eller hur, här jag har en fet jacka åt dig, släng av dig den där fattiga du har.” Då hade jag någon vanlig, liksom, fattig jacka som jag hade fått utav mamma, som kostar runt 1 000 spänn. Då ger de mig en Canada Goose som kostar typ, jag vet inte, vad kostar de,

fem, sex? Något sånt, liksom, hur stor som helst, går över knäna och stor päls och ljusblå så den bara lös alltså. Man kunde fan se den från andra sidan skolan liksom, bortom korridoren liksom. ”Ja, där var Mirad”. Så jag kände mig skitcool, wow fan vad coolt. Så slängde de den andra jackan, i papperskorgen, så kände jag mig skitcool. ”Behöver du skjuts eller?” Jag behövde inte det, men jag bara: ”ah”, så hoppade jag in i bilen och så fick jag åka iväg med dem och tyckte det var skitcool. ”Hälsa den här Per att vi har varit bra mot dig, här är våra nummer”, liksom: ”Så om någonting händer så skjuter vi vem du vill”. Har du hört om den där skottlossningen som hände i [område], det var vi, och vi som sköt. Så sa jag: ”Wow var det ni?” Så sa de: ”Grymt eller?” Jag tyckte inte det var grymt men jag vågade inte säga något annat så jag fan vad coola ni är. Jag vågade inte säga något annat. Sen när jag kom hem så fick jag skitmycket stryk utav min pappa för att jag inte ville berätta var jag fick jackan ifrån.

Med ett mycket tydligt bildspråk framkommer den moraliska ordningen i orden: ”Han skulle aldrig låta mig tjuva ett tuggummi ens, han hade slaktat mig”. Att Per själv var en hyggligt stor droghandlare var en annan sak, Mirad skulle skyddas. Och det med mycket tydliga sanktioner. Historien slutade med att pappan kontaktade Per och att de som kontaktade Mirad fick en kraftig fysisk tillrättavisning.

En annan typ av arbete för att upprätthålla den moraliska ordningen handlar om gruppen inre sammanhållning, och då kontrollen över hur information om gruppen sprids. Här diskuterar vi en tänkbar förklaring till att den moraliska domen mot golare är så central för dessa grupper. En person som läcker information utåt, till fel personer hotar ju systemets överlevnad. Men som vi tidigare var inne på har en del av dessa grupperingar ett paradoxalt intresse; både att information om deras brottslighet sprids så att deras status höjs, och att den hålls hemlig för att de inte ska åka fast. Det handlar därför inte om att hålla information helt sluten för omvärlden, utan om att dosera den i rätta sammanhang och till rätt aktörer och se till att den inte kommer ut till obehöriga. Kanske är det på grund av denna paradox som förkastelse mot ”golare” hålls så centralt? Tydliga sanktioner mot dem som överträder gränsen är väsentligt och även att det blir en del av gruppkulturen att förakta ”golaren”.

Dino: Ah man, i Hammarkullen alla känner alla så typ, för det mesta alla känner alla, det är, alltså vad som än händer det kommer ut, det är inte så att det stannar och så. Man får höra ”så och så”. Nästa dag du kommer har du pengar i fickan och du kanske har en kedja, sån fet kedja eller så. Då man vet direkt: ”Ah han har gjort nåt”. Det är inte så att man golar eller säger så. Det finns golare och så, men när du har pengar du har kedja

och allt då man vet direkt att han har gjort något. Genom det får du respekt.

Intervjuare: Och respekten handlar om att man, är det samma respekt som man har till en ah duktig snickare eller sånt där ”Han kan sitt jobb”. Eller, vad är det för typ av respekt?

Dino: Det är att, ah han där är farlig och akta dig för han och så.

Mohammed berättade utifrån sin egen erfarenhet om de konsekvenser som den enskilde kan råka ut för om han eller hon hade ”golat”. Gruppen skulle enligt Mohammed ha ”ringat” personen, han förklarar sin syn på vad det innebär att ha ”golat”.

Intervjuare: Vad skulle hända om de kom på att någon hade golat ner någon?

Mohammed: Ja, som jag vet så hade vi bara ringat den personen. Ringat, personen står i mitten så ska man bara typ 10 – 20 personer står så och så sparkar man och slår man, man kastar allt möjligt.

Intervjuare: Har du varit med om någon sådan situation någon gång?

Mohammed: Ja, flera.

Intervjuare: Vad händer med den personen som blir utsatt då?

Mohammed: Blir helt skadade, helt blodig. Blodig över hela ansiktet, näsan för det mesta.

Intervjuare: Hur känner man när man har varit med om en sån grej?

Mohammed: Då känner man från hjärtat, ja man har golat.

Intervjuare: Tycker man att, är det ett okej?

Mohammed: Då kommer man inte göra om det.

Konkurrenshantering

Ett bostadsområde kan hysa olika former av grupperingar som begår brott utan att det behöver uppstå konkurrens. Det är först när de hotar varandras funktion som det blir problematiskt, eller med fotbollsmetaforen – det är när det blir match som segrare och förlorare ska koras. I likhet med fotbollen verkar de gatubaserade grupperingarna vara orienterade mot sådana matcher i vilka de kan mäta sin styrka. Till skillnad från fotbollen verkar de affärsdrivande däremot klara sig bäst utan öppna uppgörelser.

Flera av de intervjuade berättade om att de sålde droger i Angered, utan att de för den skull behövde ingå i mer organiserade affärsdrivande grupperingar. Det är inte svårt att förstå om man tänker in skillnaden mellan gatubaserade grupperingar och de affärsdrivande verksamheterna. För de förra är bostadsområden en del av deras identitet och en utgångspunkt i mötet med andra

grupper. Exempelvis, när ”Backabarnen” gjorde upp med grupper från andra områden. Här blir bostadsområdet den viktiga uppdelningen. Den skapar en särskiljande identitetsmarkör som är värd att ta strid för, eftersom den får symbolisera hur ungdomar i de olika bostadsområdena är. Vilka som är starkast, modigast och vilka som är de besegrade. Bostadsområdet är alltså på grund av sin närhet till identiteten viktigt att bevaka, som ett *identitetsmässigt territorium*. Nästa form av gruppering är de områdesbaserade affärsdrivande verksamheterna, lokala drogförsäljare eller kanske hälare av stöldgoods. Här är bostadsområdet viktigt, men inte för att det nödvändigtvis skulle vara intressant som identitetsmarkör, utan som *etableringsplats* som det av olika skäl lämpar sig att driva sin verksamhet på. En överetablering kan innebära minskade vinster, och kanske att säljarna måste försöka utveckla sina konkurrensmedel (exempelvis att erbjuda god kvalitet och inte blanda ut drogerna innan försäljning) eller att etablera samverkan med andra försäljare.

En öppen konkurrens om marknader eller territorium bli farliga, vilket Mirad berättade om när det gällde en uppgörelse i Backa. Denna uppgörelse menar han gav upphov till att olika undergrupper startade som aspirerar på högre status. Något som skulle kunna leda till fler konfrontationer framöver och kanske, som någon annan menade, inte kommer att lägga sig förrän någon får dominans över området, kanske efter ytterligare uppgörelser.

Mirad: Backabarnen har haft krig mot de här. Det var 2007, december och januari, februari 2008. Det här med skottlossningarna, det var ett jävla tumult där med Kalasjnikovs och allt. Då blev det ju krig mellan Backa och Bandidos, fast det var ju personer i Backa i 25-28 årsåldern som hade krig mot dem. Bandidos sa att de skulle sälja knark där. [En lokal droghandlare] i området sa att det får ni inte göra och la, la, la. Då sköt de hans vänner för att varna. Då sköt han sönder dom [bandidos] typ, jag vet inte hur många utav dem. Jag förstår honom. Hade någon skjutit mot så mot mina vänner, så hade jag nog sett svart jag med alltså. Bandidos förra president, Bandidos ex-president blev inblandade och bla, bla. Några utav de här bor ju i Backa och har släktingar i Backa. Då blev det så att det blev Backa, Bandidos. De har också springpojkar under de här 666, de som ännu inte har fyllt 18.

Intervjuare: Chicanos.

Mirad: Ja, Chinacos och Fat Mexicans och de här och Satan Crew eller vad fan de heter. Så det blev det mera att de har sina egna riken.

Intervjuare: Alltså Backa är uppdelat på något sätt?

Mirad: Ja, det blev det efter just det där kriget.

En liknande beskrivning av drogförsäljning och kamp om marknadsandelar och territorier fick vi av en vuxen person som menade att om det är någon lag som gäller i Backa när det gäller de här grupperingarna så är det definitivt inte Svea rikets lag. Hon målade upp en bild av kamp om drogförsäljningsteritorium där en överträdelse kan innebära bötfällning eller ännu värre.

Kraftiga urladdningar utgör dock undantagen. När det gäller grupperingar i ”proffsfligan” är bostadsområdet i normalfallet heller inte särskilt intressant vare sig som identitetsförstärkare eller yta för affärsverksamheten. Det är helt enkelt en plats där flera av dem och deras affärspartner bor, vilket underlättar kontakter och samordning. Vissa sådana grupperingar kan, efter den bild vi fått, liknas vid multinationella bolag inom området import och vidaredistribution av droger till olika delar av Sverige och näraliggande länder. Sådan verksamhet utvecklas bäst när den får vara ifred från insyn från obehöriga, varför bostadsområdet är viktigt från en tredje aspekt – i vilken mån bostadsområdet kan erbjuda lugn och en skyddad plats. Detta hindrar inte att området kan bli skådeplats för uppgörelser, men det är då affärerna som måste skyddas och inte det specifika området (för mer diskussion om bostadsområdet som territorium, se Anderson, 1999; Hagedorn, 2008; Heale, 2008). Gränsen mellan vad en lokal drogförsäljare kan idka för handel efter eget gottfinnande och vad som kräver acceptans från annat håll kan också handla om vad det är för något man handlar med – och då inte minst vilka vinster olika varor genererar.

Mehmet: Bor du på samma område snor du inte varandras kunder liksom och vet du en bra kran till exempel så erbjuder du dina vänner att: ”Ja, jag vet en bra kran”, eller: ”Köp inte från den jäveln, han här har mycket bättre vara du tjänar bättre på det, det är billigare”.

Intervjuare: Så det är som en affärsverksamhet så, men fast hur många sådana grupper som sålde fanns det?

Mehmet: I bara Lövgärdet vet jag att det var fem grupperingar som sålde.

Intervjuare: De var ungefär lika stora?

Mehmet: Nä, vissa var ju mycket större andra var mindre kunde bestå av två personer. I Göteborg brukar det för det mesta vara okej att sälja marijuana i stort sett över hela Göteborg, men ska du över till amfetamin och så där. Det är ju som att öppna ett företag liksom. Du måste söka tillstånd och sånt där, du måste kolla upp vems område det är. Kolla med dom att det är okej, och då vill dom alltid ha pengar liksom och sånt där. Men dom som ägde området var liksom vänner till oss. Dom fick ju sina kranar från oss, och vi fick deras kranar och så,

så det var att man samarbetade, så om man ska tänka så, så var vi väl en 10, 15 stycken som samarbetade.

Avslutningsvis i kapitlet vill vi bara i någon liten utsträckning varna för en tendens där man ser gäng överallt. Det skapar lätt en bild av att det är farligare och mer problematiskt än det är. Visst kan delar av rapporten uppfattas som skrämmande, men det är viktigt att se till att syftet då just varit att undersöka riskfyllda utvecklingsvägar och gängrelaterad brottslighet. Visst finns det stora och reella problem, men överdrifter av hot kan lätt bli självuppfyllande. Ungdomar kan exempelvis vidta åtgärder för att skydda sig också från ett inbillat hot och försöker därför komma i kontakt med grupperingar som de tror kan skydda dem, eller kan det skapas en rädsla hos allmänheten och åtgärder vidtas som kan förstärka en uppdelning i vi och dem. Många ungdomar balanserar mellan olika möjligheter och vägval, där det också kan bli så att de tilldelas en mycket mer betydelsefull roll om hotet överdrivs.

Jag har ett exempel för några år sedan när jag jobbade som fältare så startade det någon slags grej här ute då och det började alltså, ett gäng killar sitter på en fritidsgård och så säger de, fan, ska vi trycka upp jackor med vårat, med 418 på, för det var ute i Frölunda med 400 då. Ja, det gör vi, vi trycker upp det, så var det någon som tog tag i detta då och någon vecka senare så kliver det omkring 20–25 ungdomar där då, med det trycket på ryggen, men det här blev ju, nu vet inte jag vad som är sanningen men det som vi hörde då som jobbade som fältare det var ju att sedan kom ryktet igång att 418 var en undergrupp till eller en supportergrupp till och så vidare. Det hela hade börjat helt oskyldigt, ett gäng som ville visa sin samhörighet, visa att vi är från Biskop och vi tycker det är fräckt. Jag tror faktiskt fortfarande inte att den hade någon koppling till något, men de fanns också med en gång när Aftonbladet räknade upp. (Anställd på resursverksamheten Vingen för unga i gymnasieåldern)

På liknande sätt uttalar sig Nick om den grupp ungdomar i Backa som var föremål för så många diskussioner kring oroligheter i bostadsområdet som han umgicks med. Han menar att gruppen blev missförstådd av många, även om också fanns sådana som de hade god kontakt med. När situationen blev mer orolig och uppmärksammad kom de mer tydligt att istället för att ses som unga i behov av vägledning, betraktades som farliga. Dessa bilder av hur andra uppfattade dem, påverkade också deras självuppfattning och ett negativt samspel trappades upp. Den hjälp som de då fick var av ekonomisk natur i form av försörjningsstöd från socialtjänsten var otillräcklig och egentligen felriktad, menar han och fortsätter med den tankeväckande frågan: ”Vad ska vi med tre tusen till när vi inte har något liv?”.

- Nick: Då uppfattas man som ett gäng liksom fastän det inte var så, vi var ju där för att vi inte hade nåt att göra och det var många som förstod oss. Det var många bland folk som bodde ute i Backa, förstod oss liksom varför vi samlades där och dom hejade och vi hejade tillbaka och alla var trevliga. Men så fanns det ju vissa som störde sig på det, många av dom också och misstänkte liksom att det är dom som har hand om de mesta kriminella i Backa och liknande, men så va det ju inte.
- Intervjuare: Man får nästan bilden att ni som grupp, har blivit rätt missförstådda överhuvudtaget?
- Nick: Ja, många behövde ju hjälp men det var inte många som förstod. Det fanns inte någon där för oss liksom. Den enda som fanns var socialen och dom gav oss tre tusen varje månad. Vad ska vi med tre tusen till när vi inte har nått liv liksom?

Sammanfattande kommentar

För en mindre grupp ungdomar kan en involvering i en gruppering där brottslighet förekommer framstå som ett alternativ. Det är till största delen dem som redan genomgått en kvalificeringsprocess som skapat en beredskap. De som redan har börjat att ”bygga upp sitt namn”. Genom involveringen upplever de ny respekt, en roll i ett spännande sammanhang och får tillgång till uppbackning när det gäller. Rekryteringsprocessen kan se olika ut beroende på vilken grupp det är frågan om. Sätillvida kan de se olika ut för gatugrupperingar som just lämnat kvartersligan och de affärsdrivande verksamheterna i proffsligan. De har skilda funktionssätt och olika behov av att strukturera intagningsprocessen. De senare har mycket större investeringar att skydda, och bör också vara mer noggranna när det gäller vilka som ska tas in. För en gatugruppering kan öppna konflikter med liknande grupperingar vara viktiga i ett uppbyggnadsskede, för de affärsdrivande kan sådant vara riskabelt för verksamheten. Men oavsett vilken gruppering det gäller argumenterar vi för att rekryteringen bör ses som en ömsesidig matchningsprocess. De som redan visat sig ha kvaliteter, där de bedöms kunna bidra till att organisationens kapacitet stärk, har ökad benägenhet att bli intagna.

Allt organiserat arbete förhåller sig till någon form av handlingsmoral, regler och har sanktioner för överträdelser. Så som vi förstått involveringsprocessen handlar den om en socialiseringsprocess och samtidigt ett moraliskt arbete för att få medlemmarna att hålla sig inom ramarna. Särskilt viktig synes det vara att reglera vilken information som släpps ut från gruppen. Det paradoxala är att samtidigt som gruppen har intresse av att hålla olagligheter hemliga från utomstående, har de samtidigt ett intresse av att informationen

åtminstone indikeras till omvärlden, annars skulle brottslighetens statushöjande funktion gå om intet. De tydliga sanktionerna mot "golare" kan därför uppfattas fylla funktionen att inskräpa betydelsen av att information hanteras rätt och riktigt. Och de som uppfattar sig i särskilt stort behov av att öka sin status kan vara de som uppfattar sig befinna sig i någon form av underläge. Om status är ett relativt trögrörligt kapital som byggs upp under tid, kan respekt mer ses som följderna av olika handlingar som mer avgörs av dagskursen. Stor respekt kan också fungera som försvar mot att bli angripen av andra och då fungera som ett skydd av den status som byggts upp. Förlorad respekt innebär en risk för att bli ifrågasatt och att se sig sjunka i statusmässig bemärkelse. På samma sätt som varumärken skyddas och hanteras på andra områden, kan status för dessa grupper vara föremål för ett strategiskt arbete då den egna betydelsen och även eventuella ekonomiska förtjänster kan öka.

Vi har hittills varit inne på hur vägen in till brottslighet och i vissa fall in till gängnätverk kan se ut. De flesta av de ungdomar vi mötte hade dock också påbörjat vägen ut från detta liv och många strävade efter att få en plats i samhället. Vi ska nu gå över till hur sådana vägar kan se ut.

10. Vändpunkter och förändringsprocesser

Det finns ett jättedumt svenskt ordspråk, de flesta är bra, men det här är jättedumt – det går aldrig att lära en gammal hund att sitta. Det är hur dumt som helst tycker jag, det går. Säger man att det inte går så ger man bara upp hoppet känner jag, och släpper det och låter människorna bli en slags ett äckel bara i samhället. (Mirad)

Liksom andra delar av denna rapport, bygger även detta kapitel på vad lenskilda personer berättat för oss, om sitt eget liv eller erfarenheter i övrigt. På så sätt är de efterhandskonstruktioner, som kan påverkas av minnet genom att vissa saker faktiskt kan ha glömts av. Vissa förhållanden som kan ha varit viktiga för förändringen, kanske de heller inte alltid själva är medvetna om, varför de omöjligt kan berätta om dem. Men, de är också konstruktioner i en annan betydelse. Genom att berätta om sig själv och sin förändring skapar man i viss mening också vem man är. Förändring kan därför också ses som sätt där man lär sig nya sätt att berätta om sig själv (Shotter & Gergen, 1989). I viss utsträckning innebar också vår intervju ett sätt för den unge att skapa perspektiv och berätta om sig själv. Flera av dem hade inte tidigare varit med om situationer där fokus låg på dem själva och att de kunde berätta utan att behöva känna rädsla för konsekvenser.

Flera terapeutiska inriktningar har tagit fasta på hur viktigt det är för individen att berätta om sig själv på ett nytt sätt som en del av en förändring. Ett exempel är den narrativa skolan, där Michael White (1995) har utvecklat begreppet ”scaffolding” (stödkonstruktion, byggnadsställning). Med detta avses att när en person berättar om sitt liv tar hon hjälp av allmänt kända former för hur det kan framställas. Det kan exempelvis handla om att berätta om sig själv som en hjälte som trots svåra omständigheter får framgång, eller tvärtom att gestalta sitt liv inom ramen för en eländesberättelse.

När det gäller forskning om hur genomgripande identitetsförändringar går till är Helen Ebaugh (1988) ett av de mer kända namnen. Hon inter-

vjuade personer som blivit ett ”ex”, exempelvis personer som lämnat sitt yrke, äktenskap, brottslingar eller bytt kön. Hon identifierade fyra faser för förändringsprocesserna: 1) Man börjar tvivla över det egna livet och ens livsstil, 2) man söker efter och värderar olika alternativ, 3) man kommer till en vändpunkt där olika händelser kan spela in och slutligen 4) hanterar man och anpassar sig till den nya identiteten. Det går ganska enkelt att placera in en skilsmässa i detta mönster. Stora känslomässiga och sociala investeringar finns att hantera. Det börjar säkert för många med ett tvivel över vad äktenskapet ger, därefter börjar man tänka över alternativ och kanske också söka sådana mer aktivt. En utlösande händelse kan vara att otrohet upptäcks. Mot bakgrund av tidigare tvivel så kan en sådan händelse blir till droppen som får bägaren att rinna över. Efter skilsmässan behöver respektive part lägga ned kraft på att skapa sin nya roll som singel eller i en ny relation, och kanske också gentemot styvbarn.

Stig-Arne Berglund (1998) ger en kompletterande beskrivning. Han följde under flera års tid hur livet utvecklades för ungdomar som varit placerade för institutionsvård. Här framstår förändringen mer som resultatet av en process där individen, i samspel med sin omgivning, vänjer sig vid vissa former av agerande och roller. Självbilder, roller och identiteter kan på detta sätt uppfattas som resultatet av ett gemensamt arbete – ett slags läroprocess där man med hjälp av minnet skapar en idé om vem man har varit, är och ska bli (Burr, 2003).

Att lära om den egna personen

Om man betraktar identitet som en gemensam läroprocess kan man också tänka på förändring som en form av om-lärning, vilken också involverar omgivningen. Andras föreställningar om en blir betydelsefulla. Omgivningen kan då också göra motstånd mot förändringar, trots att dessa kan vara positiva. Tidigare roller har en fastklibbande tendens. Hur omgivningen responderar i förhållande till förändringsprocessen är därför viktigt.

Intervjuare: Hur tänkte du på dig själv då?

Michel: Alltså jag tänkte ju att nu får du ge dig liksom, nu får du ta tag i ditt liv och gör någonting med det. Du kan ju liksom inte fortsätta så här. Och mamma fanns ju där, så hon var ju den som följde med mig och sökte till skolan och allt sånt. Sen gick det ju mest av sig självt liksom, allting gick jättebra, intervjun på skolan och allting gick ju jättebra, så jag kom in och.

Intervjuare: Blev du förvånad på nåt sätt eller?

Michel: Lite ja faktiskt, jag trodde ju inte att jag skulle komma in.

Intervjuare: För att?

Michel: Alltså jag tänkte att dom kommer liksom se mig som alla andra har sett mig, fast jag kanske inte är så egentligen. Alltså jag var ju trevlig och så där men dom kommer se mig som stökig ändå eftersom att jag bara har gått i Vinga och inte gjort någonting sen dess. Så det var så jag tänkte.

Vi var tidigare inne på hur viktig skolan var för många av de vi träffade i studien. Det var där deras tillkortakommanden visade sig som mest påtagligt. Skolan var också central i flera berättelser om vändprocesser. Den kan å ena sidan erbjuda möjlighet till kunskapsförkovran och träning av färdigheter, den är en plats för social träning mellan jämnåriga och till vuxna, den kan vara en plats där engagemang väcks till att påverka samhället med mera. Å andra sidan kan den ge upphov till processer där känslan av förmåga och kapacitet bryts ned, träningen av socialitet resulterar i destruktiva roller eller att en ung människa förstår att den inte riktigt platser och därmed vänder samhället ryggen och söker sig till alternativa karriärer. När unga människor inte ser några vägar in i storsamhället avgränsas de uppfattade livsvägarna, och andra vägar framstår som möjliga och attraktiva. Det finns färre förluster att göra när man inte ser att det finns en riktigt reell väg in. Det är på grund av sådana iakttagelser som preventionsforskaren Farrington har sagt att om man bara skulle nämna en sak att satsa på för ett brottsförebyggande så skulle det vara att få ungdomar att finnas kvar i den vanliga skolan så länge som möjligt (Folkhälsoinstitutet, 2002). I vilket fall i den meningen att skolan kan vara en viktig resurs för att ge unga människor möjligheter att välja inriktning i livet, och att ju fler vägar som står öppna när ungdomarna blir äldre, desto större möjligheter finns för olika inriktningar. Om man ser till vad aktuell skolforskningen säger, skulle det i så fall vara att skapa skolor med en skicklig skolledning, lärare som förmår att variera undervisningen och anpassa efter de enskilda eleverna och att skapa ett stimulerande klassrumsklimat (Grosin, 2002, 2004; Hattie, 2009)¹³.

Det är viktigt att även uppmärksamma själva skolprestationerna. En del

13. Medel till att nå dit menar Hattie är att 1) på ett strukturerat sätt utvärdera den enskilde lärarens arbete i klassrummet. Detta kan exempelvis åstadkommas genom att videofilma och ge feedback på lektionerna. 2) De elever som lär sig i snabbare takt måste också få en anpassad pedagogik likaväl som att 3) stort stöd riktas till dem som är i komplicerade inläringssituationer. 4) Insatser måste också göras för att skapa ett gott klassrumsklimat och minska en orolig arbetssituation. 5) Dialogen mellan lärare och elev bör vara nära och innehålla en kontinuerlig feedback till eleven angående kunskapsinhämtning. Här kan det exempelvis handla om att träna in metastrategier för inläring, exempelvis för att kunna ta in texter på ett effektivt sätt. Överhuvudtaget framstår relationen mellan elev och lärare av största vikt. 6) Därtill är det generellt sett bra att sprida ut undervisningen i tiden och undvika blockundervisning. 7) Slutligen visar det sig att traditionell katederundervisning har en plats att fylla och kan ofta fungera bättre än en pedagogik där eleverna själva ska bestämma hur inläringen ska se ut. Lärarens förmåga till att variera undervisningen och skapa intresse för ämnet är också ofta avgörande för elevens motivation (Sammanfattningen är inspirerad av Skolvärlden, januari 2011, s. 19).

unga har tidigare fått en negativ syn på den egna förmågan – de har fått den mest negativa lärdomen som skolan kan medverka till – att en ung person lär sig att den inte kan lära sig. Att få upptäcka att han eller hon *faktiskt kan lära sig* är en kunskap som kan medverka till förändringar av självbilden.

Dani är en av dem som berättar om att det länge var svårt för honom att få det extra stöd han tyckte att han behövde. Han kom efter sina klasskamrater och självbilden påverkades negativt. Detta påverkade inte bara skolprestationerna, utan han sökte sig samtidigt till sådana sammanhang där han slapp känslan av att vara sämre än andra. När han väl fick ett stöd i skolan började han kunna se andra möjligheter och han ifrågasatte också andra delar av sitt liv. Han omvärderade exempelvis kamratumgänget som han började dra sig undan, även om det gick som han säger: ”sakta, sakta”. Det tidigare agerandet för att skydda självbilden, blev alltmer ett hinder som blockerade möjligheter till andra livsval.

- Dani: Jag hade ju svårigheter redan i sjuan och då hade jag redan sökt efter det, men ingen lyssnade, sen i åttan efter ett tag när jag hade gått i åttan en stund så, då fattade dom.
- Intervjuare: Du hade sökt stöd men inte fått det? (...)
- Dani: Dom sa i sjuan att jag skulle få men det fick jag aldrig. Men i åttan då fick jag det jag ville och så började jag dra mig undan sakta, sakta.
- Intervjuare: Så det hängde samman väldigt mycket skolsituationen och vilka du umgicks med liksom?
- Dani: Mm, typ.
- Intervjuare: När du började komma i kapp i ämnen och förstå liksom ämnena, vad hände då med dig?
- Dani: Då tänkte jag att jag har en chans och så slipper jag börja vingla. Så fick jag ju tänka lite och se om jag ska hänga med dom [kamraterna], eller ska jag sköta mig börja gymnasiet på riktigt – ska jag börja vingla och gå med dom och förstöra mitt liv?

Lite mer ingående berättar Ismo om en process där han successivt började omvärdera sitt liv och såg andra möjligheter. Ismo var vid intervjun aktiv i ungdomsprojektet Kamp där han och flera av de andra ungdomarna berättade om att de bytt livsstil, från att ha varit ute på riskabla vägar till en vilja att göra en positiv insats i samhället. Viktiga förändringar hade för Ismos del emellertid inträffat innan han engagerade sig i Kamp. På samma sätt som för Dani kan man förstå hur intimt skolprestationer är sammankopplade med den syn han hade på sig själv och hur viktiga också prestationerna är i ett förändringsarbete. Dessa är både ett yttre bevis för att förändring är möjlig,

en omvärdering av ens person i förhållande till andra och ett konkret hopp. Viktigt är här också att se den stora betydelse hans lärare hade som bärare av en alternativ identitet, långt innan Ismo själv riktigt kunde tro på och acceptera den. Läraren verkade vilja bryta mot den sedan lång tid inlärd självbild Ismo hade. Att bryta denna verkade ha krävt ett stort engagemang, ja närmast en besatthet, att vägra att acceptera att den roll som Ismo tidigare hade tagit var den enda möjliga. Ismos mönsterbrytande tankesätt som läraren introducerade, var så omvälvande att det firades med tårta och jubel. Som firandet av en sorts födelsedag – något nytt hade inträffat, det är faktiskt möjligt! Ett firande som även manifesterades genom att bjuda in pappan till samtal.

Vid tiden för intervjun läste Ismo ett nationellt program på gymnasiet i en grannkommun till Göteborg. Under intervjun kom vi in på en form av inre röst som han säger är viktig för att säga vad som är rätt och fel. På frågan om hur länge han har haft denna röst började han berätta om när han på allvar började reflektera över sitt liv, eller kanske snarare då han lockades och nästan tvingades att se att det finns andra valmöjligheter i livet. Det är intressant i hans berättelse att se hur viktigt ett yttre stöd kan vara för ungas livsval. Vi låter Ismo berätta med sina egna ord.

Det kom faktiskt i nian då en lärare som var jävligt underbar. Han stöttade mig jätte, jätte mycket, jätte, jätte mycket alltså mer än någon annan elev och lärare på hela, hela skolan. Som till exempel jag pluggade aldrig till prov. Jag kom dit och bara körde på som jag brukade göra och fick godkänt på proven. Så han sa till mig: ”Satsa på ett VG istället”, men jag sket i det han sa. Men, så fick jag IG en dag på ett prov. Då tog han in mig i ett rum och så blev han jätte, jätte besviken. Så sa han: ”Va fan, jag kommer hit varje morgon och jag försöker verkligen hjälpa dig och du vill inte”, du vet. Så han bara: ”Jag blir besviken”, så fick han nästan tårar du vet. Och när jag såg det så, jag blev skit, jag mårde skitdåligt själv. Så sa han till mig: ”Fan snälla för min skull så försök bara på det här biologiprovet”, han bara: ”Försök bara och plugga på det lite”. Han bara: ”Jag begär inte att du sitter där i timmar, försök en halvtimme, en timme max”. Så sa jag till honom okej du vet, så gick jag hem och, pluggade på biologiprovet. Så kom jag nästa dag och kunde nästan hela provet. Så fick jag VG på det provet.

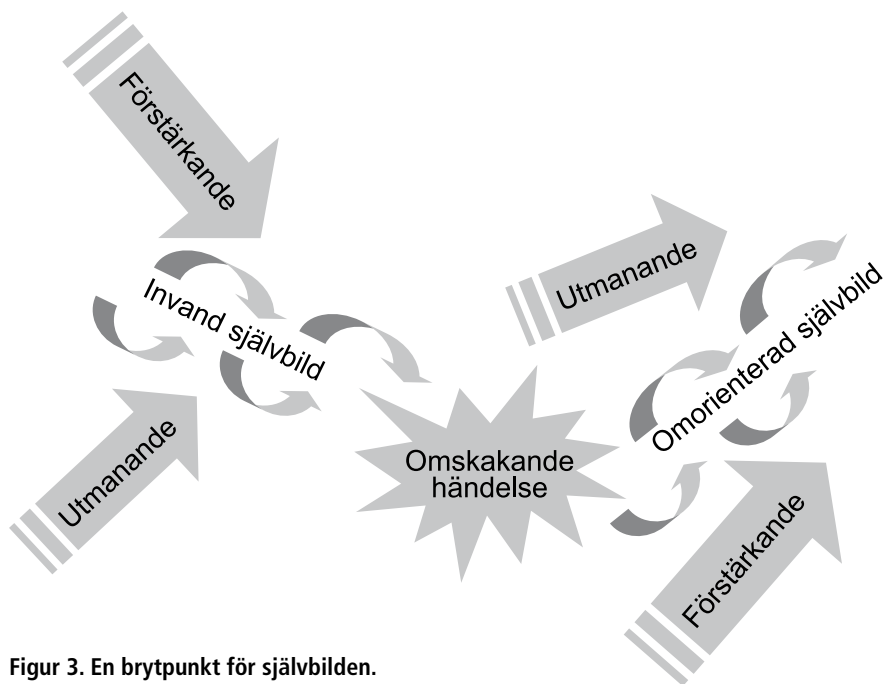
Och då blev han så glad, och så, han hoppade nästan i klassrummet och hämtade tårta och bjöd alla och han blev så glad, så glad! Så det blev nästan mest för hans skull att jag pluggade på prov överhuvudtaget. Sedan så var det samma sak på utvecklingssamtalen när han satt där med min pappa då. När han annars satt med min pappa och berättade dåliga grejer så blev min pappa jättebesviken. Men det provet, när han berättade om det, så såg jag hur min pappa lös nästan. För de enda gångerna han hade kommit till skolan annars var när jag hade bråkat med en elev eller när rektorn misstänkte att jag gick på droger eller så. Antingen var jag hos rektorn eller så var jag hos

läraren på grund av att jag hade varit på någon elev eller någonting. Så det var mest de grejerna min pappa fick komma dit för. Men när han ringde min pappa och berättade om, han ville att han skulle komma till skolan för ett prov. Där kände man sig ändå ganska, man var fan skitglad – det var ju första positiva grejen som hade hänt i historien.

För de andra lärarna, det enda jag hörde var att: ”Du kan inte, du kommer inte”. Jag sjönk mer ner och ner. Men han sa alltid att jag kunde, han bara: ”du kan”. Matten var helt, jag var helt körd på, men han sa hela tiden: ”Du kan, du kommer kunna, du har alltid kunnat”. Det var bara, bara, bara positiva ord som kom från hans mun. De gjorde att jag kom högre och högre upp. Och än idag så säger han till mig att: ”Du måste fan plugga vidare fan, jag vet att du kan”, du vet. Och det är det som, den tanken har alltid hållit mig såhär i linjen.

Det finns många delar i Ismos berättelse att stanna upp vid. I det första stycket finns förhistorien där han relaterar hur det fungerat för honom tidigare i skolan. Han hade gjort vad som krävdes på proven, i vilket fall så hade han lyckats få godkänt även om han inte läste på inför dem. Så inträffade något nytt – han fick IG. Läraren som redan tidigare tyckt att han hade en potential som han inte använde blev besviken och peppade honom till att anstränga sig lite särskilt till ett prov. Då lyckades det över förväntan och han fick VG, ett bevis för att han faktiskt kunde när han lade ned lite extra energi. Läraren konfirmerade detta genom att ställa till med en liten fest och visade sin glädje öppet (”han hoppade nästan i klassrummet”), och kallade även pappan till samtal för att visa att Ismo faktiskt kunde prestera mycket bättre än vad han vant sig vid. Ismos egen upplevelse var att många av de andra lärarna istället fokuserade på det han inte kunde och på det som brast, vilket fick hans självförtroende sjunka, åtminstone vad gäller skolprestationer.

Man kan sammanställa det som Ismo berättar i en bild (figur 3) där självbilden läggs i centrum. Självbilden kan ses som en form av överenskommelse där den enskilde samspekar med sin omgivning för att skapa en bild av den egna personen i ett socialt sammanhang (Gergen, 1985; Shotter & Gergen, 1989). Självbilden är den enskildes uppfattning om vem hon är kan och kopplas samman med en upplevelse om det egna värdet – om man uppfattar att man är önskvärd och ett positivt bidrag eller om man uppfattas som ett problem och belastning. Näralligande självbilden ligger uppfattningen om vad man kan lyckas med att prestera, och då vad man känner motivation till att ge sig i kast med – alltså vilket självförtroende man har. Ismos berättelse om sin förändringsprocess har en tydlig omskakande händelse i centrum. Genom denna sker en brytning mellan den gamla självbilden/identiteten och den nya. Lärarens agerande där han firade denna brytpunkt kan ha betydelse för att förhöja och understryka betydelsen – att urskilja det från vardagen. Här

Figur 3. En brytpunkt för självbilden.

spelar offentliggörandet en viktig roll. Det blir som en form av övergångsrit som firas ceremoniellt. Även om det var en viktig händelse var den en följd av en längre process där delvis motstridiga intressen kämpat om Ismos person, liksom att sådana krafter kommer att finnas även efter brytpunkten. Av krafter som förstärkte den tidigare självbilden identifierar Ismo själv andra lärare som han uppfattade betonade hans tillkortakommanden. Om man bortser från möjligheten att de lärare han hade tidigare faktiskt avsiktligt skulle ha ambitionen att bidra till en negativ självbild hos Ismo, skulle man kunna kalla sådana krafter för oavsiktliga eller kontradiktoriska då man får anta att intentionen bakom handlingarna inte alls var att förstärka en negativ självbild.

I centrum av figuren ovan finns en omskakande händelse genom vilken det sker en tydlig brytning av livsmönstret. Många av de unga vi talat med kunde också vittna om att vissa situationer var väsentliga för att de börjat reflektera. Det var dock inte alla. Vissa menade att de mer eller mindre mognade ut från det riskfyllda beteendet eller att de tröttnade på den sortens livsföring.

Uppbyggnadsprocesser

Oavsett om förändringen innehåller en tydlig brytpunkt eller inte, talade de flesta vi träffade om att förändringen är en process över tid som kräver en hel del arbete för att stabiliseras.

Anna berättade om hur hon hade blivit tagen av polisen vid ett flertal tillfällen och blev också åtalad för misshandel, men utan att detta gav upphov till någon förändring av hennes beteende. Det var först när hon en andra gång blev ställd inför en rättegång och när hon tog del av domslutet som hon reagerade. Om hon varit något äldre skulle hon nämligen ha fått ett fängelsestraff med anledning av att den misshandel hon var åtalad för var så grov. Hon bestämde sig då för att byta livsföring och började dra sig undan när hon insåg vilka problem ett sådant straff skulle medföra. Antingen skulle det bli att leva på socialbidrag om hon fortsatte med kriminaliteten, eller så fick hon försöka finna andra vägar.

- Intervjuare: Kan du beskriva din väg ut från det, hur såg den ut
- Anna: Alltså det var jobbigt i början, i början satt jag hemma, jag bytte nummer och bytte telefon och bytte e-mailadress och alla såna grejer för att folk verkligen inte skulle få tag i mig i början. Sedan efter tiden så fick ju folk tag i mig och folk frågade vad som hade hänt och för att inte säga sanningen typ så sa man att: ”Nä men jag har suttit inne i någon månad på behandlingshem för att de tyckte att jag var för galen ute i samhället” och såna grejer. Då tyckte folk typ att jaha, okej, och så, det är inte mer än så.
- Intervjuare: Var det från en dag till en annan som du bestämde dig för det här?
- Anna: Nej det var mest på min rättegång där de sa att du har liksom två alternativ nu, antingen så lägger du av med skiten eller så kommer du in på ytterligare en rättegång när du har slagit ner någon igen och då åker du in.
- Intervjuare: Hur gammal var du då?
- Anna: Då skulle jag fylla 17, så det var ju ingen rolig gåva om man säger så, som de sa. Det fick mig verkligen att tänka till.

Att bryta med ens tidigare livsmönster är en process som ofta involverar kamratumgänge, aktiviteter på skola, arbete och på fritiden, familjrelationer och även sättet att tänka. Några av dem vi intervjuat hade varit placerade på institution eller i familjehem. Några kunde överhuvudtaget se få fördelar med dessa. Men för en del blev placeringen viktig för att de skulle börja se andra värden i livet, de fick också stöd i att hitta nya aktiviteter och andra sätt att tänka. Några talade om att placeringen visserligen hade betydelse, men då mer

i avskräckande syfte. Rädslan för att bli placerad fungerade som en krycka att stödja sig på innan livet hunnit stabilisera sig i nya mönster.

Nils var en av dem som berättade om hur viktig en familjehemsplacering varit som vändpunkt. Familjehemspappan och han hade kommit varandra nära. Familjehemspappan hade kulturkunskap om hur gäng fungerar och en känsla för hur kriminaliteten kan påverka personen. Nils berättade också om de små vardagliga träningsstunderna där han uppmärksammades på sina tankemönster. Han fick hjälp att hantera situationer som varit mycket pressande för honom. I citatet framkommer också hur viktigt det kan vara att ha en förebild som man ser upp till. Familjehemspappan verkar kunna ge omsorg, vägledning och finner sätt att kommunicera på som verkligen når fram. Nils exemplifierar med hur relationen till polisen förändrades, även om den fortfarande var besvärlig på grund av tidigare erfarenheter.

Intervjuare: Du sa att det skedde stora förändringar med dig när du kom till familjehemmet?

Nils: Sedan jag flyttade från Göteborg så har alla blivit mycket lugnare. Min fosterpappa har lärt mig att hantera mig själv. Alltså min ilska och mitt humör och alltså kunna prata vettigt med folk och såna grejer. Det är det som har blivit den mesta förändringen hos mig att jag kan ta det lugnt i svåra situationer. I fall jag känner mig pressad, i fall jag sitter i polisförhör. När jag skulle sitta i polisförhör innan jag flyttade så hade jag suttit såhär och hållit på och stressat mig och varit nojig för att det ska hända något. För jag har blivit slagen så många gånger utav polisen så att jag är ju så jävla rädd, egentligen så är jag riktigt jävla rädd för poliserna. Hade jag varit, hade jag suttit i polissamtal nu så hade jag bara: "Nä jag har inte gjort det, jag har gjort det". Så har jag lärt mig det att rätt ska vara rätt, mitt är mitt och ditt är ditt.

Intervjuare: Är det något speciellt som han har sagt eller är det hur han?

Nils: Nä men ibland när vi är ute och åker så säger han: "Nils, vems är den?" "Det är hans, okej, det är bra". Det är såna roliga. Min fosterpappa är så bra alltså. Om han vill prata med mig om någonting som han vet att jag kommer bli upprörd över så skämtar han om det istället... För jag är den som gillar att skämta mycket, alltså jag gillar mycket att skratta och må bra.

Ett samspel mellan faktorer

Vi kommer nu att tematiskt lyfta fram några områden som vi uppfattar som väsentliga när ungdomar bryter sig ut från en kriminell gruppering och väljer nya livsvägar. Utgångspunkten är att en sådan involvering ofta är djupgående

och tar stora delar av personen i anspråk. Den har således effekter på *psyko-logisk nivå* där individens självuppfattning och känsleregister påverkas, men också för sätt att tänka på *kognitiv nivå*. Den har även betydelse på *social nivå*, där relationerna till andra har stor effekt på identitetsbildningen och för känslan av att tillhöra en gemenskap. Slutligen har den betydelse på en *social och kulturell nivå* som inkluderar värderingar, sätt att kommunicera och förstå varandra och markera tillhörighet till en grupp. Ibland kan vägen ut från en sådan involvering ske gradvis och följa en mognadsprocess, men ibland kan det krävas mer omfattande stöd. Många av dem vi intervjuade menade att när de var som mest aktiva i kriminalitet, var det mycket svårt för vuxna att nå fram till dem. Samtidigt kunde flera ge exempel på personer som ändå lyckades, trots deras misstänksamhet mot vuxenvärlden.

Smärtan i att behöva känna igen

För flera av de ungdomar vi träffade bestod det tuffaste arbetet i att söka en identitet utan brottslighet, att behöva konfrontera sina känslor igen. I den egna gruppen hade de nämligen tränat upp förmågan att effektivt döva känslor, åtminstone sådana som handlade om medlidande och omsorg, och att inte känna sig stor och betydelsefull själv. Vi talar här inte om att de skulle ha varit känslolika personer som var oförmögna till att känna sådant som empati, utan om en undantryckningsprocess där de tillsammans med sina kamrater lärt sig en effektiv känslohantering. Som vi visat ovan kunde gruppen hjälpa till att rättfärdiga brottsliga handlingar, exempelvis genom att håna och göra narr av en misshandlad person. Genom att på så sätt avhumanisera offret, kunde de brottsliga handlingarna få den statushöjande funktion som de syftade till. På samma sätt som empati var förbjudet om det inte gällde relationen till närstående, var hårda och aggressiva känslor istället välkomna. En del vittnade om att det senare känsleregistret till slut blev det enda tillgängliga. De förlorade bildligt talat successivt ett rikhaltigt känslospråk, till förmån för en mager vokabulär som i första hand gav möjlighet till olika tydliga ställningstaganden. Man kan tänka sig att en sådan process underlättas om omvärlden uppfattas som ett hotfullt territorium – ett område där man måste vara stark för att överleva. I en sådan omgivning kan det att visa (mjuka) känslor bli ett tecken på svaghet och den därmed förknippade risken att förlora status.

Intervjuare: När du var med där pratade du om allting?

Cristian: Man pratade aldrig om känslor, man visar inte känslor, man pratar aldrig om känslor, man var den hårda stenen som inte gick att knäcka.

Intervjuare: Det måste vara en kamp

Cristian: Det är en kamp om liv och död man måste kämpa för att överleva om man säger så.

Vad händer då om man omdefinierar sin omvärld, när bilden av omvärlden som ett hotfullt territorium inte längre fungerar? Om man efterhand finner att den hårda sten som Cristian talar om att vara, inte längre fungerar och blir ett hinder mot att realisera sina idéer och drömmar, och där blockeringen mot de mjuka känslorna inte längre fungerar. Flera talade då om att minnet från dem man misshandlat kommer upp och kan göra sig mycket påträngande. Om ens tidigare kamp för erkännande börjar uppfattas som ett hot mot de sidor hos en själv som man faktiskt vill kunna erfaras, kan sådana minnen förknippas med svårhanterliga skuld-känslor, särskilt då man inte har tillgång till gruppens sätt att neutralisera sådana känslouttryckningar (Sykes & Matza, 1957).

Intervjuare: Vad är det som har fått dig att vilja lämna det livet?

Cristian: Jag fick nog. Man klarar inte se människor lida eller se dem falla. Så du skulle aldrig kunna se någon sönderslagen helt blodig i ansiktet, kroppen kan inte resa sig upp, bara skriker efter hjälp. Det biter en i huvudet och du minns det dag som natt.

Intervjuare: För dom som jag har pratat med en del så har jag frågat en del om det med skuld-känslor – om man kan hantera det, och det måste se olika ut för olika personer i och för sig.

Cristian: Vissa är känslökalla det var jag, men nu när man har lämnat allting så kommer allting upp. Sakta men säkert kommer alla minnen upp och det är inte en [trevlig] upplevelse.

Intervjuare: Nä för det är ju också en jävligt jobbig process liksom för att nu, man kan tänka sig om man lever ett gäng liksom och man har kamraterna så kan man inte prata med varandra och så förstärker man på nåt sätt, man kan hitta förklaringar att det var rätt åt dom eller dom hade gjort så här och så här.

Cristian: Men förtjänar dom det så tycker jag att dom ska ha det men förtjänar dom inte. Till exempel en lögn då, som en vän gjorde som lurade i mig att hon hade blivit våldtagen fast det var så att hon hatade den här killen överallt annat och ville bara se honom död. Så jag och fyra killar till gick upp till hans lägenhet sparkade in dörren och slog ner honom. Och han skrek det var riktigt hemskt. Den ena hade en elpistol och bara tryckte i ryggen på honom och bara höll inne i fyra sekunder så han ramlade ihop och det är inte vackert. Det kom fradga ur munnen och sen stod vi och sparkade på honom slog honom med järnrör, och se det. Det var inte roligt. Och sen nu då för ett år sedan så fick jag reda på att det inte var sant, det tuggar mig i huvudet än idag.

- Intervjuare: Har du gjort någonting åt det liksom eller?
Cristian: Nä, ja försöker glömma.
Intervjuare: Ja det är jävligt svårt att glömma det eller?
Cristian: Ja det är det.

Det är nu inte alla som vi talat med som vittnar om sådana svårhanterliga skuld känslor. De flesta berättade heller inte om så allvarliga fall av misshandel som ovanstående. En del kunde istället berätta om en mer okomplicerad process genom vilken de lämnat det brottsliga livet bakom sig, och flera om att de lärt sig saker av sitt tidigare leverne. Istället för att tänka på eventuella offer betraktade de brott de gjort sig skyldiga till som en naturlig del i ett liv de lämnat. Det var också enklare att hantera för dem som menade att det egentligen inte fanns några offer, eftersom de andra var med på spelreglerna. Några kunde också mena att brotten tillhörde det förgångna eftersom de sonat sina brott. Samtidigt finns det anledning att uppmärksamma att minnet från ens handlingar kan ge upphov till svårhanterliga känslor som kan vara en del av vägen ut från kriminalitet och grupp gemenskaper. En del i en sådan väg ut verkar också vara att personen på något sätt börjar kunna se sig själv som ett potentiellt positivt bidrag för andra (Benard, 2004).

Anna berättade om att hon försöker undvika att tala om det hon varit med om, och när hon ändå tvingas göra det så gör hon om historien för att den ska framstå mer acceptabel. En tolkning av nedanstående är att det tidigare livet både ger upphov till en skam- och skuldproblematik. Skammen för vilken sorts person man är, en känsla som kan vara genomträngande och moraliskt fördömande, och skulden i förhållande till de enskilda handlingarna. När hon ser tillbaka på den hon var tidigare tänker hon att andra skulle se ned på henne: "Vad är du för jävla människa egentligen?". Bearbetningen har för hennes del inneburit att försöka att förminska de handlingar som hon varit med om, exempelvis genom att beskriva en misshandel som en örfil.

- Anna: Nä alltså jag pratar sällan om det, om vad jag har gjort och vad som har hänt och såna grejer. För man skäms så pass mycket som man gör, det är inget man typ vill gå och säga, vad har du gjort i ditt liv? Nä jag var ute och fajtades, bara slog ner folk utan anledning. Då tror folk liksom att: "Vad är du för jävla människa egentligen?" Såna grejer.
- Intervjuare: Försöker du hålla nere det liksom, trycka undan det och så?
Anna: Ja.
Intervjuare: Går det liksom att hålla undan eller?
Anna: Ja, till en viss del.
Intervjuare: Och ibland inte?

- Anna: Ja
- Intervjuare: När det inte går, vad gör man då?
- Anna: Nä men då säger man, jag hamnade väl med fel kompisar och så blev det fel och så blev det missförstånd och så. Folk bara: ”Jag hörde att du hade varit ute och slagits” och såna grejer. Då säger man bara: ”Ja men en örfil liksom”, de bara: ”Jaha, bara en örfil ja men det är inget riktigt slagsmål”. Så nä, och så tror de att man bara har gett en örfil när man i själva verket har typ stått och hoppat på personerna rättare sagt liksom.

Föräldrarnas betydelse för upplevelsen av skam och skuld är viktig i många av de ungas berättelser. Det är nämligen i första hand dem som de har skuld-känslor till. Ett flertal talade om hur de under lång tid spelade ett dubbelspel. De hade en roll innanför hemmets väggar och en helt annan när de var ute med sina kamrater. Föräldrarna verkar också kunna utgöra en ställföreträdande empati. Att se sin mamma och pappa bli mycket ledsna och besvikna var svårt att förlika sig. Endast då relationen till föräldern var helt raserad fick vi exempel på att man faktiskt inte brydde sig om vad föräldern tyckte. De raserade relationerna kunde vara resultatet av att den unge själv varit utsatt för misshandel i hemmet, där pappan misshandlat mamman eller då föräldrarnas missbruk skapat en ohållbar familjesituation. Flertalet menade också att föräldrarna, och familjen i stort, var den viktigaste faktorn i deras nyorientering. I relation till föräldrarna skapades inte bara möjligheten till att ta en barnroll, utan också att identifiera sig i en mer ansvarsfull position – som förälder och vad man då skulle vilja ge sitt barn för värderingar.

- Intervjuare: Vad tänkte du då när du tänkte på föräldrarna, att dom var ledsna eller?
- Mehdi: Nej jag, alltså jag la mig i deras situation. Det är det bästa man kan göra när man vill känna empati eller nåt. Jag satte mig i deras situation. Jag ville inte att min son skulle se ut sådär, alltså min bild att typ jag skulle blir en stor kriminell och få massa pengar, skulle leva lyx. Men så kan jag alltså inte tänka mig det nu. Jag kan inte tänka mig att ha ett barn och fortfarande vara kriminell. Vad ska jag säga till mina barn? Vad ska jag lära dom om livet?
- Intervjuare: Vilka är det man känner skuld-känslor till?
- Michel: Värsta skuld-känslorna tycker jag det är om man ser sina föräldrar ledsna. Då får man de värsta skuld-känslorna. De är de jobbigaste också. De jobbigaste, alltså har jag bråkat med någon eller slagit han och ber om ursäkt så är det klart med det och han tar emot min ursäkt. Det är lugnt mellan oss. Men

om min mamma eller min pappa är besvikna på mig och så, det tar lång tid tills det ska bli bra här inne.

Att upptäcka sina tankemönster

Det andra området att hantera när unga ska skapa en väg ut från kriminalitet handlar om sättet att tänka, alltså de kognitiva strukturerna. När vi träffade personer engagerade i Kris som arbetar för att stödja människor som varit inne i kriminella kretsar till nya vägval betonade de detta område starkt. För personer där brottsligheten blivit mer avancerad eller pågått under längre tid kan man tala om ett livsstilsberoende, menade de (Bergström, 2000; Nakken, 1996). Detta slags beroende omfattar stora delar av personens liv, som de aktiviteter man sysslar med, vilka man umgås med, vilka värderingar man tar till sig och så vidare. Inte minst handlar det om en inläring av kognitiva mönster där brottet rättfärdigas och där man tränar sig i att förhålliga eller göra den egna personen mer eller mindre osårbar. På en affisch uppsatt på väggen i Kris lokal sammanfattas de viktigaste punkterna i ett sådant beroende i vilket hjärnan blir ”kidnappad” och tränad till att tänka i vissa spår:

- Rättfärdigande – Jag skyller ifrån mig
- Avskärmning – Jag slutar lyssna eller bry mig
- Utvaldhet – Jag gör som jag vill
- Maktorientering – Det är jag som bestämmer
- Sentimentalitet – Jag är en hygglig tjuv så det gör inget
- Super-optimism – Jag åker aldrig fast
- Osammanhängande – Det bara händer, inte vet jag varför
- Intellektuell lättja – Jag ordnar upp allt imorgon

Dessa tankemönster kan ses som strategier för att rättfärdiga beteenden som är svåra att försvara i övriga samhället. Med Festingers terminologi kan de tjäna till att minska den ”kognitiva dissonans” som uppstår exempelvis när ett värderingssystem står i opposition till de handlingar man begår (Festinger, 1970). En person har svårt att hantera när handlingarna står i opposition till den moral eller de värderingar man annars bär på. För att hantera motsättningen skapas sätt att (bort)förklara varför de aktuella handlingarna egentligen inte bör betraktas som en avsteg från moralen. Enligt Sykes och Matzas (1957) vokabulär fungerar de som neutraliseringstekniker i samma syfte, alltså att hantera skuld och skamproblematik för att skydda självuppfattningen.

Vi har i denna skrift återgett vad en del ungdomar aktiva i föreningen Kamp sade om sina erfarenheter av brottslighet och vägen ut. Vi gör ingen värdering av hur denna organisation fungerade totalt sett, eller i relation till olika myndigheter. Det som är intressant för oss har istället varit att se till

ungdomarnas egna erfarenheter och då även vad i Kamp som de menade varit betydelsefullt. Något som ungdomarna då återkom till vid ett flertal tillfällen var, att de fick en ny social gemenskap och att de fick möjlighet att inse att handlingar faktiskt har konsekvenser. En del av dessa konsekvenser handlade om materiella saker, som att de riskerade att dra på sig stora skulder hos Kronofogden. Andra handlade om svårigheter att få vissa arbeten om man har ett belastningsregister och ytterligare några om de skador och det lidande som kan drabba den som utsätts för ett brott. I en diskussion om gruppsytryck kom vi tillsammans med Mehdi och Dino in på vad det innebär att tänka i konsekvenstermer och att börja inse hur man tidigare lurat sig själv. Man kan också se hur de hade utvecklat en mycket stor tilltro till den egna gruppen, en tilltro som närmast har omnipotenta drag – det var vi mot hela Göteborg. En sådan gruppuppfattning sluter gruppen inåt och legitimerar handlingar mot ”de andra”, som inte tillhör dem själv utan kan betraktas som potentiella fiender.

Intervjuare: Så att stå emot gruppsytryck det handlar mindre om vad man ska säga och mer om att man börjar fundera över sitt liv eller?

Dino: Ah exakt, alltså förut man tänkte bara såhär: ”Ah jag gör det här det är lätt ah, ah eller att jag kan slå han här, jag kan”. Man tänkte inte på konsekvenserna, vad som skulle hända och så. Förut alltid när vi var yngre tänkte vi aldrig på konsekvenser. Vi tänkte bara på att göra dumma grejer och så. Det blev gruppsytryck. Ah alla kom så helt plötsligt säger: ”Ah vi rånar eller vi slår han” och så. Så nä, vi tänkte aldrig på konsekvenserna.

Intervjuare: Under den tiden innan du var med i Kamp och begick en del brott och sånt där, funderade du på olika livsvägar så att säga?

Dino: Alltså det är klart tvivel fanns alltid, det är, alla kriminella har det.

Intervjuare: Och hur låter dom liksom, hur var dina funderingar?

Dino: Från början hade jag inga tvivel. Det var som att jag stängde jag ögonen och gick in i elden. Alltså man vi tänkte inte på någon, ingen av oss, vi visste bara att det var vi mot hela Göteborg.

Intervjuare: Vi mot andra alltså, mot samhället eller mot Göteborg eller mot andra invånare?

Dino: Nä, alltså inte så, men det var så att ingen ska komma åt oss, och att: ”Vi kan göra vad vi vill utan att det händer nåt och ingen ska jävlas med oss, alla ska känna till oss”, det. Men sen när, första gången jag blev gripen, arresterad, då fick jag massa tviveltankar om det är rätt eller fel, om jag kommer lyckas med det här och så. Men det fanns inget stöd. Det var

ingen som stötte mig fram: ”Ah, det var fel det du gjorde och skit i det” och så.

Mehdi och Dino fortsätter berätta om hur betydelsefullt det var för dem att se på filmer om hur drabbad man kan bli som offer av en misshandel. Tidigare hade offret inte funnit i deras föreställningsvärld, utan fokus låg på dem själva, deras egna bedrifter och vinster. Men;

Mehdi: Vi såg en film, alltså en sån dokumentär så om en man, han hade fått en smäll bakifrån och dom hade tatt bara hans mobil och hans pengar. Han hade nåt 30 spänn nåt sånt. Och han mannen han låg på sjukhuset typ två månader och han fick börja allt om av livet. Han blev ett litet barn. Han kunde inte gå han kunde inte prata – ingenting.

Dino: Alltså han fick lära sig prata, gå, allt det där.

Mehdi: Då man såg han, man såg hur han var. Varför? För en mobil? Man tänkte: ”Ah det om det typ som på filmer, man slår han, man slår han här efter typ några timmar han går upp eller han tar en tablett och han mår bra. Det har inte hänt”. Men det är inte så i verkligheten, utan av en smäll så kan du bli handikappad eller du kan dö så. Om då du lägger dig i den situationen, så kommer det inte heller kännas bra för dig. Då tänker du: ”Ah det här är inte bra, det här är det dummaste man kan göra”.

De berättade samtidigt att förändringen, eller kanske snarare mottagligheten för att se till konsekvenserna och sätta sig in i offrets roll, inte kom med en gång. Tvärtom, i Kamp gick den första tiden i stort åt till att skapa ett så tryggt gruppklimat att de vågade öppna sig för alternativa sätt att uppfatta omvärlden på. De testade om ledaren hade vad som krävdes i form av insikt och kunskap om den kriminella livsstilen, alltså kände till hur de kunde tänkas uppfatta världen. När väl denna fas var över arbetade de intensivt med att förändra invanda tankemönster. En lärdom av detta kan vara att det visst går att skapa sådan reflektion med unga med kriminellt beteende, men också att det kräver uthållighet och kunskap kring hur en sådan livsföring påverkar tankemönster, umgänge och gruppkultur. I vissa fall handlar det om ett riskfyllt företag att lämna en viss position med vissa perspektiv som har fungerat tidigare, för att finna något nytt eller undanträngt men som man inte provat på länge, åtminstone inte i alla sammanhang.

Att söka en ny tillhörighet

Jag vill verkligen inte att min lillebror ska se upp till någon annan. Någon som jag själv har varit exempelvis.

Vi träffade några ungdomar som ville engagera sig för sina kamrater och särskilt yngre ungdomar i Backa. De berättade om hur de nu hade blivit ”praktiserande muslimer”, till skillnad från tidigare då de enbart uppfattade sig som ”bara muslimer”, vilket i princip innebar att de inte tog någon större hänsyn till de regler som religionen stipulerade. Genom islam fick de ett tydligt uppdrag att ta hand om sina bröder och systrar. Det handlade egentligen inte om ett engagemang för andra som byggde på medkänsla även om det också kunde innefattas, utan på en plikt från gud, menade de. Om man ska kalla sig för muslim handlar det om att sätta andra i främsta rummet och försöka bidra till deras välbefinnande. Detta är guds uppdrag, menade de. De ville bland annat starta en fritidsverksamhet för, åtminstone i första steget, att unga muslimska pojkar skulle få en mer stimulerande fritid, lära sig om religionen och skyddas från att komma in i kriminalitet. En av dem står bakom citatet ovan där han talar om behovet av förebilder.

Vi träffade också flera ungdomar som var engagerade i Kamp, där de fick lära sig om konsekvenser av brottslighet och fick efterhand ansvar för att leda gruppverksamhet för yngre ungdomar. Andra menade att de ganska enkelt kunde byta kamratumgänge när de väl bestämt sig, då de hade andra vänner att tillgå. De hade samtidigt levt i flera världar.

I gruppen får man känslan av samhörighet och en kick av att veta att man har människor som backar upp en om det skulle behövas, det är det man förlorar och kan sakna. Att komma in i en ny grupp är emellertid inte enkelt. Ismo, som vi träffade tidigare, berättar hur han i den gymnasieskola han började i, mötte helt andra sociala koder än vad han var van vid. De andra skrattade inte åt samma skämt, och var inte alls imponerande av det sätt som han var van vid att skapa uppmärksamhet på. Han kände sig ”som en förvirrad kamel”, säger han. En kamel i ett Sverige han inte tidigare hade varit i sådan närkontakt med. Tidigare var de bilderna av Sverige som styrde, hur ljushåriga var och hur den egna positionen skulle byggas i förhållande till dem. Det gick så långt att han var nära på att ge upp försöken, tills dess han dels fick stöd i Kamp i att relatera sina värderingar och dels fick ett liknande stöd av en engagerad lärare med vana att arbeta med ungdomar från förorten, säger han.

Oavsett vilken grupp eller sammanhang det är frågan om, är det svårt att bryta med ett liv i brottsliga grupperingar, utan att också byta socialt umgänge. Visst kan det i mer avancerade grupper finnas sanktioner eller avgifter som måste betalas för ett utträde, men i de sammanhang vi fokuserar på får vi bilden av att det snarare är risken för att bli ensam och förlora sin sociala roll som är det stora hindret mot att lämna gruppen. Men, när någon vill lämna en grupp uppstår ett hot mot sammanhållningen. Det kan dels handla om risken

för att hemligheter läcker ut till obehöriga när en person inte längre är invigd och dels om det faktum att gruppen numerärt blir mindre. Vad skulle hända om fler vill lämna? Därför kan en grupp vidta sanktioner som stöter bort och vanärar den som vill lämna. Sanktioner som markerar status och diskvalificerar utbrytaren och på så sätt både stärker den inre sammanhållningen och gränsen mot yttervärlden. Halim beskrev den sociala degraderingsprocessen som han menar en del måste utstå om de vill lämna gruppen i Backa.

Halim: Och varför ingen vill lägga av, det kan jag också förklara för dig. Lägg av, så... folk brukar gå runt och säga, lägger du av X-team så skär de av ett finger för dig, om du inte har ett skäl. I Backagänget så är det såhär, att om du lägger av, så vad jag vet, så är det så att allt folk snackar skit om dig direkt: "Han är golare, han är svikare, han är inget att ha, ingen ska prata med honom". Det blir sådana diskussioner direkt, det går rykten. Alla säger att honom kan man inte prata med, han ska vara en tönt nu. Så då blir det så, han är golare, han är svikare, han ska få stryk, och så slår de på dem bara, och så slår de på honom varje gång han går förbi där.

Intervjuare: Men går man till handling också, så att de verkligen får stryk liksom?

Halim: Jaja, det är klart, du har ju svikit dem på något sätt.

Intervjuare: Så dels så blir man degraderad eftersom man...

Halim: Man blir sänkt, precis. Man blir mobbad på något sätt.

Intervjuare: Så blir man utfrusen, du är en icke-person helt plötsligt.

Halim: Ja, precis, exakt så.

Intervjuare: Och det är klart att bli helt utanför...

Halim: Ingen är mogen, jag menar, hade jag haft en person som är precis som mig, som vågar göra precis som han vill, man hade vunnit... men man kan aldrig göra någonting när man är ensam, det fungerar aldrig. Jag känner bara att jag blir nertryckt på något sätt. Du är liten.

Sammanfattande kommentar

I detta kapitel har vi presenterat hur vägen ut från kriminalitet ser ut, så som de ungdomar vi träffade berättade om den. Utvägen är en identitetsförändring som i många fall tar tid och behöver stöttas på olika sätt. Förändringen sker ofta inte helt spikrakt mot ett mål, utan svänger fram och tillbaka. Det finns nämligen olika krafter som drar och även en osäkerhet inför vad den nya identiteten kan innebära. Visst, en del berättar också om en process där de varit vilda under tonåren, men där de mognat successivt och att de nu kan se tillbaka med milt överseende. Andra har betydligt mer att brottas med.

Minnen av de brott man begått gör sig påmind i form av både skam- och skuldkänslor. De tankemönster som fungerat i ett brottsligt sammanhang ställer nu istället till med problem och att finna nya kamratgrupper är inte alltid så enkelt. Dessa har nämligen utvecklat andra sätt att umgås på och talar i en mening ett helt annat språk.

De aspekter vi har berört handlar om *kognitiva* aspekter som innebär att tankemönster etableras som på olika sätt legitimerar den egna livsstilen. Här finns likheter till hur sådana mönster kan påverka en person med en beroendeproblematik. På olika sätt försöker individen skydda sig själv mot att förändra sin livsföring och mot att se de negativa konsekvenserna av livsföringen. Något som flera av de unga lyfte fram var behovet av att träna upp ett konsekvenstänkande, som både avser för egen del (exempelvis i form av skadeståndskrav) och gentemot de som blivit drabbade av ett brott.

Vi tog också upp de psykologiska aspekter i form av *emotioner* som inte minst handlar om att hantera känslor av skuld och skam inför det liv som man tidigare levt. Minnen av dem som drabbats av ett brott kan vara mycket plågsamma då det väcker känslor av empati som man tidigare haft försvar mot att uppleva.

Slutligen pekade vi på *kulturell* och *social* nivå där den enskilde som är beredd att lämna sin tidigare livsföring, kan hamna i en känsla av ensamhet rent faktiskt, men också kommunikativt. De kamrater man tidigare tillbringat tid tillsammans med och som kan betyda mycket för en på fler sätt än att man begår brott tillsammans, blir allt svårare att umgås med. När man socialiserats in i en viss grupp utvecklar man förutom kamratrelationer, också sätt att tala och umgängeskoder. Man definierar sig i förhållande till värderingar, vilket inkluderar både dem som blir förebilder eller andra grupper som uppfattas likna den egna och de man tar avstånd från. Att byta sociala och kulturella sammanhang kan liknas vid ett uppbrott från sammanhang som i en mening är trygga och invanda och ge sig in i något okänt. Det kan bli till en ny socialisationsprocess som kommer att kräva kraft och tid med i vissa fall ett osäkert resultat.

En del av ungdomarna mognade ut från sin tidigare livsföring där brottsligheten kan uppfattas som en del av tonåringens sökande och prövande av gränser, för andra skedde omvälvande händelser som innebar en reflektion och vändning. För några, särskilt de som blivit mer involverade i brottsliga sammanhang, krävdes det en längre period av sökande. Yttre impulsgivare och stödjare kan vara viktiga för att stötta dessa processer, inte minst då vändningen inte alltid är spikrak eller självklar. Vi ska i nästa kapitel diskutera några exempel på ungas möten med personer som gjort en viktig skillnad i deras liv.

11. Att bygga motståndskraft och stimulera brytpunkter

Det finns bättre och sämre vägar att nå fram till unga i utsatta situationer, liksom det gör det till människor överhuvudtaget. I detta avsnitt vänder vi blicken mot vad som kan vara väsentligt för att stimulera dem till att välja en annan livsväg. Det finns också vägar som visserligen når fram, men enbart för att förstärka det som man försöker undvika och så finns det sådana som faktiskt är en början till förändring. Ett resultat som denna studie visar på är att på samma sätt som det finns olika sätt att komma in i brottsliga sammanhang, finns det ett flertal sätt att komma ur dem. Vissa saker verkar dock återkomma, som sökandet efter respekt, bekräftelse och att vara en del av ett sammanhang. I konsekvens härmed vill vi argumentera för att det inte finns ett enda sätt, eller metod för hur man ska stödja ungdomar ut från dessa sammanhang och in i andra. För den enskilde kan faktiskt förmå att ta till sig olika saker från olika personer, om hon eller han finner en grundad anledning att göra så.

Jag hade två olika tränare där som den ena väldigt pedagogisk, väldigt teknisk, bra förklaringar, jätteduktig tränare, kommer ihåg honom väldigt väl. Den andra han bara gapar och skriker på en och tränar dig så hårt så man nästan hostar blod när man går därifrån, också bra tränare. Dom får ens uppmärksamhet, bägge två, fast på olika sätt men båda var väldigt bra. Dom backade inte, dom hade en kompetens, du såg upp till dom, du hade motivation och du hade liksom någonting som du ändå kände att det här var jag ganska bra på eller kunde bli ännu bättre på. (Tommy)

Samtidigt finns det vissa principer som kan öka eller minska möjligheten att nå fram till ungdomar i utsatta situationer, eller överhuvudtaget att nå människor i en ambition att påverka dem. Till skillnad från Tommys kampsporttränare, som båda nådde fram men utifrån sina egna sätt att agera på, ställs det stora krav på lyhördhet och anpassning till den enskilde när det handlar om professionella arbetsrelationer. En grundprincip i förändringsarbete är att

betrakta förändringsarbete som resultatet av ett gemensamt arbete, där den involverade aktivt påverkar och båda parter i viss mening skapar varandra. När det handlar om relationen mellan professionella och enskilda åvilar det ett särskilt ansvar på de förstnämnda både för att ge ramar för och material till denna påverkan genom förhållningssätt och metoder och att kunna ställa sig vid sidan av den och reflektera över förändringsprocessen (Bernler, m. fl. , 1993). Den professionelles ansvar blir då, metaforiskt uttryckt, lika mycket att agera som processövervakare som maskinoperatör. Som den senare har man ansvar för att behärska utförandet av vissa handhavanden och metoder, men som processövervakare har man också ansvar för att fortlöpande undersöka vad som håller på att utvecklas och särskilt hur olika aktiva parter tillsammans förstår och tar till sig varandra. I den senare rollen handlar det inte bara om att betrakta den andres förändring, handlingar och beteenden, utan även om att se till den totala relationen och inte minst om att granska den egna rollen och funktionen.

Resultat från forskning som tittat på vad som är generellt i olika modeller betonar arbetsalliansen mellan behandlare – den är mer betydelsefull än de specifika metodiska vägvalen (Wampold, 2001). Denna forskning säger också att faktorer utanför det specifika terapeutiska sammanhanget har större betydelse än det terapeutiska arbetet. Sådana kan i vårt fall handla om att ungdomar mognar, de blir trötta på att behöva vara rädda för polisen, ser sina föräldrar bli ledsna, de kanske finner en partner som ställer krav på livsföringen, blir föräldrar, inser att brottsligheten kan leda till skadestånd och skulder, vill kanske bryta ett missbruk, hotas av fängelse eller på annat sätt uppfattar att brottsligheten medför negativa konsekvenser. Det andra skälet till att vi poängterar dessa aspekter är att de krafter och förhållanden som stöter ut respektive förmår att integrera unga i svåra livssituationer rimligen ligger utanför specifika behandlingsarrangemang. Här spelar alla de mer eller mindre vardagliga mötena mellan vuxna och unga (och naturligtvis unga sinsemellan) en central roll för ungas identitetsskapande, inte minst de tillfällen då gränsen mellan vad som betraktas som normalt och avvikande förhandlas.

Vad är det då som stärker ungas kapacitet och önskan om att vilja bli en del av samhället? Brendtro och Larson (2005) utgår i sitt arbete från fyra grundpelare för utvecklingen: känna tillhörighet, vara generös, uppleva självständighet samt känna att man behärskar olika saker och att man kan utöva viss kontroll av sina val och omständigheter ("mastery"). Till vart och ett av områdena har de kopplat ett utvecklingsmål. Om man vill att unga ska uppleva tillhörighet med en viss grupp (eller samhället) så ska man stärka deras tillit till gruppen eller systemet, om unga ska vara generösa ska man utveckla former där de kan se en mening med deras bidrag, för att stärka självstän-

digheten fokuserar man på ungdomars egen kraft och kapacitet, och för att stärka ”mastery” – hitta fram till den unges talang och finna former där denna kan utvecklas (för en översikt över resilienceforskningen, se: Benard, 2004).

Om vi återgår till Ismo (se föregående kapitel) och sätter in hans berättelse i teoretisk belysning kan man för det första säga att utvecklingen, såväl när han upplevde sänkt självförtroende som ökat, var processer. Visst fanns det en tydlig punkt där saker ställdes på sin spets och som blev en form av brytpunkt som var viktig i hans liv, men denna var en följd av ett förarbete av många samspelande (och motstridiga) faktorer. Läraren hade ofta sagt att han trodde på Ismos kapacitet och motiverade honom till att satsa och fortsatte även efter brytpunkten med samma arbete. När brytpunkten kom blev inte förändringen snabb eller omedelbar, utan snarare en balansförändring av krafter där Ismo i högre grad påverkades av sådana som stärkte hans tro och tillit, exempelvis att kunna bli tillhörig samhället och att skolan var ett viktigt led i detta. Genom detta blev också hans upplevelse av meningsfullhet stärkt – hans handlingar och prestationer fick en annan betydelse, exempelvis blev pappan ett tydligt bevis för detta. Läraren bekräftade inte honom enbart i den befintliga rollen, utan också i förhållande till vad han kunde bli. Med Festingers (1970) begrepp kan man säga att läraren genom ett ihärdigt arbete införde en påtaglig kognitiv dissonans hos Ismo då han erbjöd ett synsätt som inte stämde överens med vad han hade vant sig vid. Även om genomslaget kom vid en avgränsad situation (åtminstone sett i efterhand), var den en följd av förarbete och förvaltades genom efterarbete för att göra den nya identiteten mer hemtam för Ismo och där dissonansen således upphävs genom anpassning till nya förhållanden.

Bengt Starrin (se exempelvis: 2007) har under många år utforskat relationen mellan skam och stolthet i relation till utsatta grupper, och hur den vardagliga kommunikationen mellan människor innehåller krafter som antingen förstärker positiva band eller hotar att bryta dem. Särskilt stor betydelse har kommunikation där det finns en ojämlik maktfördelning, som det exempelvis finns mellan socialarbetare och klient, lärare och elev, polis och misstänkt och mer generellt mellan vuxna och barn. Han talar med referens till Thomas Scheff (1997) arbete om två slags kommunikation som står mot varandra. Ett *separerande* språk där den som befinner sig i högre maktposition på olika sätt talar nedsättande till den andre och genom detta befrämjar skam och ilska, och ett *sammanbindande* språk som tvärtom skapar stolthet. Det separerande kan komma till uttryck genom att tala om den andre som mindre vetande, genom att predika, hota, döma, snoka, kategorisera och genom att skuld- och skambelägga. Ett sammanbindande språk är istället

uppmuntrande, berömande, uppmärksammande, bekräftande, ställer mer öppna frågor och är aktivt lyssnande.

Vi vill lägga den *respektfulla relationen* som en grundkomponent i alliansbildningen. Här handlar det också om att vända på förståelseramarna och sätta sig själv i den andres position. Att gå in i ett förändringsarbete kan ses som ett riskfullt företag. Man vet vad man har men inte vad man får, och man kan heller inte riktigt säga hur processen kommer att gestalta sig. Om jag ska våga investera i en annan person, eller metaforiskt, satsa på en guide i ett för mig delvis okänt landskap, vill jag kunna fästa tilltro till att denne på ett hyggligt bra sätt kan terrängen åtminstone den första biten. Därtill att denne kommer att följa med så långt att jag kan fortsätta att ta mig fram på egen hand. Och det är mycket lättare att våga investera i en person som faktiskt verkar vilja finnas kvar och tycka om en, oavsett vad jag ställt till med. Många unga i utsatta situationer har en bristande tilltro till vuxna. Det enda säkra som en del ungdomar utgår från är att vuxna är sådana som kommer att svika dig om och om igen. Därför kan det krävas ett mödosamt arbete för att bygga upp förtroende och tillit, och att gång på gång så att säga låta den unge förstå att han eller hon är omtyckt. Denna process liknar det som Mats Trondman (2003) kallar för att bygga upp ett relationskapital.

Att introducera skillnad – som gör skillnad

Om människan utsätts för det vanliga brukar de förbli detsamma. Om de möter något ovanligt kan detta ovanliga framkalla en förändring. Om det nya de möter är (alltför) mycket ovanligt stänger de av för att inte bli påverkade. (Andersen, 1991, p. 49)

I sitt välkända verk om sammankopplade förändringsprocesser, systemteori, definierade Gregory Bateson (1972) information som en skillnad som gör skillnad. Det är alltså en ovanlig händelse som förmår att dra till sig uppmärksamhet i och med att den bryter från det invanda sättet att uppfatta verkligheten på. Denna definition har använts för att diskutera terapeutiska förändringsprocesser, bland andra av Tom Andersen som menar att den information som förs in måste vara ”lagom” ovanlig för att bli accepterad. Om det nya skiljer sig alltför mycket från det gamla når den inte fram eftersom mottagaren slår dövörat till eller kanske inte alls förstår vad som avses. I mycket svåra och fastlåsta situationer kan det krävas synnerligen god matchningsförmåga hos förändringsagenten för att budskapet ska bli definierat enligt befintliga tolkningsramar och framstå som relevant. De som likt författarna till denna rapport har bevistat föreläsningar där internationella ”ikonterapeuter” presenterar sitt arbete känner säkert igen dramaturgin, där

hårt knutna problem löses upp som genom ett trollslag genom terapeutens optimala intervention, som om ett mörkt rum plötsligt badade i ljus. Att söka efter det exakt rätta, den optimala interventionen kan upplevas som väl höga krav att ställa i det vardagliga arbetet med unga i svåra situationer, och kan antagligen lika väl leda till att stressen och känslan av tillkortakommande ökar snarare än minskar.

I citatet från Andersen ovan är definitionerna vidare för vad som kan åstadkomma skillnad. Det handlar snarare om ett spann av möjliga handlingar som kan skapa skillnad än en enda riktig, och rimligen krävs det också då att man snarare tänker i processer där olika handlingar som verkar åt ett visst håll länkas samman, än om en avgörande vändning. Men, essensen i idén med att introducera skillnad för att åstadkomma förändring kvarstår. Det handlar om att tänka i termer av att nå in till den andre och bli accepterad med hjälp av hur denne förstår sin tillvaro, samtidigt som det inte handlar om att fullt ut konfirmera dennes definitioner då en sådan bara skulle förstärka den nuvarande identiteten och positionen.

Vi väljer här att använda ordet *introducera* som beteckning för hur förändringsambitionerna lanseras till den enskilde. Att säga introducera handlar också om ett synsätt på ansvars- och maktförhållanden, här mellan unga personer i beroendeställning till vuxna/anställda. De vuxna har ansvar för att ge ungdomarna möjligheter och förslag till hur de skulle kunna leva och tänka kring sina omständigheter och sin omvärld, men de kommer inte sällan att stöta på avsevärda svårigheter om de försöker tvinga fram en viss förändring. Att introducera handlar om att visa på olika möjligheter och kontextualisera sammanhang exempelvis genom att beskriva konsekvenser av olika handlingsvägar. Kort sagt att vidga och/eller ge nytt material till de ungas befintliga tolkningsrepertoarer. Ansvar och kraften i förändringsarbetet måste dock verkligen involvera den unge själv, om det ska leda till mer än en anpassning och kännas angeläget för honom eller henne. Här kan viktiga vuxna som vägrar att ge upp och släppa taget ha stor betydelse, vilket bland annat exemplet med Ismos lärare visar i denna rapport. Det handlar alltså inte enbart om att tvinga till en viss positionell förflyttning eller inordning med oförändrad självbild och identitet, utan om en utmaning som involverar inarbetade och identitetsnära tanke- och handlingsmönster. I de fall den unge uppfattar sig tvingad eller inmutad till ett visst handlingsområde kommer han/hon med stor sannolikhet att resa strategier till försvar för den egna personen. Istället för en ömsesidig lärande och utvecklande process, hamnar man i ett strategiskt spel som utgår från makt och motmakt och ungas kamp om att få känna sig normal. Ibland har de normaliseringsambitioner de unga varit föremål för tvärtemot intentionerna medverkat i en uteslutningsprocess, då dessa fått dem att känna sig ännu mer vid sidan av (Forkby, 2005).

Låt oss ta ett exempel på hur att introducera skillnader skulle kunna se ut i en vardaglig praktik. Vi mötte ovan Stina som under sina tonår var på kant med tillvaron, inte minst i skolan där hon inte upplevde någon samhörighet med lärarna eller skolsystemet som sådant. Hon var den som ständigt blev utkörd. Stina berättade också hur hon blev placerad i en särskild undervisningsgrupp vilket bekräftade hennes invanda identitet av att vara bråkig och önskad. Men hon sa samtidigt att det var först i denna grupp som hon mötte en lärare som faktiskt nådde fram till henne med ett annat budskap än tidigare – en skillnad som för henne blev viktig även om förändringsprocessen skulle ta tid. Det var därför intressant att träffa denna lärare för att höra hur hon såg på yrket och hur möten som gör skillnad kan se ut. Vad var det som gjorde att hon nådde framgång där de andra misslyckats?

Det är säkert så att den lilla gruppen hade betydelse för möjligheten att skapa närmare kontakt med eleverna och att läraren kunde ägna mer tid åt dem än vad som var möjligt inom ordinarie klasstorlek. Men, frågan är om det inte finns andra saker också, saker som är minst lika viktiga som handlar om vad tiden faktiskt används till och hur mötet mellan lärare och elev gestaltar sig. När läraren reflekterar över detta är ordet respekt centralt: ”men du respekterar mig”. Den respekt som hon talar om kan uppfattas som den beståndsdel en relation som ska gynna växande kräver – ett slags relationens navelsträng genom vilken omdanande växtmöjligheter kan utvecklas.

Intervjuare: Finns det något speciellt som du gör för att stödja och hantera elevernas identitetsutveckling?

Lärare: Alltså jag själv har jag aldrig vetat. Jag frågade ofta vad är det som gör att det funkar här då? Då kunde dom säga: ”Ja men du respekterar mig. Ja, men det gör ju alla vuxna här [kunde jag säga].” Nä, men då upplever de inte det.

För mig handlar det om det är bemötande helt enkelt och att jag är som jag är. Man kan inte låstas att vara. Det kan man inte hos några ungdomar för dom genomsådor en direkt. Är du inte ärlig och äkta i det du säger och hur du är, då har du inte någon chans.

Jag lyssnar på dom jättemycket och jag är nyfiken på dom och deras liv och ber dom berätta och så ger jag min egen berättelse – alltså att man är öppen tänker jag. Jag menar om jag har elever som säger att dom har gjort någonting [dumt] då kan jag säga: ”nä, det är inte klokt – hur kan du göra så”. Alltså jag kan vara väldigt rak så, men ändå ha respekt.

Jag är också väldigt tydlig med att tala om att jag tycker om dom. Det kan jag säga ett par gånger om dagen även när jag är arg. Jag säger att det är inte den personen du är som jag är

arg på, utan det är det du gör som blir så himla tokigt. Alltså bemötande: att visa dom respekt men att ändå vara en vuxen som sätter gränserna på något sätt. Du får ju inte vara någon som dom bestämmer över. Dom testar ju det. Men någonstans att man sätter gränserna.

Och sen så brukar jag säga när dom börjar; att du kommer bli jättearg på mig många gånger säkert, och jag kommer bli jättearg på dig men det betyder inte att jag inte tycker om dig för det.

I några få meningar sammanfattar läraren en del av den erfarenhet hon fått från att möta och introducera alternativa möjligheter för unga människor i svåra livssituationer. Det finns inget facit som gäller för alla personer eller i alla situationer, men här kan ändå finnas ett sätt att försöka formulera en kärna i vad yrket innebär när det handlar om att skapa relation och introducera förändring hos unga som lärt sig att de kanske inte alls är önskvärda i andra sammanhang. Ett nyckelord i citatet ovan är respekt, ett ord som förekommit vid ett flertal tillfällen i denna rapport. Vi menar att den respekt unga kan få i kretsar där brott förekommer, är något grundläggande allmänmänskligt som handlar om att bli bekräftad och ianspråktagen som person. En annan sak är vad respektens innehåll bygger på, alltså vad det specifikt är som ger respekt i sammanhanget. Det kan handla om att visa att det finns flera sätt att få respekt på än det som den unge lärt sig, även om det kan handla om samma behov. I skrivandets stund tänker vi nu på dig läsare som precis läst ovanstående citat och tänker att det var väl bra och intressant, men är det verkligen något revolutionerande? Visst det är viktigt att vara rak, ärlig och samtidigt visa att man tycker om ungdomarna, men varför inte hellre presentera en metod, som innehåller allt man behöver veta för att arbeta framgångsrikt med unga bråkstakar? Vi menar dock att det inte finns någon motsättning mellan att diskutera grundläggande förhållningssätt, bemötande och respekt och att se till olika specifika metoder och program. Tvärtom förutsätter de framgångsrika metoderna att de som arbetar med dem förmår att etablera respektfulla relationer, och det är mycket bra att metoder tas fram som kan ge stöd för hur ett arbete kan läggas upp.

Konkret skulle ett sådant arbete exempelvis kunna innebära att förbereda ungdomarna på hur förändringsprocessen kan se ut. Exempelvis som Stinas lärare menade att de kommer att vara arga på varandra många, många gånger men att detta inte betyder att de unga inte är omtyckta, utan att de är med på en gemensam utvecklingsresa. Att ge sig in i en förändring tillsammans med en annan människa handlar om att våga ta risker och då är det också mycket lättare att satsa på en person som vågar visa sig. Hon finns faktiskt där, och

hon vill vara där med sin person, det är inte bara en spelad roll eller något som hon är tvingad till, utan hon upplevs som nära och äkta i sitt engagemang.

Hundeide (2006) talar om tre huvudsakliga dialogformer i mötet mellan vuxna och unga: den emotionella dialogen, den meningsskapande och utvidgande dialogen och den reglerande och gränssättande dialogen. Dialogerna är i en mening inte jämställda då vuxna och unga med olika erfarenheter och livsvärldar möts. Det ligger därför i vuxnas grundläggande ansvar att dialogerna kommer till stånd och att ge dem ramar. Över tid, som process, kan dialogerna ses som en gemensam undersökande läroprocess och förhandling i vilken ökad jämlikhet växer fram. För att en dialog överhuvudtaget ska uppstå krävs det någon form av närhet och tillit mellan ungdomen och den vuxne – ett relationskapital (Trondman, 2003). En närhet som gör att den unge uppfattar den vuxnes vilja till att ge stöd och omsorg och värna om henne. Dialogen syftar också till att den unges erfarenhet och möjlighetshorisont utvidgas. Detta innebär att kunna sätta in saker och förhållanden i nya sammanhang och att se sig själv utifrån. Den vuxne har också ansvar för att sätta gränser för vissa handlingar och attityder. Det effektiva gränssättande arbetet sker dock inom ramen för en dialog där respektive part åtnjuter en grundläggande respekt. En gränssättning utan dialog är en form av påbud som inte tar hänsyn till den enskildes förståelse och möjlighet till tillhörighet. En sådan gränssättning har också sämre möjlighet att kontrollera om regeln/normen faktiskt accepteras och internaliseras hos den unge. Och de gränser som inte är internaliserade skapar lätt en ytanpassning och undanhållande beteende, enligt principen om att ”så länge man inte blir upptäckt, så är en viss handling inte problematisk”. Dialogen är alltså samtidigt sökande, öppnande och utmanande för den unge. Utan utmaningar riskerar dialogen att stanna vid allmän bekräftelse av den unges nuvarande position. För att leda till kapacitetshöjande processer måste dialogen också visa fram möjligheterna till en annan position och undersöka vägar dit. Utmaningen innefattar både utvidgande och gränssättande moment. Det som hindrar ungdomen att bli socialt produktiv i sina nuvarande och kommande livssammanhang bör avgränsas (exempelvis droger) och de potentiella positiva resurserna bör uppmärksammas och ges nya sammanhang att realiseras i.

Att upprätta en allians innebär också att göra sig öppen för den andra – att vara nyfiken på vilken person man möter. Först om man vet vem den andre är kan man tillsammans ta ställning till vilket nästa steg kan vara. Människor förändras också genom att ta efter andra (Bandura, 1977). Det kan handla om tankesätt, handlingsmönster och värderingar. För att en sådan modellinlärning ska vara möjlig handlar det också om att inom de för sammanhanget väsentliga områdena vara öppen med vem man själv är. Ju tätare

vardagskontakten, är ju större inslag finns ofta av modellinläring. De vuxna har vanligen också ett strukturellt maktöverläge i förhållande till ungdomarna på grund av sin position och funktion. Ungdomarna är tvingade att delta i många sammanhang oavsett sin egen vilja. Detta kan väcka motreaktioner och testande av gränser. I många fall kan ömsesidiga regler åstadkommas och på sikt kan förhoppningsvis en delad uppfattning om poängen med att följa reglerna infinna sig. Men vuxna måste också ge de ramar som krävs för att samspelet ska fungera. När vuxna inte står kvar utan faller undan säger de samtidigt att unga inte bör lita på att de kommer att finnas kvar och att de inte är några pålitliga följeslagare. Låt oss lyssna på hur Stina uppfattade sin roll och relation till läraren:

Intervjuare: Om du nu skulle träffa en tjej som är ungefär som du var då i skolan.

Stina: Åh jag skulle störa mig på henne så.

Intervjuare: Vad skulle du tänka och känna?

Stina: Alltså jag skulle se mig själv och jag skulle veta hur hon har det för att jag vet att hon kanske inte riktigt är sån heller, utan hon är kanske som jag att hon passar in liksom, men jag skulle störa mig på henne det skulle jag.

Intervjuare: Hur skulle du göra för att nå fram då?

Stina: Alltså jag vet inte, för att dom kunde ju inte nå fram till mig hur dom än gjorde, så jag vet inte. Det är svårt för att nå fram till en sån person. Då handlar det om att dom får förtroende för en först, som läraren som jag hade. Hon vek sig ju inte överhuvudtaget, jag tror det är en sån som behövs för såna som jag var.

Intervjuare: Tog förtroendet lång tid att bygga upp eller kom det ganska spontant eller?

Stina: Nä, det tar en stund det gör det.

Intervjuare: Har du pratat med henne efteråt om hur det var?

Stina: Ja, hon tycker ju att jag var hur jobbig som helst, men att hon vet att jag inte var så jobbig egentligen. Hon sa att jag vet att du egentligen var en väldigt snäll tjej. Det är därför jag inte brydde mig så mycket om vad du sa och vad du gjorde och sånt.

Intervjuare: Att se bakom, att man kan visa en sak, men att man kan vara en annan.

Stina: Ja och hon vet ju att dom tjejerna som jag umgås med också, dom är ju inte såna idag. Idag är dom ju helt andra personer, så jag menar hon hade ju rätt alltså. Hon vet ju att ingen av oss var såna egentligen, utan det var bara ett sätt att överleva högstadiet eller vad man ska säga, göra rebeller och sånt.

Matematikläraren Stavros Louca exemplifierade ovanstående resonemang på gruppnivå när han berättade om sitt arbete på Rinkeby skolan (Fölster, m. fl. , 2009). Här handlade det om att finna vägar till att bryta en utveckling där (vissa) elever var i kontroll och där lärandet handlade om andra saker än de som det talades om i skolplanen. När han först kom till skolan och skulle påbörja sin lärargärning undrade han om han kommit till ett mentalsjukhus eller till en skola. Eleverna i klassen hade lärt sig att de kunde få övertaget på vilken lärare som helst. De hade satt i system att testa vad lärarna tålde. De hade fått se ett stort antal lärare passera revy. Ungdomarna hade också lärt sig den farligaste lärdomen unga människor kan lära sig – att de inte kunde lära sig saker. Något som kan ge upphov till en negativ attityd till den egna förmågan: ”Vi är sådana som inte kan lyckas i skolan, vi är kanske till och med dummare än andra”. För det andra hade de lärt sig att det inte fanns några vuxna som klarade av dem, det fanns inga som stod kvar utan de själva hade fått en kontroll som de använde på ett sätt som långsiktigt skulle drabba dem själva negativt. Något radikalt annorlunda krävdes för att ändra utvecklingen.

Första steget som Louca tog var att skapa ramar kring arbetet, att visa att det var han som skulle vara ledare för arbetet. Samtidigt handlade det om att berätta om vad som skulle vara möjligt om de arbetade tillsammans och då tydliggöra elevernas förväntningar såväl på honom som på sig själva och hans förväntningar på dem. Därefter kom steget, det som verkligen är det avgörande – att visa att man verkligen bryr sig och tycker om dem. Han anmälde dem efterhand också till olika matematiktävlingar, för det var det enda sätt han såg att de verkligen kunde bevisa för dem att de faktiskt hade samma kapacitet som andra att lära sig. När de sedan placerade sig högt både i nationella och internationella tävlingar kom bevisen. Man kan från Loucas redogörelse se att förändringen var en följd av ett kombinerat arbete bestående av flera samverkande faktorer. Det är inte svårt att dra paralleller till vad som ovan beskrivits som viktigt i förändringsarbete generellt. Det handlade om:

- Att inte acceptera invanda tankemönster om hur saker är och vad man kan åstadkomma.
- Att ha höga förväntningar men också anpassat stöd till att klara utmaningarna.
- Att finna sätt som faktiskt (be)visar barnens förmåga och möjligheter.
- Att skapa ett klimat för förändring genom ramar och en arbetsallians byggd på ett grundläggande omsorg och engagemang.
- Att utmana och ge möjlighet till stärkt självförtroende.
- Att ta tillvara och ge utrymme för den individuella skickligheten hos läraren (behandlaren).

Det kan vara lätt att förlora hoppet om förändringar när resultaten inte kommer så snabbt eller tydligt som man förväntat sig. Ibland går utvecklingen också tvärt emot det håll man hoppats på, särskilt om ungdomarna kommit in i brottsliga sammanhang.

Risken för att förstärka det man främst vill undvika

Problemet med hur samhället bemöter unga som befinner sig i så utsatta situationer som vi intresserar oss för här är inte bristen på goda avsikter och intentioner. Tvärtom är det många som verkligen kan vittna om ett engagerat arbete för att nå utsatta unga med olika stödinsatser. Problemet är att även de bästa avsikterna har en baksida om de inte anpassas till den enskilde ungdomens förståelsevärld. Det är sådana baksidor som flera av de ungdomar vi träffat på kan vittna om. Kanske står också en orsak att finna i att under alla goda intentioner kan det också finnas krafter som påverkar vad som görs i förhållande till ett enskilt barn. Det kan handla om den stress som det kan uppstå att överhuvudtaget får en verksamhet att fungera någorlunda väl i (Forkby, 2001a). I värsta fall kan samtliga involverade parter uppleva sig fastlåsta i en närmast självgenererande upptrappning, där de åtgärder som sätts in snarast verkar förstärka det som de inblandade helst vill undvika. Liknande processer finns väl dokumenterade mellan barn och föräldrar, i vilka parterna ”tvingar” varandra till ett agerande som triggar igång den andra på ett destruktivt sätt (Lundsby, m. fl., 1992; Stattin & Kerr, 2000). En del av ungdomarna reflekterade över sådana processer, som Michel som säger: ”Man lever ju upp till det som förväntas av en”. Skolan är den centrala institutionen även i detta sammanhang.

Jag tycker inte att jag fick rätt hjälp från när jag var liten i skolan och sådär. Så fort jag gjorde någonting så skulle jag direkt byta till någon specialklass och jag skulle varit där. Man lever ju upp till det som förväntas av en. Sätter de mig i en specialklass där folk liksom är lite mer underbegåvade än vad jag är. Därför jag är inte dum precis, jag kan ju liksom sitta och räkna ett tal, ett mattetal eller liknande. Jag var mycket i specialklasser i alla fall och då höll det på från kanske när jag var fjorton år, specialklass till ända upp till sjutton. Alltså förra året då jag hoppade av skolan.

Jämförelsen med klasskamraterna är viktig för den ger en indikation på vem man uppfattas vara. För Michel blir det en jämförelse med de ”lite mer underbegåvade”, de som inte alls kunde utföra skoluppgifter som att räkna. En tolkning är att vara bråkig är lättare att hantera, eftersom detta ändå är en

aktiv handling som kan ändras på, att vara ”dum” är mycket svårare. Därför gäller det att försvara sig. Det var dock inte enbart från skolpersonal han kände sig attackerad, utan även från personal från socialtjänsten. En lärdom från några av de unga vi mött under studien är att uppmärksamma hur olika aktörer kan samspela och enas om vissa bilder av den unge. Den samverkan som ofta behövs kring utsatta unga, kan få motsatt effekt om de involverade enas om en negativ bild. Alternativa perspektiv kan uppfattas som hotande eller inte verklighetsförankrade. Det behövs en kritisk reflektion kring vad sådana samverkansformer innebär och vilka perspektiv som tillåts. En dynamisk samverkan har flera forskare menat uppstår i dynamiken mellan delvis olika perspektiv och förståelseramar (Brännberg, 1995).

I Michels värld samarbetade olika aktörer om en placering i specialklass, och att separera honom från de andra. Till och med dem som han själv uppfattade som värre än honom själv fick gå i en någorlunda vanlig skola, menar han. Själv uppfattade han sig mer eller mindre tvingad till en specialenhet inom specialenheterna. Michel berättar om en situation som uppstod när den skola han gick i skulle läggas ned och hans klasskamrater fick erbjudande om att börja i en annan skola. Ett erbjudande som han aldrig fick.

Michel: Jag hamnade i samma klass med folk som var värre än mig och de fick börja i skolan men inte jag. De stängde skolan så vi blev flyttade och jag fick prata med rektorn i [stadsdel] som sa att jag inte fick börja skolan på en månad. Vi måste prata med din mamma och socialen ska vara där. Jag kom till skolan med min mamma så sitter fem stycken kärringar som är trötta på sina liv, de är morgontrötta och sitter i dålig stämning där inne. Så börjar de prata om att jag inte har skött mig i skolan och de börjar prata om något som heter Skydds nätet. Jag tänkte: ”Vad är det?” Jag har aldrig hört talas om det. Då hoppar en annan från socialtjänsten in och säger att jag behöver extra stöd i skolan och du kan inte klara skolan själv om du inte har en assistent med dig. Jag kollade på henne och frågade om de tyckte att jag var dum. Då sa de bara: ”Nej, nej det har vi inte sagt.” I alla fall jag vill inte gå i det där Skydds nätet, jag vill inte gå där. Då sa de bara: ”Då kan du lika bra hoppa av. Då får du inte börja här på Vingaskolan” i [stadsdel]. Då sa jag bara att jag skulle åka till [stadsdel] istället. Men de sa att ingen Vingaskola kommer att ta emot mig. Välj det här Skydds nätet eller så kan du hoppa av. Det var när jag gick i början av tvåan eller slutet på ettan, alltså gymnasiet. Jag blev skitsur. Där kände jag att skolan inte är någonting för mig.

Intervjuare: På något sätt kände du att du ville ha ett val och att du ville kunna styra ditt liv lite grand där då?

Michel: Klart som fan. Det var långt tillbaka man kan inte kalla det för specialklass. Men jag hade svårt för att memorera saker som alfabetet. Då satte de mig också i en sådan där klass. Jag har alltid fått vara i små klasser. Hur tror du att de utvecklar min hjärna? Kan inte bara läraren sitta med mig en timma efter skolan och lära mig ABC. Då kommer jag att kunna lära mig. Det är sådana saker man blir förbannad över.

Ett ord som kan dyka upp i ens tankar när man läser citatet från Michel är *värdighet*. Det är säkerligen så att det fanns grund för att erbjuda, eller starkt rekommendera Michel en plats på Skyddsnetet. Han var säkerligen mycket svårhanterlig i skolan, annars hade man knappast talat om att han behövde en assistent med sig. Det finns heller inget skäl att tro annat än att man verkligen försökte informera honom om alternativen på ett så inkännande sätt som möjligt. Vår tolkning av Michels berättelse är ändå att han upplevde sig fråntagen en del av sin värdighet. I berättelsen framstår han som ett mer eller mindre passivt offer för andras samspel. De andra uppfattas handla gemensamt för att stänga dörrar för honom och mota in honom till det alternativ som de såg som möjligt. Slutsatsen han drog var att skolan inte var någonting för honom. Exemplet stämmer till eftertanke bland annat kring hur samarbete kan upplevas av den enskilde. Det krävs stor etisk vaksamhet för att den professionella makten inte ska upplevas förtryckande utan istället frigörande (Forkby, 2009). För Michel kan man tänka sig att den samverkan som skedde upplevdes mer som en ogenomtränglig pakt, än som ett nära utbyte mellan kompletterande kompetenser och han hade kanske hellre sett en något mindre väl upparbetad samverkan.

Inte bara på individnivå, utan även på ett strukturellt plan kan skolans organisation och arbetssätt spela en roll. Det har betydelse för i vilken omfattning unga associerar sig till kriminella grupperingar, vilket visas i en brett upplagd studie om gäng i Frankrike i relation till skolorna i utsatta områden (Debarbieux & Blaya, 2008; se också Fiori-Khayat, 2008). Forskarna visar att de skolor som de jämförde hade mycket olika stor andel gängassocierade elever (mellan en och elva procent), trots att eleverna kom från liknande socioekonomiska förhållanden. Forskarnas slutsatser utgår från att skolorna i Frankrike är satta i en konkurrens om att attrahera elever med medelklassbakgrund, inte minst för att få skolans anseende att öka och för att locka studiemotiverade elever. På sätt och vis handlade dessa strategier om att minska segregationen mellan befolkningsgrupper. Detta innebar dock att vissa skolor tenderade att skapa en intern segregation inom skolan, där eleverna delades in efter prestation. I praktiken kom detta också att innebära att olika klasser delades upp efter etnicitet, på vissa skolor skapades exempelvis särskilda klasser för elever

med afrikansk bakgrund. Denna initiala segregation, innebar en uppdelning och sammansvetsningen av ett "vi" och ett "dem". Det resulterade i att ett slags hat utvecklades, först mot skolan och sedan mot samhället i övrigt. När sedan större grupper som hyste aggression mot skolan bildades på skolorna hamnade lärare på defensiven och blev rädda att agera (Fiori-Khayat, 2008). Så skapades ett självgenererande system där upplevelsen av utanförskap väckte vrede, våld och motreaktioner, vilket ytterligare förstärkte repressiva strategier. De skolor som hade lägre andel gängmedlemmar visade sig ha mycket mer subtila, och inte gruppbaseade strategier för att locka de mer högprestande eleverna, så som möjligheter till "exotiska" språkval och möjligheten att studera klassisk musik. Forskarna menar att den "exkluderingsdans", som ibland hela områden kan låsas fast i, trots allt går att undvika. Men då krävs en helhetssyn på ungas uppväxtvillkor och inte minst att man granskar vad som trots goda syften verkar segregering samt hur samhällsstrukturen avspeglar sig i ungdomarnas omvärld på mikronivå. Författarna summerar:

Violence and delinquency always have a history. They must be placed within the context of a process that is often slow, and which begins, without a doubt, in exclusion and then develops through in the interaction of perfectly avoidable microexklusions (compositions of classes, sanctions perceived as unfair by pupils and repeated sanctions). s. 224.

Presentationen ovan kan ge bilden att det alltid skulle vara fel med särlösningar. Man kan invända att ungdomar inte själva vet vad som bäst skulle gynna dem långsiktigt. Att utgå för mycket från ungdomarnas röster kan vara riskabelt i denna mening. Men, det finns ingen anledning att tro att specialklasser skulle vara fel lösning för alla ungdomar, tvärtom finns det forskning som säger att många ungdomar verkligen behöver en sådan miljö. De kan bli sedda och bemötta som individer på ett bättre sätt i en trygg miljö (Sandén, 2000). Lika lite kan man säga att det är bäst att lägga ned den institutionella ungdomsvården, för att det har visat sig vara svårt att uppnå riktigt goda behandlingsresultat (om vårdformens effekter se Andreassen, 2003; Levin, 1996).

Poängen är inte att omöjliggöra insatser, utan att understryka betydelsen av att göra sig medveten om vad som står på spel när man genomför sådana åtgärder gentemot unga människor och att man därför måste försöka komma deras förståelsevärld nära. I arbetet med unga människor i trängda situationer framstår det också viktigt att skapa sätt att få del av deras röst på flera sätt och att inte enbart lägga över ansvaret för detta på henne eller honom. De unga kan ha en så liten tillit till vuxna att de inte tycker att det är lönt att artikulera sina ståndpunkter, eller kan uppfatta att spelet redan är förlorat. Att få kunskap om ungas förståelsevärld handlar inte om att utgå från vad

ungdomarna säger rakt av, utan om ett arbete för att lyssna på ett sätt där man förstår på nytt – alltså att *göra* sig medveten. Det är här professionell kunskap måste associeras med en inkännande inlevelseförmåga för att på så sätt kunna sätta sig in i hur en viss situation kan påverka den enskilde, och förhoppningsvis att med hjälp av den inlevelsen få del av den unges livsvärld.

Små framsteg kan vara stora framgångar

Att lotsa ungdomar vidare från en tillvaro som präglats av gruppbasead kriminalitet går ofta långsamt, och förändringar kan skifta väsentligt över tid. Ibland känns uppgiften övermäktig, då de positiva förändringar som trots allt kan noteras med oerhörd snabbhet tecknas in av minst lika många negativa. Som att den unge befinner sig på ett sluttande plan, där krafterna som drar nedåt är så mycket starkare än de som förmår att hålla tillbaka. Sådana situationer skapar ofta en *frustration*, vilken i sin tur kan leda till ett i det närmaste desperat sökande efter alternativa sätt att agera på i förhållande till den unge. Alternativ som åtminstone skänker hopp i stunden. Frustration är en problematisk känsla också på grund av att den hotar självförtroendet hos dem som finns omkring den unge.

En inte ovanlig lösning kan vara att söka alternativ för att bli av med problemet. Att någon annan får ta över som man kan tänka sig har andra resurser och färdigheter. Ett samarbete som baseras på en sådan önskan att lämna över till andra blir sällan särskilt effektivt, då de så viktiga gemensamma resurserna inte används samfällt. Det finns risk för att de man lämnar över till, må det vara att skolan vill lämna över till socialtjänsten eller socialtjänsten till en institution, förlorar mycket av sin kapacitet att verka om de andra helst vill dra sig tillbaka till förmån för att den andra ska ta vid. Alternativt kan vissa involverade agera i en motsatt riktning och istället tendera att vilja bli allt för den enskilde. De andra personerna och resurserna som finns omkring den unge, uppfattas som inkompetenta och den enda som uppfattas tillräckligt nära, förstående eller kanske tydlig i förhållande till den unge är man själv och kanske den egna organisationen. I sådana situationer skapas en inneslutande allians med den unge (eller grupp av unga), som existerar skyddad med hjälp av en imaginär mur som byggts upp för att hålla omvärlden utanför (Forkby, 2001a).

Ett förslag för att undvika att hamna i någondera polen, att bli uppgiven eller att bli omnipotent och försöka bli allt, kan vara det som antyds i rubriken: att uppmärksamma de små förändringarna. I rapporten finns exempel på sådana sätt där något nytt uppmärksammas, någon gång till och med genom att bjuda på tårta vid ett lyckat prov. Att poängtera sådana föränd-

ringar innebär också att man medverkar i att skapa dem. Dessa tillfällen lyfts ut som särskilda händelser och görs till ett bevis på något nytt, därmed kan de också uppmärksammas tydligare av såväl den enskilde själv som familjen, vänner och delar av omgivningen. På så sätt medverkar de till att på ett ibland närmast rituellt sätt erbjuda nya sätt att utveckla sin identitet.

Det viktigaste med att frigöra sig från de kraftfulla polerna är att det också kan ge ett mer nyanserat sätt att se på sina egna handlingar och sin egen kapacitet. För förhållningssätt och attityder riktade till den unge är anbud på dennes person som den unge på det ena eller andra sättet i sin tur kommer att förhålla sig till. Återigen, vi ingår med andra ord i varandras identitetsprojekt, och det är vuxnas särskilda ansvar att göra sig medvetna om detta.

Sammanfattande kommentar

Att stödja ungas väg in i nya sammanhang kan grundas i en förståelse för vad det är som lockat in på en väg där brottslighet varit en del och vilka vinster som funnits i dessa sammanhang. Det kan handla om att stödja unga att reflektera över vilka konsekvenserna kan bli av en fortsatt kriminalitet och att bistå när de emotionellt bearbetar tidigare handlingar, exempelvis kan det handla om att hantera skuld och skamproblematik på ett konstruktivt sätt. Inte minst behöver man se till vilka sociala sammanhang som finns kring den unge. Vilka kamrater och sammanhang finns när han eller hon lämnar sin nuvarande tillvaro? Att möjliggöra förändring handlar också om att förtjäna en tillit hos de unga. Ibland kan detta inkludera att göra en skillnad i förhållande till hur den unge uppfattar att vuxna tidigare agerat. Det handlar om att den unge ska kunna sätta lit till att personen faktiskt kommer att finnas där och kan erbjuda något annat än tidigare i form av kunskap och stöd.

I det avslutande kapitlet kommer vi att relatera till det som presentats ovan och diskutera med utgångspunkt i vad de vi mött i studien berättat för oss och försöka dra ut vad som är väsentliga lärdomar från deras erfarenheter och röster.

12. Handlingar får konsekvenser

I detta kapitel kommer vi att lyfta fram vad vi ser som de mest väsentliga lärdomarna från studien. Vi kommer att se vad vi kan lära från de röster från unga och andra som lyfts fram i denna rapport, därefter följer en slutkommentar om skammens återspeglings och om vikten av att syna den egna praktiken.

Låt oss bara inledningsvis slå fast att ingen hittills kommit på ett riktigt effektivt sätt att agera mot gruppbasead kriminalitet. Däremot finns sätt som är lovande när det gäller att minska antalet ungdomar som ansluter sig och även att reducera en del problem med våld och kriminalitet som följer i dess spår (Sherman, 2002; Welsh & Akemi, 2002). För det andra hänger förutsättningarna för det individ- och gruppbaseade arbetet samman med hur samhället och det generella välfärdssystemet fungerar. Därför är socialpolitiska insatser som stöd till barnfamiljer, resurser och pedagogik inom skolan, bostadspolitiken samt fritids- och kulturpolitiken viktiga faktorer även för arbetet med unga på riskfyllda utvecklingsvägar. Man skulle kunna säga att den ungefärliga nivån på välbefinnande respektive problem regleras inom sådana områden, medan variationer kring denna nivå kan påverkas av specifika förebyggande och intervenerande program. När väl en individ eller grupp är på väg att hamna utanför är dock de generella systemen sällan tillräckligt anpassade, varför särskilda modeller för att slussa tillbaka dem behövs (jämför med Bremberg, 2002).

Vi har i rapporten lagt stor fokus på att låta enskildas röster komma fram och tala om sina erfarenheter. Dessa har inte sällan handlat om mötet direkt mellan olika människor och grupper, som till exempel mötet mellan unga och lärare, möten mellan kamrater et cetera. Ibland har vi lyft fram mer övergripande förhållanden, så som vilka resurser som uppfattas finns i ett bostadsområde. Ett arbete för att motverka ungas brottslighet och koppling till kriminella grupperingar måste inbegripa ett flertal olika aktörer och

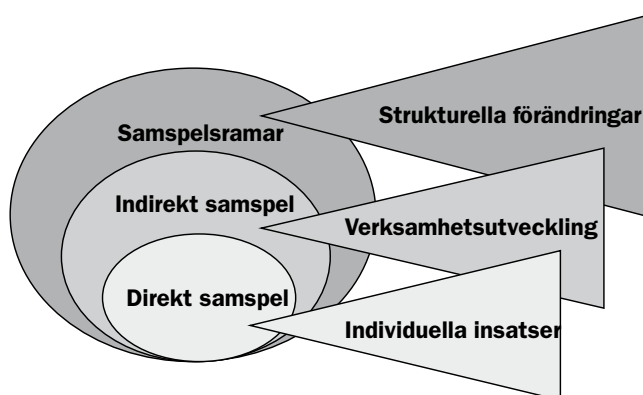
insatser på olika nivåer, från det direkta mötet med de unga till att förändra de strukturella ramarna som exempelvis ger upphov till segregation mellan bostadsområden och skolor. Med andra ord måste det utgå från vad som påverkar människans utveckling, och då måste man se till hela det socialekologiska sammanhanget (Bronfenbrenner, 1979).

Ett problem med vår utgångspunkt i det nära samspelet och olika individers och grupper erfarenheter är att de strukturella förhållandena undervärderas – att man individualiserar samhällsproblem. Individen kan mycket väl uppfatta att man formar sitt öde själv, medan det i själva verket i hög grad skapas av den samhällsposition man befinner sig inom. En analys kan därför inte begränsa sig till den individuella nivån. Vi har diskuterat kopplingen till en mer globaliserad ungdomskultur och återkommande indikerat sådant som den strukturella nivån och organisationernas betydelse. I en aktuell studie av ungdomsoroigheter och konflikter i Rosengård i Malmö, *Det är inte stenarna som gör ont* (Hallin, m. fl., 2010), fokuseras i hög grad på hur samhällets ekonomiska, sociala och kulturella system skapar olika motreaktioner. Med referens bland annat till den slovenske sociologen och kulturkritikern Slavoj Žižek (2008) menar författarna att våld, så som det som syns vid stenkastningen mot polis och brandkår, måste förstås på en annan nivå än att fokusera på det synliga (se även Sara Uhnoos kommande avhandling som diskuterar ungdomar, våld och bråk (Uhnoo, 2011). Žižek talar om *subjektivt våld* där det finns tydliga aktörer och offer, *symboliskt våld* som handlar om att vissa grupper har makten över språk och hur mening skapas bland annat om hur samhället ska fungera och om rätt och fel, samt ett *systemiskt våld* som är det samlade underläge som vissa grupper erfar på grund av ekonomiska och sociala faktorer. Att betrakta våld på detta sätt innebär att fokusera på relationerna mellan grupper i samhället på ett mer komplext sätt, där en våldshandling, även om den är ett angrepp också kan betraktas som ett slags försvarshandling och motreaktion på ett upplevt (om än kanske inte medvetet uttalat) underläge. Viktigt att bära i minnet är att endast en mindre grupp unga agerar ut genom att ta till öppet (subjektivt) våld och att de som gör det i högre grad än andra har upplevt tillkortakommanden inom andra livsområden. Det är samtidigt viktigt att försöka se vad i samhället som kan medverka till olika våldsreaktioner. Författarna skriver när det gäller den upplevelse av underordning, skamkänslor och marginalisering som knyts till en viss plats:

I platsen kan de systemiska, symboliska och subjektiva våldsformerna smälta samman genom att boendet inte är självvalt och området stigmatiserat. Att genom subjektivt våld ta kontrollen över en plats, kan ge en känsla av upprättelse och stolthet. (s. 231)

De strukturella förhållandena i ett samhälle som inbegriper ekonomiska skillnader mellan grupper, tillgång till arbetstillfällen och de kulturella ramarna i form av värderingssystem kan sägas ange den ungefärliga nivån på brottslighet i ett samhälle. Därför är insatser på denna nivå av fundamental betydelse. Det som vi i rapporten i hög grad sett till är dock olika direktmöten och lokala förhållanden. Denna nivå har stor betydelse för hur enskilda och mer avgränsade grupper orienterar sig. I direktmötena kan man säga att samhällets välfärdssystem realiserar sig i förhållande till den enskilde, och det ligger därför ett stort ansvar på hur de anställda (och andra funktionärer) agerar (Lipsky, 1980).

Ett effektivt förebyggande arbete generellt, men också specifikt relaterat till gängproblematik innebär att få olika nivåer att samspela, men också att identifiera vad inom respektive och mellan olika nivåer medverkar till att förstärka de problem man vill undvika. Man kan exempelvis tänka sig att lärare på en skola generellt sett gör ett fantastiskt arbete när det gäller bemötande och att stärka en positiv kapacitet bland de unga, men att detta arbete delvis motverkas om bostadsområdet är segregerat och om det utvecklats en hopplöshetskänsla bland befolkningen. Omvänt kan alldeles så goda förutsättningar vad gäller resurser motverkas av ett direktsamspel som präglas av avskiljande processer. Så visst, ett förebyggande arbete handlar också om resurser och samhällsvillkor, men det handlar lika mycket om hur olika resurser används och vilka sätt att agera i förhållande till samhällsvillkoren som används. När det gäller sådant kommer den direkta samspelnivån att ha en avgörande betydelse – för det är i hög grad i de direkta mötena med utsatta unga som de själva uttrycker vilka de kan vara, och det är där de får konfrontera andras anspråk om vilka de uppfattas som. Och, det är alla dessa sorters anbud och anspråk på ungas personer som är så viktiga i deras identitetsarbete.

Figur 5. Samspelande nivåer i preventivt arbete.

I ovanstående figur har vi lagt samman olika nivåer som påverkar det förebyggande arbetet, på ett kanske ovanligt sätt genom att vi kopplat dem till den direkta samspeinsnivån. Att utveckla ett förebyggande arbete på den direkta samspeinsnivån avser sådant som att reflektera över bemötande, förhållningssätt och samspel mellan olika aktörer. Frågor man kan ställa är; I vilken mån medverkar mitt möte med den enskilde till att dennes upplevelse av delaktighet och positiv självbild stärks, och i vilken mån leder det till det motsatta? (Andersson, m. fl. , 2010). På den indirekta samspeinsnivån lägger vi förhållanden som påverkar samspelet med den enskilde lokalt. Det kan handla om att diskutera hur samverkansformer mellan olika verksamheter fungerar, hur elevhälsoteamen är organiserade, om det finns tillgång till handledning för anställda som ska agera i svårhanterliga situationer med mera. I nivån vi kallar för samspelestramar lägger vi sådant som på ett strukturellt plan anger vilka resurser som finns till förfogande, befolkningsstrukturen i olika områden och möjligheten till bostäder, arbete et cetera.

En milstolpe för samhällsbaserade satsningar är det amerikanska Comprehensive Community-Wide Approach to Gang Prevention, Intervention and Suppression som på ett nationellt uppdrag utvecklades av professor Irving Spergel (Chaskin, 2010b). Spergels modell innehåller fem delar som ska användas i kombination: 1) mobilisering i lokalsamhället, 2) sociala interventioner med hjälp av uppsökande arbete, 3) erbjudande av alternativa möjligheter, 4) organisationsförändring och 5) kontrollstrategier riktade mot personer med känd brottslighet. En del av syftet med dessa insatser är med Chaskins ord (2010a) att bygga upp kollektiv handlingsberedskap ("efficacy") vilken är en kombination av social sammanhållning, tillit och beredvillighet bland boende i ett grannskap att agera för det gemensamma. Att använda tidigare gängmedlemmar som aktörer i arbetet kan fungera i vissa fall, men en sak som verkar stå klart är att det kan vara mycket riskabelt att lämna över genomförandet av program till aktörer med aktuella kopplingar till gängkonstellationer (Tita & Papachristos, 2010). Insatser som är inriktade på att hantera de negativa effekterna av grupperingarna, så som våld eller drogförsäljning, kan därför ha större förutsättningar att lyckas då insatserna kan uppfattas som en önskan att förbättra folkhälsan och livsvillkoren och därmed kan få ett bredare stöd bland befolkningen (Tita & Papachristos, 2010). Att parallellt arbeta med att befintliga organisationer lär sig och utvecklar sitt arbete för att nå unga i riskzon för gängrelaterad brottslighet är en väsentlig del för att skärpa insatserna. Det finns ju inget färdigt facit att tillgå som fungerar överallt som kan ange exakt hur arbetet bör läggas upp, desto viktigare är det därför att integrera arbetet i en lärande organisering. Utvärderingar av modellen visar att den i bästa fall kan reducera gängrelaterat våld och kriminalitet, men också att

dessa framgångar inte följer automatiskt. Särskilt kritiskt verkar det vara att åstadkomma ett väl fungerande samarbete mellan involverade aktörer, att få till stånd en bred mobilisering i området samt att de som arbetar uppsökande i grupperingarna har erforderlig kompetens (OJJDP, 2010).

Skammens återspeglings

I rapporten har vi återkommande lyft upp hur svårhanterlig upplevelsen av tillkortakommanden och utanförskap är. Vi menar inte att detta är enda förklaringen till ungas brottslighet, men när man som vi fokuserat på kopplingen mellan tillkortakommanden och uppväxtmiljö och hur relationen till andra grupper i samhället, har den blivit viktig och ofrånkomlig för oss att diskutera. Vi har refererat till Thomas Scheffs (1997) diskussion om skam och stolthet då vi menar att den grundläggande känslan i dessa upplevelser handlar om skamgörande erfarenheter – det handlar om ett hot mot individer och grupper om att inte räcka till, inte duga eller vara tillhöriga och önskvärda. Sådana erfarenheter kan delas mer eller mindre djupt hos större grupper, vilket kan komma till uttryck genom att boende i ett område uppfattar sig själva stå utanför samhället och att de upplever sig betraktade som mindre värda än andra. Det kan också komma fram när enskilda utsätts för kränkningar från jämnåriga och även när han eller hon jämför sig med sina kamrater och ständigt upplever sig prestera sämre än dessa. En sådan upplevelse kan ses som ett kraftfullt hot mot den enskilde som påverkar dennes självuppfattning, och leder till olika former av motreaktioner. En passiv sådan kan vara att ge upp och inte se någon anledning i att lägga energi på att få en plats i samhället. Uttrycket kan vara att: ”det är ändå ingen idé, hur mycket man än kämpar”. En mer aktiv är att söka sig andra vägar för att kompensera för denna upplevelse.

Det är i detta sammanhang man kan förstå rapportens titel – Kampen för att bli Någon. Det handlar här om flera nivåer. För det första att överhuvudtaget bli sedd och erkänd som person, att man är någon. Men denna någon är inte bara en person som registreras som en i mängden, utan en person som har resurser och kapacitet, alltså en person som tillerkänns respekt från omgivningen. Och som ett flertal av de unga vi mött i denna studie berättat, kan detta erkännande sökas såväl i lagliga som olagliga aktiviteter. Vi menar alltså att det finns en gemensam grund för unga människors sökande efter respekt oavsett sammanhang, även om sättet att söka den på och innehållet i aktiviteterna skiljer sig åt. Varje sammanhang har sedan en sorts inre logik för hur man agerar i förhållande till vilken moral som gäller och vilka handlingar som ökar ens anseende och status. Vad vi lyfter fram i denna rapport

i detta avseende handlar med andra ord om hur skammen kan ge upphov till en form av återspeglning som ger mer eller mindre tydliga anvisningar och begränsningar för hur de olika aktörerna kan agera. Det är vår förhoppning att vi genom att lyfta fram och tolka olika röster från unga, föräldrar och andra med närkontakt till ungas uppväxtmiljöer, kan ge några indikationer på hur inflytandet av denna skammens återspeglning ska kunna minska. Och då vi menar att denna återspeglning tenderar att låsa fast de involverade i en upptrappning som inte sällan leder i helt motsatt riktning än vad som avsetts, är det viktigt att syna sådana mekanismer och förhållanden som verkar segregera mellan olika bostadsområden och befolkningsgrupper, i den egna verksamheten, de egna handlingarna och i ens bemötande. För det är sådana oftast dolda mekanismer som skapar avstånd, främlingskap och raserar tillit, som ligger bakom de upptrappningar och kamp om erkännande som kan ses i många av de ungdomsoroligheter som har förekommit under senare år. Mekanismer som vi alla mer eller mindre är bärare av och så lätt kan ge uttryck för, oavsett om det gäller stadsplanering eller direktmöten mellan människor.

Att syna den egna praktiken

I rapporten har vi bland andra mött unga som varit engagerade i Kamp. De berättade bland annat om hur de efterhand förstod att ens handlingar faktiskt har konsekvenser. Ett brott har alltid någon form av konsekvens, förutom de som man avsåg. Det kan handla om offer som drabbats, efterhängande skadeståndskrav och om skuld och skamkänslor förenade med den tidigare livsföringen. På samma sätt kan man också resonera om utvecklingen på ett strukturellt plan. Handlingar har konsekvenser, också sådana som är diametrala mot vad som avsetts. När miljonprogramområdena byggdes var det bland annat för att råda bot på en svår bostadsbrist och skapa moderna och hygieniska bostäder till rimliga priser. Visst har vi mött många som talat om förorten som en uppväxtmiljö där de känt sig hemma och trygga. Men vi har också mött massproduktionens bieffekter i form av en känsla av anonymitet och främlingskap till storsamhället. När grupper känner sig främmande, upplever sig har sämre chanser eller nedvärderade i förhållande till övriga samhället, skapas en grogrund för alternativa vägar. Att motarbeta rekrytering av unga in i brottliga nätverk är därför i grunden en satsning på integration mellan grupper och områden. Detta innebär såväl att stärka sammanhållning och möten mellan människor med olika bakgrund som att segregera krafter motverkas. Det som splittrar finns på många olika områden, på arbetsmarknaden, bostadsmarknaden, inom skol- och socialpolitik. Ett exempel som lyfts fram i denna rapport är risken för att vissa skolor drabbas av en dubbel segregation, dels genom att bostadsområdena delas upp vilket får till följd

att i första hand barn med liknande socioekonomisk bakgrund går i samma skola och dels genom att de studiemotiverade eleverna tenderar att lämna vissa skolor. Även om handlingen att öppna upp för ett friare val av skola har många positiva syften, finns alltså här också påtagligt negativa konsekvenser.

Som vi också lyfter upp i denna rapport fungerar tyvärr inte välfärdsystemen i form av skolor, socialtjänst och andra inrättningar enbart som en positiv kraft för att unga ska utveckla sin kapacitet och få möjlighet att bli en del av det samhället. Trots intentioner om motsatsen kan de i värsta fall medverka i en process där unga utvecklar en kriminell identitet. Därför bör också ett av de viktiga momenten i ett strategiskt förebyggande arbete inkludera en analys av den egna praktiken, både på organisations- och individuell nivå. Organisationsnivån kan handla om att syna på vilket sätt en verksamhet delar upp och sorterar människor i olika kategorier, något som i sin tur kan påverka den enskildes självbild. Den individuella nivån kan innefatta reflektion kring det egna bemötandet och sätt att ge alternativ till en invand identitet. Det kan, som exemplifieras i rapporten, handla om hur man kan möta en ung person som lärt sig att se vinster av en antiskolattityd och kriminalitet att uppleva att bli ianspråktagen på nytt sätt och istället börjar engagera sig i sin skolgång (Brendtro & Larson, 2005).

Vi visar på flera ställen i denna rapport hur ordinarie organisationer och enskilda anställda i mötet med utsatta ungdomar riskerar att förstärka just de mönster och roller som de vill undvika. Såväl i arbetet med ungdomsgrupper i allmänhet som när det handlar om insatser riktade mot vissa riskgrupper finns det alltid en risk för att exkluderande mekanismer sätts i rörelse, krafter som inte sällan visar sig vara starkare än de som syftar till integration och anspråkstagande. Att syna sådana processer handlar inte om att fokusera på hur den enskilde anställde brister i olika avseenden, utan om att få en förståelse för hur samtliga inte sällan hamnar i positioner som låser dem till vissa handlingar och attityder, kanske i syfte att få vardagsarbetet på det stora hela att fungera. Eller för att man kanske inte alltid har möjlighet att ta den andres position och då sätta sig in i hur denna förhåller sig. Och, kanske det viktigaste av allt i fråga om att handlingar får konsekvenser, är att det inte är ödesgivet eller fastlagt när det gäller utvecklingen av gatugruppningar eller hur olika bostadsområden fungerar. Det är en följd av mer eller mindre genomtänkta strategier och val av handlingar, och kan därmed likaledes förändras genom nya handlingar. Men det handlar då om att syna de processer man är en del av och att ifrågasätta åt vilket håll man vill gå och vilka handlingar detta val implicerar. Förhoppningsvis kan rapporter som denna vara till hjälp för att lyfta upp sådana processer som innesluter och begränsar samtliga involverade från att agera på ett sådant sätt som skulle kunna innebära positiv skillnad.

Ett rop på delaktighet

Om man under en enda beteckning ska samla vad som framstår som det mest väsentliga området för att minska nyrekrytering till kriminella nätverk och samtidigt utveckla ungas uppväxtmiljöer i utsatta bostadsområden, menar vi att man borde välja *delaktighet*. Bristen på reell delaktighet är som en ständigt närvarande skugga, en schattering på varje uttalande om polishat, skolförakt och uppdelningar i ett vi och ett dom. Det är delaktighetens motsats – avskiljandet och utanförskapet – som möter oss i ungdomarnas upplevelser av speciallösningar och särskiljningar. Det är uppgivenheten att inte få sin röst hörd, sina resurser ianspråktaga vi tar del av när en del av de föräldrar vi mött berättar om sina erfarenheter att komma till Sverige och försöka skapa en framtid här för sig själva och sina barn. Men det är också delaktighetsfrämjande förhållningssätt och uthållighet som slår oss hos flera av dem som stått bi när vi tar del av hur unga som trots att de kommit långt in i kriminalitet, ändrat färdriktning och sökt sig en väg in i samhället igen.

Att utveckla delaktighet är en av den nationella ungdomspolitikens viktigaste målsättningar sedan ett flertal år tillbaka (Forkby, 2010; Regeringen, 2004). Delaktighet griper över många olika politikområden. Det handlar om möjligheten att få ett arbete, bostad, uppleva att få sin röst hörd i hemmet, skolan och på fritiden. Generellt uppfattar svenska ungdomar att deras möjlighet till inflytande och att uppleva delaktighet är hög. Det finns dock en inte oväsentlig grupp som inte alls erfar detta, utan tvärtom upplever sig inte räknas med på samma sätt som andra. Hos några av dem föds motreaktioner. Vissa reagerar mot den brist på delaktighet de uppfattar för egen för egen del, andra (också) mot att deras föräldrar saknar dessa möjligheter, exempelvis i form av att de står utanför arbetsmarknaden och inte upplever att de får bidra med sina resurser. Ungas delaktighet kan alltså inte reduceras till en avgränsad ungdomsfråga, utan inbegriper många olika delar av ungas livsvärld och sammanhang. Att utveckla förebyggande strategier innebär därför att tänka helhetligt.

Delaktighet är samtidigt något av ett modeord som lätt förväxlas med annat, och inte får någon djupare betydelse än att stanna vid allmänna uttalanden eller ritualiserade former. I en rapport granskades exempelvis öppen fritidsverksamhet för ungdomar. Samtliga aktuella fritidsgårdar hade uttalade mål om att delaktighet var viktigt i deras verksamhet. Vid en närmare granskning visade det sig att delaktighet stod för tämligen olika saker. I några fall var ungdomarna själva aktiva medskapare av sin verksamhet, i andra var deras roll mest att likna vid konsumenters, där de fick välja från ett fast utbud av färdiga alternativ (Andersson, m. fl., 2010). I rapporten definieras delaktighet som

”en individs frivilliga och aktiva bidrag till en kollektiv process som han eller hon upplever som angelägen och meningsfull för sig själv och andra” (s. 111).

Det handlar alltså om att själv vara motiverad att ingå i en process och sedan aktivt bidra till den. Graden av frivillighet kan naturligtvis se olika ut i olika sammanhang, men utan individens egen önskan om engagemang faller mycket av möjligheten till mer djupgående processer. Men, och det är inte minst viktigt, även om individen är en utgångspunkt stannar inte delaktighet vid något som enbart gäller en enskild, utan det handlar om att bli del av ett sammanhang och bidra till andra på ett meningsfullt sätt. Det är inte minst denna aspekt som vi menar har varit värdefullt i verksamheter som vi mött under studien, exempelvis Kamp och Unga Kris. Att ta tillvara ungas engagemang och vilja till att bidra uppfattar vi är en väsentlig del när unga byter väg i livet. Här torde finnas många och ofta underutnyttjade krafter i civilsamhällets föreningsliv och andra engagerade krafter.

När vi tagit del av de uppsatser som ungdomar skrivit om sitt bostadsområde uppfattar vi att de flesta har en relativt positiv bild av de egna sammanhangen och uppväxtmiljön. Hos en del finns dock en misstänksamhet, inte minst framkommer en sådan i relation till hur samhället styrs och till politiker. En del av dem har också en negativ bild av samhället överhuvudtaget och inte minst av polisen. Att vända på sådana uppfattningar är naturligtvis ingen enkel sak, men för oss framstår det som väsentligt att inte utgå från att ungdomarna har fel i sina uppfattningar och försöka övertala dem om motsatsen. Istället menar vi att det är viktigt att söka dialog för att ta del av deras uppfattningar och erfarenheter. Negativa bilder kan också ha skapats just genom icke-möten, och sådana kan svårigen motverkas med annat än reella möten och dialoger. En idé som uppkom under studiens gång var att politiker skulle kunna låta sig ”adopteras” av en skolklass, och återkommande träffa eleverna för en diskussion. Det handlar då inte om att komma med önskelistor, utan snarare om att ta del av olika verklighetsbilder och perspektiv och att faktiskt ömsesidigt lära sig av varandra. På liknande sätt finns i vissa områden och skolor ett behov av fördjupad dialog med polisen. Det handlar inte minst om, som en polis menade, att se att det faktiskt finns en människa bakom uniformen.

Mats Trondman (2003) diskuterar delaktighet som en metod i arbetet med ungdom i riskzon för att skapa ”kloka möten” mellan vuxna och unga. Målet är att ungdomarna ska bli socialt produktiva i sina liv, vilket handlar om att se positivt på sig själv och sina framtidsutsikter och ha möjlighet att kunna påverka sin livsriktning. I en *vardaglig delaktighetskultur* skapas möjligheter för ungdomars växt genom att de bemöts, bekräftas och utmanas med ett genuint intresse från vuxna som kan leda dem vidare på vägen att på

olika sätt förverkliga sina drömmar, idéer och sig själva. Den klokhet som Trondman diskuterar är mer ett grundläggande förhållningssätt, tanke- och handlingsmönster, än någon enskild metod. Klokheten handlar om att kunna reflektera över sig själv och sitt sammanhang i relation till allmänna principer om hur det goda samhället och livet kan skapas, och vad sådana principer innebär när de omsätts i den konkreta situationen. Han skriver: *Kloka mötens varaform eller sociala väsen är just delaktighet.* (s.75).

Det är en sådan klokhet som kan vägleda sätt att återskapa olika dialoger och delaktighetsfrämjande praktiker som vi menar är en viktig del i att skapa positiva uppväxtmiljöer för unga. Visst måste det för att kapacitetshöjande sammanhang ska etableras finnas avgränsande och kontroll av det som riskerar att bryta ned. Sådana hot kan både ligga hos ungdomar själva, hos ledarnas perspektiv och förhållningssätt och i det totala sammanhang som omger de unga. Men, i grunden måste det ligga en tilltro till ungdomars kraft, respekt för ungdomstidens specifika karaktär och egenvärde och värdet av mötet mellan ungdomar och vuxna i sammanhang som präglas av dialog. Eller som det uttrycks i en skrift av Benny Henriksson i början på 1990-talet:

Delaktighet, är att finnas till i ett sammanhang, som jag själv valt, som känns meningsfullt, där jag respekteras som den jag är och där jag kan vara med och påverka skeenden. Delaktighet är viktigt därför att det svarar mot grundläggande mänskliga behov: vårt behov att vara med och till för varandra, att tillsammans med andra forma visioner som sedan konkretiseras i vardagsarbete. (B. Henriksson, 1991, s. 21)

Referenser

- Andersen, T. (1991). *Reflekterande team: samtal och samtal om samtalen*. Stockholm: Mareld.
- Andershed, H., & Andershed, A.-K. (2005). *Normbrytande beteende i barndomen: vad säger forskningen?* (1. uppl. ed.). Stockholm: Gothia.
- Anderson, E. (1999). *Code of the Street*. New York: Norton.
- Andersson, J., Agdur, J., Forkby, T., & Lindberg, H. (2010). *Inordnande eller utvidgande*. Göteborg: Nätverket Keks, FoU i Väst/GR.
- Andreassen, T. (2003). *Institutionsbehandling av ungdomar. Vad säger forskningen?* Stockholm: Gothia.
- Arthur, M., W., Hawkins, D., J., Pollard, J., Catalano, R., F., & Baglioni, A. J. J. (2002). Measuring Risk and Protective Factors for Substance Use, Delinquency, and Other Adolescent Problem Behaviors: The Communities That Care Youth Survey. *Evaluation Review*, 26(December), 575–601.
- Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall.
- Bateson, G. (1972). *Steps to an Ecology of Mind*. New York: Ballantine.
- Bauman, Z. (2004). *Att tänka sociologiskt* (2., omarb. [och utvidgade] uppl. ed.). Göteborg: Korpen.
- Becker, H. S. (1966). *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance* (New ed.). New York: Free P.
- Benard, B. (2004). *Resiliency: What We have Learned*. San Francisco, CA: WestEd.
- Berglund, S.-A. (1998). *Val av livsstil. Problemungdomars sätt att hantera verklighet och konstruera identitet*. Umeå Universitet, Umeå.
- Bergström, G. (2000). *Kriminalitet som livsstil* (2., rev. uppl. ed.). Stockholm: Johansson & Skyttmo.
- Bernler, G., Skårner, A., & Johnsson, L. (1993). *Behandlingens villkor: om relationen och förväntningarna i det sociala arbetet*. Stockholm: Natur och kultur.
- Bjurström, E. (1997). *Högt & lågt: smak och stil i ungdomskulturen*. (1. uppl. ed.). Umeå: Boréa.

- Björk, M. (2006). *Ordningmakten i stadens periferi. En studie av polisiära gänginsatser i Göteborg 2004–2005*. Eslöv: Symposion.
- Blumer, H. (1969). *Symbolic interactionism: perspective and method*. Englewood Cliffs, N.J: Prentice-Hall.
- Bourdieu, P. (1999). Language and Symbolic Power. In A. Jaworski & N. Coupland (Red.), *The Discourse Reader* (sid. 502–513). London: Blackwell.
- Bremberg, S. (2002). Kan skolan minska ungdomars bruk av alkohol? In S. Andréasson (Red.), *Den svenska supen i det nya Europa: nya villkor för alkoholprevention: en kunskapsöversikt* (sid. 137–158). Stockholm: Folkhälsoinstitutet: Gothia [distributör].
- Brendtro, L. K., & Larson, S. J. (2005). *The Resilience Revolution: Discovering Strengths in Challenging Kids*. Bloomington: Solution Tree.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Brännberg, T. (1995). *Plus för unga: slutsatser från lokalt utvecklingsarbete*. Stockholm: Civildepartementet. Plus-gruppen.
- Burr, V. (2003). *Social Constructionism* (2. ed.). London: Routledge.
- Carle, J. (1995). Pierre Bourdieu och klassamhällets reproduktion. In P. Månsson (Red.), *Moderna samhällsteorier. Traditioner riktningar teoretiker*. (sid. 351–387). Smedjebacken: Rabén Prisma.
- Castells, M. (2000). *Informationsåldern: ekonomi, samhälle och kultur*. Bd 2, Identitetens makt. Göteborg: Daidalos.
- Chaskin, J. R. (2010a). The Chicago School. A Context for Youth Intervention Research and Development. In J. R. Chaskin (Red.), *Youth Gangs and Community Intervention* (sid. 3–23). New York: Columbia University Press.
- Chaskin, J. R. (Red.). (2010b). *Youth Gangs and Community Intervention*. New York: Columbia University Press.
- Cohen, A. K. (1956). *Delinquent Boys: the Culture of the Gang*. London: Routledge & K. Paul.
- Debarbieux, E., & Blaya, C. (2008). An Interactive Construction of Gangs and Ethnicity: the Role of School Segregation in France. In F. Van Gemert, D. Peterson & I.-L. Lien (Red.), *Street Gangs, Migration and Ethnicity* (sid. 211–226). Cullompton: Willan Publishing.
- Decker, S. H., & Weerman, F. M. (Red.). (2005). *European Street Gangs and Troublesome Youth Groups*. Oxford: AltaMira Press.
- Dodge, K. A., Dishion, T. J., & Lansford, J. E. (2006). *Deviant Peer Influences in Programs for Youth: Problems and Solutions*. New York: Guilford Press.
- Ebaugh, H. R. F. (1988). *Becoming an Ex: the Process of Role Exit*. Chicago: Univ. of Chicago Pr.

- Emanuelsson, I., Rosenqvist, J., & Persson, B. (2001). *Forskning inom det specialpedagogiska området: en kunskapsöversikt*. Stockholm: Statens skolverk: Liber distribution.
- Erikson, E. H. (1977). *Ungdomens identitetskriser* (1. uppl., 3. tr. ed.). Stockholm: Natur och kultur.
- Eriksson, B., Lindberg, O., Fygare, E., & Daneback, K. (2002). *Skolan – en arena för mobbning: en forskningsöversikt och diskussion kring mobbning i skolan*. Stockholm: Skolverket: Liber distribution.
- Esbensen, F.-A., Brick, B., T., Melde, C., Tusinski, K., & Taylor, T., J. (2008). The Role of Race and Ethnicity in Gang Membership. In F. Van Gemert, D. Peterson & I.-L. Lien (Red.), *Street Gangs, Migration and Ethnicity* (sid. 117–137). Cullmcott: Willan Publishing.
- Estrada, F. (2006). Ökar verkligen brottsligheten? In M. Pihlbladh (Red.), *Trygghetens dilemma – Tillit, risker – säkerhet. Dokumentation av 2006 års Forsasymposium*. Göteborg: Forsa Väst, Tryggare och Mänskligare Göteborg.
- Ferrer-Wreder, L., Stattin, H., Lorente, C. C., Tubman, J. G., & Adamsson, L. (2006). *Framgångsrika preventionsprogram för barn och unga. En forskningsöversikt*. Stokholm: Gothia.
- Festinger, L. (1970). *A Theory of Cognitive Dissonance*. Stanford, Calif.
- Fiori-Khayat, C. (2008). Ethnicity and Juvenile Street Gangs in France. In F. Van Gemert, D. Peterson & I.-L. Lien (Red.), *Street Gangs, Migration and Ethnicity* (sid. 156–172). Cullompton: Willan Publishing.
- Flyghed, J., & Estrada, F. (2001). *Den svenska ungdomsbrottsligheten*. Lund: Studentlitteratur.
- Folkhälsoinstitutet (2002). *Förebyggandets konst: insatser för att stärka den alkoholkadeförebyggande verksamheten i skolan*. Rapport 2002:34. Stockholm: Gothia.
- Forkby, T. (2001a). *Från kulturkrock till minibyråkrati* (FoU-Rapport No. 6:2001). Göteborg: FoU i Väst/GR.
- Forkby, T. (2001b). *Visionen om professionen. Samverkan kring barn och ungdom i riskzon i Kungsbacka. En utvärdering av B.U.S.* (FoU-Rapport No. 7:2001). Göteborg: FoU i Väst/GR.
- Forkby, T. (2005). *Ungdomsvård på hemmaplan: Idéerna, framväxten, praktiken*. University of Gothenburg, Gothenburg.
- Forkby, T. (2006). *Socialt nätverksarbete: Alliansbildning, makt och retorik* (FoU-Rapport). Göteborg: FoU i Väst/GR.
- Forkby, T. (2007). *Socialt arbete i polisens värld. Samverkans villkor och organisering*. Göteborg: FoU i Väst/GR.

- Forkby, T. (2008a). Främjande mötesplatskulturer. Att nå äldre ungdomar – olika metoder som lyckas. In G. Holmgren (Red.), *Mötesplatser för unga – aktörerna, vägvalen och politiken*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Forkby, T. (2008b). *Gängrelaterat ungdomsarbete. En utvärdering av Ung och Trygg i Göteborg*. Göteborg: FoU i Väst/GR.
- Forkby, T. (2009). The Power and Ethics of Social Network Intervention in Working with At-Risk Youth. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 26(6), 545–560.
- Forkby, T. (2010). Ungomsinflytande i ett historiskt perspektiv. In D. Wolgemuth (Red.), *Fokus 10. En analys av ungas inflytande* (sid. 26–37). Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Forkby, T., & Larsen, T. (2005). *Katalysatormodellen i brottspreventiv samverkan. Utvärdering av Ung och Trygg i Göteborgs första fas* (FoU-Rapport No. 9:2005). Göteborg: FoU i Väst/GR.
- Fornäs, J., Lindberg, U., & Sernhede, O. (1998). *Under rocken. Musikens roll i tre unga band*. Lund: Symposion.
- Fundén, C. (2001). ”Gola aldrig ner någon”. Intervjuer med personer som i tonåren misstänkts för brott. In J. Flyghed & F. Estrada (Red.), *Den svenska ungdomsbrottsligheten* (sid. 222–259). Lund: Studentlitteratur.
- Fölster, S., Morin, A., & Renstig, M. (2009). *Den orättvisa skolan*. Stockholm: Hjalmarson & Högberg.
- Gergen, K. (1985). *The Social Construction of the Person*. New York: Springer Verlag.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity. Self and Society in a Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.
- Goffman, E. (1967/1982). *Interaction Ritual. Essays on Face-to face Behaviour*. New York: Pantheon books.
- Goffman, E. (2001). *Stigma: den avvikandes roll och identitet* (2., omarb. uppl. sic ed.). Stockholm: Prisma.
- Grosin, L. (2002). *Rektorer i framgångsrika skolor*.
- Grosin, L. (2004). *Skolklimat, prestation och anpassning i 21 mellan- och 20 högstadieskolor*. Stockholm: Univ., Pedagogiska institutionen.
- Grundvall, S. (2005). *Vagabond MC: gemenskap, manlighet och marginalitet: en studie av en västsvensk bikerklubb*. Göteborg: Institutionen för socialt arbete Göteborgs universitet.
- Gubrium, J. F., & Holstein, J. A. (2003). *Inside interviewing: New lenses, New Concerns*. Thousand Oaks, Calif.: Sage.
- Götaaland, P. V. (2005). *Rekrytering till kriminella gäng i Göteborg*.
- Hagedorn, J. (2008). *A World of Gangs: Armed Young Men and Gangsta Culture*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

- Hallin, P. O., Jarhari, A., Listerborn, C., & Popoola, M. (2010). *Det är inte stenarna som gör ont*. Malmö: Malmö University of Urban Studies.
- Hammarén, N. (2008). *Förorten i huvudet*. Göteborgs universitet, Göteborg.
- Hammersley, M., & Atkinson, P. (1989). *Ethnography: Principles in Practice* (Ny utg. ed.). London: Routledge.
- Hattie, J. (2009). *Visible Learning: a Synthesis of over 800 Meta-analyses Relating to Achievement*. Abingdon, Oxon, UK: Routledge.
- Heale, J. (2008). *One Blood: Inside Britain's New Street Gangs*: Simon & Schuster.
- Hebdige, D. (1988). *Hiding in the Light: on Images and Things*. London: Routledge.
- Hjärne, E. (2004). *Excluding for inclusion? Negotiating School Careers and Identities in Pupil Welfare Settings in the Swedish School*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Holm, L. (1987). *Miljonprogrammet då och nu*.
- Hughes, J. A., & Månsson, S.-A. (1988). *Kvalitativ sociologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Jefferson, T., & Hall, S. (1991). *Resistance Through Rituals: Youth Subcultures in Post-war Britain* (8. impr. ed.). London: HarperCollinsAcademic.
- Johansson, A. (2005). *Narrativ teori och metod. Med livsberättelsen i fokus*. Lund: Studentlitteratur.
- Johansson, J. (2004). *Rekrytering till kriminella gäng*. Göteborg: KUT. Polismyndigheten i Västra Götaland.
- Järvinen, M., & Mik-Meyer, N. (2005). *Kvalitativa metoder i et interaktionistiskt perspektiv. Interview, observationer og dokumenter*. Köpenhamn: Hans Reitzles Forlag.
- Katz, J. (1999). *How Emotions Work*. Chicago: The university of Chicago.
- Klein, M. W. (2001). *The Eurogang Paradox: Street gangs and Youth groups in the U.S. and Europe*. Dordrecht ; Boston: Kluwer Academic Publishers.
- Kuosmanen, J. (2001). *Finnkampen: en studie av finska mäns liv och sociala karriärer i Sverige*. Hedemora: Gidlund.
- Kvale, S., Brinkmann, S., & Torhell, S.-E. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun* (2. uppl. ed.). Lund: Studentlitteratur.
- Lalander, P. (2007). *Ungdomsgrupper i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Larsson, M., & Wierup, L. (2007). *Svensk maffia*: Norstedts.
- Levin, C. (1996). *Ungdomar i tvångsvård*. Stockholm: Statens institutionsstyrelse.
- Lien, I.-L. (2005a). Criminal Gangs and Their Connections: Metaphors, Definitions, and Structures. In S. H. Decker & F. M. Weerman (Red.), *European Street Gangs and Troublesome Youth Groups* (sid. 31–50). Oxford: AltaMira Press.

- Lien, I.-L. (2005b). The Role of Crime Acts in Constituting the Gang's Mentality. In S. H. Decker & F. M. Weerman (Red.), *European Street Gangs and Troublesome Youth Groups* (sid. 105–128). Oxford: AltaMira Press.
- Lipsky, M. (1980). *Street level bureaucracy – Dilemmas of the Individual in Public services*. New York: Sage.
- Lundgren, U. P. (1979). *Att organisera omvärlden. En introduktion till läroplans-teori*. Stockholm: Liber förlag.
- Lundsbye, M., Sandell, G., Ferm, R., Währborg, P., Petitt, B., & Fälth, T. (1992). *Familjeterapins grunder – ett interaktionistiskt perspektiv*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Nakken, C. (1996). *The Addictive Personality: Understanding the Addictive Process and Compulsive Behavior* (2nd ed.). Center City: Hazelden.
- OJJDP (2010). *Finding From the Evaluation of OJJDP's Gang Reduction Program*.
- Olsson, S., & Törnqvist, A. (2009). *Förorten – insatser och utveckling under 40 år*: Arkus.
- Patterson, G. R., Reid, J. B., & Dishion, T. J. (1982). *Antisocial Boys (Social Interactional Approach)*. Eugene: Castalia Pub.
- Pollack, E. (2001). *En studie i medier och brott.*, Stockholms univ., Stockholm.
- Potter, J., & Wetherell, M. (1987). *Discourse and Social Psychology. Beyond Attitudes and Behaviour*. London: Sage.
- Rabe, T., Hill, A., & Andersson, B. (2001). *Boken om integrering: idé, teori, praktik* (Ny utg. ed.). Lund: Studentlitteratur.
- Ramström, J. (1991). *Tonåringen i välfärdssamhället: om svårigheter att bli vuxen i dagens västerländska kultur*. Stockholm: Natur och kultur.
- Regeringen (2004). *Makt att bestämma – rätt till välfärd*.
- Ristalammi, P.-M. (1994). *Rosengård och den svarta poesin av modern annorlundabet*. Stockholm: Brutus Östlings förlag Symposium.
- Rosengren, O., & Virenius, M. (2005). *I huvudet på en "tjuv": [den kriminella personligheten, brottskarriären och vården]*. Lidingö: Langenskiöld.
- Rutter, M., Giller, H., & Hagell, A. (1998). *Antisocial Behavior by Young People*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sandén, I. (2000). *Skoldaghem*. Lärarhögskolan i Malmö, Malmö.
- Sarnecki, J. (1983). *Brottsliga ungdomsgäng*. Stockholm: Liber/Allmänna förl.
- Sarnecki, J. (1986). *Delinquent Networks*. Stockholm: National Council for Crime Prevention (Brottsförebyggande rådet): Liber/Allmänna förl.
- Sarnecki, J., & Pettersson, T. (2001). *Criminal Networks in Stockholm*. Stockholm: Univ. Department of Criminology.
- Scheff, T. J. (1997). *Emotions, the Social Bonds and Human Reality*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Schwartz, S., J. (2001). The Evolution of Eriksonian and, Neo-Eriksonian Identity Theory and Research. A Review and Integration. *Identity*, 1(1), 7–58.
- Sernhede, O. (2001). Förortens krigare. Hip Hop och utanförskap i Det Nya Sverige. In O. Sernhede & T. Johansson (Red.), *Identitetens omvandlingar. Black metal, magdans och hemlöshet*. Göteborg: Daidalos.
- Sernhede, O. (2007). *Alienation is my nation. Hip hop och unga mäns utanförskap i Det Nya Sverige*. Stockholm: Ordfront.
- Sherif, M., Harvey, O. J., White, B. J., Hood, W. R., & Sherif, C. (1961). *Intergroup Conflict and Cooperation: the Robbers Cave Experiment*. Norman: University of Oklahoma Book Exchange.
- Sherman, L. W. (2002). *Evidence-based Crime Prevention*. London: Routledge.
- Shotter, J., & Gergen, K. J. (1989). *Texts of Identity*. London: Sage.
- Skolverket (2009). *Vad påverkar resultaten i svensk grundskola: kunskapsöversikt om betydelsen av olika faktorer*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2011). *Utvärdering av metoder mot mobbning (rapport 353)*. Stockholm: Fritzes.
- Socialstyrelsen (2010). *Social rapport 2010*. Stockholm: Fritzes.
- SOU (1997:118). *Delade städer. Betänkande av Storstadskommittén*: Socialdepartementet. .
- Starrin, B. (2007). Empowerment som förhållningssätt – kan vi lära oss någonting av Pippi Långstrump? In O. P. Askheim & B. Starrin (Red.), *Empowerment i teori och praktik*. Malmö: Gleerups.
- Stattin, H., & Kerr, M. (2000). Parental Monitoring: A Reinterpretation. *Child Development* (71), 1070–1083.
- Svedberg, L. (2003). *Gruppsykologi: om grupper, organisationer och ledarskap* (3., [bearb., uppdaterade och utök.] uppl. ed.). Lund: Studentlitteratur.
- Swärd, H. (1993). *Mångenstädes svårt vanartad. Om problemen med det uppväxande släktet.*, Lunds universitet, Lund.
- Sykes, G. M., & Matza, D. (1957). Techniques of Neutralization: A theory of Delinquency. *American Sociological Review*, 22(6), 664–670.
- Thrasher, F. M. (1963). *The Gang: a Study of 1,313 Gangs in Chicago* (Abridged ed.). Chicago ... Chicago U.P.
- Tita, G. E., & Papachristos, A. (2010). The Evolution of Gang Policy. Balancing Intervention and Suppression. In J. R. Chaskin (Red.), *Youth Gangs and Community Intervention* (sid. 245–247). New York Columbia University Press.
- Trondman, M. (2003). *Kloka möten. Om den praktiska konsten att bemöta barn och ungdomar*. Lund: Studentlitteratur.
- Trondman, M. (2008). *Att förstå utsatthet: en studie om utsatthetens villkor, erfaren utsatthet och fritid i ungas liv*. Stockholm: Fritze: Ungdomsstyrelsen [distributör.

- Törnqvist, A. (2001). *Till förortens försvar*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Uhnöo, S. (2011). *Våldets regler. Ungdomars tal om våld och bråk*. Göteborg: Daidalos.
- Wampold, B. E. (2001). *The Great Psychotherapy Debate: Models, Methods, and Findings*. Mahwah, N.J.: L. Erlbaum Associates.
- Welsh, B. C., & Akemi, H. (2002). Communities and Crime Prevention. In L. W. Sherman, D. P. Farrington, B. C. Welsh & D. Layton MacKenzie (Red.), *Evidence-Based Crime Prevention* (sid. 163–197). London: Routledge.
- Venkatesh, S. (2003). A Note on Social Theory and the American Street Gang In L. Kontos, D. Brotherton & L. Barrios (Red.), *Gangs and Society: Alternative Perspectives* (sid. 3–11). New York: Columbia University.
- White, M. (1995). *Nya vägar inom den systemiska terapin* (2. uppl. ed.). Stockholm: Mareld.
- Whyte, W. F. (1993). *Street Corner Society: the Social Structure of an Italian Slum* (4. ed.). Chicago: Univ. of Chicago Press.
- Willis, P. (1983). *Fostran till lönearbete*. Malmö: Röda bokförlaget.
- Žizek, S. (2008). *Violence: Big Ideas/Small Books*. New York: Picador.

Tidningsartiklar:

- Göteborgs-Posten 2009-08-19 Kraftigt tumult i Backa
- Göteborgs-Posten 2009-08-20 Polisen: Falska larm har lockat oss till Hisings Backa
- Göteborgs-Posten 2009-08-20 Nya bränder i natt
- Göteborgs-Posten 2009-08-20 (Intervju med FoFo m.fl) ...
- Göteborgs-Posten 2009-09-06 (Piketchefens svar om 10 aug) ...
- Göteborgs-Posten 2009-10-02 Ledarartikel ...
- Skolvärlden, januari 2011. s. 19.

Internetsidor

www.polisen.se

www.spikharry.blogspot.com

Frågan om vad som händer i Sveriges förorter är närmast ständigt aktuell. Under senare år har intresset riktats mot oroligheter bland ungdomar där stenkastning och konfrontationer med polis och andra offentliga funktioner förekommit. Parallellt med detta har frågan om vad olika gängbildningar innebär och hur unga personer lockas in i kriminella nätverk lyfts upp.

Denna rapport är ett bidrag till att nyansera bilden av förorten som uppväxtmiljö för unga. Här framkommer dels uppfattningar om förorten som ett litet och tryggt sammanhang och dels som ett område som präglas av anonymitet och utanförskap. I rapporten visas också hur vägen in på riskabla utvecklingsvägar kan se ut. En väg där sökande efter respekt och status inneburit att brottslighet blivit en del av vardagen. Rapporten innehåller också berättelser om hur unga brutit med denna livsföring och vad som varit viktigt för deras förändringsprocess.

Rapporten avser att lyfta fram ungas men även andra berördas egna röster. För om samhället ska kunna möta de svårigheter en del unga står inför, handlar det om att lyssna på vad de själva har att berätta och ta tillvara på deras resurser.

Rapporten vänder sig till de som under utbildning, yrkesmässigt eller på annat sätt, vill få ökad kunskap om unga i förort och brottsaktiva ungdomar.

Torbjörn Forkby är forskare och *Susanne Liljeholm Hansson* är forskarstuderande i socialt arbete. Båda har mångårig erfarenhet av praktiskt socialt arbete.

FoUväst

FORSKNING OCH UTVECKLING INOM VÄLFÄRDSOMRÅDET

Besök Gårdavägen 2 • **Post** Box 5073, 402 22 Göteborg • **Tel** 031-335 50 00

Fax 031-335 51 17 • **e-post** fou@grkom.se • www.grkom.se/fouivast